

A. H. Al-dul Ladir

جس پر پنجاب یونیورسٹی کی مہر ثبت نہ ہو اس کی خریداری نہیں

پنجاب یونیورسٹی انٹرمیڈیٹ کورس فارسی

یعنی

فارسی زبان کا نصاب امتدیان امتحان انٹرمیڈیٹ

جس کو

سیٹ پنجاب یونیورسٹی مقرر فرمایا

۱۹۱۶ء
صاحب جسٹس بہادر کے حکم سے

۱۸۹۶ء

مطبع شمس الحسن الحداد پریس لاہور میں چھپا ہے
مہر ثبت پنجاب یونیورسٹی کی بے اجازت کوئی نہ بچا

حصہ لفظ

صفحہ	شرح مضامین	مضمون	عنوان کتاب
۲	اسے تلخ و در بازار جان انداختہ	جہداری	مضامین
۳	اسے داشت در سایہ جو نیخ و قلم سا	روح فاختانان	
۶	تو ہر گلے کہ ہو اسے ولہ نقاب کشا و	روح حکیم ابو الفتح	
۱۰	ہر سوختہ جانے کہ پیکر شیر در آید	دست کشمیر	
۱۲	ز آسمان و زمین نژودہ ناگہان آمد	تہنیت فاختانان	
۱۷	و گریہ طبیعت بساز آگاہی	روح شائراۃ سلیم	
۱۵	اسے دل منی پرست راز دان آفتاب	روح اکبر شاہ	
۱۶	ز خود گردیدہ بر بندگی چکویم کام جان مینی	قصیدہ ذوالنورین روح فاختانان	
۲۱	تا ابد چشم ہزار کجور دارا دور باد	روح حسین خان	قصائد
۲۲	بانگال نیل پیر زمین بوس شہزاد	ترتیب ایرناۃ فروس و سادہ	
۲۶	ہر بہار گل آرزو رنگ بر آرد سر	فاطمہ سلطان	
۳۱	وز کار نامہ نواز شمار یافت	روح ملکہ معظمہ قیسرہ	قصائد غالب
۳۵	تو فکری تہیال است پیش اہل کمال	غنی الوعظہ والنصیحة	کلمات صدی
۳۶	علم دولت تو روز بھجر بر ناست	غنی صفتنا الرفع	
۳۸	خوش است عمر درین کہ جاہ و الی نیست	غنی الوعظہ والنصیحة	
۳۹	اسے نفس اگر بدیدہ حقیر سبگری	"	
۴۲	دین روز جانی دھند بر نالی	CHECKED 1996-97	

صفحه	مضمون	عنوان کتاب
۲۵	خدا یا جهان بادشاهی تراست	کهنه نامه
۵۰	بزرگای بزرگی و نامیکسم	
۵۳	شعبه چون سحر ز بوی آرزوست	
۵۵	شغفم که نهی می کند تا فتنه	
۵۶	نظامی صاحب آوازده	
۶۰	ولایتا بزرگی نیار که بدست	قرآن العزیز
۶۶	وقت شد اکنون که بیا و آری	
۶۹	شاه فلک چو چمن دست برد	
۷۰	فصل خزان چون چمن خانه ساخت	
۷۲	فصل بهاران چون عبید در کشید	
۷۹	خانه خورشید چو ز آرزوست	شاهنامه
۸۱	قصر گویم که پیشه فرزند	
۸۳	سخن به چه لایم میگفته اند	
۸۵	چو از دفتر این دانست تا خاکی	
۹۶	دل روشن من چو پرگشت از دوس	
۱۰۰	چو با امینی گشت کاوس جفت	شاهنامه
۹۸	پرازدیشته شد پایه در جهان شاه	
۹۱	چو بر تخت شد ناموسه شهربان	
۱۲	چنین و او را رخ گرانمایه شاه	
۱۳	چو اسکندر آمد به نزد یک فرد	
	همه باری قنای	شاهنامه
	شاجات	
	سبب نظم کتاب	
	حکایت بسبب تشن	
	حسب حال و سر انجام روزگار	
	گفتار در نصیحت	
	درخت شاه	
	صفت موسم سرا	
	فصل خزان	
	موسم بهار	
	اگر با	
	قصر نو	
	گفتار اندر قراچم آوردن شاهنامه	
	سرگذشت و حقیقی شاعر	
	پیدا و نهادن کتاب و اندر دوست دیدن باب	
	ردن کیکاؤس و بر تخت نشستن کجیخسرو	
	بروشتن کجیخسرو دل از جهان در خانه بسنن بروک کسان	
	پژدیش سران ایران ساز بسنن در سینه از کجیخسرو	
	پاس کجیخسرو به سران ایران رزم شکر سکندر با لشکر نو بندهای	

صفحہ	شروع مضمون	مضمون	کتاب	صفحہ
۹۸	روایع عہد شباب است و گریبان را			
۹۹	ساقیا بر خیز و درده چہ نیم را			
۱۰۰	زادہ خطا سر پرست از حال ما آسگاہ نیست			
۱۰۱	دویش دیدم کہ ملاک و سنجانہ زدند			
۱۰۲	رسید شروہ کہ ایام خشم نخواہد ماند			
۱۰۳	شردہ اسے دل کہ سیجا فتنے سے آہد			
۱۰۴	ابن چہ شوریت کہ در دور قرعے ہمیم	ناله و فغان از خوارواتا تا زمانہ	دیوان حافظ	غزلیات
۱۰۵	اسے فاسے پاوشناہی رست بر بالا کرتو			
۱۰۶	اسے درخ تو پیدا انوار پاوشناہی			
۱۰۷	مخالف رباعیات	نہ دست دینا دہے بتاتی آن	پشتادہ گویا	رباعیات
جملہ شعر				
۱۰۹	خون چہ سخن بطراوت حمد بہار	شردوم	پشتادہ گویا	ادب
۱۴۴	ابن کتاب را حکیم روشن راسے	ربیاجہ تمام	ادب	اخلاق
۱۴۸	در بیان جزاسے اعمال پر طریق مکانات	باب دہم تمام		
۱۴۷	سپاس مقباس شمار بارگاہ بارشاہ حقیقی	رقعہ بدایا بیان فرنگ	ابوالفضل اول	ابوالفضل اول
۱۴۹	حضرت شاہ بند شاہی عرضداشت گزرتین	رقعہ اول		
۱۵۰	المدقاسے کن گرامی برادر را	رقعہ شیخ ابو یزید		
۱۵۱	غریت سوز خست بادشاہی	رقعہ پنجا نختانان		
۱۵۱	چارہ اندوہ از بیرون مطہبی	" "		
۱۵۳	کیا خواہی زراعت کن	بزرگ کتاب کیا و کسنتہ اند		
۱۵۴	مبدع سخن و مخرع معنی حرف سراسے	تہذیب لغت تمام فقہ اللفظین قافانی		

شماره	موضوع	مضمون	مکان	تاریخ
۱۵۵	قبله و کعبه وین منبگام	خطبہ نام شیخ امام جعفرین ناسخ	تبریز	۱۲۸۱
۱۵۷	مبصویر و اشرفیہ زیناب عالیجناب	عرضہ شدت و تربیت گرزئی الکرادین		
۱۵۹	بنام ایندیام روز خون میگویم	نامہ بنام امیر آقائی لیکتور صاحب		
۱۶۱	پادشاه ایران	مذکره طرز حکومت ایران و حاشرت	تهران	۱۲۸۱
۱۹۶	چون سکندر در شهر طراسے ستمگر	بنگس سکندر بادرا		
۲۰۱	چون سکندر یک پارہ پاه ایرانیاں	نمید سکندر بدرا		
۲۰۲	از نگاه کشتکار ایران در ارتضی اید	جلوس سکندر در مکت ایران	تهران	۱۲۸۱
۲۱۱	یزدجرد الایتم راہر فرزند	جلوس بسہرام گور		
۲۲۵	روزبست و چہام بیع الشانی	ملاقات ناکہ معنیہ تیرہ مند	تهران	۱۲۸۱
۲۳۲	روزبست و سوم صبح از خواب برخاستم	شانی		
۲۳۹	روز پنجشنبہ سلخ بیع الاول	ایران	تهران	۱۲۸۱
۲۴۶	روشنبہ ششم از جادی الاخوس	پاریس		
۲۵۱	پوریانک سپر زاوہ کیور کس	پورسنگ	تهران	۱۲۸۱
۲۵۵	آنانکہ پاری از تازی نماند	تھورس		
۲۵۶	شجم و چون رویش	جیشید		

انٹرنیٹ کورس فارسی پنجاب یونیورسٹی

جس کو

سینٹ پنجاب یونیورسٹی نے امتحان انٹرنیٹ ڈیڑھ آرٹس ۱۹۷۹ء کے لئے مقرر فرمایا ہے اور یہی کورس زمرہ علوم مشرقی کے امیدواران امتحان انٹرنس کی تعلیم کیلئے بھی مقرر ہے۔

اس میں مندرجہ ذیل کتب منتخب کیا گیا ہے

نظم	نثر
۱ قصائد عرفی	۱ ستر ظہوری
۲ قصائد قافی	۲ انوار سہیلی
۳ کلیات غالب	۳ ابوالفضل
۴ کلیات سعدی	۴ کلیات غالب
۵ سکند نامہ	۵ تاریخ ملکہ
۶ قرآن العزیز	۶ تاریخ التواریخ
۷ شاہنامہ	۷ سفرنامہ شاہ ایران باہاول
۸ دیوان حافظ	۸ ایضاً بارہم
۹ رباعیات حکیم عمر خیام	۹ نامہ خسروان

اس کورس کے علاوہ ہر دو امتحانات سندھ، بالا کے فارسی زبان کے نصاب میں

احسن القواعد اور اخلاق محسنی بھی داخل ہیں جو علیحدہ مل سکتی ہیں۔

قصائد عرفی

سبباری

استمتاع در در بازار جهان انداخته
 نور حیرت در شب اندیشه اوصاف تو
 از کمان ناخته در چشم سحر کرده جا
 است بطبع باغ کون پیر بر بان حدوث
 سرعت اندیشه را فکند در زمان تیر
 در چمن باستان عجب است در قفس بد هم چون کباب
 مرغ طبع اندوه است در قفس گشته و بال
 سیاه پرور و غمت در آفتاب بر تیره
 طعم عشق ترا از مغز جان آورده ام
 است مزلت را روانی داده در بازار
 هر کجا تا شیر غم را داده اند از این موم
 زین خجالت چون بیرون آیم دل موج
 نیقش را نامم که هر کس پای برست باز است
 معین دل را بهر آگاهی ز صیاد اول

گوهر سر سوره در حیب زبان انداخته
 بس بیاون مرغ عقل از آشیان انداخته
 معبفت کوی تیر حکمی بر نشان انداخته
 طرح رنگ آمیزی از فصل شان انداخته
 عداوت خیزان در حیب کمان انداخته
 از چشم تو در قفسش از غولان انداخته
 سینه از شاخه این رحمت را برین انداخته
 فرش است بر قی بر زیر سایبان انداخته
 آن هاتاسایه برین استخوان انداخته
 نرفته و شان را از اوج غرورشان انداخته
 شادوی راحت نشان با تاوان انداخته
 نو غرور و بان غمت را سوکشان انداخته
 دل برت آورده جان از میان انداخته
 در کسرم طره معنی بر نشان انداخته

کرده از عرفان لباس عجز را درین براز
 طعمه که خون عشق افکنده ام در کامم
 شرح گوید منع لب کن عشق گوید بفرعون
 دولت و صدمت که در پاید که با آن خرمی
 حیرت حسن ترانازم که در زیرم صلا
 وصف صنعت کرب هر زره میرزین
 در نهایت چون کشایم لب که برق ناگسی
 سن که باشم عقل کل ناموک اندازد لب
 سبت ذوق عرفیم که نغمه تو سید تو

کوتهی و حسیب عقل نکته و ان انداخته
 ریزه آن با حسیبم اندر و ان انداخته
 کاسه تو هم در راه عشق خود و عنان انداخته
 پوه بر اول علم بر آستان انداخته
 جام آب زندگی از دست جهان انداخته
 نطق را در معرض عقد اللسان انداخته
 منطق را آتش اندر خانان انداخته
 مرغ اوصاف تو از اوج بیان انداخته
 لذت آوازه در کام جهان انداخته

در مدح خاتمانان

اے داشته دریا به هم تیغ و سلم را
 بسم مرتبه خاتمانان که اثر نطق
 این جام که از راسه نیزه تو فلک ساخت
 یک شیوه شارسه غضبت عفو و مکارا
 جاوید به پیش دروازه نایه نگاه
 گنجینه احسانت تکمیه تگرود
 چرخ از شرف خاک ورت ساخت طلسم
 تگرود از انصاف تو سر که لاف

و سے ساخته آریش هم فضل و کرم را
 چو گل گلی گوش کنه جبراصم را
 زود که کند غنچه گل شهرت هم را
 یک نغمه شمار و کرمست لاف هم را
 رشخ تکت ثروت اصناف نامم را
 اگر تا ابد انعام و بد صغر قسم را
 که در گهت آتسو خود راه قسم را
 شادوی طرف شادوی عظم جانم را

<p>گر بشنوی از دهر که مردود کف است سنا گوهر ذاتت سجاوت بشمردند اگر نیم از تبه تو دانهم که نزا دست از عمل تو اگر طبع چنین بخند آید کز کم شکی تو قلم و رسم نماند گر بپاچ صورت بهر سندی افتد بدخواه تو خوشدل که بپسندد از بسکه کف تو تو بخیا صد شغل است دست تو از بس الهت شان در او بیجا آن روز که ایشان را شجاعت نماند هر عطسه که از سفر کمان تو کشاید استیجا که نهیب قتیپ لرزه کند تعلم از بسکه بود بیا و تو در طینت استیا افلاک است خوش مستیست نه بماند در کار که عدل تو از بس سهر آموخت از بس که ترس تو تنده دار و صحت رو میکند اسباب هر مخرت تو در کم از بسکه هر جمع که زینده نصرت خصمت چون در به صفتی لایه گر آید</p>	<p>بیرون فلند سکه ز آن خوش درم را صد گونه تعلق سجدت است قدم را دو پیشتره از دوده شیره نادم را آن عهد رسد عالم فرقت از هم را امکان رقم صورت مفهوم بهر هم را در مرتبه نقصان سدا ز صفر رقم را غافل که کشد استیجی گرگ غنم را وجود تو ای زله بود پیش منم را در منصب هم نخل بود تیغ و قلم را که بهره ز تیغیت گرا بود حرم را ریز و بگر سیل انقا خون عدم را اعلیٰ معرک نگر و بخش ستم را نیان تو شتر مند که کند شهرت حرم را از بیج قنای تو قانون سلم را عدل تو بفرزند می برده است ستم را علی به طبابت بنشانید ستم را کز زلف بت من برد آرایش خرم را از سینه افلاک برو گو سه درم را از سردی او تپ ننگند شیر اجم را</p>
--	---

زو کوس حیات ابدی ختم تو چون بود
 تقدیر ہے کاہش اجزائے وجود
 را شکر عدل تو سد آہنگ مخالف
 محویت عدیل تو کہ در گم شدن او
 اسے آنکہ در ایام تاشکر سے تو
 سچرام و نظر کن کہ سجلا نگہ مدت
 میں تو کجا بادۂ لطف ہم کہ آرد
 انصاف جز بالقرح والوری امروز
 لیسند ز عجاظ نفس جانہ شان باز
 اول رہ این نظم خود ایشان پس درند
 ہائیکہ کہ لاف نہ کران آئے مدت
 زین دوست سراوشتی ان عالم انسا
 معیار سخن بود تو ہم گنج منبری
 چند آنکہ درت بود از نسبت من عار
 من سحر کم لیکت ہر حیاتی طابع
 یکت منعم و یکت نعمت دیکتت یکت
 گر جاہتہ آوازہ دہلین چہ تر است
 گویم کہ پروز اثر مخایا دہیما
 اسکان بود و مکان کہ ہر عجز و نیازت

سراہستی از وجود تو عدم را
 اکسیر فساد او گدازش گر غم را
 بنواز دوسے کو کہ کند زیر دوزخ
 و خلع بنو و حاجی نسیمان قدم را
 صوفی شمر و عیب نگہ پائے دم را
 جو قلم زاوہ گاستان ارم را
 آسجا اثر کے نوش بود نشہ ہم را
 بہر چہ غنیمت نشمار مذ عدم را
 ہماستن علم انداز ہم و گیر نہ قلم را
 پس باز نمودیم ہم منزل ہم را
 حاسد بود آن کو شمر کند بی ہم را
 کہ حلت خود و او شرف ملک ہم را
 دیگر چہ توان گفت بین مجرم را
 از نسبت من فخر بود ملک علم را
 گردن ہم منت ہر بدل و کرم را
 سد شکر کہ تقدیر چنین باندہ قلم را
 حاجت بیاز یا دچہ بسیار و چہ کم را
 این پایہ سلم بنو و حاتم و جم را
 سراہ فطرت چہ سلاطین چہ ہم را

ذاتیہ

ذاتیہ

ق

ق

ق

ق

<p>سلطان و گدا طلب جامه نان اند لیکن بنشست چیت یک طلبین یارب این عیب که رحمت بر هم باز سفر فی مه لانی بدعا تیر تسلیم شو هزار کشتن خورشیدش و آویزش منقصود در وقت آتش عمر تو ابد با و موله نه سنگه شان چشم دل خصم تو بودا</p>	<p>بیا باز بگیرند حید را و شکم را عیبش چه بود و نشدن افتاد نعم را در ز پور این شست پلیدین و حکم را بشنای که میران نشسته تنگ قسم را طبع گد که بجای داد بود آرزو کرم را ز آویزش غمزه نشسته با و قدم را با صفت تحلیس پرده آتش و غم را</p>
---	--

معاملن فعلان و معاملن فعلان
 در مدح حکیم ابوالفتح

<p>زهر گلی که هوا سے ولم تقاب کتاو هر آن گره که در وقت دعا بستند زمانه غیر الم نامریت تصنیفش منتهی اگر فیضون زمانه دل بستم چراغ مهربانی میروم فلک یک صبح چه خیره و از نفس سرو من بهل بکروز و گرنه آله میزیم آبرو و نفس کدام ناله بیانش شعله برستم کدام ناله سر شتم بیانغ دل کورا اگر غم آنکه و فریاد منع دل نکنم</p>	<p>فلک ننگین حیرت نوشت دستیار بدامن طلب مدعی بنا و کتاو ولم ز صفی غیرت برگرفته سواد نه به شرم ز سیلیمان کینه و بر باد برویم از نکشائی در عین بیدار که ز مهر بر سر خویش ز کوره خداد که چشمه چشمه ازین آب ادهم بر باد که در گاه به سنج اثر فرود نکشا و زمانه در کوره ز مهر ریخته نداد که مهربان شود این غم فروح زین فریاد</p>
---	--

مدار زنگیم بر آواز شیشه و گیتا است
 از آنجاست بر سر شسته خود بهیتم
 پیرین جنت که بعد حیات پشیمانید
 چه دل کشاید ز نیم که بعد ازین گنجینید
 از شیکای بعد برین تمام شاه سوزو
 چشم صدق نظر میکنم چه بعد از شکر
 که در این روزان بلبیم دست ملکی
 اکنون میکنم نشانی و حق گسسته
 حکیم چه بود با او استخفاف است
 به داد رانته بر شهر کند شکر خورت
 اگر بقصر جلالش روند پاییه شمار
 عجیب است آن قدم سوده بارش کرده
 ز سینه تلون جاه لورینت امکان
 به سیر رتق قدر تو آموان حسرم
 شمار قدم اندازد تو چشم تلوک
 نقاد امر تو گر خبیر در موسم کند
 حو جابه تو صد زنگ بوسه بر سوس
 زمانه بعد حصول مراد باشی کرد
 بیان طبعی چونند طائران بهشت

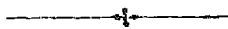
دروغ مصاحبت تیر تر نشسته قرما و
 که بر ظهیر ازین شیشه سیج و نکش او
 هزار چشمه خون از دلم به پیش عناد
 که بود دوست فلان ام هم استاو
 اگره کشاده نگردد و ز طره پیش او
 چیز این صواب نیستیم که دارم و نشاو
 ز بیایه قدسین هم گشتیم نه اناد
 که جبرئیل همیشه فرود بر او
 که از دشمن رود انکار عیسوی بر او
 بنام او را اثر لطفت او کند شمشاد
 که نیم پاییه بود زبان شمار سنج شده
 هم از یاد است مسلم خاینها اعداو
 ز سه سینه ذات تو علفها بیاد
 بدو سفر و خلق تو گر بهاسی نه یاد
 غبار و من آوازه تو گوشتن ملاد
 کشد انامل سے آتش از اول فولاد
 بدین تیار تو امید بختش سراو
 همان که بعد نظام بهشت باشد او
 چنانکه فرج گس برود کاسچه تناد

301	چو راز و راز تو گرو ز مردن شیرین	کمال راہ نیابد بخار از سر باد
302	اگر صبا بجز اسے برد بخار درت	کنند تہنیت از ہم زیر خاک اجباو
303	بر آسمان ہم حلت ارشاد سے پاک	بجز دو لعل بزمین نگرود از البعاو
304	بذکر نام تو وقت دعا چو برگذرد	بہ نشان نفسم فوج فوج از اعداد
305	ہر اس کے رفیق قدم لب جان کن بند	صف آت شبین چون باشک آتما
306	خدا ایک اناوارم حکایتی پر لب	کہ چون بیچ تو تو اندم لب ستاوار
307	خیال بند گیت دوزخ نقش سے میتم	ز روئے کشتی کشتی ز روئے ستاوار
308	کہ ناگہ از در اندیشہ خازن شاہ عقل	کشم خلوت اسرار سید است معاو
309	گر شمع بیخ و قسیم کمان در آمد گفت	کہ عید زندگی صاحبت مبارک باو
310	میں از تعجب این حرف لکت گھنم	کہ اسے ز لطف کلام ماکت آل آباد
311	تو آسمانم و آفتاب و پہلوم	کہ میں ہر طایر گروم ز سادہ لوحی شاد
312	تو ہم ز حرف تنگنمایہ تر زبان نشوی	یکو کہ صورت تاین شادہ از چینی زاد
313	جواب داد کہ این شادہ را دلیستے	کہ دست فطرتم اس را بطریق حدیاد
314	پہلوم نس ادب آمو ز قد بیان حمل	در خیمہ حرم قدس سا بدیدہ کشتاد
315	بسوے کاتب افعال بانکت زود	کہ اسے تم کش کردی خوب دست عباد
316	بشوے زائید عرفی کہ شیر و شمال	بہندگان خوشی اگر دید کرد آزاد
317	اگر نہ ہتکے صاحبت بنال آمد	سبب چہ بود کھیریل ابن نداد نام
318	میں از تانتانت بان شرم فوطہ موم	شکست بر رخ اندیشہ تاک جنتاد
319	شہادت آدم ایک کج چہ صاحبت	بر آستانہ بانی شہادت یا ستاد

۴۶	گرم تو بندہ شمر دمی خوبگی صد شکر	۴۶	و اگر قبول نہ کردی زنا کسی سر باو
۴۷	بگو ہم سفشان آستین بیچ بیا	۴۷	کہ جب پیرغ غلوبے صفا زگر گداو
۴۸	بگو ہم اگر کہ خویش گر چہ بے ادبیت	۴۸	کہ در حضور ہا سیر ہم تالیش خاوا
۴۹	زہود مان صلیم ہین گو اہم بس	۴۹	کہ شرم این سخن منگے پھر ویرن او
۵۰	مراسد کہ بنازم بنسبیت آبا	۵۰	چنانکہ تا بقیادت الطیب سبب اللہ
۵۱	اگر نہ شرم جلال تو مہر لب بود	۵۱	تراوے از نفس ہم سیر شرح جدا
۵۲	مگر وہ گو بہتے شاکر کس ہرگز	۵۲	کہ شش اس ضمیر ہم کہ گنج عزیز افتاد
۵۳	کلید بناہ تو یارب چو شوق بندت	۵۳	کہ مہر گنج طبیعت شکست قفل کشاد
۵۴	بگیر سترخہ نطے کہ زاوہ از طبع ہم	۵۴	ور و سیر بندیش کا میں لطیف ہناد
۵۵	نہ گو بہرستت سے بہت تا وہ دریا	۵۵	نہ جو بہت و سے بہت قابل البنا
۵۶	خدا لگانا ز انگون سر بلند کن	۵۶	کہ ہم تم کند ہم سیری کہ سبب خدا
۵۷	چنان زگریم باز دار چشم دلم	۵۷	کہ خندہ زین تو اتم گزشت بر حساد
۵۸	بعضنا لقتہ نازی قبول سیکردم	۵۸	ز شاہدان بیستی سترتہ و نژاد
۵۹	کتون نشانیتہ باتان رایش اندوم	۵۹	کہ شہا سہم و سان تہلہ و نونشا
۶۰	گر نہ منہ رایت شہیدہ عالم	۶۰	کہ ریشہ ہم چنان ہے وہی براو
۶۱	پہریشہ طالب الیاس دضر سیر بہت	۶۱	و چشمہ کہ ہنوزش کہہ کند ماد

لباس کے تو سیر بلیک ازان ہے

اکضرت تو چکا زرد و سترتہ نولاد

در وصف کشمیر

۱	هر سوخته جانیکه که پیشمیر و آید	گر مرغ کباب است که با بال و پر آید
۲	نیکگره فیضش چو شود گوهر بخت	بیاشیکه خند زگر رود آسما گهر آید
۳	و نکته بختین فصل که مساحت بکار	از لطف هوا پاشت نسیم سحر آید
۴	از بیل خاموش دل باغ گرفت آید	اورا چه گفته فصل گل دیر تر آید
۵	گل هم چو کند باو صبا تو اگر عرفی	آید سو که کتیر گلش بر آید
۶	گو خفته از شاخه گل حجابی باش	تا بلیل شیر از درین باغ در آید
۷	نشگفت گل با این برگ شانه	گر پاسک تو هم خون گلم تا که آید
۸	وقت که گل فکد پرده ز خندار	ز آن که ز ناله و سوس چو آید
۹	مهرباب گل از هم بشکافد فصلستان	وز لاله او قیاس بر لعل تر آید
۱۰	فردوس در واره کشمیر رسیده است	گو رسد غمگر که زنده است در آید
۱۱	زیباست کتیر گلش بلور عود است	من میخوم از مال فداک عیش و لذت آید
۱۲	این تبر در این چشمه و این دایره گل	آن شرح ندارد که چنان در آید
۱۳	آن چشمه که در خوان چو رود نشسته بلیش	کو تر بلیشش تیز تر نشسته تر آید
۱۴	آن لاله که در مقام تراستیدن غمار	از خست خندان که در دوین تشنه آید
۱۵	در چاشنی که از شبنم گل گرفت آید	آن با که نیست که در آید بجای آید
۱۶	باز گیسو نشگفت از این خوشبید	مربا که در بیل که در شبنم آید
۱۷	باز بس که در بیل چو بیل چو بیل	اگر سازد چو بیل چو بیل چو بیل آید

در وصف کشمیر
 در وصف کشمیر
 در وصف کشمیر

مقتله

<p>18 حاجت بدو زخم رفتنش قطع حاجت 19 زبان کرید و نشود نماز تم تحسین 20 کتیمیر شیت فریند و کوشلی 21 طاقس سکا کر زافشاندہ پروپال 22 زینیدہ عرویکہ مفرودہ جمالش 23 ہر لفظ کہ شادابش معیم و گویم 24 یاد ازوش خود کنم و زخم حسد او نہ 25 چون سوا گل آید تم از انجمنش یاد 26 ہر گاہ کہ بزم سفر از شوق تو عرفی 27 ناری کہ شادابش جہت آغاز کہ نشانی 28 کیا کہ ہر فصل است کہ پیلو نہ جہت 29 کتیمیر برودالہ او مالہ کہ تمہیر 30 گل از شاخ انہا شمن چشیمہ کہ یہ است 31 تو سکہ و چین گسہ چو از شوق تو گریہ 32 از بسکہ ملائم صفت افتادہ ہواش 33 حکم تو اش آرد و بچشمیہ و گرنہ</p>	<p>ق 34 کر شکدے مال قطع مع شجر آید 35 مصمت شدہ نماز تم و گرا بر اثر آید 36 آید چو در صوم سہ برو سہ شجر آید 37 ہر لمحہ بر گاہ و گرا اندک آید 38 ہر دم تیل خوشتر و شاداب تر آید 39 یکشاہ نعل لک و در آغوشش آید 40 ہر گاہ کہ صبا از چمنش جلوہ گر آید 41 ناگہت گل ہای چمد در دوسر آید 42 آید پو و اسج و با چشم تر آید 43 کہ فصل از فصل گل در کم برابر آید 44 چندمان نیکد لکت کہ وقت شکر آید 45 اما سخنیاں کوشش بدل از دیدہ و آید 46 ہر گاہ کہ سیما سے تو اش و نظر آید 47 خون جگرش گل شود انگہ پد آید 48 ہم است کہ آہ محرش بے اثر آید 49 سسے از سر آن خاک ہنک و گرا آید</p>
<p>سے آید و میوز دازین رشک کہ تمہیر چون یافت کہ آید بچبا بر اثر آید</p>	

در تعریف ابوالفتح و تهنیت خانانان

<p>۱ که آفتاب زمین تاج آسمان آمد</p>	<p>۱ ز آسمان زمین مرده تا که بان آمد</p>
<p>۲ هبایس او بر مساوت با ایشان آمد</p>	<p>۲ لوانے فوج حکومت اقبال گاہ سید</p>
<p>۳ لباب جمله تواریخ در جهان آمد</p>	<p>۳ و چینیست است از غنایت جلال قدر</p>
<p>۴ سوسے مدینه بمیل الزوجان آمد</p>	<p>۴ تخت هجرت سلطان بن کجوج</p>
<p>۵ بیت گاه شهنشاه کامران آمد</p>	<p>۵ دوم مر اجبت فخر و سر در ملک</p>
<p>۶ که صد مجلس و نیا باستان آمد</p>	<p>۶ سجد ملک شاه رفت مال کنت</p>
<p>۷ که روزگار بر فرست در میان آمد</p>	<p>۷ چو باز گشت انحصارے مکہ ران</p>
<p>۸ که آفتاب سکونات آسمان آمد</p>	<p>۸ سپهر گفت بهل رخ روزگار و بجو</p>
<p>۹ بیت سیده و در دن جهان آمد</p>	<p>۹ جهان بگفت که منے سکو که جهان</p>
<p>۱۰ همین بس که گوئی غذا یگان آمد</p>	<p>۱۰ من این شنیدم و نفهم که غرض است</p>
<p>۱۱ که معنان شهنشاه الزمان آمد</p>	<p>۱۱ بگو خلاصه تقدیر خانانان است</p>
<p>۱۲ که طعم آمد و فرسوخنده جوان آمد</p>	<p>۱۲ بهر قوم که همین زمین مان را گفت</p>
<p>۱۳ که تاجم آمد و بر فرق فرقان آمد</p>	<p>۱۳ بهر ویدار که آستان زمین را گفت</p>
<p>۱۴ بعرض و فرش بگویم که آسمان آمد</p>	<p>۱۴ درون دائره آسمان بر آندش</p>
<p>۱۵ چو یک کوه استجد او مان آمد</p>	<p>۱۵ ز چه بلند نے است تاج تا نظم</p>
<p>۱۶ زمانه برتر از اسید کامران آمد</p>	<p>۱۶ بیایا که از اقبالی است بهر شایم</p>
<p>۱۷ و گر امید نثر داشت بلوستان آمد</p>	<p>۱۷ اگر هوسه چمن داشت تو بهار سید</p>

نیم

۱۸ قلم بنیان تو بخیزد فلک را گفت
 فلک گفت ای تو بدید شوش جهت را
 ۱۹ حرم روضه جبهه ترا بود چمن
 توئی که در ازل ازلت با تو قضا
 ۲۰ گزشتی تو طریح میگردی بگرد
 مگر دعای تو چون نزل از آسمان
 ۲۱ فلک بجز هستی بکس نماند
 امید بر اثر نقش با من است
 ۲۲ ز بحر زرم زوم انوارش که گوید بگفت
 فلک بوج تو دووشینه کرد و شکر کیم
 ۲۳ خدایگان اعمال و علم تو سے دانی
 چه چنینیاج که گویم که مرد و عهرتی را
 ۲۴ درین جیتت ^{ظلم} که در هر سنگین دل
 چنان فحیف مرا گر یکس دهانی
 ۲۵ که بر پیشش نمودم شد که برگزگش
 برفت لطف تو بر من گماند این است
 ۲۶ و بی نسبت او خدا او خدا روح
 تو آگهی که مرا از غروب این خورشید
 ۲۷ من آگهی که گمانت سپردم گم گم

خوشا اطلال که شکل این جهان آمد
 خوشا از زمانه که در تحت این عیان آمد
 ۲۸ که آفتاب در شکل اقوان آمد
 گذرنت بر اثرش امر کن عیان آمد
 ۲۹ که گوش بر در و روانه و مان آمد
 شکافت برقع و ناسر حد زبان آمد
 ۳۰ دو غم طرد دیدم عمر جادوان آمد
 دو گام زوبه سر گنج شایگان آمد
 ۳۱ که راز سینه از لایقش زبان آمد
 چنانکه لطف بر زو کینت ان آمد
 ۳۲ چو کیمیت که در این عالم گمان آمد
 بر بر سر نهوس گرس ناگهان آمد
 ۳۳ ز کیم سوزش چشم خونش ان آمد
 که چشم از هر س قطره میجان آمد
 ۳۴ سیاه پوش ترا ز کمر جادوان آمد
 بنزد عقل که تا دوان آن زبان آمد
 ۳۵ جهان که رفت بنزد یکس من جهان آمد
 چه گنجها سے سعادت میان جهان آمد
 ۳۶ چه گوهرم بتلاشے آن زبان آمد

بہار باغ مراگ قضا بخت برو	بہار باغ ہشتم بہوستان آمد
ہر آن عروس کہ در نور شد حجابہ فلق	ز راہ تہیت ایک باستان آمد
ہمیشہ تار سد از آسمان گنج تارین قفل	کہ عہد دولت یہاں شد و فلان آمد
ز دورہ تو بگو پاؤ آسمان تا ہنتر	کہ دور حشمت این رفت دوران آمد

در مدح شاہزادہ سلیم

و اگر طبیعت بساز آگاہی	ب عالم ملکوت حملش راہی
بے رو و بجز پیدار بے جواہر قدس	ز بہر تحفہ یک دانہ گوہر شاہی
طراز دولت جاوید شاہزادہ سلیم	کہ یانت بازو کے اصوات الہی
ستودہ کہ بعنوان نارس و نفس	حسود او تصور نوشتہ جمجہای
ز سبب تمیز تو پاک از جمہور بہو خطا	چو زمرہ ملکوتی از مخلی و ساہی
ہلک مصلحت اندیشی تھا و قدر	قبول درد تو احکام آمد و ناہی
حدیث روشنی مہربانہ تیر بہت	لبصدق و کذب چو تیشہا انوائی
چو مہر کاہش سر از رشک را تو زید	بخندہ گفت نہ سہا بلہی دگر راہی
ستم قنادہ لبید رنج زین دور ہنرم	ترا کہے پہنشاہ و تو خود چو مے کاہی
زمان بان بسیجا و جو مے سپہ	تہر بر عرشہ اندام و ہر سیرہ کاہی
چو حقیق در اسے تو آتش فروزہ ہر شود	شرو کہ دو کند غنبر می شہر راہی
دیکہ آہوے خلق تو ناقہ اندازد	بہجوم عطسہ بگیر و زماہ تا ماہی
رحمن عہد تو شکل کہ لہجہ اب و خیال	شود نگاشتہ از شکوہا مے اگر راہی

۱۴	حسود جاہ تو در تنگنا سے غم بھوم	فراق نامہ نوید بیک ناگاہی
۱۵	چو غل جاہ ہر قام ہندی فکھی	بدون صدف کینچ فر و پتیاہی
۱۶	سرد عا سے سیجا ز اوج عرش کوشیت	ذرا آستان جلال کو کر و کو ماہی
۱۷	ز رفتنہا سے زمین زمان مہیا باد	مناظان ترا برگ سالی وہاہی
۱۸	ز رفتنہا سے قضاہ قدر مہیا باد	مواقتان ترا ساز زالی و جاہی

در مدح جلال الدین محمد اکبر شاہ

۱	ایدل یعنی سرشت را زو این آفتاب	تا ابد بخوان دولت بیہجان آفتاب
۲	بر کمال و دولت ہر کس کہ بیند جگر و	از شراب بیت طیل گر این آفتاب
۳	دولت جمید ہدیہ نشی کند بادولت	اگر تو اند سایہ بون جھان آفتاب
۴	و ہر سرکش ہم شد در زیر سلطنت	چون بند آسمان زیر رانی آفتاب
۵	طوطی لطمی چو در دست شکر خانی گند	آب گرم از فوق کرد و در وہان آفتاب
۶	تا نو اسکے دولت نگذراں از اوج سرشت	اہل معنی را نشہ معلوم شان آفتاب
۷	کاروان سالار شان آفتاب آمد و	چون تاج ناد پویشے در کاروان آفتاب
۸	بہیچ شمشلی کلان بفرزند از شمع و گر	از یکے نور بہت جان شاہ جان آفتاب
۹	فیض سے تابد ز رویت چمن بد کہ انزل	گو بہرت پر در شمع او بہت کان آفتاب
۱۰	سجدہ گاہ بہت قلبیت مند گاہ تو	قبہ بہت آسمان آفتاب
۱۱	بیکہ عکس آفتاب شدہ در اول آسمان	کردہ نام سینہ اش آئینہ و ان آفتاب
۱۲	ہر کجا آجا گاہ طلعت آما وہ کرد	سے جہد بتر سعادت انکان آفتاب

<p> ۱۳. جاسه که بشناهد بود دست آشتیان آفتاب هر چه کردم نقل کردم از زبان آفتاب باطن شاه است در معنی جهان آفتاب چون تو در صحرایم باشی در آن آفتاب در کنار روانه در زمان آفتاب بر لبه پستیانی در جنب آستان آفتاب همچنان در بند دولت در جهان آفتاب گوید در آن آفتاب ما شادان آفتاب گوید بر خاست تو آفرین گوی آفتاب نوز بار و از سر پایش لبان آفتاب تا ویدر جیبان حسن عیان آفتاب تو در خیمت باد حسن عبادان آفتاب همچنان که خلاص خاطر نشان آفتاب چون پر خفاش گرد و سایه بان آفتاب از سیاهیم چون نام و نشان آفتاب قدر دان آفتاب اندر زمان آفتاب </p>	<p> ۱۴. اگر چه سینه کتابی که در سینه است وصف شاه از آن گویی من کجای لایق شود ۱۵. اگر چه سینه کتاب اندر جهان است اگر پس از آن که در سینه با هم توان ۱۶. کلمه خورشید در سینه که در سینه است ۱۷. در سینه که در سینه که در سینه است ویدر از عین یک چنان نظر از دنیا کرد مع خورشید و سینه که در سینه است در سینه که در سینه که در سینه است هر که در سینه که در سینه که در سینه است مالکند گردش عیان در دهنان آسمان و خفت دولت باد و ستر از آسمان پایه خلاص من خاطر نشان شاه باد بر سر سینه سایه آنگ چون شود بال بها اگر بر آن خیمت که در سینه که در سینه است آسمان اند که چون شاه جهان هرگز نبود </p>
--	---

قصید و مطلعین مدح خانان

<p>ایمان که آشتیان دیدش در آن سینه</p>	<p>از خود گردیده بر بندگی چو یک کام زین سینه</p>
--	--

<p>۱ کہ کرسد انسانی گمبیا را ارغمان بینی ۲ کہ ہم زہم محاکم شمسار از استخان بینی ۳ بخش زان ہشتیز خود را کہ چور از آسمان بینی ۴ دو گرگ میش پرور را جگر خاسے نشان بینی ۵ ز غفلت دل غنچه تو بہر کہ کہ خود را نشان بینی ۶ ہوش دست بردل کہ دوزخ را تپان بینی ۷ گمکس با دوزخ دست بر اطراف خوان بینی ۸ کہ قدر نعمتش پروانہ نغزل زبان بینی ۹ گر ز می و شقاوت گرسعات اصفان بینی ۱۰ ہما در ایشان انگہ تو ذرا آستیان بینی ۱۱ تو اول تریا سپہ نیست کہ ستوان بینی ۱۲ چو جھید انگہ شہباز دل را با کبان بینی ۱۳ چو سر در سجدہ مانی و چنان بر استان بینی ۱۴ عدم شمشیر دل بائی فنا شد ز چان بینی ۱۵ کہ نام ہر چہ بروی عیب آتش بر زبان بینی ۱۶ خداے آتش نیست باز کون مکان بینی ۱۷ نجواب خود در آقا قبلہ رو عانیان بینی ۱۸ بہین در آئینہ تا آتش صد خانمان بینی ۱۹ کہ چون قال خرابیہا ز ندب پس دمان بینی</p>	<p>۱ کسے کز فلک معنی در رسد خود را بوجہ ۲ ورنہ ناقص عیادت پیشان بر گیمبان ۳ تو بسطاطے میخوری در کن نقش بد گوہر ۴ روان خشم شہوت عدالت بہر تن کما ۵ ز لغت شاد شو کہ شمشیر برگرد دل گرد ۶ طرب با کبیر سوزن کہ جنت را خجل بایی ۷ بہر شہنگا ہ معنی میہبان شہ ناز استغنا ۸ زبان شکر سخم تا بہ بندہ سی سوغر فان شو ۹ چنان شایق خدا لانی کہ با صد بندہ و زندان ۱۰ خود را آدمی و نگہ تو شان قد و رخ سخی ۱۱ بہ خون آلودہ دست متیغ غازی بندہ کزین ۱۲ پادشاہ ز خودی علیہ ہنگام عیادی ۱۳ بطاعت آن بان از زندہ کز لذت عت ۱۴ سزای شجاعت مرزنی انگہ کہ در میدان ۱۵ اگر خواہی کہ با شعی عیب چو شاگرد ہمت شو ۱۶ بہ جنت خدمت سے بہ عسرت پہن کجا ۱۷ سیر و جانان داری لے خود را ز بدستی ۱۸ فسا و عا لے قینا باز پیشانی لغت ۱۹ مخور عسرم گزبان نشہ کہ نہ بند خود را</p>
---	---

اگر لفظ و اعظمتا سے در میان مینی	۲۱ زیریون مینی تہ در گوش انفال در بین
کشم سطح کہ جن آفتاب از قدان مینی	۲۲ غزل پر در زم اینک از مہبت خود و صبح
پرین در آہنہ تا آتش صد عاتمان مینی	۲۳ بخواب خود در آفتاب قبلہ روحانیان مینی
تراہم شادمان خانم چو بروہوستان مینی	۲۴ ہدیہ از لؤلؤ شاد و دوا تم دونتان تو
تو متواتری کہ بر اجابہ شمس قہر ان مینی	۲۵ ہلاکم میکند گردون و نگین مہبت آرسے
تو شمع انجمن باشی و در پروانہ جان مینی	۲۶ تو محبوب جہان و نگہ مدار ابا و م نامید
ز دل تا پرودہ چشم و شمشاد از شخوان مینی	۲۷ بر حفظ گر می تو علم اگر سببی در و تم را
ترنج ز رویت افشار پرویز جہان مینی	۲۸ ولت الماس مہبت بود گردو اپنی کنوش
در شہیون آن آخرون غم چون عیان مینی	۲۹ بو عظا مذرشو از راہ غزل عرفی تر لب
بہ ہنتم پایہ نہ سجد کہ راحت گاہ جان مینی	۳۰ شہ مینی در مقام نفس طسح اسودگی گز
سکان ل غلب کن تا مکان لامکان مینی	۳۱ نشان جان سچو تا نشان اربے نشان بابی
تو این ولت کجا با بی کہ جنت و مکان مینی	۳۲ ز جور و سد نہ ہنتم پہرہ و رسید بے دیدہ
تو این مینی کجا با بی کہ ہستی و زمان مینی	۳۳ ز تہنگ و کوفہ وار ستہ ام بے منتہا روز
سن آتش از دستان منیم تو از آتش و خالی مینی	۳۴ من ل بلخ جویم تو گل از بلخ میجوی
حوادث از تا تاثیر نجوم آسمان مینی	۳۵ ز ترتیب نظام آفرینش چون ز آگ
در انجمنہ دریا و لعل از جیب کان مینی	۳۶ زاہرہ آفتاب از لیشات کوہ بود زان
کہ ہر خارے در ان دمی و قش کاویان مینی	۳۷ چشمہ صحت بجایہ صافہ نظم ہستی را
کہ در ویہ ہستان آبی و اسرار ہنہان مینی	۳۸ شعایہ ملت اسلامیان بگذرہ اگر خواہی
اگر خواہی کہ سخن و نطق ہنہستان مینی	۳۹ تو از ملکاتی و از گون کن عادت پشین

۱۰ چو ز ملک نوز ان تا حتی در کشور طلمت
 ۱۱ از ان تا بلج بینی در میان کاندرین کشور
 ۱۲ گهر جویند تو اصمان فطرت در تہ دریا
 ۱۳ بدام اندر کشیدند اہل معنی طاعن دولت
 ۱۴ گنجید نور خود سید ازل در طرف ہنریدہ
 ۱۵ تو خفاشی ز نور سہ قیاس نور خود میکن
 ۱۶ نظر اپیشکاکہ شرح در کاح حقیقت کن
 ۱۷ ز گرد غنبت خاطر فرو شود دیدہ فطرت
 ۱۸ تو سراویدہ بر شملہ مینازمی ز خاکستر
 ۱۹ مرد و عرصہ دانش کز آسب تنک نہان
 ۲۰ دریا در پیرودہ ہمیش کہ بدہر صورت
 ۲۱ چه نقصان بینی از حیرت کہ خاشاکت ابلی
 ۲۲ مخاطب گرباشد ستم خاشاکت مشعوفی
 ۲۳ سخنور را خموشی نقص خود میدان خطیابا شد
 ۲۴ نوار تلخ ز زمین چو ذوق لثمہ کم یابی
 ۲۵ شوشن خہمت گاہے کہ بینی سہر چستہ
 ۲۶ بر آاز پرودہ صورت قدیم در یادہ سنی آن
 ۲۷ اگر شرف امان مدہ ہریم خان جفان رونو
 ۲۸ و کاسے چہرہ خلقش بر سر بازار انسانی

کہ حسن چینیان در لباس زنجیان بینی
 با آدمی چو آئی راہ زن را دید بیان بینی
 تو در فکر مہین اتم کہ از دریا کاران بینی
 تو در زیر درختان سچو طھلان آشیان بینی
 بآب دیدہ مردان نگر تا عکس آن بینی
 ترا سو داین بود کہ نور خود بینی زبان بینی
 تو کج اندیشی آن بہتر کہ صد آستان بینی
 اگر خواہی کہ حسن خار و گل یکیک عیان بینی
 بہ بینی جن خاکستر چو در روشنگران بینی
 یعنی در پناہ پرودہ داران گمان بینی
 قریح دیدہ ستر عورت دوشیزگان بینی
 چہ لذت گیر می دانش کہ مغزش استخوان بینی
 کہ بست او ہر چہ است اما تو در سنی زبان بینی
 کہ قاموسے طیبیل را زبان مہرگان بینی
 حدی را نیز ترسخوان چو محمل اگر آبی بینی
 در آتش خواہنت شجا کہ دستے بر عثمان بینی
 کہ در بہر نترے سگر اسرار بہان بینی
 کہ نقش لوح محفوظش لہ پیشانی جیان بینی
 کہ حبت بلتباع رود دست آن دکان بینی

۵۸ اگر آگه شوی از نیت او وقت گفتارش
 ۵۹ گز باد خلائی آتش قهرش علم گیرد
 ۶۰ سخن غم اورا سرت گردون عین یابی
 ۶۱ چو با صفتش بینی گاه عجز کبر با سنجی
 ۶۲ چو مهرش جهان نون تنی شود زان پس
 ۶۳ چو خوانی از نانا خوان حجت گفتار کردارش
 ۶۴ جهان علوی و غلیت از شخص در آیمش
 ۶۵ بسین صورتش آناهیا در اجهان یابی
 ۶۶ بفرخ و دو دمان عالم سفلی کن جوش
 ۶۷ میخس خشم که از دوشترت افزای کند عطر
 ۶۸ برون از تنی آتش است اما درون بگر
 ۶۹ کنایه بگر بایان عرفان در وسط یابی
 ۷۰ اگر عادت تیر تیرت فصولت را سترن نبود
 ۷۱ دعایش عقد اخوت با اجابتش ان عرفی
 ۷۲ بدرویشی نتا سے خان خانان سکینی ار
 ۷۳ دعا سے تو برسم مدحت از ایشان میگویم
 ۷۴ تو خیر ازین خلقی پس چنین باید دعا تو

۵۸ ز باش عین دل ریایی از عین بان بینی
 ۵۹ بر اندام فلک هر سو بسان خیزان بینی
 ۶۰ حسام عقل اورا چو هر اول نشان بینی
 ۶۱ چو با عدلش بینی ماه سلاج کتان بینی
 ۶۲ ز تن امکان تن یابی جان امکان جان بینی
 ۶۳ که قول افضل اول قول فضل ترجمان بینی
 ۶۴ اگر خواهی که حد از تماها این و آن بینی
 ۶۵ معینش و پیشش تا اجهاد آید جهان بینی
 ۶۶ در آور عالم علوی که خشم در دوان بینی
 ۶۷ بشاوی و شمنش یابی باند و مهر بان بینی
 ۶۸ که نه سلسبیلش در گلو سئل و ان بینی
 ۶۹ اگر یاز و ورق دل شوق اورا با دبان بینی
 ۷۰ از این بخت بیخ آرد که گل در خزان بینی
 ۷۱ و عاکن این بنا بگذر که دیگر وقت آن بینی
 ۷۲ خود تار گوئی تار و کشتنت در میان بینی
 ۷۳ که یارت با فلان باشد تو بهمان فلان بینی
 ۷۴ که یارب آنچه هر خلق اندیشی همان بینی

فَاعِلُهُنَّ فَاعِلُهُنَّ فَاعِلُهُنَّ فَاعِلُهُنَّ

قصائد آنی

در مدح حسین خان شجاع السلطه گوید

<p>بهر و کان خالی ز گنج بهمت گنجور باد از مے سینا مهرش جاو و اوں محمور باد آسمان در آستانش کمترین خروصر باد و دیده اجباب بنش چشم احد اکور باد تا ابد از لطف شکر کاشن بین و شور باد از شهنش بر منصفی از دنیاں مشهور باد پهرو ماں فرخ تو بدیدیم مستکور باد با تو اے سارنجیش تراوی الطینو باد آنچه تا جاوید چیش ناصرش منصفو باد در شبت اش عروس عافیت مستور باد نعل سم بر شش تاج رفتور باد قیصر و راو نجاشی و تکبیر و شور باد</p>	<p>با اید چشم بداره گنجور و لاد و در باد آن حسین ایسی حسین سی که چشم روزگار آنکه چون سحر جوش قصد آبادی کند بر فروغ طلعتش برگر که بشاید چشم آسمان است نهر و مهرش در دست او غیر این کش پیشکار امتد با این شهنش پیشکارانے که بر زم روان شازن سپهر هر تو اے کار غنوس ساز فلک آید با دو اتم محرم در گاه دارا شے جهان خسرو غامی بهادرتے حسن آنکو دلم خاک پاکو پالاش تو تیک چشم جرح اے جهاندار که در کایه عافیت سما</p>
--	---

۱۳	ایزد سطرش و نشان کا فوراً	تیغ تار چہ بہت چون سیلاب کین صفا
۱۴	بازگشتت باز چوں بحرینیا پور باد	چند رہ چوں اسماک گزوی غم پاک
۱۵	زاحتسابت حکم غم و لایعفتو پنا	جادو اس و پیکر شفا پس در پیکر شفا
۱۶	بریکال انور نعت قاسم قلم پور باد	نیگواہ از غل خیر رایتت آسود حال

در شرح نظام الدولہ حسین خاں فریاد

۱	آمد ز ملک جم سو سے رکھا خست تیار	با نال نیک بہر زمین بوس شہریار
۲	کہ تر ہے غلا چن داو بند حق گذار	کہتہ نظام شاہ خداوند ملک جم
۳	وز ہم نسبت نسلہ نظم آن دپار	سائے وہ پیش ازین کہ شد آشتت ملک جم
۴	چوں زلف یا گشت پریشان و بقرار	تکے کہ بود جسبع تر از خال گل خاں
۵	فرماں سروا ملک حبش کرد شہریار	از اہتمام خواہ سپے دفع شور کشر
۶	بے لشکر و ساوان ہمدت و پیش کار	از خود جہ پار جہت و بک بار بست و جت
۷	ہر چہ آفریدہ در دو جہاں آفریدگار	بے زہ خطا چو را ہم ہمراہ خدایہ شہر
۸	کہ جو داو وجود و گیترا شد آشکار	زیر کہ بود قائم او بخت خود آسبہ
۹	یک سال گفت نتوان بر و خنہ سار	بس کار ما سے طرفہ پیشش بر لگو و کش
۱۰	کہ نامیہ است خرمی سحر و جوشبار	یک آہنچہ کرو از مدد بخت خواہ کرد
۱۱	گوینخن چو سرد سخن سنج ہوشیار	خود سنگر زہ کیت کہ ہے پھر رسول
۱۲	سپہ زہر سپرد سی چہ بر آید زو و القار	بے چون ایزدی چہ کند دور آسماں
۱۳	جوش و خروش سیل ز ابر است و بہار	ایچ بھض بیچ زیاد است در جوار

۱۴ گرناتیسم دو بیتی گرد و حجب مدار	آرزو کہ خواجہ خواندہ فرزند خویش تن
۱۵ تادوست را شکور گشت خشم را شکور	بارے بہ ملک چم در خوف در جا کشو
۱۶ حصے کہ پر بر موج فلک را در مدار	شورش نشاند و سوز بنا کرد بر کشید
۱۷ بستان فرود و وزیر پالیز و گشت زار	انہار کند بر کہ و کار بزد جو سے نوبر
۱۸ بنخشد باج برف و تکالیف را ہمار	برداشت طبع غلہ و تمیل زان فروش
۱۹ خود را غر نیر کرد و درم را نمود خوار	تفہم سپہ فرود و منال دو سالہ داد
۲۰ آاور و پیشہ و رزود تا قین زہر کنار	زود او و خشم و گا و تقاوی بہ نہیں
۲۱ چوں دیک گاسے سر فقور پر مغبار	از بسکہ ساخت چینی از دو دغصہ گشت
۲۲ سر و ہنہاں کشت و در حقان میوہ دار	کان کند و کورہ بست و فلک حبت باغ سنا
۲۳ ششیر را کہ بہت یکے رو و خوشگوار	عدلیت و کہ شکست و بیاد و سوکھتر
۲۴ کہ خار کوہ کرد و گبے کوہ کرد غبار	بہر طراز آب ز صہ سیل رہ فرود
۲۵ کہ دشت را چو خنک یک کرد کوہ ہا	کہ کوہ را شکست چون شمشیر پادشہ
۲۶ چوں شکر بڑہ و گبے جو پیش قرار	کوہے کہ راز گفتمے در گوش آسماں
۲۷ بر شام گاو گردون یا پیش رہ سہ چار	غارے کہ پاسے گاؤ زمین دیش فریق
۲۸ و ہم از حمد بیرون شد نشانیست اقتدار	سدے سدید در درہ بستہ کا ندر
۲۹ همچون اساس عدل شہتہا او تا جبار	صدیل راہ کرد ترازو بیک و گر
۳۰ ماند از بلسے آب و پیش و در انتظار	وان چاہیہا سے چند کہ چم کند دیر خاک
۳۱ گفتمی ہے بہت ہر یک اند آہنار بگزار	فرسودہ بود و سودہ و اگر نہ آہنچانک
۳۲ مزو آن گرفت چنان برادر کہ کردگار	ہر چاہ را دو بارہ ہر ماہی رساند و کرد

<p> و از لطافت عواجم و تائید کردگار چشم زمین ز سوز و رول گشت شکند تا اوج ماہ باگی و سار و حسن ہتوار او یو یو بوسے کے چہ ازوے گزیت ناز او بہر آرزو نمون غسل شد ہزار بار او خود و عزیز پود کہ در شد بہ پناہ سار گو شد بہ جہر بر چہ و این یک بہ خستیدار چندین بنا کہ کردن متوا منشن شمار حوض عقیق کسند بہ پناہ روزگار وز باغبانکہ ہر یک شان داغ فندار گوئی گرفتہ راعش جئات و در کنار چون نوک کلک خواجہ و لٹن خاک تن ہزار حیثیے کن کیل شہنشاہ کا سگار ہمت بہ کار پردہ پے دفع نابکار برد از حقیض ذلت بر اوج افتخار تاروزے یخچین کہ شدم گرد و شیر خوار بے نام و بے نشان بہت بدست خاکسار کم پردہ صفت بہ صفت بودہ پردہ بار بار ز اقبال او شدم چون گل سبز کاہل </p>	<p> ۳۳ آرمے کہ ام مزد بہ است از رضاے شہ از بہر خضر چاہ ز بس قیشہ زد بہ خاک مزدور و ار رفت بہ ہر چاہ و کار کرو یوسف شنیدہ ام کہ بہ چہ گریہ سے نمود یکبار رفت یوسف مصری اگر بہ چاہ یوسف بہ چاہ رفت از آں پس عزیز شد فرقی دیگر کہ دہشت ز یوسف چرین بود وزیر حکم خواجہ ساخت بہ شیر از اندرون حصے رفیع ساخت بہ پلا سے آسمان از قصر نامہ ہر ایک شان رشک آسمان گوئی کشیدہ شہریش اقلاک و بغل ہارے پس از دو سال کہ از ہجر خواجہ شد پیکے زرہ رسید کہ زسی ملک شان دران و آں خواجہ بزرگ خدا جو کفہ پرست با خویش گنت عاظمت خواجہ مرا از عہد شیر خوار گیم تربیت نمود سر باز سے از سپاہ حیدر چہاں بزم و ایدون ز لطف خواجہ بجا رسیدہ ام بودم سخت خار بے خشک و عاقبت </p>
--	---

ایسے کہ گاہ بندگی در روز خدمت است
 بردن چہ بیسج سپاہ تاکہ بر سر
 این گفت و برفت و برفت نہ نہاد
 و نر و ہر دو آمد و ہیر و ن شکفتہ رونے
 کرد از بیسج سفر فرستائے نہ
 با صمد و نذہ اسب و دو صدا ترترنگ
 و زان و دن شکافتہ ماران آہنیں
 آور و نر و نر و نر از براسے جنگ
 نشہ خلیقتیش و او ہا یون بہ دست خویش
 آن جانہ کہ گنتی کہ حسب بریل بافتہ
 ہم فراز نشہ بہ دست خویش یکسا دست نر
 و ز خواجہ یافتہ عاقلیتہ گزرو این بن
 از کرد و کار عقل روز عقل شترین یافتہ
 و از آتب تمانہ ماہمی و از نسیم و ز فیض
 و ز صدف باال و ز مہر فلک سد ہلال
 یا حاجتی از و در و درم در گطلوات
 خواجہ است نائب ہستی واد بہ خدمتیش
 ہرگز از اسامہ نسبت تخلف رسول گفت
 آہ سے خمیر خواجہ تک است و از محکم

باید بہ عزت خواجہ کر بستن استوار
 اسپ و ستور و سنجی و اسب ہا کازار
 بر خاک پاسے خواجہ و تری شاہت باز
 ز آتب آن کہ از خدا ص ز سرخ خوش عیار
 چون لفظ جان بیاسے غلامان نشہ نثار
 با چارہ صد سپون زمین کوپ را ہوار
 کاؤل شوہر ندور کہ سپس قے کہ نثار
 تا ارسان بر آرد از مضیم شہ و باہ
 چون لوک کلک خواجہ نر اند و نر نگار
 از لطف و جہد حورسی و علمائش پودہ
 یعنی چو زر دست شو و ہمدانیت کما
 و ز ماہ فرود می نگ و از ابر غنیمت بار
 و ز لطف پاکہ پیکر و از ہوش ہوشیار
 و ز قرب و دوستی عشق و از وصل کل خیر
 و ز مرتبتی او پس و ز نور قسمر تبار
 یا ناجی از جلو و ارم و رصہ شہدار
 بر چیدہ است ساعد ہستہ اسامہ وار
 نیرین بد و دست از خلاق نور و نار
 نذر سے کہ فالص است فزون جویر ہستار

<p>راز سے ہفتہ نیت بر آن حضرت نامدار ناویدہ یابد آخور و حش در قفار وز خرم داند آن چه بہر شلن برگ و بار ز جنت شہر باغش منہ بخشت یاد مجالس توتیش از تک الوت یادگار ذاکر محامدت تو انم یک از سہنار الا وے کہ در سم اسپت شود غبار کا جزاے جسمش از لقت نیت شود بخار این یک رو و بہ نیرہ و آن یک رو و بار تا حاد شہریر ترا سوز و از شمار</p>	<p>امروز در عالم ہستی از نیک و بد ناگفتہ و انداز و سے طفل در رسم از جو و بخشند آنچه بہر گنج سیم و زر پیریت زندہ دل کہ جواست تا بہ حشر شاہہ جہان کشاے عکرتہ آنگہ بہت اسے شہر و سنے کہ تا بہ ہم روز و سپین منہ ہم تو بہ جو خاک ستوا ہد شدن باشد یا ہم جو آب عیلم سوز آن زمان کند یا آن زمان کہ جسم و سرش از بختاب تو پیوستند باو آتش تیغ تو بہ شستل</p>
<p>در مرتبہ امیر زادہ فردوس و سادہ فاطمہ سلطان صبیہ امیر دیوان</p>	
<p>گلے بر رفت کہ ناید چه سدا بہ چار و کر کھلاب اوست کہ جاری بود و ز دیدہ تہ دو غنچہ داشت بہ ہر یک ہزار تنگ فلک نہبان بہ زیر دو سہیل دولانہ آہر کہ ہر چہ پس ہم از ان سر چہا بہ نیت خبر چہ نعلہ بود کہ ناخستہ گشت نما کتر چرا چو صبح دوم نامہ سجدہ کرد سفر کہ خلق را صد ف دیدہ گشت پیر لوہر</p>	<p>بہر بہارگی از زیر گل بر آرزو سر گلے بر رفت کہ امر و تا بہ دامن شہر گلے بر رفت کہ با آن کہ غنچہ بود ہنوز گلے بر رفت کہ از شک چین دو سہیل آہر چاکہ بود و کجا آمد و چہ گفت و چہ شد چہ غنچہ بود کہ روشن گمشدہ گشت شہر چرا چو سیم بھر ناد سیدہ کرد عز و ب بر رفت از صف خاکہ لو بہر سے چہرون</p>

۷	که جان خلق از آن اختر است پیرانمگر	۷	تقار از فلک عبد اختر سے زمین
۸	چو او به مرد تو گفتی بمرد شمس و قمر	۸	شبیش شمس و قمر بود در شمال حسن
۹	چو او به مرد تو گفتی برفت عقل و بهر	۹	بدار عقل و بهر بود در فصاحت لطف
۱۰	که گل بنفشه شود یا که لاله نیلوفر	۱۰	رخش کبود شد از نیل اهل عجب است
۱۱	بهر دو حال جهان را نمود زیر و زبر	۱۱	بو وقت زندگی از حسن و وقت مرگ از غم
۱۲	چرا که بجز دوسه از بهر عقوبت است پسر	۱۲	گماں برم که بهیساں را خدا عقوبت کرد
۱۳	نهفت چهره و شد بسته بر جهان آن	۱۳	کشاده بود رخس بر جهان در کبره است
۱۴	بیان غلذت پیغزو باغ حسد و دگر	۱۴	بیان غلذت خرا میید و از شمال غویش
۱۵	که او ز چهره فخر نراید بهشت را زیور	۱۵	نگو که زیور حشش نزون شود در بهشت
۱۶	که کاش تا مده بود و مذاد بود حسد	۱۶	چه بود این خبر این قاصد از کجا آمد
۱۷	چه سیر تم که چگونه چنان کسبم بار	۱۷	بحق پناه برم کاین خبر نباشد راست
۱۸	سه دو هفته به یک ره چگونه شد ز نظر	۱۸	محل شگفته بیکدم سیکونه رخیت ز شاخ
۱۹	ورخت میوه بیاد سه چگونه رخیت نظر	۱۹	بهار تازه به آسه چگونه گشت خزان
۲۰	شنیده اید که نارسسته پسر مرد عجبهر	۲۰	شنیده اید که شگفته نفس در لاله
۲۱	ترا که گفت که بسے چاکران روحی به سطر	۲۱	امیر زاده نه ما جمسه چاکران تو نیم
۲۲	به مور و مار سپردیم خاک مان بر سر	۲۲	ترا که نفع سخایت به مور و مار رسید
۲۳	ترا که چو دشمن داویم دوستی نگه	۲۳	ترا که از کت شاد بود دشمن و دوست
۲۴	که ماندگان ترا مانده و انبها چسبگر	۲۴	ز دستن تو اگر رفتگان خوشند چه سو
۲۵	هر دو تحفه فرستد ترا ازین کشور	۲۵	پدر هنوز درین ذوق بود کسر شوق

براسے بازو سے تو حرد سادو از با تو
 نزا کہ گفت کہ از چوب مثل ساری جز
 پیر سوز علی غم و نمان بچو است
 نزا کہ گفت کہ از بلوچ قس کن بالین
 پدر سہنو زرت طوق کہ نہ ساخته بود
 بجایے آنکہ بہشت حلال تہینی
 بجائے آنکہ گفت دت بہر لبان جز
 بجایے آن کہ ہنہی سرفراز باش ز
 دریغ بود کہ تا خور مردگان پاستند
 تو اسے کیو تر عسرتی کہ تو ن غصہ نبال
 نزا اٹھ لے و ہر جاسے در کستانہی
 نذاست جاسے بہر حال در کند رسول
 بزرگوار اسپر بہ بندگان خدا
 اگر خداے تو یک گوہر از تو خواستہ بخ
 کہ تو ہرے چو بخشی کہ خواست از تو خدا
 و دیگر آنکہ تو دانی خدا سے با کہی
 پزار ماور اگر استہریم تا حوا
 و یک حکم قضا و قدر پران رفتہ است
 نہاں براحتہ ما را بہ رخ و ما خافل

و بہ فرق تو افسر فرستد از کہ ہر
 نزا کہ گفت کہ از خاک رہ کنی افسر
 کہ استہر بگنداز سیم و بالشت از ز
 نزا کہ گفت کہ از خاک گوہر کن لستر
 کہ دست مرگت شد طوق طاق گوہر کہ
 دریغ بود کہ بہشت افتد تہیک
 دریغ بود ز بردت کفن کشتہ پیر
 دریغ بود بہشت لحد گذاری سر
 یہ گیسے کہ ز تو داشت نگہت عنہ
 گر از قفس بہ سوے آشیان کشودی بہر
 چہ این بنی بہرت باشد و چو چنبیر
 شو غمین کہ حسب ما مذسی از کنار پیر
 بسے نخواستہ دادی ہزار گنج گہر
 کہ ترسم از تو بر خند حکیم دانش ور
 چہ را نخواستہ بخشی بہ بندہ بے حد و مر
 ہزار بار بود و ہر بان تر از اور
 تمام صادر از دوسیم و او بود صدر
 کہ در زمانہ میں غم غم رخ و خط
 سیر و عشرت مارا بہر کہ و ما بہتر

کہے بہ شکوہ کہ حیر آفرین چہ جوید ستر	۴۷	کہے بہ طعنہ کہ داد آفرین چہ راند جور
دو صد مثال بہادہ است در بہا و لبشر	۴۸	اگر چہ حق ز بے استخوان و التماس
بکام ماوہ از رو سے طبع طعم شکم شکر	۴۹	مگر نہ وارو سے تلخ حکیم گاہ علاج
وسیم مرد بہ فضا و تازند نشتر	۵۰	مگر نہ این رگ شیریان کہ رشق تن بہت
کہ تلخیش طبیعت سلاوت آرزو	۵۱	ز بادہ تلخ تر سے نیست کش خوریم بجز
اگر بر آن نہ ز ند زخمہ مروخت یا اگر	۵۲	ز بانگ زبر ویم دیاکے برقص ایم
خواص رگ نہ دایم وزان کہ نیم خند	۵۳	وسے چو شرت خفتی بہان دیدہ مات
کہ سودا دہ بہ سوگت و نفع او ہمہ ضر	۵۴	بہ پیش فاسدے و نیا خوشیم غافل زمین
کہ چیت تخت سلیمان درخش رستم ز	۵۵	بر اسب چو بہین کووک چہ آگہی دارو
سہی چہ داند خاقان کہ ام یا تیسر	۵۶	ریس وہ چو بہ دہقان سہی و ہر قرمان
چہ آگہیش کہ تہ چیت پاکوثر	۵۷	ز آب شور بیابان عسرب بہ جداید
کہ از دہاکے ومان را کشد بہ کام اند	۵۸	چو عنکیوت مگس گیسرو آسپانانند
کہ قلب شکر دارا در یدہ اسکندر	۵۹	چو گر بہ حملہ بہ ہوشان برد چستان داند
سجوش سچید و افسانہ داندش بکیر	۶۰	بکرم سبب کس اردا نشان میل کند
قرس بہ پوید و دروسم نایدش تضر	۶۱	مگس پیر دور چشم نایدش تیرغ
سہی بہ فر و بہا بلج گیسرو از قیصر	۶۲	گمان برد چیشی در حبش کہ چہ شہ او
ز شرم مچھو زنان چادر فگسند بر سر	۶۳	وسے اگر سیاحت رو بہ خطہ روم
کہ پیش تیر بلا جان و دل کسند پیر	۶۴	ز شوق این سخن آن جسد بران خیر دارند
کہ بندہ را بہ بلا استخوان کند اور	۶۵	بلا بہ لفظ عسرب استخوان بو لیشی

<p>نشان فراخوشت است و جامه در غور بر شہید گشته و نامش بسنو ز بسیر ولے ز غایت لطف خلق را رہبر خداے رچہ کہ مامون سیر یا کا فر خداے رچہ تفاوت کند بہشت و سقر سحاب بار و وزوش کبیت خار و شجر رعناے دوست طلب و ز عتقا خود بگذر عدت مجوسے گزار دست رفت پاک و سہر بدین بہانہ کہ گوئی ایمن بود چاکر بخت مال تو از چاکرے بود کمتر کہ کارت آید فردا بہ عمر حشر</p>	<p>دلا بزرگ بود چون بلا بزرگ بود سزار سال فزون است تا حسین علی خداے در ہمہ ماے منتظر است از خلق بر اے مامت گرا ایمان و کفر بخشد بود اگر بہشت و سقر فرق دارد از پے مات ستارہ تابندہ پیش کبیت پاک بلیید اگر مراد تو یزدان بود مراد محتواہ دمن امیر ایک نقطہ دیگرے بنیوش تو مال خویش سپاری بہر کہ چاکرست چنان خداے کہ خود چاکر آفرین انیش تو بشنواتد کے امر و تر بند قائلی</p>
--	---

مفعول فاعله ت فاعله ت فاعله ت

کلیات غالب

قصیده در مدح خداوند و سزیم سایه چهاں آفرین حضرت قدیر
ملکه معظمه انگلستان و قیصره هندوستان خلد الملکها بالامید و الاحسان

خوردن کار ما تو اند شمار یافت	خوردن کار ما تو اند شمار یافت
پر کار تیز گرد فلک و میان زمین	حق برادرم داد حق که بگر تو را فریفت
در تاس آسمان بر زمین باز کرده	بهر کس بر آنچه نیست بپزیر بگزار
آمد اگر نفس با ابله از تو	بر و س خاک پیچ و خم تلف یافت
چون حسن ما یک شب به سنی بر ناکاه	پاداش جانکه از نغمه شبها نایافت
چون رنگ سحر کل نگار تو رنگر	آه تو عیگر خراشته پیکان خار یافت
در خاک باد و آتش و آینه شقی زود	این پرورش که خلق پروردگار یافت
ناچار خیر بداد اگر آیتش نمیکند	در و هر چه بصورت این به چید یافت
بهر کس تقدیر طرقت خود را بر گشت	هر شبی سخن جوهر خوشتر از هزار یافت
گر خوبه بنده را خط از او کی نشیت	هم بر سر آه خوش بنده و اسیر یافت
هر بنده خود در چشم خط بندگی درید	تو قیغ خوشدلی خداوند کار یافت

سروشستی و مهر فروزش در سر گرفت	۱۲ میل و نهار صورت و نهار یافت
بهرام دل بستن تیغ و کمر نهاد	۱۳ ناپسید ذوق درزش مغز قمار یافت
نظاره رفتن تا سے عیان نظر تنو	۱۴ اندیشه گنجیاسے نہاں آشکار یافت
جام از شراب روشنی آفتاب داد	۱۵ نیرم از سیاط ناز گئے نو بہار یافت
زوے سخن صفای بنیا گوش گل گرفت	۱۶ بانگ قلم نشاط بقا شیر یافت
برہم زدند قاعد کا کہن بدہم	۱۷ سر کس نشاط نازہ زہر گونہ کار یافت
فیض سحر خالیب پیما کوش سپید	۱۸ ذوق صبح ما بدیش نہ نہ در یافت
رہزن شام خویش برین البسین بخت	۱۹ کو دیکھ صبا ہے لہو ز آمو ز کار یافت
عاشق ز بسک شاہد پیدا و پیشہ با	۲۰ از یہ خویش غم گسل و غمگ یافت
خون گشت در دل اگر حسرت نگاہ	۲۱ چشم سیاہ را یہ جز اسو گواری یافت
گر ز اہدست نیز زمین کی جام برد	۲۲ در حیرت است نیز ز نشہ بہار یافت
تقل دل عدد گشت این نشہ و شہ نیر	۲۳ ز بہار را کلید زہندان ماریا یافت
با فتنہ ہم رضا القدر خسری رفت	۲۴ خود رخت تو البس از رنگ گل بود و کیا یافت
عنوان رنگ ابو رقم دل فرود رخت	۲۵ ہستان آرزو شجر میوہ در یافت
دولت سپند سوزت شد ما نازہ رخت	۲۶ تاک آفرین سرد کہ دولت مدار یافت
از نظام شاہی و آئین خسروی رفت	۲۷ سو و سرد و رویش و اویش یافت
بر خشتگان مہدی بخشید و از کرم	۲۸ و کور یہ کہ رونق از و رور گرفت
حیثیہ بکار سازے اقبال ساز و	۲۹ کافعال ناز زہریش ساز گرفت
بالدچیان ز ناز کہ پہلو زند بہ علاج	۳۰ از بسک سخت پارہ میت استوار یافت

از بسکہ تاج کام دل اندر کناریافت	۱	ناز جهان بچویش کہ بالہ برو سخت
نازم فروتنی کہ جو اہر قرار یافت	۲	بایستہ انجم از چہ تر صبیح تاج و تخت
آورد ہر چہ در کمر کو ہسار یافت	۳	یا قوت ساز چرخ کہ سعدان از دست
در سینہ خار خار چو شتر یافت	۴	شکے کہ نقش لعل وز مرد و بگلیتہ نمود
تہنہ آبرو گہر شامہ اور یافت	۵	خورشید ز چشم کو اکب فرود اوج
ساقی گری گزیدہ دوران حلقہ باریافت	۶	جہتد کش بہ شاہ سہر سہری نمود
از دور با شہا کہ جم از پردہ اور یافت	۷	زین پس بسے میانہ بہ مردم سخن نمود
در دورتہ بسیکہ پروین فشار یافت	۸	ہست سخوت بادہ را نگو سازفتن
داند ہے کہ سو پروین از شہا یافت	۹	ز صحت کشید گرچہ بہار اندر استہما
با خویش برو ہر چہ نہ در خورد کار یافت	۱۰	آورد گوئی گوئی نہ نشا ہنہاے نگہ نمود
آورد کہ بہارتش را نگار یافت	۱۱	گل راز چو شہ رنگت سہنگار بجا کجاست
در بزم قوت روح عزیزان قرار یافت	۱۲	در راہ پائند و غسیر میان شہرہ شد
جو شے کہ خون نیاغزال تار یافت	۱۳	سو چیکہ آب در گہر شامہ اور زد
توس شرف سجدہ سیر و شکار یافت	۱۴	روزے کہ نہ یران نہ ہنہاہ کاران
در خط جاہہ ناقہ گردون ہمار یافت	۱۵	از گردہ لیلی گیتی نقاب بست
چشم غزالہ سر شدہ در بناہ دریافت	۱۶	در در شکار گاہ خند ز شہر شہت جہت
بالیدش شہرہ کہ چہین تہسور یافت	۱۷	باشہ بجا کہ شہر بہ بنزل اندوس
این ہر دو ہر کہ شہر بچہان شہر یافت	۱۸	تاج و نگین علامت شہا بست چہان
شد تاج سر فراز و نگین اعتبار یافت	۱۹	فرما زو اسے راست کہ از فرستو کتکش

صد پارچہ از گرد از نفس آبیاری یافت	۵۷	زمینان بفضیل با تیرا می نگشته بود
شعاع بریده فلقم این برگ بار یافت	۵۸	دانه کمزرافتنانے نانت کلین زمان
آیان مهر دسترس تو بهار یافت	۵۹	از سچو چنین نبود که عطا دهر
خاک کبک نشود ششیل و بر جان غبار یافت	۶۰	کوه از سچوم لاله خود رو سجاک حفت
دانا گل نسیم به دست چنار یافت	۶۱	بے آنکه خواش زر گل در میان بود
دستان کج کج سے بدامنه کو بهار یافت	۶۲	اس روز لاله البس کوه سار وید
ناچار من شده دعا اختصار یافت	۶۳	وصیف رنگ بوسه قوافی تمام شد
وقت آواز سروش امانت سپار یافت	۶۴	این خوشدلی ز روز ازل بود آن شاه
عمر کے کہ شاہ زندہ دل از گردگار یافت	۶۵	کمانک استعاره بود همچو عسکر خلق
ور خود ز روس سندر گاہے شمار یافت	۶۶	توان شمار دولت جناب دید یافتن

از بس پر است حیثیت می زلفند اسم
 هر جا لطف نیست محاسب پتر یافت

نفاعکون ففعلکون نفاعکون ففعلکون

کلیات سعدی

فے الموعظۃ والنصیحت

<p>۱ کہ مال تائب گواراست بعد از ان اعمال ۲ تو خواہے از سختم بندگیر و خواه ملان ۳ چو گوش ہوش نباشد چو سووون مقال ۴ بگوش مردم نادان و آب و دغز بال ۵ کہ است صورت دیوار راہین مثال ۶ کہ اعتماد نکر دند بر جہان مقال ۷ و گر بہ قہر چنان خرد میکند کہ مقال ۸ کہ لیشت مار ز نقش است زہر او مقال ۹ کہ خیر روز دگر میرود بہ استعجال ۱۰ برستی کہ بیبازی رفت چندین سال ۱۱ درین روز جوانی کہ صرف شد بہ مقال ۱۲ بر آردست دہا سے در وہجا کہ مقال</p>	<p>۱ تو انگری ز بیماں است پیش اہل کمال ۲ من آنچه شرط بلاغت با تو نیگویم ۳ محل قابل دانگہ نصیحت قابل ۴ نصیحت بہر عالم چو باد و قفس است ۵ چشم و گوش و دہان آدمی نباشد ^{بہر} خبر ۶ دل یککیم درین معسر ہر اک سہند ۷ چنان بلطف ہی پرور و کہ مرورید ۸ کن چشم ارادت نگاہ در دینا ۹ بہر عاریتی بیچ اعتماد کن ۱۰ برقت عمر فرستیم شرط راہ ادب ۱۱ اکنون کہ غیبت خیر است ز وطاعت ۱۲ زمان توبہ و عذر است وقت بیداری</p>
--	--

13	وصال حضرت جان آفرین مبارکباد	13	کہ دیر فرود و فراق او فتنہ بیچو وصال
14	بزریر بارگنہ گام برئے گیسوم	14	کہ زیر بار بہ آہستگی رو و حال
15	چنان مندرہ است کہ دیگرا سپید خیر نماند	15	مگر بچھو خداوند غم ستم حال
16	ز آفتاب وجود ضعیف انسان را	16	کہ آفتاب فلک ضرورتش حال
17	کنون بگو اہل سیر و کبوتر بلفس	17	کہ دست جو روزمانہ نہ پرگنہ پشت حال
18	چنان شدم کہ باگشت سینما یدم	18	نماز شام کہ بر بام سیروم چہ حال
19	بزرگ و احسن را باحق مروانے	19	کہ عارفان حیل اند و عاشقان حال
20	مبارزان طریقت کہ نفس نشکند	20	بزر و باروسے تقویٰ سے لہو بر حال
21	مرا و نفس خود دادند ازین سرا غرور	21	کہ صبر پیش گرفتند تا بوقت حال
22	ققا خورند و ملامت کنند و خوش باشند	22	شب فراق با سید با مداد وصال
23	بسر سینه این دوستان علی التفسیل	23	کہ دشکری و رحمت کئی علی بہ حال
24	رہے نیرم و چارہ نئے دانم	24	سچو بخت مردان سستیم بہ حال
25	مرا بصحت نیکان امید باریست	25	کہ مایہ داران رحمت گفتند بر طحال
26	بود کہ صدر نشینان بارگاہ قبول	26	نظر کنند بہ بیچارگان صف تعال
27	توقع است ز انعام دائم المعروف	27	ز بہر آن کہ نہ امروز سیکتہ افضل
28	ہمیشہ در کمرش بودہ ایم و درش	28	از آستان مرتبی کعبار و زلف تعال
29	سوال نیست مگر خستہ آنہ کمرش	29	سوال نیز چہ محتاجت کہ عالست بحال
30	سنت ظہوم و جوہم کہ ہم تو فرمودی	30	چہ آید از ضعفائے اکرم و زہد تعال
31	مرا تحمل بار سے چگونہ دست و ہر	31	کہ آسمان روز مین بر فنا کنند و بحال

تتمام عمر خدا یا بفضل رحمت خویش	بسیج کن که همین است غایت الامال
تتا که حضرت عزت میتوانم گفت	کره نمیرد آنجا قیاس و هم و خیال
بر آستان عبادت توقف کن سعدی	که و هم تنقطع است آنسرو قات حلال

فی صفت الکرمین

علم و دولت نور و ز صبح ابر خاست	شکست حمت سرا از سر بار خاست
تار باید که قائم برف از سر کوه	بزرگ تالیش خورشید پیغمبر خاست
بر عروسان چمن بست صیبا هر که	که به نوحه اصرار از دل دریا بر خاست
اینچو بویت که از جانب خلق بوسید	دین چه باوست که از جانب صحرا بر خاست
چه هوایت که خلدش خیر بخت	چه زمینست که چرخش تو آلا بر خاست
طایرم اختر ازین عکس چمن حرکت	بسکه از طرف چمن کو کو آلا بر خاست
موسم نمته جنگ است که در برم صبح	بلسبلان را بچمن ناله و غوغا بر خاست
پوسه آلودگی از خرقه صوتی آمد	شور دیوانگی از سینه و ناما بر خاست
از زمین ناله عشاق بگردون برسید	وز شرف ناله آستان بر تریا بر خاست
بسکه خوبان بقیع سو صحرارفتند	الغیبات از چمن گلبن حمر بر خاست
عاشق امر و زنده و قی بر شاد بخت	که دل زاهد از اندیشه فردا بر خاست
هر کجا طلعت خورشید رخسار یاقوت	سید بخت کزین چه جو جزا بر خاست
هر که را بوسه کوه در سر شد	نه که این دلو را از بسیل تنهار بر خاست
بارش لاله اندام چه رونق بنگفت	باقدرش سر و نه و اتم چه یار بر خاست

۱۵	کہ خوابِ سحران کس شہلا بخاست	۱۵	سر بہ بالینِ عدم بازنہ آرزوست
۱۶	عاشق آن قدر سووم کہ چہ زیبا برخواست	۱۶	بسخرِ گھنٹن او عقلِ بہ دل برسد
۱۷	گوئی از روز قیامت شب پیدار خواست	۱۷	بروز روشن چو بر انداخت نقلِ شرف
۱۸	قلمِ عیانت از عاشق نید از قیامت	۱۸	ورقِ خوبے مستوق نہم بر کرد
۱۹	کہ جہا از حرم راز معیارِ خواست	۱۹	ترکِ عشقش نہ جہرِ خیانت کرد
۲۰	کہ قلمِ اسب از دست تو سودا برخواست	۲۰	سعدی یا مار سپید کردن سودا تا کسے

ایضائی الموعظتہ والنصیحتہ مفادہ فیہ من مفادہ فیہ

۱	بس اعتماد برین خیر روز فانی نیست	۱	خوش است عمر در ایگاہ جا و دانی نیست
۲	بدام رونق تو بادۂ جوانی نیست	۲	درختِ تاقہ صحنِ خیر سر ام انسان را
۳	وسے امید ثباتش چنان کہ دانی نیست	۳	گلکے است خرّم و خندان تازه و خوبو
۴	طبع مکن کہ در بوسے مہربانی نیست	۴	دوام پرورشش اندک نارا و در ہر
۵	کہ در طبیعت این گرگ گلگہ بانی نیست	۵	سبانش عقرہ و غافل چو پیش سر در پیش
۶	کہ حیو قاسے دور فلک بہانی نیست	۶	چہ حاجتست عیان را با سماع و بیان
۷	کہ باز و عقبتش آفت خزانہ نیست	۷	کہ ام باد بہاری وزید و آفاق
۸	بہا سے دولت یک نازہ زندگانی نیست	۸	اگر ماکب رو سے زمین بہ دست آری
۹	کہ ناز ساختن آئین کار دانی نیست	۹	دل سے فریب درین کار و اسر کہ بند
۱۰	بدوستی کہ بہان ہا سے کامرائی نیست	۱۰	اگر بہان بہر کام است و دشمن اندر پے
۱۱	کہ دیگر تہذیب از تہذیب مسانی نیست	۱۱	چو بت پرست بہورت چنان شد ہی مشغول

جہان زودست بدادند وستان خدا	۱۲	کہ پاسے بدغناہ اجزاین جہانی نیست
نگاہ دار زبان تا بہ دوزخست نہ برسد	۱۳	کہ از زبان بر اندر جہان دیانی نیست
عمل پیار و علم برکتش کہ مردان را	۱۴	رہے سلیم تر از کوسے ہے نشانی نیست
طریق حق برو و بہر کجی کہ خواہی باش	۱۵	کہ کج خلوت صاحب دلان مکانی نیست
کف نیاز بہ درگاہ بے نیاز بکار	۱۶	کہ کار مرد خدا چیز خدا سے خوانی نیست
مکن کہ حیف بود دوست بر خود اور برون	۱۷	علی الخصوص مر آن دست کہ ثانی نیست
چہ سو درینش باریان و عطر بر خست	۱۸	کہ پرو یا یادوت صحت ثانی نیست
زمین بہ تیغ باعنت گرفتگی سے سعدی	۱۹	پاسد ار کہ جز فیض آسانی نیست
بدین صفت کہ در آفاق نیست شعر و نعت	۲۰	زفت و حبل کہ آتش بدین والی نیست
نہ بہر کہ دعوی زور آوری کند باما	۲۱	سیر بر دیک عبادت پہیلوانی نیست
وے بہ خواجہ عطار گوئی آتش مشک	۲۲	مکن کہ بوسے خوش از ششتری ثانی نیست

فی التصلیح والمواعظ مفہول فاعلہ مفاعل فاعلن

اے نفس اگر بہ دیدہ تختیق نگری	۲۳	در روشنی خستیار کنی بر تو انگری
اے پادشاہ وقت چو وقت فرسد	۲۴	تو نیز باگد اے محلت کنی بر ابری
گر سپنج تو تبت بہ در قصرے زند	۲۵	تو بت بہ دیگرے بگداری و بگذری
دیناز سے است عشوہ دہ دوتان لیک	۲۶	باکس سیر نیبیر و او عجب سیر شوہری
ہستہ رو کہ بر سیر بسیار مردم ہست	۲۷	این سب ہم خاک لکہ تو امر و زبیری
اے پادشاہ اگر این ہے سوزند زانو کشت	۲۸	دیگر کہ چشمہ دار و از و ہوسری

<p>دل شیر و نجالید اندد و چادری در چه فکند غمزه خوبان به ساحری بالتفس اگر بر آئی و انم که نشا طری ایسے بے سہر میر کہ از گریہ کتری و در و رطله که سو دند دار و شناوری در کار آخرت کنی اندیشہ سہری اسے بدعا است ہمہ سپیج پیچی تزو یک عالم فان نوچو حیوان محقری ور صورتش نماید زیبا تر از پری غلیو ہنوا و باش کہ پاکیزہ جوہری بشناس قدر خویش کہ در سیاگوہری لیکن چو پرورش بودت دانہ وای بشناس قدر خویش کہ گوگرد اجہری کے بر ہوا عالم بد جانیاں پری کاندر طلب چو پال بریدہ کہ پوری در اوج سدرہ کوش کہ زخندہ طہاری بیدار باش تا پئے اوراہ نسپری کاندر کند دشمن آہنختہ نجہری راسہ لیوسے ٹاویہ اگنون مخیری</p>	<p>این عوالم سبک و سبک نظر فریب تا روت را خلق جہان سحر از ورت مروی گمان میر کہ بہ سہر ہے تندر پاشیر مرویت سگ ابلیس صید کرد مہشدا از تا شیگان بت سپر و نفس سہر و سہر ہوا و ہوس کردہ و باز دینا بہ وین خریدت انبہ لہصال است تا جان معرفت کند ز زندہ انبہ شخص بس آدمی کہ دیو بزرستی غلام است گر قدر خود بدانی قرین فزون شود چندت نیاز و آرزو اند بگرہ سہر پیلت قطرہ کہ بقیمت کچا رسد گر گیمیایے دولت چاویلا ز دست اسے مرغ پاسے لینہ پام ہوا نفس یاز سفید روضہ النسی چہ فائدہ چون بوم بد شیر منگن سا بہ بر تراب آن راہ دوزخ است کہ ابلیس میرود در صحبت نسیق بد آمو ز ہچمان راسہ ہا ہوسے عاقبت خیر میرود</p>
---	---

۱	و صلته بصورتی چون علقه بر روی	گوشه حدیث نشین و روشن چشم
۲	چون کبر کردی از همه دو نان و نری	دعوی مکن بر زم از دیگران بعلم
۳	گر در عمل نجوشتی تاوان تفسری	از من بگوئے عالم تفسیر گوئے
۴	با علم اگر عمل نجی شایخ بے بری	باید در حقت علم ندانم مگر عمل
۵	در جنبه جهاد و طلب علم دیگری	از صد کیجی بجای پیاد و زده عظم
۶	ورنه در وی بصورت انسان ستوری	علم آو نیست است جو انزوی اوی
۷	چشم از براسه کن بود حرکت بگری	هر علم را که کار نه بندی چه فائده
۸	هر نکته را هزار دلائل بیادری	امر و نکره بوضاحت که در حدیث
۹	گر علقه نگوئی و عذر سے پیادری	زرد فشیج باشی در موقف ساد
۱۰	مشتوی کرده را بنویز بختری	در صد هزار عذری بگوئی گناه را
۱۱	توبه بکن کجاری از نفس پروری	مزد ان سچی در بیج بجای رسیده اند
۱۲	عارف بذات متونه بر حق قلندری	تربک ہو است و او در یا سے قدرت
۱۳	گر بهتر بی مال به گوهر بر ابروی	در کم ز خوشین بختارت نظر کن
۱۴	کوین خیرت شمار و اگر گاو عنبری	در بی به نبر مال کنی فخر بر حکیم
۱۵	این هر دو قرن اگر بگرفتی سکتد ری	فرمانبر خدا و نگو بیان خلق باش
۱۶	تا در رضا سے مخالفی چون سیرتی	عوسه که میر و در به به حال چید کن
۱۷	بیکری چشم ترا که بخوابش اندری	مرگ لیک از دمانه ناستی بیچ
۱۸	پار سے زنگنه سے لحد یاد نادری	فانی نشسته بغیر انی و کام دل
۱۹	از سر نیزه و رکیانی و سروری	باید که بگریز از این کتبه و دو

در هم شکسته صورت پنهان آوری	۱۲۵	کما سجا بدست افتد یعنی غلبه دار
سکین سنجخت بالشی خاک تیری	۱۲۶	فرق عزیز پلوسه نازک بناوین
بروندگیج عافیت از کنج صابری	۱۲۷	تسلیم شوگر ایل تیزی که عارفان
تو کینتی که بهز خدا بنده پردی	۱۲۸	فرزند زنده الیت خدا را غمش مخور
در بد بدست سنج زیادت پیبری	۱۲۹	گر تقابلت کنج سعادت بر او است
طغر سسکینتی و میل بد اختری	۱۳۰	پیش از من و تو بر رخ جانها کشیده
روزی نکره چون نگه شغل بدبری	۱۳۱	آه که طوق مقبلی اندر ازل خدا
بیگانه می مورز که در دین برابری	۱۳۲	ز بهار پند من پد را نه است گوشتار
در وقت مرگ اشعت در گور اخبری	۱۳۳	تنگ از فیر اشعت و خبر مدارانکه
و اسن کشان مندس حضرت و عبقری	۱۳۴	و اسن کنش ز صحبت ایشان درشت
چون آسمان ز پر سه و خورشید و شتری	۱۳۵	روئے بین بطلعت ایشان و شورا
خواهی ز یاد شاه سخن و او شاعری	۱۳۶	در بارگاه خاطر سعدی خسر ام اگر
لکب عجم گرفته بر تیج خفسوری	۱۳۷	گر که خیال در سرم آید کاین منم
با کف موسوی چه زنده سحر سامری	۱۳۸	بازم نفس فروه و از بول ایل افضل
در شهر بگیند فروش است جو بری	۱۳۹	شرم آید از بیصاعت کتیمت و لیک

ایضاً فی الموعظة

نشانی کوه کی و پیش خویشین رانی	در بیخ روز جوانی و عهد بر نانی
پس از شر و در جوانی و دست بالائی	سیر فرستی اندخت پیری اندیش

۳	دینغ بازو سے سر چمکی کہ بر سجد
۴	زہبے زمانہ ناپائدار عہد شکن
۵	کہ اشما و کند بر سو اہل نصرت
۶	ہزار تر گسلی ہر چہ خوبتر بندنی
۷	بہ عمر خویش کسے از تو کام بر گرفت
۸	اگر زیادت قدرت دین غیر نفس
۹	مر اہلاست دیوانگی و سر سبکی
۱۰	شکوہ پیری بگذار و علم و فضل و ادب
۱۱	چو با قضا و اجل پرے تو ان آمد
۱۲	نہ آن جلیبیں انیں از کنار من فتنہ است
۱۳	دینغ خلعت زریا احسن التوفیم
۱۴	خیار خط مقبرہ شستہ بر گل بوے
۱۵	اگر ز باد فنا سے سپر بندیشی
۱۶	زمان رفتہ نہ خواہد برگریہ باز آمد
۱۷	ند وخت جاہد کاسے بقدر کس رون
۱۸	چو جوان بیجا برسم زندہ پاکامی
۱۹	چہ تخت خرمافودات پاشمال کنند
۲۰	برادران تو پچارہ در رخسے رفتند
۲۱	ہمیشہ باز نہا شد در دو چشمے چشم
۲۲	سستیز و در فلک ساعد تو اتانی
۲۳	چہ دوستی است کہ بادون نیبائی
۲۴	کہ همچو طفل بسخنی و باز بر بانی
۲۵	تباہ تر شکنی ہر چہ خوشتر آرائی
۲۶	کہ در شکنجہ ناکایش نہ خبر سائی
۲۷	سخا تم کہ بہ قدر من از را افزائی
۲۸	نر اسلاست پیری و پا بر جانی
۲۹	کہ جہا است جہل جوانی عشق برائی
۳۰	تفاوتے کنند گریزی و دانی
۳۱	کہ بعد از دستشور شود شکیبائی
۳۲	بر آستین تخم طر از زیبائی
۳۳	چنانکہ شک بہاورد بر من سائی
۳۴	چو گل بہ عمر دور روزہ غور نمائی
۳۵	نہ آب دیدہ کہ گر خون دل بیالائی
۳۶	کہ عاقبت برصیبت نہ کردیکتائی
۳۷	زمانہ مجلس عیش بتان بیغائی
۳۸	وگر بسوری امر و ز نخل خرائی
۳۹	تو همچنان ز کبر بس بر شرایئی
۴۰	ضرورت کہ روز سے بگل ہاندائی

<p>۲۲ نہ پتھر و زک در عیش و درناشائی ۲۳ برو کہ با مگس بد نفس ہم تو بازی ۲۴ تو موم نیتی ایدل کہ سنگ خانی ۲۵ درست شد بحقیقت کہ دم آسانی ۲۶ کہ چارہ نیت برون از شکستہ سیرانی ۲۷ چو روزگار بہ پیرانہ سر زر عنانی ۲۸ بہ دست سخی تو با دست نانہ سیمانی ۲۹ کہ در دست تو از می جرم بنشائی ۳۰ مگر بہ عین عنایت تسبیح فرمائی</p>	<p>خیال بستہ و پر باو عمر تکبیر زود و مانع بختہ کہ من شیر مرد و بر بایم اگر بود دل مومن چو موم نرم نہ ساز ہر آن زمان کہ تو موم دے بر آساید و گر جہل بر فتنی بعد از باز پس آسے سخن در روزگار سخن سعید یا کو کہ کن و گر عنایت تقفین حق نگیر دست پتختش بار خدا یا بخصل و رحمت پیش ایضا سخن نہ سزاوار حضرت آروم</p>
--	---

۲۲ زور گہ گزمت روسے نا اسیدی نیت
 کچھار و و گس از کار گاہ حسدوانی

تظاگر جوی سکندر نامہ مولوی می جوی

حمد باری تعالیٰ غولن غولن غولن غولن غولن

خدا یا جهان بادشائی تر است	زما خدمت آید خدائی تر است
پناہ بلند سی و پستی توئی	ہمت بلند آسچہ پستی توئی
ہمہ آفریدہ است بالا و پست	توئی آفرینیدہ ہر چہ بہت
توئی برترین دانش آموز پاک	ز دانش قلم رانڈہ بر لوح خاک
چونذ حجت جبر خدائی درت	خرد و ادب تو گوئی سخت
خسر در انور و شن بصر کردہ	حسراغ ہدایت تو بر کردہ
توئی کا سمان را برابر فراختی	زمین را گزر گاہ او ساختی
توئی کافریدی ز یک قطرہ آب	گہر تاسے روشن تر از آفتاب
تو آوردی از لطف تو ہر پدید	پہ چو ہر فرمان تو دادی کلید
جو اہر تو بخشی دل ننگ را	تو بر روی جو ہرشی رنگ را
بنار و ہدایتانہ گونی ہبار	زمین نامور و تانگونی ہبار
جہان را بدین خوبی آراستی	برون را ننگہ پارگیرے خواستی
ز گرمی و سردی و از خشک و تر	شستی یہ اندازہ یک و گر
چنان بر کشیدی و بستنی انگار	کہ بہ زان نیار خسر و در شمار

۱۵	کرا اندیشہ را پیش از پیران کن	۱۵	چنان بینی این طلاق نیاید بینی
۱۶	تو داند که چون کردی آغاز نشان	۱۶	مهندس بسے چو پیداز از نشان
۱۷	در حفتنی باز یا خورونی	۱۷	نیاید ز احسن نظر کردنی
۱۸	نیکو چنتن غلبت از کجای تو	۱۸	زبان تازه کردن به اقرار تو
۱۹	زرار تو اندیش به بر آگبیت	۱۹	حسابی کریں بگذر و گسبیت
۲۰	نیارت ناست از همه سینه تیار	۲۰	بهر پیه آفریدی وستی طراز
۲۱	همان گردش آسمان آسمان	۲۱	چنان آنسره بدی نیمن زمان
۲۲	سرخود برون او روزین کن	۲۲	که چند آنخ اندیشه گرد و طبعند
۲۳	یانشد همه جسم تو باشی بیجا	۲۳	نور آفرینیش تو بودی خدا س
۲۴	نه چون گروه شد بر تو دست نواز	۲۴	خلوت بدی کافر پیش نبود
۲۵	اگر باشد و گرنه باشد کیست	۲۵	تعلیم تو پیش تو هست در نیست
۲۶	نه افزوده شبست با نام شوی	۲۶	نه بچر کند و نه نام بر هم شوی
۲۷	بهر دم تو آراستی نیکو	۲۷	کو اکب تو برستی افلاک را
۲۸	سلسل کن گوهران در شری	۲۸	توئی که هر آساست چارای شری
۲۹	در و کردی اندیشه را شری	۲۹	حصار فلک بر کشیدی بلند
۳۰	که نایب خسرو در پست با پست	۳۰	خسره تا بد و در تیا بد تیا
۳۱	کند یکپ او را ک رنگار	۳۱	وجود تو از حضرت مشکبار
۳۲	زگر و ندگی دور در کلاه تو	۳۲	خیال نظر خانی از راه تو
۳۳	با نکلند کس نفیقت ز پاس	۳۳	سے که تو کرد و طبعدی گریسے

کسے را کہ قہر تو از سر شکند	۳۱۶	پیام روئے کس نہ کرد و بخت
ہمد زیر دستیم و فرمان پذیر	۳۱۷	توئی یاوری وہ توئی ہستیکر
اگر پاسے پہل است و گر پریموز	۳۱۸	بہر یک تو دادی ضعیفی و زور
چو غیر ولستی ز تخت پر پاک	۳۱۹	زور سے بہ مارے بر آری ہاک
چو برداری از رہگذر و دورا	۳۲۰	خور و پشہ مغز نر و دورا
چو دشکر دشمن آری تھیل	۳۲۱	بہ مرغان کشتی نیل و صحابیل
کہ از نطفہ نیک بختے دی	۳۲۲	کہ از استخوانے دور ختے دی
کہ آری خلیفے ز بیگانہ	۳۲۳	کشتی آستانے ز بیگانہ
کے باچینوں گوہر سے خانہ خیر	۳۲۴	چو بوطاہے را کئی سنگریز
کہ از سرہ آن کہ از سیم تو	۳۲۵	کہ شاید ز بان جز بہ تسلیم تو
نہ بان آوردان را بہ تو بازمیت	۳۲۶	کہ با مشعلہ گنج را کار نیت
ستار از بان از قیس بان را	۳۲۷	کہ تارا از سلطان نگو نید باز
کہ در شب از چشمین تیر و خاک	۳۲۸	تو دادی دل ز روشن بان پاک
کہ آتو و گر ویم اندیشہ نیست	۳۲۹	کہ جز گر درہ خاک را پتہ نیست
کہ این خاک روزگتہ تا فتنے	۳۳۰	بہ آتو زیش تو کہ رہ پائتے
گناہ من ارماندے و ریشاد	۳۳۱	تو نام کے بووے آمرنگاہ
شب و روز در شام و در باداد	۳۳۲	تو بر یاد می از ہر چہ وارم بہ یاد
چو اول شب آہنگ خواب آورم	۳۳۳	بیشہ نامت شتاب آورم
چو دینم شب سر بر آرم ز خواب	۳۳۴	تو خواہم و ریزم از دیدہ آب

۵۳	۵۳	وگر آباد است راہم بہت
۵۴	۵۴	چو خواہم ز تو روز و شب یاوی
۵۵	۵۵	چنان دایم اسے داور کار ساز
۵۶	۵۶	پرستندہ گز رہ سب دگی
۵۷	۵۷	ورین عالم آباد گرد و بگنج
۵۸	۵۸	پدید آو خلیق عالم توئی
۵۹	۵۹	مرا نیست از خود حسابے بہت
۶۰	۶۰	بدونیک را از تو آید کلید
۶۱	۶۱	تو شکی کنی من نہ بد کردہ ام
۶۲	۶۲	زنت اولینش را مرگ زنت
۶۳	۶۳	ز تو آیتے در من آموختن
۶۴	۶۴	چون نام تو ام جان تو اسی کند
۶۵	۶۵	نارم روا با تو از خویشتن
۶۶	۶۶	گر آسودہ ورنہ ناتوان نیزیم
۶۷	۶۷	امیدم چنانست زان بارگاہ
۶۸	۶۸	زوریزم از نظم ترکیبش
۶۹	۶۹	کند باد پگندہ خاک مرا
۷۰	۷۰	پژدہندہ سال سہ بستن
۷۱	۷۱	ز عیب آن نمودارش آہی بہت

مہر روز تاشب پناہم بہت

مکن شرمسام در آن داوی

کز این یا نیازان شوم بے نیاز

کت چوں توئے را پرستدگی

در آن عالم آزاد گردوز بچ

تو میراتی وزندہ کن ہم توئی

حساب من ازنت چند آنکست

ز تو نیک و از من بد آید پدید

کہ بدر احوالت بہ خود کردہ ام

پشت آخرین حرف را برگشت

ز من دیو را دیدہ برد و خفتن

بد من دیو کے دستبازی کند

کہ گویم توئی باز گویم کہ من

چنان کافریدی چنان مینیم

کہ چون من شوم دور ازین کارگاہ

وگر گونگرم ز ترتیب خویش

نہ بیند کسے جان پاک مرا

نہد تہمت نیست بہت من

کزین عیب آگاہ گردو کہ بہت

چو برہمنے تو من سست را	۷۲	یسے حبت اکیختم دل کشاے
تو نیز ارشود مہدین در نفست	۷۳	خبر وہ کہ چنان ماند گر خاک خفت
چنان گرم کنی ستم یلم بہ تو	۷۴	کہ خرم دل آیم چو آیم بہ تو
ہمہ ہر مان تا بدتر یا ستم	۷۵	چو من فرستم این دوستان ستمند
اگر چشم و گوش است گروست پکا	۷۶	ز من باز مانند یک یک بجا
توئی آن کہ اسن ستم یا منی	۷۷	ازین در سپادم ہی واسنی
درین رہ کہ سرور سے پیر نم	۷۸	یا میدتا بے سکر میر نم
سرے کہ تو گرو و بلندی گرا	۷۹	یا فلکدن کس نیفتد ز پائے
سرے کان زمین در ندادم دلخ	۸۰	بہ از تلخ چخشنی بدان سر نہ تیغ
ز حکمے کہ آن در ازل رائد	۸۱	نکر دو سلم ز آنچه گرو اندہ
ولیکن خود اہش من حکم کش	۸۲	کہ تم زمین شہا دل خواہش
تو گفستی ہر آنکس کہ در رخ تاب	۸۳	و عاے کن من کم مستجاب
چو عا بستہ را بندہ و اعظم ترا	۸۴	درین عاجزی چون خواہم ترا
بے کار تو بندہ پرورون است	۸۵	مرا کار با نیدی کی کردن است
دو کار است باز و فرخندگی	۸۶	خداوندی از تو ز ما بندگی
نکستہ پیمان گشتہ نام بلکہ خرد	۸۷	کہ آبا ویم را ہمسہ باد ہرد
توئی کہ شکستہ ٹائی وہی	۸۸	و گر شکستی موسیائی وہی
دران نیم شب کہ تو جویم پناہ	۸۹	پہ پناہ شب سلم برافر و ز راہ
نگہ دارم از رخسہ ہر زنان	۹۰	کس شاد بر من دل دشمنان

<p>تخت صبورسی و وانگه رخ تخت صبورسی ده انگه بنا زمن دور دارا سے زبید او دور کیف خاک خواهی زمین خود کرد منقش بر روی باق از بندگی بهر جا که باشم خدا دانست توئی آنکه بر یک قرارستی کز اندازه خوشبختی در تو دید در تها سے پیو ده پاره کند عنان پاید از هر در سے تانقن ازین بگذری در دل پید پس تو دانی حساب کم و بیش را</p>	<p>بزرگم رسان اول آنکه به گنج گرم در بلا کے کنی بدست بلا کے که باشم در آن نامبور گرم بکنی در نمی در نورد برون افتم از خود بر گستگی بهر گوشه کافتم نشا و المنت ترا بر همه هست برستی پژده بنده رایا و در آن شکید کے کز تو در تو نظاره کند نشا پید ترا جز به تو یافستن تظنایا اینجا ست منزل تناس پروم تو بیا به خویش را</p>
<p>مناجات جل و علی و تضرع نمودن و نیایش باری تعالی</p>	
<p>ترقی برتری پیش بر پستی سم تو دای همه چیز من خیرت زمن با شغل کشان دور پده ز آنچه گشتم بر و میدیم پسپان عنان من از راه خست که کل نشکند بر من این رود بار</p>	<p>بزرگ برتری ره تیرت سم نیاه و م از خانه تیرت چو کردی سپر غم مرا نورد بگشتن تو دای تو میدیم کریوه باند است و سیلاب سخت ازین سبل گاهم چنان در گدار</p>

۷	بد درگاہ تو دل و سیاہ آدم	عقوبت مکن عذر خواه آدم
۸	مگر دامنم از درگاہت نام امید	سیاہ مرا ہم تو گردان سپید
۹	سرشته تو کردی ز ناپاک پاک	سرشت مرا کافریدی ز خاک
۱۰	تقصای تو این قشت برین نیست	اگر نیکم و گردیم در سرشت
۱۱	پیر و سوسے تو یک یک نہ ایم	خداوند مانی و ما سبندہ ایم
۱۲	نشان سید ہدایت سینہ را	ہر آنچه آفرید است سینہ را
۱۳	چکوئندہ بیستم بدورہ تو	مراست بندیش نظر گاہ تو
۱۴	بد نقاش صورت بود رہنما	ہمہ صورت پیش از رنگ رسا
۱۵	کہ ہستی تو سازندہ او خست	ترا بنیم از ہر چیز بد خست
۱۶	نشاہد ترا یافت الہ بد تو	بسے منزل آمد ز من تا بہ تو
۱۷	ہر اندازہ فکر ت آدمی است	اساسے کہ در آسمان زمی است
۱۸	سرازند اندازہ نامہ بیرون	شود فکر ت اندازہ را ر سہون
۱۹	کہ آن پایہ را حمد بہ پایان رسد	بہ ہر پایہ دست چندان رسد
۲۰	نماند در اندیشہ دیگر جہات	چو پایان پذیر و حد کائنات
۲۱	کہ ہستی نہ بلکہ بیرون ازین	نہیند نشید اندیشہ افزون ازین
۲۲	کہ باشد سوسے مصلحت را ہن	بران وارم اسے مصلحت خواہ
۲۳	تو خوشنود باشی و من رشکدار	رسہ پیشم آور کہ انجام کار
۲۴	کہ سر برنگرد نام از سر نوشت	جزین نیستہم چارہ در سرشت
۲۵	سجیل بہ اصناف پیغمبری	نولیم خطے در نیایش گری

<p>۲۷ که صد آفرین باو بر سپهر یار ۲۸ چو تو نذر بار و سوسه خود بنان ۲۹ که سم سنجیده است و هم سنجیده ۳۰ من آن نامه را بر کفش ایم نورد ۳۱ برین حکم را آن اگر کلمه است ۳۲ مگردان سر رشته از راه خویش ۳۳ سجان آید بان فرودون ز تو ۳۴ مکن تا آیدیم ز درگاه خطیش ۳۵ بر راه تو در نیم ره مانده ام ۳۶ بدان رسم و آیین که نخواستی ۳۷ نصیب ده از دست گنجش ایم ۳۸ همان گیر تا بود بودم سینه ۳۹ من مقرر خیمه چون که بنواختی ۴۰ بر ده دم است در دروازه ۴۱ تو ام و شکیله اندازین پاسه ۴۲ سیند از رویه پاسه ۴۳ زینده بپوشه هر درسته با ۴۴ مکن کار با من چو کردار من ۴۵ نیار در بجز مستطافه را</p>	<p>کوهی برد آرم از چار یار نگاه دارم آن خط خوبی بجان در آن دایره یگانه چون تیغ تیز چو پیران شود نامها سوسه مرد نمایم که چون حکمران درست زرد آرم هم بد درگاه خویش زمین جستن وره نمودن ز تو امیدم به تو هست از انداز پیش ز خود اگر چه مرکب برون باندیم چو با زار من بزمی راستی ز موافق می نشست آراستیم چه خواهی زمین با چنین بود مران چون نظر برین انداختی چو دایم ناموس نام آوران تو دایمی مرا پایگاه بلبند سکر را که بر سر نهادی کلاه و سله اگر شد بر درت راز دار شکر کن چو کردار خود کار من نظامی در آن بارگاه رسید</p>
---	--

زنده
بانی

زنده

سبب نقص کتاب

۱	ز چندی پین و عاصی سے سحر خواہی	۱	شے چون عسز ز پور آراستہ
۲	برون ریشہ ناسہ از ناف خاک	۲	ز ہتاب روشن چہان تابناک
۳	ز پاکت سب سے ہار آسودہ گوش	۳	ہنی گشت بازار خاک از تہب روشن
۴	ز وہ سہرچ صاوق بہ آب	۴	رقیبان شب گتہ سست خواب
۵	ز چویر کت شدہ پاس بہت	۵	من از شغل گیتی برافشا نہ دست
۶	برہ و ایشترین خاطر اسیر و شتہ	۶	کشادہ دل و ویدہ بر دو خستہ
۷	شکار سے در آن مطر انداختن	۷	کہ چون باہم مطر سحر ساختن
	چو بالین گور این بہ گور این نگار		فگندہ سرم با سر اسیر وار
	بہین زیر سیر آسمان زیر پاس		سرم بر کسر ز الو آوردہ پاس
	سرم شدہ کہ سہ پاسے من		قرار سے نہ در نصیب و اعضا من
	ز پہلو پہ پہلو شدم گر و گرد		بہ جولان اندیشہ رہ نور و
	پہ سحر اسے جان تو شہرہ و ایشتر		تن خویش در گوشہ بگنڈ شتہ
	کہ از صنف پیشینان در کسب		کہ از لوح ناخواندہ عبرت پذیر
	شدہ باغ من ایشترین و باغ من		چو شمع آتش افستادہ در باغ من
	بوسے چہان بستہ در دیدہ خواب		کہ از زندہ چون سوم در آفتاب
	کہ از موم خود خواب را دوختند		کہ جادو این از منی آہو خستند
	پر اگندہ شدہ در سرم مغز پاک		در این رہا گنڈ اسے اندیشہ تاک

۱۶ در آن خواب دیدم یکے یانغ نغز	در آمد بومن خواسته از جوش مغز
۱۷ وز دود و دهنی همسر که را دیدی	کز آن یانغ رنگین رطب چیده
۱۸ که سبحان حی الذی لایموت	مؤذن بر آورد با گب قنوت
۱۹ دباغچه پز آتش دانه پز آب	رطب همین در آمد زد و غنیمت خواب
۲۰ کز اندیشه پر گشتم از خود تنی	در آمد زمن ناله بے آگهی
۲۱ شدم زنده چون باد در صبحگاه	چو صبح صباوت در آمد بنگاه
۲۲ در اندیشه چون شمع سوختم	شب افز و شمع برافسرد ختم
۲۳ چو ثروت و زهره به افشونگی می	دلم باز بان در سخن پروری
۲۴ و گر باره طسری تو آرام بدست	که بنفشعل چندین بنایدشت
۲۵ دهم جان پیشانی را درود	نواسته غریب آورم در درود
۲۶ دستت نشاتم ز یک دانه	بر آرم چپراغی زیر دانه
۲۷ ز دزد کمال است همه ایگان	بشرطیکه شتت فرود ایگان
۲۸ نشاند را گوید ایست خجسته	که هر که انگد میوه زین درخت
۲۹ شهنشاه گوهر فروشان ستم	گرفتم سرتیز مو شان ستم
۳۰ همه خانه پر داز و من خانه دار	همه خوشه چینید و من دانه کار
۳۱ که این بنامم زوزوان راه	درین چارسو چون نهم دستگاه
۳۲ که ای دم و بد پیش ازین دست فرو	چو دور یا چتر رسم از قله دوزد
۳۳ که زخمه ندارد ز بسیار سو	که دارد و کاسه درین چارسو
۳۴ ز خورشید باشد بر و نام دهن	اگر بر فروزی چو بر صد پیراغ

زاق
درد

تظامی تنظیم دومی کارا دست ۱۷۱ دومی تنظیم کردن سزاوار است

حکایت بسبب تمثیل

<p>دوستی کہن داشت نو یافتہ کہ ز زر کشد در جهان گنج گنج بیک مغربنی مغربنی در کشد کہ ز بیشتر زان بیک تبانیہ قراضش قراضہ در ستنش درست مینداخت دینار خود را ز دست سو گنج صرافت سر باز کرد وز ان بیک عدد و در صد آمیختن بجالیہ بر هر دو گنہر فرو ش دستہ در آورده بودم بر چنگ کہ ز زر کشد چون برابر ہی ز خود بدین زر بر انداختم خود آن زرد بان ز رشد آیمختہ وز آئینرش زرد بد و قصتہ کرد یکے بر صد آید نہ صد بر یکے بس است این مثل ششم راہن چو مینند مزدور دیوان بود</p>	<p>شنیدم کہ زندے جگر تا فیتہ شنیدہ ز پیران دینار بیخ بہ بازار شد تا بز زر کشد بہ دکان چو فیسرو شے رسید فروختہ زریکے اینار جیت بامید آن گنج دیوار بست چو دینارش از دست پرواز کرد فرو ماند مرد از زرا گنجستن بہ زارسی نمود از پے ز زخروش کہ از ملک دینا چسپدین بزنگ شنیدم نہ از زیر کی ز ابھی بہ گنجینہ این دکان تا خستم مگر گردو آن زرد بدین ریختہ بختدید صراف آزاومرو کہ بسیار ناید بر اند کے بر اکلش کشتد ز دینگاہ من با آسیا کو غم دیوان بود</p>
---	--

۱۸	که بر من بیارند زو با گیسو دزو	۱۸	روز و آن مرابس شد این ستم زو
۱۹	به دوزخی جهان را میسکتند	۱۹	سپاهان که تاراج ره میسکتند
۲۰	که وار و سبک دیده از دیده شرم	۲۰	بروز آتش بر میارند گرم
۲۱	قلم چون تراستند از شک پید	۲۱	دیسردان نگر تا بر وزیر سپید
۲۲	ز کتب است اگر تا بخسار برند	۲۲	نهان مرا کاشکار برند
۲۳	که کالای دزدیده از زبان بود	۲۳	سخن سر نیز کالاکه پنهان بود
۲۴	دل دوست خود بے مدارا شود	۲۴	ولیکن جو عیب آشکار بود
۲۵	بر دوست او شمشیر دزدگیر	۲۵	اگر دزد برده بر آرد نفسیر
۲۶	بهر نیک و بد باشد آموزگار	۲۶	به از من گذارم که خود روزگار
۲۷	نماند و نه ماندند بنجیده هیچ	۲۷	ترا زو که گردون گردان هیچ
۲۸	از آن وار و بے بهیمان ده مرا	۲۸	پیا ساقی از بے نشان ده مرا
۲۹	مگر خوشن را فراموش کنم	۲۹	از آن وار و بے تلخ پیش کنم

در ب حال و سر انجام روزگار گوید

۱	کهن گشتی و همچنان تازه	۱	نظامی بسا صاحب آواز
۲	چو رو به میالای خود را بر رنگ	۲	چو شیران نه سر خج بکشاے چنگ
۳	خود آراے باشد رنگ مویس	۳	شیرم که رو باه رنگین بر و س
۴	برون تاور و موی خویش از روز	۴	چو باران بود روزی یا یاد گرد
۵	ولید گروست یا پائے خویش	۵	بختی که بے غلبه جاسے خویش

<p>۶ بیچے پستین سخن خود را نور</p>	<p>۶ ہمہ کس تن او پوست را پرورد</p>
<p>۷ سیر انجام کا یاد اجل سواد</p>	<p>۷ و بال تن او شود موساد</p>
<p>۸ بدان مویز قصہ خوش کنند</p>	<p>۸ بر سوائی از تن برولش کنند</p>
<p>۹ بساطے چہ باید بر آستین</p>	<p>۹ کردہ ناگزیر است بر خاستن</p>
<p>۱۰ ہران جانوز کو خود آراکینت</p>	<p>۱۰ طمع را پا تارا در راست</p>
<p>۱۱ بروں اسے زین پر وہ ہفت رنگ</p>	<p>۱۱ کہ زنگی بود آشنہ زیر تنگ</p>
<p>۱۲ بس این بنا دو پہا بر ایستین</p>	<p>۱۲ چو چادو و پکس در نیما بختن</p>
<p>۱۳ تہ کو کر و سرنی نہ لعل سپید</p>	<p>۱۳ کہ جو پیدہ باشد ز تو تا امید</p>
<p>۱۴ بمردم در آئینہ اگر رموی</p>	<p>۱۴ کہ با آدمی خوگر است آدمی</p>
<p>۱۵ اگر کان گنجی نیسانی بہ دست</p>	<p>۱۵ بسیر گنج ز چیکونہ در خاک است</p>
<p>۱۶ چہ گنجت کان ارغمانیم نیست</p>	<p>۱۶ در لینا جو اتی جو انیم نیست</p>
<p>۱۷ چو دور ہفت از میوہ خویسہ واد</p>	<p>۱۷ چہ خسرا بہ دخل بن را چہ خار</p>
<p>۱۸ چومیوہ رسیدہ شود شلخ را</p>	<p>۱۸ کہ یو فرسرا من کشند کلخ را</p>
<p>۱۹ جوانی شد و زندگانی نماند</p>	<p>۱۹ جہان گویمان چون جوانی نماند</p>
<p>۲۰ جوانی بود و خوبے آدمی</p>	<p>۲۰ چو خوبی رو و کے بود حرمی</p>
<p>۲۱ چو پیستہ بود شد استخوان</p>	<p>۲۱ کہ وقتہ خوب روئی عثمان</p>
<p>۲۲ غرور جوانی چو از سر گذشت</p>	<p>۲۲ ز گستاخ کاری فرو شوئے دست</p>
<p>۲۳ ہی چہرہ باغ چندان بود</p>	<p>۲۳ کہ شمشاد بالاد خندان بود</p>
<p>۲۴ چو باد خزانہ در آفتاب باغ</p>	<p>۲۴ زمانہ دہد جاے طبل ہن باغ</p>

<p>بود و کسار زبان در سخن مابند ریاضین ز بستن شور با پدید بنال سسکن بلبل سالخورده دو تاشد تپی سره آراسته چو تارنج خوب در آید پیل سران باز سحرگن زور آید سسنگ فرو ماند و مستم نه شد آشن تنم گوئی لاجور روی گرفت بیون روند زره ماند باز همان پوچو کاسه بادی پاس طرب را بیخی نگم شد کلید بر آمد ز کوه ابره کافور با گمگی دل بر رفتن گرایش کند مر ارف بارید بر پرتراغ غناب عروسان در آید گوش سر زلمو چمید و گوش از سماع بوقت چنین کنج بهتر کاغ تاشا که پره اند چندان بود چو از شهر خالی کنی خانه را</p>	<p>دل باغبان ز روشو در و بند در باغ را کس نخوید کلید که رخساره سرخ گل گشت زرو که پوچو شد از باغ برخاست و اگر گونه شد برشته تابنده حال جازه به تنگ آید از راه تنگ این گشتت پایم نه بر قیاس تن کلم سرخی انداخت ز روی گرفت میالین که آمد سجم رانیا به صدر زخم چو کان مجبند زینا نشان ایشیاتی آمد پدید مزاج زمین گشت کافور با گمگی خواب را سر تالش کند نشاید چو بلبل تاشا سب باغ صراحی تپی گشت مساتی خوش که نزدیک شد کونچک را و دواع که دوران کند دستبازی مزاج که شمع شب افره ز خندان بود نه بینی و اگر نقش پرواز را</p>
---	--

بروز جوانی و نوزاد کی	ز دم لانت پیری و افتادگی
کتون کے چشم شادمانی کتم	پرسپیرانه سر چون جوانی کتم
چو بوسیدہ چوبے کہ در کج باغ	فرز ندره باشد بر شیب چون چراغ
شب افروز کرے کہ تا پوز دور	ز سپه نور سے شیب ندره لانت نور
اگر ویدے در خود افتر الیشے	طلب کر دے جگ آسایشے
یہ آسودگی عسمر نو کر دے	جہان را بہ شادی گو کر دے
چو روز جوانی بہ پایان رسید	سپیدہ دم از مشرق آید پدید
بہ تدبیر آتم کہ سر چون ہنسم	چگونہ نسیکہ از کار بیرون کتم
سرے کو سزاوار باشد بہ تاج	سیرین گاہ او شک باشد نہ علاج
از ان پیش کاین معنت پر کار تیز	کہ خط عسمر مرار بر زیر
در آرم بہ ہرزخبر دست خویش	نگہ دارم آواز ہست خویش
بہ ہرہہ دستبازی کتم	یہ دامانہ خود چارہ سازی کتم
چو رہو اگر گسیم ازین گل گذشت	بر گیلان ندرم سر بارگشت
درین راہ خواہیدہ چون بگراست	پیارو کسے باو کا نیجا کسے است
بیاد آور است تازہ کی کسے	کہ چون بر سر خاک من بگذری
گیامینی از خاکم ایچختہ	سیرین سو وہ بالین دروختہ
بہ خاک و شس مرارہ باو	نکر وہ زمین بیچ ہم عہد یاد
شہی دست بر شوشہ خاک من	بیاد آری از گوہر پاک من
غشانی تو بر من سر شکے ز دور	فشانم من از آسمان پر تو نور

کتابخانه

<p>من آسین کتم تا شود مستجاب بیاتی بیایم ز گنبد سرور من آیم بجان گروائی بون کہ میستم ترا اگر نه بینی مرا فو و خفتگان را فر آتش کن سو خوا بگاہ نظامی خیرام کہ ازے مر بہت مقصودے وزان چچو وی مجلس آرا تم صبوح از خرابی سے از بخو دیت بہ سے و این اب بنیا لو وہ ام حلال خدا بہ نظامی حرام نے ناب وہ عاشق ناب را بہر چار مذہب حلال آدہ است سے کا صبر نہ سید بہ مذہب ام</p>	<p>و عاے تو بر پرچہ وار و کتاب در و دم رسائی رسام در و مر از ندہ پندار چون خویشترن در ان خالی از ہمہ شبینی مرا لب از حنہ چند خامش کن چو اینجاری سے دور آکن بجام چہ پنداری سے سخن فر خندہ چہ از ان سے ہمہ بخو دمی خواستم مر اساقی از وعدہ این رویت و گرتہ بہ ایزد کہ تا بو وہ ام گرا زے شد مہر گز آکودہ کام بیاساقی از سر نہ خواب را نے کو چو آب زلال آدہ است نہ آن سے کہ آد بہ مذہب حرام</p>
<p>گفتار در طبیعت</p>	
<p>بجاسے بزرگان بنیاد پشت بیاد بزرگان بر آؤ نفس کہ نشانی تیشہ آستہ وار ہمہ گفتہ خوشش بر باو کرو</p>	<p>و نام بزرگی نیار سی بہ دست بزرگیت با پدورین دسترس سخن تا پیر مذہب بستہ وار پیر سیدہ ہر کو سخن باو کرو</p>

به بے دیده توان نمودن سپر باغ
 چو در خور و گوینده نماید جواب
 سخن گفتن انگه بود و سوسند
 دهن را پستار بر دو خستن
 چه میگویم اے ناپوشنده مرد
 چه دانی که من خود چو فن مینم
 متاع گرامنایه وارم بے
 متاع گرامنایه کاسد مباد
 خریدار در چون صدف دیده دو
 مرا با چنین گوهر ارجمند
 نپوشنده خواهیم از روزگار
 بکادوم من الساس از کان خلیش
 زمانه چنین پیشه بار و بهد
 دلی که بے جان خراشے بود
 اگر تحمل حسرماند باشد ملتند
 مگر مار بر گنج ازین خاشست
 بیخنده توان پاس ره داشتن
 ازین خوسے خوشکان سرشت منت
 در گر هر وان کین کمر بسته اند

که جز دیده رادل ته خوابد بی باغ
 سخن یاوه گفتن بنا شد صواب
 کزان گفته آوازه گرد بلند
 به از گفتن و گفته را سوختن
 ترا گوشش بقصه خواب و خور
 و بل بر در خوشستن مینم
 نیارم برون تانم خواهد کس
 و گر باد جز عیب حاسد مباد
 بدین کاسد می نوزناید فروخت
 همه حاجت آید به گوهر پند
 که گویم بدو به از آموزگار
 کس نم بستن با جان او جان خویش
 یکے در ستاند یکے در و بهد
 کند بے که بے دور باشے بود
 ز نار اچ حسر طفل یابد گزند
 که تار ایگان گنج نماید به دست ^{بهره}
 به خاکستر آتش نگهداشتن
 بے رخه در کار کوشت منت
 به خوسے بد از هر زمان رسته اند

<p>چون گلی چراگشت باید سپاہ</p>	<p>بدان تاگریزند طفلان راہ</p>
<p>رہ آورد من بس بود خوش</p>	<p>برایے که خواہم شدن دستکش</p>
<p>بدین زینتم ہستم برین بگذرم</p>	<p>بہ خوشے خوش آسودہ شد گوہرم</p>
<p>سرود ہم از پیر خود گفتن است</p>	<p>چو از پیر سر کس در سخن است</p>
<p>سخن را ستم در جهان یادگار</p>	<p>در چندین سخن گو سخن یاد دار</p>
<p>اقامت کند تا قیامت بسین</p>	<p>سخن چون گرفت استقامت بسین</p>
<p>سخن دت گم بسته چون سردین</p>	<p>منم سر و سپر باغ سخن</p>
<p>سر آمدہ لے پاسے بوس ہم</p>	<p>فلک وارد و راز فوین ہم</p>
<p>کمان وارم و بر نہ وارم کمان</p>	<p>چو بر عین و جنگ ہر بد کمان</p>
<p>ولے چون دہم بے تراز و دہم</p>	<p>چو ہرہ درم در تراز و ہم</p>
<p>کہ از برق بر من آفت شد شرار</p>	<p>نختم بر اندوہ کس برق شرار</p>
<p>بہ زخم چون گنوا کے زخم</p>	<p>بہ ہر خار چون گل صلا زخم</p>
<p>کہ از خار ثور و رن شد افروختہ</p>	<p>مگر آتش این دل سوختہ</p>
<p>نہ چون آئینہ دوست عیب جو</p>	<p>چو دریا شد م دشمن عیب شو</p>
<p>کہ از باز و ادون نیایم بہ سنج</p>	<p>نیو اہنگان سچہ آن بال و گنج</p>
<p>نہ چون جو فروشان گنم من</p>	<p>نمایم جو گنم ہم آرم بجائے</p>
<p>فرو ختم فراوان فریب اندکیت</p>	<p>پس و پیش چون استقامت کیت</p>
<p>کہ پیش رویش خیالت برم</p>	<p>پس پیش پستے چنجان نلدم</p>
<p>بیادش نیکی شیمان کنم</p>	<p>نہ کوست بدگشتہ پیمان کنم</p>

سازیم

سیان

بیش

ز دشت

گلایم بد اندیش را سیر بد
 بدین نیکی آرد برین سرود
 وزین حال گرنیز گردان شوم
 شوم بر دم ریز خود درفشان
 ز بے آلتی و اماندم به کج
 ز شامان گیتی درین غاثر رف
 که دیدست بر بیج رنگین گلک
 به هر دانتی و فتر آراسته
 پذیرفته از هر فتنه روشنی
 شکر دادم از هر لب انگجختن
 کس را که در گریه آرم چو آب
 بدستم دراز دولت خوش عنان
 تو اتم در زهد برد و خستن
 ولیکن در خسته من از گوشه رست
 چله چون چهل گشت خلوت هزار
 به منگام سیل استکار شدن
 همان به که با اینچنین باد سخت
 بخودم شوم خلق راره ناسه
 سرم سپید از خستن و ناسختن

کزان گفته باستم بد اندیش خود
 ز نیکان و از نیکانان درود
 زیارت گزینیک مردان شوم
 کنم سرکشی یک با سرکشان
 جهان باد و از باؤز سد تیج
 که بود چون من حریف شگرف
 ز من عالی آواز تر بلبله
 بهر نکته خامه خواسته
 جدا گانه از هر فتنه یک فتنی
 گلاب ز هر دیده نخیستن
 بخند امش باز چون آفتاب
 طرز و چنین شد طیر خون چنان
 به بزم آمدن مجلس آفر و ختن
 ز با که به جبینم شود بیج مست
 بزم آمدن دور باشد ز کار
 نشاید ز رسته تا بخار شدن
 برون نادم چون گل از گوشه رست
 همایون ز کم دیدن آند هاسه
 نه دادم دگر چاره ساختن

<p>جزین کو سخن بشکافت تم گلے اگر بہ ز خود گلینے دیدے چو از بران خود خورد باید کباب تشتیم چو سیرغ در گوشت ملالت گرفت از من ایام را ورخانہ را چون سپہر بلند نہ داتم کہ دوران چنان میرود یکے مرودہ شخصم بمردی دان بصد رنج دل یک نفس سیرم نداتم کسے کو بہ جان دہ تن زمہر کسان روے بزنا فتم بر عاشقان کہ بدی بدشوم گرم نیت روز می زمہر کسان بر حاجت از خلق بر بستہ بہ مرا کاشکے بوے آن دسترس ورین منزل نمالی از بیم خون ببین حال منزل کشت چون بود در خلق از گل بر اندودہ ام پہل زور خود را گرفتہستم ز نام</p>	<p>بران گل زخم نالہ چون بلبل گل سرخ یاز روز و چوبیس چہ گروم بہ در یوزہ چون آفتاب دہم گوش را از دہن تو شتر کنج ارم بروم آرام را ز دم بر جہان قتل و بر خلق بند نظر چہ نیکو چہ بد در جہان میرود نہ از کار دانی نہ از کاروان بدان تا چشم برس میسز نم مرا دوست تر و در از خویشتن کس خویش را خویشتن یافتم ہمان بہ کہ معشوق خود خود شوم خدایت رزاق روزی سان زور یوزہ ہر دسے رستہ بہ کہ کنگرے ار سے حاجت کس بہ کس نیارم سر از خط فرمان برون کہ زند اسنے منزل خون بود درین رہ بدین دولت آسودہ ام کاویم از چہل روز گردو تمام</p>
--	--

نہ داتم کسے کو بہ جان دہ تن
مرا دوست تر و در از خویشتن

<p>۱۱۱ / کشتم درین چار دیوار تنگ ۱۱۲ / کہ بر ساز و از جو سرے جو سرے ۱۱۳ / درے یا ز دادم یہ گوہر شناس ۱۱۴ / بکھگل در اندو و دیوار امن ۱۱۵ / دل آسجا بگنجی نہ پر وختن ۱۱۶ / کہ شغلے و گر بو دیز خواب خور ۱۱۷ / کہ نکش و م آن شب دانش در ۱۱۸ / کہ مریم صفت بگر و آبتن است ۱۱۹ / کہ از تنگ آہن برون آیدش ۱۲۰ / بسختی توان زادن از راه فکر ۱۲۱ / نہ ہر کس سزاے سخن گفتن است ۱۲۲ / سر و سے بگر باہر در گفته گیر ۱۲۳ / کہ آوازہ کرد و گلو شایخ شایخ</p>	<p>چو در چار بالش ندیدم درنگ ہزار آفرین بر سخن پروردگار ز سر جو کہ انداختم در خراس تر و خشک از اشک و گشاہن تن اینجا بہ پست جوین با عشق بازی سر دم جہان با بہر ششتم شبے شاد بر بسکت ضمیرم نزن بکا آتش زنت تقاضا کے کن سچو چون آیدش بدین و لغتیری سہنہا سے بکر سخن گفتن بگر جہان سفتن است پڑھے سفالینہ را سفتہ گیر بیندیش زان دستہا فواج</p>
<p>چو بر سکہ شاہ زر سیرنی چنان زن کہ گریش کند نشکنی</p>	

قران السعیدین

مدرحت شاه که نانش لعلک رفته چنانکه
نقش آن داع شده تنگ فلک بران

باز کشایسم در و اوری
سحر زبان را قلم در کشم
پیش صف مهر چو ریزیم قند
پیش کس حضرت سلطان گنم
وز دور خود کن همه آفاق پر
تخته ازین بر نمود پیش شاه
آینه روی سکندر و شان
هفت فلک خنجر اورا پشت
جای شرف بر سر مه ساخته
هر طرف از هر دو طرف تا جدار
بر صفت تاج بگو هر بلند

دقت شد اکنون که بجا دوری
در قلم از سحر زبان بر کشم
بر بمن از غالیه بنیدیم سید
سک سخن را که در افشان گنم
اے سخن از رشته برون بیزور
زانکه چو پوستم در دولت پناه
شاه سکندر ووش داران شان
بیج شرف چون فلک نهفت
بر شرف ماه سرا فرخست
پشت پشت از دو طرف شهر باد
در گهر از تاجوران سبند

سیوه که آمد چو ز پالکش بیار
 میوه دلها که بلند افتران
 نوزخید از جبهه اوقات
 شمس جهانگیر جد باورش
 ناصر حق شاه فرشته سرشت
 جد سوم شاه غیاث امم
 هر سه جدش کیسه ارکان جود
 پایه شاهی که زنده بزرگست
 شاه جهان بخت موعود جهان
 وارث اکلیل کیان کیتباو
 یافته از خطبه نامش اثر
 تا هم از ان منبر چون زو بان
 سکه نامش چو درم شد دست
 نازکش یافت زمین کیمیا
 گل که بر او بد زمین سخن دوزد
 تنگه زر بخت برد سے زمین
 در گمش از سکه ضرب گرم
 سکه او مهر درم ساز کرد
 اگر عهد و الاش ز بحسب گرم

سیوه کیے آمد و بالمش چیار
 شاخ بستانش لب سروران
 فرجید از فرجید خود یا منته
 انظرین شمس جد دیگرش
 خوس خوشش لنته باغ بهشت
 حاکم فرمان ز عرب تا بحسب
 کرده دو عالم سه جدش را بحد
 کیت که این پایه بدو در زحمت
 تاج ده و تخت ستان شهبان
 کافر جد فرکیانیش داد
 پایه منبر نیک برده سر
 خطبه او بر شده تا آسمان
 بلکه نامش درم از خاک رست
 رست ز از خاک بجایه گیا
 تنگه زردان که گمش تخم کرد
 اگر چه که روز و شده ز زمین
 کوفتگیهاست برده دم
 بخشش او مهر درم باز کرد
 کرد کیے را دو عیب ای دم

<p> کز سہ کیجیو بو و کینا راسہ کرو فتح و ویدو در دولت کشاد خاک بر آن سرکہ نہ انیش پو است کیست کہ این چشم نزار وازو چشم نہاد ندر سران صمد ہزار خاک ہمہ گم شد و آن صومہ ماند خاک طلب کردو لے سر نہ پست خاک پر از مہ شد و مہ پر ز خاک ماہ فرود آید و یوسد زمین ہم بنگاہ ماہ زمین پوس کرد تا ہمہ آفاق یگیرد ز تاب در شدہ از شرم بزیر زمین تیر زمین چون زبر آسمان خون بد اندیش بگردن کند ملک ستانندہ تر از مہ و ماہ لعل کمر ساخت عدو را جگر عیرو بجرین بہاے دیش تیغ وے از ننگ نیکو دزار این نخطا دور شد و آن ز ننگ </p>	<p> بین ریخار و ریش تا چہ کرو ہر طرفے کا حتر او رو ہناو خاک دیش بر سر شان ستر است چشم ہزارین سر خیار وازو پس کہ بنجاک در او گاہ بار سر کہ چشم بران درفتا تہ ز اہل بصر کہ بران درفتافت از ہم آپش کہ زمین کردہ چاک خواست کہ پیشش ز مہ پرین سوے فدک رفت سہدانش کرد تیغ زمان گرم شود آفتاب نور جیش چو بدید از کمین دشمن اوراست ز دقت مکان غم چو پر کشن دشمن کند گاہ و خایک تہ چون صد پاہ بت چو دتسلو کشائی کر سگ گہر از در پجر ہی برش روم بگیسو بگہ کارزار ناہ کرے پیکانش سہاے و جنگ </p>
--	---

<p>توس قسح وان کہ بر آید ز ابر زہ ز کمان خودش آید بگوش کوہتی روز بد اندیش وان یک ز فتنہ بخطاب بیج کہ شیر و شیرش ز جہد در شکار مجال کہ نخت بیدان اوست باوے و با دولت او یار یار</p>	<p>در کمان دست برد چون بربر در کشش نیز چون شد سخت کوش روے چو خورشید وے اندر کمان آمد و تیرش ز خطا پس دورہ تیر وے از شیر جہد گاہ کار گوے زمین در خم چو کمان اوست ایزوش از فتنہ نگہ سدا ریاد</p>
--	--

صفت فصل کے سردی ہر شہ شرق

و آمدن تیغ کشیدہ ز سبب طیبہ جہان

<p>پیرمہ اسلیم لبر با سپر داد سپر آتش تیرش ز مہر زن فلکش آتش خورشید او گشت ہمہ عالم قوس آتشین داو لبب رشتہ بیغایت دراز نامدہ تقصیر در انیش بیج گرچہ کہ ہر شب مد کالی گشت خواند ہنما از سپر خود و نصیحت کش یکہ چاشتہ زوال آمدہ</p>	<p>شاہ فلک چون بکمان دست برد گشت چو یک خانہ کمان پہر قوس ہمے گشت نے استاہ بساہ ز خورشید شد آتش نشین زال جہان سپر زون کرد سدا رشتہ ز نظویل ہمہ خور و پیج بندہ بسے دید کہ شب کم گشت گم شدہ روز از شب بے مہبتا روز جہان تنگ محال آمدہ</p>
---	--

<p>۱۰ کر و حاکم در در بهادش لختی</p>	<p>خجمر خور نقطه از خط شب</p>
<p>۱۱ گرچه خدیو پند و نشان</p>	<p>۱۱ بسن سخ بو بهر بوستان</p>
<p>۱۲ نقره خالص شده سیاب آب</p>	<p>۱۲ از عمل عالم هم القلاب</p>
<p>۱۳ جویبے همه داو بدیوان سنگ</p>	<p>۱۳ داشت چمن با و دیوانه جنگ</p>
<p>۱۴ بلکه ترا آهن شده زنجیر آب</p>	<p>۱۴ آب ز آهن شده زنجیر تاب</p>
<p>۱۵ سلسله گم گشته و دیوانه جیت</p>	<p>۱۵ بر که که در سلسله کاری نشست</p>
<p>۱۶ گشت گران سنگ سنگی که یافت</p>	<p>۱۶ چشبه ز بے سنگی خودی شافت</p>
<p>۱۷ سنگ و شیشه خود را شکست</p>	<p>۱۷ آب که صد شیشه نمودی زوت</p>
<p>۱۸ داده کلیدش بکفت آفتاب</p>	<p>۱۸ بست جهان بند سلسل بر آب</p>
<p>۱۹ مهره بلور شده در هوا</p>	<p>۱۹ قطره که شد ز بر چکان بر هوا</p>
<p>۲۰ عقده مشکل که ننگ گشت حل</p>	<p>۲۰ بست هوا بر دل آب از عمل</p>
<p>۲۱ نقره فنرون در دم امیان</p>	<p>۲۱ سکه دس که دره بضر بکیان</p>
<p>۲۲ آب چو شد تخمه همانند از رقم</p>	<p>۲۲ باو که بر آب همه زد مسلم</p>
<p>۲۳ باوز آب از چه قلم برگرفت</p>	<p>۲۳ گروے دیوانه جنون در گرفت</p>
<p>۲۴ آب شد از گردش در آسیا</p>	<p>۲۴ دان سجد بیکه زست از گیاه</p>
<p>۲۵ زه بط ز پلے شد نقره پائے</p>	<p>۲۵ گشت غدیر از نه بط نقره سائے</p>
<p>۲۶ دور وے از نقش تسلی نخت</p>	<p>۲۶ حوض که دورش ز تسلی نشت</p>
<p>۲۷ کر و هوا سلسله را تخمه بند</p>	<p>۲۷ چونکه بشر سلسله در پاکند</p>
<p>۲۸ روے زمین آهن سنگیش داد</p>	<p>۲۸ آب روان شد که تا کتاد</p>

صفت فصل خزان و مغل غم سپاہ
ہم بد انسان کہ بتا راج چین باد خزان

فصل خزان چین غم خانہ بخت	۱	باد روان کرہ بجز ارتقا خبت
شاہ سپر غم ز ولایت براند	۲	کشن چین بیج ولایت نمائند
کوڑہ زنگ آتش لالہ فروخت	۳	شعلہ بد مالش گرفت و بخت
لالہ سر از سنگ بلنگر سپرد	۴	ماند سجا انگر و بادشش برود
باد خزان آمد و ز اسخبا کہ بود	۵	خشک شدہ یاغ ہم آسحا کہ بود
گشت سمن نازک ز رود حقیقہ	۶	کتاب گرفتش بلب آب گیر
رفت سمن بے چین آگداشت	۷	زانکہ خزان بے نگاہش نداشت
جانہ خود کرده منتہم کہ بود	۸	گشت چو صوفی بد رکوع و سجود
شد بہ تن نازک زیبا سے گل	۹	پارہ ہم پوست ز سر پاس گل
لالہ زیبا سے خون و رسا و	۱۰	رخیتہ نازک تنش از بیخ باد
سوختہ از آتش خود لالہ زار	۱۱	گشتہ و روش ز خزان پر غبار
دقتر صد برگ قتادہ ز دست	۱۲	آمدہ در سر و رقی او کت
جلد سمن راشدہ شیر ازہ بانہ	۱۳	نامدہ از باد و قہر سا فرانہ
سوسن آزادہم در افتادگی	۱۴	بیج نئے گفت در آزادگی
بشن آوینتہ شاخ بود	۱۵	ہر دو ہم باگ ستند زود
سرد کہ از سایہ نشانی نداو	۱۶	سایہ نشینان ہم دادہ بیاد

۱۷	مانده زبے بر گیتی خود بر مینہ	۱۷	جگر سیر باغ ز سر تا بہنہ
۱۸	باو گنجان خس کشتی از روک لانغ	۱۸	بر مینہ گشتہ تنہ گل بسباغ
۱۹	گل شدہ در دیدہ خویش او قتاو	۱۹	دید چو ز گن چسمن این فناو
۲۰	خار عضا باو خستران کو کوش	۲۰	ز گن بے دیدہ روان کو زوش
۲۱	گشتہ زمین پر زور ہا سار	۲۱	پختنی کرد و خستان ز سر
۲۲	کو ز شد از چسیدن دینار ما	۲۲	پشت ہمیشہ نو سمن زار ما
۲۳	لرزہ کنان بر سر شان پاکین	۲۳	بر زمین افتاد بے نازین
۲۴	خندہ نہ با این ہمہ در ارغوان	۲۴	خاک ز روی شدہ پر ز عفران
۲۵	کردن گون سیر ز نش بلہاش	۲۵	شاخ گل از بیکہ نگون شد گاش
۲۶	سر و سر باو خفتہ دراز	۲۶	باو پیر سر و رسیدہ فرراز
۲۷	باو بے خاک بر آن بختہ	۲۷	بیرہ بے خط تر این گختہ
۲۸	کش ہمہ در پوست مرا قتاو خون	۲۸	گل ہمہ سرخیش دمان از برون
۲۹	کو زہ میقتا دو شکست و بخت	۲۹	آب کہ باران بگل کو زہ بخت
۳۰	شد نثرہ ریختہ از چشم ایر	۳۰	ایر کہ بگریخت بہستان بچیر
۳۱	زیبق از ان بکفت تر نقش	۳۱	نم بکفت دست چنار از روش
۳۲	گشتہ لکہ خوار ز کین شک خود	۳۲	گرچہ بید از غسل دست برد
۳۳	ریختہ خون از تن گل میدریغ	۳۳	بید بیارید ز ہر برگ تیغ
۳۴	خون خود استجا کہ خوبے گل قتاو	۳۴	لالہ فرو ریختہ در پیش باد
۳۵	شد ہم از ان باد گریبان گل	۳۵	غنجہ کہ با باد کشاویش ول

36	چمٹ کر ہر زوہ برداشت	جامہ گل پارہ شدہ برتنش
37	ماندہا بخا ووسہ ہوندار	دامن نسیرین کہ در آمد بخار
38	مرغ زیر وئے او در فغان	گل شدہ پیروے بہر بوتان
39	سرور بقص آمدہ و پایش بجاست	از کلمہ مرغ تو ایسے کہ خاست
40	حلق وے افتادہ خراشدہ گشت	بر سر ہر خار کہ بیل گذشت
41	کش تہوم رنگ گر گونہ گشت	بیل ازین غم چمنان چون گشت
42	ور و ہنش یافتہ جاسے سخن	گنگ شدہ طوطی ز ناع و زغن
43	فاختہ کو یاد آمدہ گل رابیاغ	کو رندہ فاختہ از نول ز ناع
44	خواند غلیو از کلمے استجیل	فرش ریحید گل از روے گل
45	چند قدم شوم شدہ یار بوم	باغ خراب از قدم بوم شوم
46	حلق ہتی گشتہ ز زیر ویش	نابے میچہ کہ منسا ندہ ویش
47	قسری کو کو زودنش کو بکو	در طلب روے نکو سوبو
48	تاج سلیمان ز سرش بردیاد	باد کہ اندر سر ہد ہد فتاد
49	خن چہ شد جلد پس دم گذشت	گر چہ نہر از آئینہ طاوس داشت
50	ماندہ چو پرگم شد گمان زیر سرد	انگہ پرید کے ز پر خود تازو
51	کبک پر پرید دل از بیخ کوہ	لالہ چو از کوہ برفت آن شکوہ
52	شارک بیچارہ دہن باز ماتر	سیرک دیباچہ خود یاز خواند
53	شاخ پدید و بعنادل سپرد	طفل شکوہ برہ افتاد و مرد
54	کم نشد از مجلس شاہ زمین	گر چہ کہ گل پیش نشد در چین

۵۵	گرچہ زکے لالہ بہان کرد پیچے	لاٹھ ٹوسانتہ شہ از جام سے
۵۶	گرچہ بندرگے نوائے ایشاخ	یرگ دنو ابو و مجلس سران
۵۷	گرچہ چین بود پر از برگ زرد	شاہ زمین درتہ و تیار کرد
۵۸	گرچہ کہ بزلت ہوا سیم آب	شاہ کشاد از کف خود سیم تاب
۵۹	از کرم شد کہ عسدر و سوز بود	فصل خستراں موسم نوروز بود

صفت فصل بہار ان کہ چنان کرد دماغ
کہ در روز گس نادیدہ بماند تیسراں

۱	فصل بہار ان چو علم در کشد	اگر سراپردہ بر خستہ کشد
۲	سکہ گل چون درم شد زود	سکہ بصد و حبہ موجود زود
۳	شاہ غنیمت بچین داد بار	خار سلاجی شد بگل پردہ دار
۴	نتیج کشید از چہ کہ سوسن بلاغ	ہم ز سرش سایہ بزر بر بلاغ
۵	ناشوہش سوسن آژادہ رام	خار سلاجی شد سہر تیز نام
۶	خون خود از باد خزان گل بست	لیک بہا از سر خون خزان بست
۷	خواست گل از باد سجاہدویہ	برو برون ز گشتش از تعبیر
۸	سوسن ازین غصہ بکین خواہن	خاست بٹشیر تہ سے خواہن
۹	او خود از ان خاست کہ آژاد گشت	غنچہ چہ افتاد کہ پر باد گشت
۱۰	بکہ صبا ہمدے غنچہ کرد	نازہ نشد تا دم اورا سخور کرد
۱۱	باوینت گل و گستاخ ازو	جانہ ہمد برگ صبا شراخ ازو

دوسرا

12	باوہم خاک زمین را بنیخت	12	یافت ز رو بر صد برگ ریخت
13	بگرا نئے زرا از حد گشت	13	دامن صد برگ لعل پاره گشت
14	جامہ گل پارہ شدہ تیشش	14	غنچہ گرہ بر زوہ برداشش
15	گل ز کرم زرد ہد آنرا کہ جیت	15	وز پئے خود جامہ ناز و دیت
16	نانت سمن گر چہ بخود مشک بود	16	باو شد آہوتگ شوکش ربود
17	باو کہ از شاخ ہے بر شکست	17	باز چہ بر نگاہ بران شاخ بست
18	سایہ کنان سر و بر افتادگان	18	باہم کس راست چو آزادگان
19	گر چہ پرا نید صبا ہر چہ خواست	19	و صفت سر و ہمہ بود راست
20	زرگس تر گشت ہمہ روشن چشم	20	خیرہ شد اندر رخ خیروش چشم
21	چون سمن شیکوہ پڑش سید ہوا	21	چشم نرد از کسے لال آباد
22	بزرہ چہان شد کہ چہان گرت	22	چشم زرگس نتوان برگرت
23	لشعہ بیباہیہ عشرت جہان	23	خو اندر صبح از ورق ارغوان
24	خون بچک پید از گل نازک خیالی	24	لالہ خورد و سے از ان یافت خالی
25	سرخ گل از باد چو آہر و یاد	25	خونش بچینید ز آسیب باد
26	شاخ گل کوزہ کہ تر شد برش	26	کوزہ ترا ز دستہ کوزہ شش
27	ساختہ گل کوزہ فوراً ز نبات	27	ابر در و ریختہ آب حیات
28	با رخ زہر چوچہ شدہ کوزہ دور	28	گردش سپین از گل تر کوزہ گر
29	بادوران کوزہ شدہ سر کشاو	29	گر چہ کہ در کوزہ بچنید باد
30	نترن از رو سے نکو سے پرید	30	میل و سری ہم از و سے پرید

زگل و سبک گل و علم قطره	39	خانه خون غنچه بگاہ حسر
پیش سر غم غنچه هم شده	39	گلن که پیر ماں فرایم شده
ماه بپر وین اندر هم درین	39	قطره شبنم زده بر یا سنین
رو بے شناس همه صحر ا شده	39	گل بجه رو بے شناسا شده
وین شده میند و آتش پرست	39	کرده بنگ آتش لاکتست
گر میند مشکین شده در مشک بید	39	گر بید از گل لعل و سقید
بسکه بر و سایه بید او فتاد	39	لرزه گنجان آب ز آسیب باد
سایه از ورخته شده جا بجلے	39	بید شده تیغ کشان زیر پاسے
آهن او اب شد از تاب مهر	39	آب که آهن شده بود از سپهر
بر پریش قبسه سیم از حباب	39	عرق سپر کشته ز نیلو فر آب
پنجه شمشاد شده شان ساز	39	طره سنبل ز شکن گشته باز
بیشتر بے دست ز منهد و ستان	39	هر گل بالا که دهد و ستان
نخ اسنان که بعالم نخواست	39	وین گل بھدی که چمن کرد پرست
عود از و سوخته چون مشک بید	39	کیو ژه پر برگ چو سیم سپید
چیز تر بے زو نتوان یافت بو	39	هر گل بالا که بود تازه رو بے
و ادیشکی دزی بو بے بغز	39	نفس کون گل که تر بے مغز
جامه نمائند که بماند نسیم	39	مانده چو در جامه سیم تقیم
از همه سوز و چه رو بے آب	39	سبوتی خوش که کشتش کلاب
گل ز گل و گل ز گل آید برون	39	یک گل بیل دود و دیگر درون

۵۰	از گل بیار و لکش کشته باغ	۵۰	وز خوے او در جگر لاله داغ
۵۱	موسری خرد بزرگ از ہنر	۵۱	خرد و بزرگ از ہنرش بہرہ در
۵۲	بوسے وے آرزاکہ بغز آر مید	۵۲	بوسے و گر گل کہ تو اندک شید
۵۳	چنچہ کشا و گل لعل از پلہ	۵۳	غرق بخون ناخن شیر علیہ
۵۴	بے غلظم ناقہ وے تیسیم غام	۵۴	چیسے از دوشکے گر خون تمام
۵۵	چند نہ در شہر کہ در روم دروں	۵۵	جمع شود بر سر شاہ غم و سوس
۵۶	طرفہ گل چنپہ بعالم کہ دید	۵۶	یکان ز مرد کہ ز آرزو پدید
۵۷	جائے نہ در باغ زگاہا جائے	۵۷	مرغ در افغان کہ بگیہ نزد جائے
۵۸	از پئے گل بہر کہ برستان فیت	۵۸	ملک جہان یافت اگر جائے فیت
۵۹	گشت ز سر شرف گل زرد ام داو	۵۹	گل بزین گوئہ زرد ام داو
۶۰	بترہ کشتش ہمہ صحرانم	۶۰	پر گل زرین شدہ صحرانم
۶۱	غنچہ بہرستان زرم آورد شیر	۶۱	مرغ چو طفلان شدہ اندر لہیر
۶۲	ز باغ یرفتہ ز چمنہا سے نو	۶۲	بوم ہم آوازہ آن ترانہ رو
۶۳	شارک رعنا بچمن باز خورد	۶۳	چشم بر خارہ گل سرخ کرد
۶۴	بیل سرست ز نعلی کہ خواند	۶۴	غنچہ دہن بستہ دہن باز ماند
۶۵	زان قبح لالہ کہ قمری چشید	۶۵	طوق گر و کر و ز گل زر کشید
۶۶	کبک چو بر لالہ کوی گذشت	۶۶	پاش چو منتقار ز خون سرخ گشت
۶۷	ہر ہر از آن آیت ہب لی کہ خواند	۶۷	تاج سلیمان بسبر خود نشانند
۶۸	طوطے ناطق چو سخن بر کشاد	۶۸	منطق مرغان خبر آسائش داو

66	گفتہ کیسے صانع خود را مدام	فاختہ ناطق باصول کلام
70	رہن عشاق شدہ عنایب	رہبر جان گشتہ بگلزار طیب
71	باگل و بیبل لہرب گتہری	شاہ درین فصل بعشرت گری
72	وزوم آن ببلد ملیل شدہ	باوہ بشاخ آمد و در گل شدہ
73	وین غزلش بردہ دل ز دست	بہرب ببل نفس از زنجیرت

غزل

1	وقتے سخن بہا کہ مت بہا خوش مستی خوشت باوہ خوشت و خما خوش جاہر زیر سایہ نشانی چہا خوش مارا کن بآدن آن نگار خوش بیرہ خوشت آتہش و بہا خوش پیش کن بیار شو نی چہا خوش ہم چہا نشینت تو بہا خوش سرخوش خوشت بہت خوش و شہا خوش آن سرو من پیادہ خوشت و شہا خوش	آمد بہا شد چمن لالہ زار خوش در بان بازانہ بیبل درین ہوا بایم و طربے و شہا بے و خوش اسے باوہ کالی کن سو خوش چیرے و گرگو سے چہا خوش گر خوش کند ترا بجدیتے کہ باز کرد درینیش کہست یو خوشت نس رہا من بہت خوش حریشا و ہم کہ آن خوش سر پیادہ خوش پرواندر چہا خوش
---	--	--

ازہ سے خوشت برکنیہا بگاہ ناز
در چشم و شاکتہ نشانیہا زار خوش

صفت موسم گرما و پرہیزگاری

ابر بالائے سر و پا و بدن بال دوان

۱	خانہ خورشید بجز اگر گشت	رفت دران خانہ درون جاگرت
۲	گشت در آن خانہ تیر از پیر	مخترق از آتش خورشید تیر
۳	یاد ز جوڑا شدہ آتش ز نہر	بہ سنت چہاں زمین تا سپہر
۴	چسب کہ شد صیقلی تیغ خور	بست ز جوڑا اش دور و پیر
۵	خانہ خیش از خشکی و از تری	پاقتہ از خشگر کہ پیر تری
۶	اخنس بر پیر مہر فلک گرم کین	گرم شدہ مہر فلک بر زمین
۷	مہر ز جوڑا بد و رو گرم سوخت	گرم شود ہر کہ بود از دور و
۸	ہر دم صبحی کہ و ما دم گرفت	آتش خورشید بجا لم گرفت
۹	دشنہ کہ خورشید ز دو سایہ خورد	در سپر سایہ بسے رخنہ کرد
۱۰	ماندہ در آن رخنہ از آتش نشان	چرخ پیر رخنہ شد آتش نشان
۱۱	بس کہ سترہ ز جہان از تاب	دیدہ شد نقش شب الا خواب
۱۲	صلح ہم از تافتن شب پرت	طالب شب گشتہ پیرانے بست
۱۳	تافتنہ از گئے خویش آفتاب	تابش او کردہ جہان را بتاب
۱۴	شب شد چون روز سے اندر گداز	روز چو شبہا سے زمستان دراز
۱۵	پیش بقار روز با تند سال	پیش بقا تر شدہ بعد از زوال
۱۶	چیزے خورشید ہم از باد و	کردہ چگت از کاغذ شامی سواد

<p>سایہ گیریزان بہ پناہ درخت سایہ بدتبا لہ مردم دوان گرم در انداختہ خود را بجپاہ در پتہ سایہ خود جہلے خویش سایہ نما نڈ از تن مردم بجاک آگش گویند بسوزد زبان خوے شد از پوست بیرون آمدہ ز ابلہ پرستہ چونان تنور آہوے صحرا شدہ آہوے خون از لپے ایک شربت آب حیات گاہ شدہ بلکہ شدہ کبریا باود در اندام کسے را سباد خون بیباہی کشد از گشت خشک ماندہ ز خورشید با آتش درون وز دم او بار بدست ہمہ باد ہوا کردہ مسلسل برام باد سحیش بنفس ہم رسید گرے او بختگی آورد بار مغش شدہ چنتہ خوردہ خام سوز</p>	<p>خلق کشان در پتہ سایہ رخت عانب سایہ شدہ مردم روان بسکہ شدہ سایہ زرگر ہل سپاہ خواست کند خلق زرگراے خویش لیک ز تاب فلک تابناک گرم چنان گشت ہوا در جہان رخون برگ مرد ز بون آمدہ پاسے مسافر برہ گرم دور زانش گرما کہ شد از سر جوان چو شبہ از غایت خشکی نبات سیرہ ڈر پاشش ز مرد نما خشک شد ہندام گل از ریخ یاو لاہ گیتہ ز خشکی چو مشک سنگ کہ آتش وی آید بر دن باوزنہ دست بدست ہمہ پافتہ واسے بطلمسے تمام احسب ز نخلے کہ میریم رسید گرم ہو بار سر ہر میوہ زار بر سر ہر میوہ ز تاب نمود</p>
---	--

<p>بسی و کجشک شده میوه گز میوه ترشته بر بتان نسران</p>	<p>۳۶ ۳۷</p>	<p>زاتش خورشید که شده میوه پز خشک شد برگ درختان بنباغ</p>
<p>صفت قصر نو و شهر او اندر لب آب که بود عصر رفت چو روان الوان</p>		
<p>روفته طوبی در او را بنباغ بانگ هفت سرش در سیکه کرد بخورشید سفید می اثر گشت بدوران زمین او فتاد وقف زمین که در رخ چرخ تاب گفت ندانم در و دیوار کس پیچ نداد او بسوخته خویش را رفته بدر بند و بدر دازه هم قلعه نه در شده دلست او پایه پایه شده بر آسمان خشت زمین کلبه سه پیش نیست دیده در و صورت خود را نیست پیر در آن خشت بر بند همان عکس بدیوار او گز شده پدید</p>	<p>۱ ۲ ۳ ۴ ۵ ۶ ۷ ۸ ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲</p>	<p>قصر تویم که بشته فرسخ با چمن هشت درش در سیکه بام سفیدش لبنگ بود پایه چو هفتاب بیاش نهاد رفت درون در او آفتاب رفت صبا زان در و دیوارش ره کبوتر زن او حیت ماه بانگ کشاده در او دمبدم باور بارش دو جهان لبت او از شرف پاییه او زوبان کالبه پیش بختش یکیت آینه گشته ز کج صاف خشت هر چه که در آینه بیند جوان هر چه که نقاش بیک کشید</p>

بسیک شد از عکس کسان روانا	۱۵ نیت در و حاجت نقش از صفا
تخته سقش بنگ باز خواند	۱۵ نقش بلندش بهواخار ماند
تیر بی خورده زهر تیر کش	۱۷ دیده بد مردم از ان چاک خوش
اگر گریز خنده ز باران گریز	۱۸ قطره بران بام نیست او تیز
قصر ایم رانده ذات العمار	۱۹ شکل ستونش بمقام ستاد
کرده ز پیش همه کس سز به چوب	۲۰ گشت چو چهار و یک آن خاکروب
آینه از آب روان غلاسته	۲۱ طرفه عروسی شده آراسته
قصر نمود از ته آب روان	۲۲ چون که ز کرد خیا می عیان
آب درو عکس نما و در آب	۲۳ همچو دو آینه مقابل زتاب
گرچه که سز ز یکست یاز بر	۲۴ عکسش مثل نیار و در
حامله زو شد فلک اندر نیست	۲۵ طاق بلندش بنگ گشت جنت
پیش فلک گشت سخنها سے راز	۲۶ نگره طاقش ز بیان دراز
آمده از مهر و شده هم به مهر	۲۷ سنگ سفیدش کرده بر سپهر
باغی آب دود سوسیش باغ	۲۸ یک طرفش آب و کوسه باغ
باغی از آن آب سما گشته سرو	۲۹ آبی از ان باغ برو مانده زرد
جاگه یاد شده بارگاه	۳۰ شاخ بهر بار گسی کرد راه
خرم و خندان بطرب راست کرد	۳۱ شته چو بران خلد برین چاک کرد
کره پر از زرگفت ساغر کشان	۳۲ باز به بروگفت ز زرشان
گشت مے لعل و خشان بگفت	۳۳ باوه کشان باز کشید ز صاف

<p>رو و زن از سینہ برون برده میر بکشدہ مست ز آواز خویش چنگ زگر گشته تو اضع نامے زخمه چو نوال بطور و دو چنگ مرغک و صد مرغ دیگر و صد شاه درین ز نرنگه گاو نوشش بوست نیبے که در قی بر گرفت بر پیله سرب که تو ایر کشید گشت بدینال حریف از نوال بسکه همه شد که نشا گنج بیخ موسم دسه جلد بستر گزشت با همه وقت خوش و شاد کام فی بحیثیت کتے غمزم او</p>	<p>اب چکان دست چو باران ز ابر رخینه از پرده برون ز خویش باو بکیر سیر افنگه نامے لحن چیکاو کنه دو بانگ کلنگ بر همه سر قمان شده کوشک میر بجر کفش گشته چو دریا بچوش بهره کاغذ بکیر در گرفت تار بربیشم بدل اندر کشید قامت سہ بدره کشی چون بلال بیش در آفاق بگنجد گنج ز آتش سے مجلس خود گرم داشت کس نه زیر دست و الا لاله جام زیره خنیاگر سے بزم او</p>
<p>جسد عالم بو فاجوش خام خسر و بهتنگویش</p>	
<p>— ۵۵ —</p>	

شاهنامه

گفتار اندر هفتم آوردن شاهنامه

سخن هر چه گویم همه گفته اند	بر بخت و دانش همه فرشته اند
اگر بر درختی بروند جاسی	نیایم که از بریدن نیست را
کسی که شود زیر پهل بلبند	همان سایه زو باز دارد گزند
قوانم مگر پاینده ساختن	بر شاخ آن سرو سایه ننگن
کزین ناموز نامه شهر یاد	بگیتی با نام کی یادگار
قوانین را دروغ و فسانه دان	بیکسان بر پیش در زمانه بدان
از هر چه اند خور و با خور	و اگر بر ره رهنموسنی برو
یکے نامه بود از گه پاستان	فراوان بدو اندرون انستان
پراگنده در دست هر موبدے	از و بهره برده هر نهمردے
یکے پهلوان بود و همقان نژاد	دلیر و بزرگ و خردمند و راد
پژو منده روزگار نخست	گوشته بنفشه همه باز جیت
ز هر کوشه سو بهر سال خورد	یاورد و این نامه را گرد کرد

۱۳	وزان نامدران فرخ گوان	۱۳	پر رسید شان از نثر او گیان
۱۴	کہ ایدون بہا خوار بگندہ بستند	۱۴	کہ گیتی با آغاز چون داشتند
۱۵	برایشان ہمہ روز کند آوری	۱۵	چگونہ سر آمد بہ نیک اختر سی
۱۶	سخننامے شاہان گشت چہان	۱۶	بگفتند پیش یکایک مہان
۱۷	یکے نامور نامہ انگشت دوین	۱۷	چو بشنید از ایشان پند سخن
۱۸	برو آفرین از کہان و مہان	۱۸	چنان یادگارے شد اندر جہان

گفتار در سرگزشت و سیتی شاعر

۱	ہے خواتد خواتدہ بر سر کہے	۱	چو از دفترین داستانہا بے
۲	ہمان بخردان چہان راستان	۲	چہان دل نہادہ بدین شان
۳	سخن گوئے خوش طبع روشن	۳	جو اسے بیادکشاوہ زبان
۴	از و شادمان شد دل انجمن	۴	بنظم آرم ابن نامہ را گفت من
۵	ابانکہ ہمیشہ بہ پیکار بود	۵	چو آیش را خوشے بدیار بود
۶	نہادش بسیریکے تیرہ ترک	۶	برود تا سخن کرد ناگاہ مرگ
۷	نیوہ از جہان کش یکا رہ نشاؤ	۷	بدان غمے بد جان شیرین بد او
۸	ہرست یکے بندہ کہ گشتہ شد	۸	یکایک از نوبت گشتہ شد
۹	بگفت و سر آمد بر روزگار	۹	ز گشت اسپار جارتی بہ ہزار
۱۰	چنان نخت بیاد او گفت ماند	۱۰	برفت او دین نامہ ناگفت ماند
۱۱	بمیز اسے در خشت جہاہ و را	۱۱	لیکن بگوید بگناہے و را

گفتار اندر مینا و نهادن کتاب اندر دوست درین باب

1	دل روشن من چو بگشت از تو	1	سوسے تخت شاه جهان کرد رو
2	که این نامه را دست پیش آورم	2	ز دفتر بگفتار خویش آورم
3	بپر سپیدم از سر کس پیشتر	3	بپرسیدم از گردش روزگار
4	مگر خود در کلمه نباشد بے	4	بباید سپردن بدیگر کسے
5	و دیگر که گنجم وفادار نیست	5	بلان ریخ را کس خریدار نیست
6	زمانه سگر پر از جنگ بود	6	بجویندگان بر جهان تنگ بود
7	برینگو نیک چند بگذاشتم	7	سخن را نهفته همیداشتم
8	سپیدیم کسے گش سرور بود	8	بگفتار این مر میرایار بود
9	ز نیکو سخن بچه اندر جهان	9	برو آفرین از کبان مسان
10	اگر به نمودے سخن از خدا سے	10	بنی کسے مبدے نزد مادران
11	بشهرم کیسے مهربان دوست بود	11	تو گفتی که با من بیگانه است بود
12	مر گفتت خوب آمد این را تو	12	بد نیکی خرد آمد مگر پاسے تو
13	نوشته من این نامه پہلوی	13	به پیش تو آورم مگر نغوسی
14	کتابه زبان جو انیت بہت	14	سخن گفتن پہلوی انیت بہت
15	شو این نامه خسروان بازگو سے	15	بدین جو نزد همان آبرو سے
16	چو آور داین نامه نزد یک من	16	برافروخت این جان مار یک من

مردان کی کاوش و برتخت شستن کهنیرو

۱	همه راز دلانش نیردان بگفت	چو با اینی گشت کاوش حجت
۲	تو پاشی بنیسیکی آموزگار	چنین گفنت کار تر از روزگار
۳	بزرگی و گردی او و هم تخت	ز تو یافتم فرو آورد و بخت
۴	ز گنج و ز تخت و ز نام بلند	نکردی کسی را پس من پر و بند
۵	بکین سیاوشش بر نید و کمر	ز تو خواستم تا سیکه نامور
۶	کجا کین من کرد چون کین پیش	بیره بدیدم چها پیش
۷	ز شامان گیتی سبک بگذرد	چو با نجوب با فرد و برز و خسرو
۸	سر سینه شکیبایی چو کافور گشت	چو سالم سه پنجاه بر سر گذشت
۹	ندانم گران گزرت را چه زمان	چنان سرو نازند شد چو جان
۱۰	کز و نام ماند از ایمان یادگار	بسی بر نیان بر سر بر یادگار
۱۱	نشست از بر تیر و فغان سیاه	چماند از کیش سرو و زنگاره
۱۲	پیاد و بر قند سینه زنگاره	از ایر استیان هر که بداند
۱۳	دو هشتت چو دند با سوگ شاه	همه جاها شان کبود و سیاه
۱۴	یکروند بالاسی او در کشته	ز بر ستودش کج بلند
۱۵	بیتنی و وی با سکه رومی سیاه	ببر و تپس پاکاران شاه
۱۶	تشن را بد و بر بلند مشک	بر و نیمه خود کافور و مشک
۱۷	ببر ز مشک ز کافور تاج	پناه بند ز بر اندیش تخت تاج

۱۸	در خوی آبگه را به بستند سخت	پو گشت کجسر و از پیش تخت
۱۹	ز کین دژ آورو گاه آرمیه <small>لژی</small>	کسے نیز کاؤس کے رانید
۲۰	نمانی درو جباه دانی مرغ	چنین است رسم سرا سبج
۲۱	نه جنگ آوران خیر خقتان ترک	نه واناگر ریابد از چنگ برگ
۲۲	نهالین خاک است با لین خشت	اگر شاه یا شیم و گزیر دشت
۲۳	اگر کام دل یافتی نایب سے	بنا دمی نشین و همه کام بچ
۲۴	زمین بستر و گور پیر اسن است	چنان کن گیتی ترا دشمن است
۲۵	ز شادی شده دور و تلخ و گاه	چهل روز سوگ نیا داشت شاه
۲۶	بسر به بناو آن دل افروز تلخ	بپوشد و حکیم روز بخت علاج
۲۷	روان و بزرگان ز زمین کلاه <small>و در دژ</small>	بپناه انجمن شد بدر گاه شاه
۲۸	بران تلخ برگوهر اشناندند	بشادی برد آفرین خواندند

برداشتن کجسر و دل جهان در بنیانه بستن

بروے کسان نیایش کردن پیش زردان

۱	از آن ایزدی کاروان کوهستانگاه	بر انداخته شد پای در جهان شاه
۲	زمند فر سپهر اندرون تابرم	بسی گشت تا بر جاسے آباد بوم
۳	ز کوه و بیابان دور شکست روز	هم ز راه روان تا در با شستبر
۴	مرگشت مژگان و چشمه زانی	سراسر زید سخاوت کردم انوی

۵	فر اوان مرار وزیر سرگشت	۵	جہان از پداندیش کی پرکشت
۶	دگردان ہمہ سوے کین نامتم	۶	زیزدان ہمہ آرزو یاںستم
۷	پداندیشد و پیش آہر منی	۷	روانم نباید کہ آرد مہنی
۸	کہ باقور و سلم اندر آیم ہم	۸	شوم بدکنش ہچو ضحاک جسم
۹	دگر سوز توران پر از کین دباو	۹	ز کیسوز کاؤس دارم نژاد
۱۰	کہ جزوے کشری تندید بخواب	۱۰	چو کاؤس چون جہاد و افراسیاب
۱۱	بروشن روان اندر آرم ہراس	۱۱	بریزدان شوم ناگہان تاپاس
۱۲	گر ایم بہ کشری و نا بخزدی	۱۲	زمن بگسلد فرہ ایزدی
۱۳	بخاک اندر آید سر و اضم	۱۳	وزان پس بران تیرگی بگذرم
۱۴	ہمان پیش یزدان سر انجام پد	۱۴	بگیتی بسا ند زمن نام پد
۱۵	پوشد بخاک اندرون استخوان	۱۵	تہہ گرد و این رو وزنگ رخان
۱۶	روان تیرہ ماند بدیگر اسے	۱۶	ہنرم کم شود ناسپاسی بجایے
۱۷	پاے اندر آرد وہ سخت مرا	۱۷	گرفتہ کسے تلج و تخت مرا
۱۸	گل رخسارے کس گشتہ خار	۱۸	زمن ماندہ نام بدی یادگار
۱۹	جہان را بخوبی بسیار استم	۱۹	من اکنون چون کین پد خواتم
۲۰	کہ بد کژ و با پاک یزدان درشت	۲۰	بکشتم کسے را کہ ہایت کشت
۲۱	کہ منشور تیغ مرا بر سخو اند	۲۱	با باد و ویرانہ جائے نماند
۲۲	اگر چہ نہ با تخت دبا افسر اند	۲۲	بزرگان گیتی مرا کہ تر اند
۲۳	بدین گردش اختر و پاے و پر	۲۳	سپاسم ز یزدان کہ او داد فر

شوم پیش یزدان پراز آبر و	کنون آن بر آید کمن راه جوے
تندہ کامگار جہان	مگر ہم بدین خوبی اندر بہتان
کہ این تلخ و سخت کنی بگذرد	روانم بران جاے بیکان برد
بزرگی و خوبی و آرام و جام	نیا بد کے زمین فروز نام و کام
برو نیک را آتشکار و شان	شیتیم و ویدیم راز جہان
سرا انجام بر مرگ باشد گذر	کشاورز باشد و اگر تا چور
کہ ہر کس کہ آید بدین بارگاہ	بسالار توبت لیسرود شاہ
ہم مروی جوے و تند سی کن	نیک باز گردان بر نیکو سن
خروشان بیاد کشادہ بیان	چو این گنتہ شد سیکو پانچ اکوان
بیش ضرور راہ یزدان جست	ز بہر پریش سرورن شست
نیایش کنان خندت اس بر آید	پوشید پس چہا نہ نو سپید
ہے گفت باد اور پاک راز	بیاد نہ سران بجای نماز
بر آئندہ آتش و باد و خاک	چنین گفت کا بر تر از جان پاک
ہم آئینہ نیک و بد و مرا	نگہدار و چہ بدین خسرو و مرا
ابرنیکو و یما فرایش کنم	تو کا بیا شتم نیایش کنم
ز کوشی بکش و ستغابہ مرا	بیا مرز کردہ گناہے مرا
ہمان چارہ وید سموز گاہ	گردان و جانم بد روزگار
نگیہ و ہوا بر روانم ستم	بدان تا چو کاوس و ضحاک و ہم
بہر و شود کوشی و گاستی	چو بر من بر بندد ویراستی

بگردان زمین دیوار دستگاه 43	بدان تاندارد روانم تپه
روانم بدان جا نیکان سان 44	نگیندار برمن مین وستان
نشب روز یک بهشت بر پاسک بود 45	تن آنجا و جانش و گر جا سب بود
سر هفت را گشت خسرو توان 46	بجاسک پرستش نمودش توان
بهشتم ز جاسک پرستش برفت 47	بر تخت شاهی خرامید گفت
همه پہلو اتان ایران سپاه 48	شگفتی فرسرو مانده از کار شاه
از ان نامداران روز نبرد 49	سب هر یک دیگر اندیش کرد

پژوهش سران ایران را از بستن در سیچانه از کج مشهور

چو بر تخت شد نامور شهریار 1	بیامد بد گاه سالار بار
بفرمود تا پرده برداشتمند 2	سپه را بدیدر گاه بگذر استمند
برفتمند با دست کرده یکیش 3	بزرگان اسپانگن و شیرفش
چو طوس و چو گوز و گیو دیر 4	چو گرگین و سبیرن چو رام پیر
چو نیدوش چون نگه شادمان 5	فریبر گستم و نام آوران
چو دیدم و بر وند پیش نماز 6	از ان پس همه بر کشاد نماز
که شاه دیر اسر اسرور 7	جهاندار و بر مهنران بهزار
از آنکه که نزدان جهان آفرید 8	فلک بر کشید و زمین گسترید
چو شاه نشست بر تخت علاج 9	فروغ از تو گهر و به مهر و تاج
فرانزده جشن زمین و اسپ 10	فردوزنده فرخ آور گشت

۱۱	نترسی زربخ و نہ تازی بگنج	۱۱	بگیتی ترکخت فزونت رنج
۱۲	ہم پہلو اتان ترا بندہ ایم	۱۲	سراسر بیدار تو زندہ ایم
۱۳	ہمہ دشمنان را سپردی بجاک	۱۳	بگیتی نماندت ز کس ترس و باک
۱۴	بہر کوششے لشکر و گنج توت	۱۴	بجائے کہ پے برنی رنج توت
۱۵	ندائیم کا ندیشہ شہریار	۱۵	چرا تیرہ گشت اندرین روزگار
۱۶	تر ازین جهان وزیر خورونت	۱۶	نہ ہنگام تیار و پڑ مردن است
۱۷	گر از ما بچیزے بیازرد شاہ	۱۷	وز آزار او ہست مارا گناہ
۱۸	بگوید ہما تاد لش خوش کنیم	۱۸	پراز خون خ و دل بر آتش کنیم
۱۹	و گرد شمنے دار و اندر بنان	۱۹	بگوید ہما شہریار جہان
۲۰	ہمتا جداران کہ بودند شاہ	۲۰	برین دشتند ارج تخت و کلاہ
۲۱	کہ سپاہ ستانند یا سرد ہند	۲۱	چو ترک و لیران بسر بر بند
۲۲	بہانی کہ دار و بگوید بسا	۲۲	ہم چارہ آن بچوید بسا

پانچ کینچر و بہ سران ایران

۱	چنین داو پاسخ گرانایہ شاہ	۱	کہے پہلو اتان جو بندہ راہ
۲	بگیتی ز دشمن مرایت رنج	۲	نشد نیز جاسے پر اگندہ گنج
۳	نہ آزار دارم ز کار سپاہ	۳	نہ اندر شہا ہست مرد گناہ
۴	ز دشمن چو کین پدر خواستم	۴	یدا دو بدین گسیتی آراستم
۵	بگیتی پے خاک تیرہ نماند	۵	کہ ہر گز لگین مرا بر نخواست

۶	بر آئین شمشیر جام آورید	۶	شما تینہا در نیام آورید
۷	بسا زید پایادہ دبوے و رنگ	۷	بجائے غروش کلان تانے جنگ
۸	ز دشمن جهان سپرد خستیم	۸	کہ ماہر چہ پالیت بر ساختیم
۹	ہو دم پراندیشیہ و نیک راسے	۹	بیکہ ہفتہ بر پیش زرد ان سپا
۱۰	ہے خواہم از کردگار جهان	۱۰	یکے آرزو دارم اندر بہان
۱۱	پاسخ مرا روز فرخ دہسید	۱۱	بگویم کشادہ چو پاسخ دہسید
۱۲	بدین کام شادوی بنیائش کیند	۱۲	شہ پشیزدان تالش کیند
۱۳	تالش مرا ورا کہ نمود راہ	۱۳	کہ او داد بر نیک بد دستگاہ
۱۴	ز بد ماروان بے گمانی کیند	۱۴	وزان پس ہمہ شاد گائی کیند
۱۵	نہ پرورہ داند نہ پروردگار	۱۵	بدانید کاہن چہ سنج ناپاٹار
۱۶	ازود او سینیم و ہم زوستم	۱۶	ہے پرورد سپر و بر نام ہم
۱۷	برون آمدند از رخان دل تباہ	۱۷	ہمہ پہلو اتان ز نزدیک شاہ
۱۸	کہ بنشین پس پردہ بارگاہ	۱۸	بسلا ر بار آرزمان گھنت شاہ
۱۹	ز بیگانگان مردم و خویش من	۱۹	کے را مدہ بار و پریش من
۲۰	بدا دار و ارتدہ بکشاد لب	۲۰	بیاد بجائے پرستش لیب
۲۱	قرائندہ پاکے و بہتری	۲۱	ہے گھنت کاے بر تر از برتری
۲۲	چو من بگذرم زین سنجی سراے	۲۲	نوباشی بینیو مرار ہتاے
۲۳	روان جاک روشن دلان یافتہ	۲۳	بکتری و طہیح ناما ہفتہ

شاهنامه نهم شکر کندر باشک فروردین می کوشته شدن فور
بدست سکت درون نشاییدن کندر سورگ استخت او

1	چو هست در آمد بنزد یک فور	1	بدید این سپه آن سپه راز دور
2	خروش آرد و گرد زرم از دور و	2	برفتند گردان پر حاش چو
3	با سپه بیفت آتش اندر روند	3	همیشه شکر فور بر سر روند
4	از آتش برافروخت لغت سیاه	4	بجنبید از آن کامیترین بد سپاه
5	چو سپهان بدیدن از ایشان گریز	5	برفتند باشک از جاسه تیز
6	چو خرطومه هاشان بر آتش گرفت	6	بماندند از آن ملیحان شکفت
7	همه شکر مهند گشتند باز	7	همان زنده سپهان گردن فرزند
8	سکندر پس شکر بد گمان	8	همه تا خست برسان باودمان
9	همه تا هوای نیلگون شد بزرگ	9	سپه را نماند آن زمان چنانک
10	چو با نخبه بارو میان هم گروه	10	فرو آمد اندر میان دو کوه
11	طلایه فرستاد هر سو براه	11	همه داشت لشکر ز پیشن نگاه
12	چو پدید آمدند آن شوشه تاج شید	12	جهان شد لبان بلور سفید
13	بر آمد خر و سبیدان گانم	13	دم ناسه سرخین و روینه خشم
14	سپه با سپه کار بر ساختند	14	منانها با ابر اندر افروختند
15	سکندر بیاید میان دو صف	15	یکه تیغ روی گرفته بکف
16	هر سو فرستاد نزدیک فور	16	که او را بخواند بگوید ز دور

۱۷	کہ آمد کند ری پیش سپاہ	۱۷	بد مدار جوید ہے بالو راہ
۱۸	سخن گوید و گفتم تو نشنود	۱۸	اگر دوا گوئی بدان بگردو
۱۹	چو بشنید زو فور مہدی میت	۱۹	بد پیش سپاہ آواز قلب لغت
۲۰	سکندر بد و گفتم تاکایے نادر	۲۰	دو شک شکست شد از کارزار
۲۱	ہے دام و دو مغز مردم خورد	۲۱	ہے نعل سپا استخوان لیسر
۲۲	دو مرویم ہر دو و لمیسر و جوان	۲۲	سخن گوئے وہا مغز و پہلووان
۲۳	چرا ہر شکر ہے کشتن است	۲۳	وگر زندہ از رزم بر کشتن است
۲۴	سیانابہ بندیم و جنگ آوریم	۲۴	چو باید کہ شود جنگ آوریم
۲۵	زما چون یکے گشت پر بخت	۲۵	بد و ماند این شکر و قلع و تخت
۲۶	ز رو کے سختی چو بشنید فرد	۲۶	خریدار شد رزم اورا لبور
۲۷	تن خویش را وید بازو ر شیر	۲۷	یکے پارہ چون اژدہا سے زیر
۲۸	سکندر سوار سے بسا بن سلم	۲۸	یلے سیک باد پاسے دژم
۲۹	بد و گفتم این است آئین و راہ	۲۹	بگردیم یک باد کرے سپاہ
۳۰	و خونگر گرفتند ہر دو بکف	۳۰	بگشتند چست بیان و وصف
۳۱	سکندر چو دید آن تن پلست	۳۱	یکے کوہ زیر اژدہا سے بدست
۳۲	پاورد از و ماند اندر شکفت	۳۲	خمی شد دل از جان تن برگفت
۳۳	ہے گشت یا او باورد و گلاہ	۳۳	خروشے بر آمد ز میت سپاہ
۳۴	دل فور پرورد شد زان خروش	۳۴	بدان سو کشیدش دل و چشم و گوش
۳۵	سکندر چو باد اندر آمد ز گرد	۳۵	بز و تیز تیغے بر آن را و مرد

<p>۳۶ ۳۷ ۳۸ ۳۹ ۴۰ ۴۱ ۴۲ ۴۳ ۴۴ ۴۵ ۴۶ ۴۷ ۴۸ ۴۹ ۵۰ ۵۱ ۵۲ ۵۳ ۵۴ ۵۵ ۵۶ ۵۷ ۵۸ ۵۹ ۶۰ ۶۱ ۶۲ ۶۳ ۶۴ ۶۵ ۶۶ ۶۷ ۶۸ ۶۹ ۷۰ ۷۱ ۷۲ ۷۳ ۷۴ ۷۵ ۷۶ ۷۷ ۷۸ ۷۹ ۸۰ ۸۱ ۸۲ ۸۳ ۸۴ ۸۵ ۸۶ ۸۷ ۸۸ ۸۹ ۹۰ ۹۱ ۹۲ ۹۳ ۹۴ ۹۵ ۹۶ ۹۷ ۹۸ ۹۹ ۱۰۰</p>	<p>زبالا سخاک اندر آمد تنش برفتند گردان هم اندر زمان که آواز او برگزیده است ز ابر زمین آهنین شد هوای آهوس به تنگی بروی اندر آورده رو سر مایه بر ز منهد و ستان تن سیلوارش سچاک اندر است چنین رزم کشید و چندین درنگ از وجبت باید کنون رزم دور برین برگشتند همه استان تنش کرده یکسیر کشید چاک فرو ریختند آلت کارزار ابانامه و خاک بر سر شدند سجود زهر گونه آواز داد شمارا لعیم دل نباید سپرد ز دل تان غم و ترس بیرون کنم حرام است بر شکرم رنج او یکو شتم که با نجات واقتر کنم پراتر در دوام ترا زین دور</p>	<p>بیرید مال و سر و گردنش شکر روم شد با سامان یکه کوس بودش جسم منور بر آمد دم بوق و آواز کوس بر آن همتشان منهد و ان روم خروش آمد از دشت کاراتان سرفور منهدی سخاک اندر است شمارا کنون از پی نصیحت جنگ سکندرشمارا چنان شد که فور برفتند گردان منهد و ستان سرفور دیدند پر خون خاک خروشی بر آمد ز لشکر بزار پراز در دوز و یک قیصر شدند سکندر سلیخ اگر ان باز داد چنین گفت گر فور منهدی برود نوازش کنون من با فزون کنم بیشتم سر اسر همه گنج او همه منهد و ان را تو فکر کنم وزان جایگه شد بر تخت فور</p>
--	--	--

چنین است سے پہنچی سرکاز 5	نخواہد کہ مانی بدو در بچاسے
بخور هر چه داری منہ باز پس 6	قورچی حسیہ را ماند باید یکس
ہے بود بر تخت قیصر دو ماہ 7	پہنچید گنجش مہر بر سپاہ
یکے با گہر بود نامش شورگ 8	رہند و ستان پہلو الے بزرگ
سرخت شاہی بدو دادو گوشت 9	کہ دینار ہرگز مکن و نہ ہفت
پیشش و بخور ہر چه آید فراز 10	بدین تاج و تخت پہنچی نماز
کہ گاہے سگت در یو و گاہے 11	در و ہوشتم استا کہ تریج سور

62	درم دادو دینار سگت را بیاد است آن سگت پیش را
----	---

غزلیات دیوان حافظ

مفتدلون مفتدلون فاعلمون

<p>سے رسد فزوده گل بیل خوش الحان را خدمت ما برسان سرو گل بر جان را مضطرب حال گردان بن سرگردان را در سر کار خرابات کنسند، ایمان را بست خاک که آب غنچه سرو طوفان را کین سیه کاسه در آخر بکشد مہمان را خاک روب در بنیاد کنست مرثگان را اگر تو سرگشته شوی دایره اسکان را گوچه حاجت که بر افلاک کشتی ایوان را وقت آن است که پدرو دکنی زندان را کہ ہم بزده کیسوت شک افشان را کہ بشیر میبیر نشو، سلطان را</p>	<p>رو فتح عهد شبابست و گربستان را اسے صبا اگر بچو انان چمن بازرسی ایکہ برسہ کشتی از عنبر سارا چو گان رسم آن قوم کہ پروردگشان میخندند یار مروان خدا باش کہ در کشتی نوح پرواز خاندہ گردون بدرودان مطلب کہ چنین جلوه کند پنجم بادہ فرودش نشوی واقف یک کلتہ ز اسرار وجود ہر کہرا خا ایگہ آخر باد و مشنہ خاکست باد کتہانے من مسد مصر آن تو شد در سر زلف ندانم کہ چه سود اداری ناک آزادی و کینج قناعت گنجی است</p>
---	---

باز
باز
باز

۱۲۵	حافظ سے غور و تہی کن خوش باش کو وام تڑویر کن چون دگر ان سران را	فاعلاتر فاعلاتر فاعلاتر فاعلاتر
-----	--	---------------------------------

۱	خاک بر سر کن غم ایام را	ساقیا بر خیز و در درہ جام را
۲	بر شمش این دلق از زق قام را	ساغیگر پور کفسم نہ تاز سر
۳	مانینخو ہم تنگ و نام را	گر چه بد نامی است نزد عاقلان
۴	خاک بر سر نفس نافر جام را	با وہ در وہ حسند ازین با و غرور
۵	سوحنت این افسردگان خام را	و و آہ سینہ سوزان من
۶	کس نے بیغم نہ خاص عام را	محرم را ز دل شیدا کے من
۷	کز ولم کی بارہ برد آرام را	با و لارائے مرا خاطر خوش است
۸	سر کہ دید آن سر و سیم اندام را	تنگر دو دیگر بسر و اندر چین
۹	خوش سچور ہم خوش بد ارا یام را	از سروینا گدشتی غم مخور

بر
حافظ

۱۲۶	صبر کن حافظ بسختی روز و شب عباقبت روزے بیای پی کام را	فاعلاتر فاعلاتر فاعلاتر فاعلاتر
-----	--	---------------------------------

۱	در خون ماہر چه گوید جای هیچ اگر اہ نیت	ز اہد ظاہر ریت از حال ماہر گاہ نیت
۲	در صراط استقیم سے دل کسے گراؤ نیت	در طریقت سرچہ پیش ساکسا پیر خیر اوت
۳	عرصہ شرف رخ زندان را مجال شاہ نیت	تا چہ بازی رخ نماید پیر قے خواہیم راند
۴	کجاں ہمہ زخم نہانت مجال آہ نیت	ایچہ استغناست یا رب این چه او عالم گشت
۵	زین مجاہد و انا در جہان گاہ نیت	چیت این سقف بلند ساوہ لباقش
۶	کا ندرین طغر انشان جہتہ للہ نیت	ساحب دیوان ماگو بانی داند حساب

بر
حافظ

<p>۶ هر که خواهد گویا و هر که خواهد گویو هر چه هست از قامت تا زبانه اندام بر در میخانه فرستن کاریگر ننگان بود بنده سر خراباتم که لطفش و ایم است</p>	<p>۷ گیر دو دار و واجب بان زمین و کجاست ورنه تشریف تو بر آلاکس کوتاه نیست خود فروشان بگو سے سے فروشان راه ورنه لطف شیخ وز اهد گاهت و گاهت</p>
<p>حافظ ابرو در زیند ز عالی همی است عاشق و درد کے کش اندر بند مال و جاہ نیست</p>	
<p>دوش دیدم که ملائک در میخانه زدند ساکنان جسم سر عفاف ملکوت شکر آید و که بیان من و او صبح فتاد جنگ هفتاد و دو ملت همه را عجز آسمان یار امانت نتوانست کشید نقطه عشق دل گوشه نشینان خون کرد بالبد غم من پندار زده چون نویم آتش آن نیست که بشعله او خندد شمع</p>	<p>۱ گل آدم لیسر شد دید چه پیمانہ زدند با من راه نشین بادہ ستانہ زدند حوریان رقص کنان باغ شکرانہ زدند چون ندیدند حقیقت ره افسانہ زدند قرعہ فال بنام من دیوانہ زدند همچو آن حال کہ بر عارض جانانہ زدند چون ره آدم خاک بیسکه دانہ زدند آتش آن است کہ بر زمین پروانہ زدند</p>
<p>مفاد علی ضدش سقاس فعدت کس چو حافظ کشید از رخ اندیشه لقب تا سر زلف عروسان سخن نشانه زدند</p>	
<p>۱ رسید مشرودہ کہ ایامم شوم نخواهد ماند من ارچه در نظر یار خاک ار شدم چو پروہ و ابر بشیر میزند همه را</p>	<p>چنان نماید در چنین نیزم نخواهد ماند رقیب نیز چنین حشمم نخواهد ماند کسے مقیم حریم حرمم نخواهد ماند</p>

<p>تو اگر اول درویش خود بدست غنیمت بشمر لیس وصل پروانه سروش عالم ندیم بستان خوش او برین رواق زرجب نوشته اندرز سرو مخین همیشه گفته اند این بود چه چاکر و شکایت نقش نیک بدست</p>	<p>۴ کہ مخزن روح گنج درم نخواهد ماند ۵ کہ این معالما صاحب دم نخواهد ماند ۶ کہ بر در کوش گس درم نخواهد ماند ۷ کہ جز نکوئی اہل کرم نخواهد ماند ۸ کہ جام پاوہ بیایو کہ جسم نخواهد ماند ۹ کہ کس ہمیشہ گرفتار غم نخواهد ماند</p>
---	--

مفتعلن مفتعلن مفتعلن
 زہر باسے جانان طبع میر حافظ
 کہ نقش زہر نشان جسم نخواهد ماند

<p>شردہ ایدل کہ سجا نقشے مے آید از غم دور و کن نالہ و فریاد کہ دوش ز آتش وادی کین نہ منم خرم و بس بسچکس نیت کہ ور کوئے توانی گایت کس ملالت کہ منزل کہ مقصود و کجاست جرعه وہ کہ میخسانہ ارباب کرم خیر بلبل این باغ سپر سپید کمن دوست را گر سر سپین سپار غم است</p>	<p>۱ کہ ز انفاس خوشش پوکے مے آید ۲ ز وہ ام خالے و فریاد کے آید ۳ موسے ایجا با امید قبت مے آید ۴ ہر کس ایجا با امید موسے مے آید ۵ اینقدر است کہ با بگ جر سے مے آید ۶ ہر چہ ز پے ملتے مے آید ۷ نالہ مے شوم کہ نقشے مے آید ۸ گویا خوش کہ منورش نقشے مے آید</p>
--	--

مفتعلن مفتعلن مفتعلن
 یار و دوستی فول حافظ یاران
 شاہ سازے بشکار گسے مے آید

این چه شوریت کہ در دو قہرے نیم
 ہمافاق پر از فتنہ بوسے پنہم

تاریخ شاهی افغانی از مولی اللہ علیہ السلام

ہر کسی کو فریبی سے طلب از ایام	2	مشکل این است کہ ہر روز بتر سے پیغم
اہلہان اہم شہرت گلاب قند است	3	قوت و نامہ از خون جگر سے پیغم
است تانی شدہ مجروح زہیر پالان	4	طوق زین ہمہ در گردن خرم پیغم
دختران ہمہ جنگ ست و جہان بالا	5	پیران را ہمہ بدخواہ پر سے پیغم
بیچ جو نہ باد رہ برادر و اورو	6	بیچ شہقت نہ پدر را بہ پسر پیغم

فاعدن فاعدن فاعدن گند حافظ بشنو خواجہ برویگی کن
فاعدن
زاکہ این پند بہ از دور و گہر سے پیغم

اے قبائے! و شاہی رایت بر بالائے	1	زینت تاج و نگین از گوہر و اللہ سے تو
آفتاب فتح را ہر دم طلوع سے میدہد	2	از کلاہ خسرو می رخسار سے بیامے تو
جلوہ گاہ سے طائر اقبال گردو ہر کجا	3	سایہ اندازد ہا سے چتر گردن ہا سے تو
از رسوم شرع و حکمت باہر ان اختلافا	4	نکتہ ہرگز نشد فوت از دل و انا سے تو
آب حیوانش ز منقار بلاغت میچکد	5	طوطے خوش اوجہ یعنی ککک کر خانے تو
گرچہ خورشید فلک چشم و چراغ عالم است	6	روشنائی بخش چشم اوست خاک پا تو
آنچہ آکند ز طلب کرد و نہ اوش روزگار	7	جرعہ بود از زلال جام جان افزا سے تو
عرض حاجت حریم حرمت محتاج نیست	8	راز کس مخفی نہاند بر سب و غر سے تو

مفعول فاعدن فاعدن
فاعدن
خسرو اسپرانہ سر حافظ جوانی بیکند
بر امید غصہ جان بخش گنہ فرسا سے تو

است در رخ تو پید الوار پا و شاہی	1	در کثرت تو پیمان صد حکمت الہی
کھلک تو بار کب التدریک سے دین دم	2	صد چشمہ آب حیوان از قطرہ سیاہی

۱ تا سوزن است نیاکم فرما هر آنچه در این
 ۲ بر عقل و دانش او خندند مرغ و ماهی
 ۳ همتا جهان بگیرد بخت سپاهی
 ۴ پا قوت سخن رو را بخشد رنگ کاهی
 ۵ گر حال با پرسی از باد بسج گاهی
 ۶ تا خرفه نالیتویم از عجب غافل گاهی
 ۷ هر خان تازانند آئین پادشاهی
 ۸ مثل تو کنی بدستان علم را کماهی
 ۹ تقویز جانفرازی و اضمون عمر گاهی
 ۱۰ اینک نه بنده و عجز و محنت گو اهی
 ۱۱ دایه دولت تو امین از صدرت تباهی
 ۱۲ مارا چگونہ ز میدان و عوٹے بیگناهی
 ۱۳ عطفًا علیٰ مفضل حلت بہ الدواھی
 ۱۴ ظلم از جهان برون شد تا تو جهان پناهی

۱ بر این تن منور اتم غلظت
 ۲ در شمشیر پیمان هر کس که شک نماید
 ۳ یعنی که آسائش از فیض خود و در آب
 ۴ گر پر تو سے زینت بر کان معدن آنته
 ۵ و انم دلت بخشد بر اشک شب نشین
 ۶ ساقی بیار آبی از چشمه خرابات
 ۷ باز از چه گاهے گاهے بر سر بند کلاهے
 ۸ در و دمان آدم تا وضع سلطنت است
 ۹ کلک تو خوش نوید در شان یار اختیار
 ۱۰ عمر لیت پادشاه از مے تنی است چاه مے
 ۱۱ آسے عفر تو مخاریق از کیمیای عفت
 ۱۲ چاهے که برق عصیان بر آدم صغی زد
 ۱۳ یا مکنجاء البرایا یا و اذهب العطایا
 ۱۴ چو راز خاک نیاید تا تو خاک صفائی

حافظ چو دوست از تو که گاه برو نام
 رخسار زخمت منماے باز آید ز خواهی

رباعیات حکیم عمر خیام

مفرد مفاعیل مفاعیل فعلن

قول مفاعیل
مفاعیل
مفعول

زین بقیه جان هیچکس آگه نیست
افسوس که این ضایع هم کو نیست

در پرده اسرار کسے راز نیست
جز در دل خاکسپج منتر گاه نیست

گفتن نتوان ز آنکه وبال سرامت
نتوان گفتن هر آنچه در خاطر است

اسرار جهان چنانکه در دفتر است
چون نیست درین مردم ناوان اهل

باقصه کار خویش مشکل شودت
تا خوشدے تمام حاصل شودت

هر گه که غمے ملازم دل شودت
حال دل دیگرے بیاید پرسید

هرگز ویدی کسیکه جاوید زیت
با عاریتی عاریتی باید زیت

چندین غم هم مال و همت زینا صحت
این تکفے که در وقت عاریت است

در موت هم اسرار آبی دانت
فروز خود روی چو خواهی دانت

دل ترخیات را کماهی دانت
امروز که با خود بی ندانستی بیچ

<p>ایمن بنشین کتب و دوران تیز است ز بہار فرو میر کہ زہر آئینہ است</p>	<p>بہ شد ار کہ روزگار شور انگیز است در کام تو گز زمانہ تو زینہ بند</p>
<p>کز خواب کسے را گل شاوی نشکفت برخیز کہ زیر خاک مے باید خفت</p>	<p>در خواب بدم مرا خرد مند گفت کار سے چھ کتی کہ با جمل باشد جفت</p>
<p>ہر ذرہ ز خاک کیتھاوے ہے است خوابے ٹھیانے و فریبے بڑے است</p>	<p>شاوی مطلب کہ حاصل عمر ہے است احوال جہان و اصل این عمر کہ ہے است</p>
<p>آرا گیکہ ابلق صبح و شام است قصریت کہ تکیہ گاہ صد بہرام است</p>	<p>این کہنہ رباط را کہ عالم نام است بزنے است کہ و اماندہ صحت ہے است</p>
<p>عاصی چہر و برون باغ ارم است پامصتیم اگر بخشی کرم است</p>	<p>یار پ تو کریمی کریمی کرم است یا طاعتم اگر بخشی آن نیت کرم</p>
<p>با آخر کار جملہ مسکین رفتند ہ آن طائفہ کا نذر رہے ٹھینتند</p>	<p>آن قوم در مقام تکین رفتند مسکین مسکین ہر گ ہم میگفتند</p>
<p>ز آتش سینہ آہم آسہ گزردو</p>	<p>اندیشہ ہجرم چو بخاطر گزردو</p>

<p>مخدوم بلطف از سران درگذرد</p>	<p>لیکن شریک است نزد چون بگردد</p>
<p>نگذار که چو بشت او مانی گذرد عمر است چنان کیش گزرائی گذرد</p>	<p>آیینه نیست از زندگانی گذرد ز شایه که سر بایزین ملک بمان هرگز آید</p>
<p>تا بود روز روز نما، خود و زده نشد چند آنکه در روز نما بپوش تا نام داد</p>	<p>راوم با سیر روز نما بر باد زان سینه برسم که روز نما بر باد</p>
<p>روایت خداوند سخنها گفتند اول ز سپهر زدند و آخر گفتند</p>	<p>آنها که انبیا کرد و منشی نوشتند سیر شد اصرار ندانست کس</p>
<p>پراوج فلک براق مینت رانند گشته و سرنگون سرگردانند</p>	<p>آنها که نلاله جهان انانند در وقت ذات تو مانند فلک</p>
<p>بر چرخ زاختران نشان خواهد بود دیوار سراسر دیگران خواهد بود</p>	<p>خوش باش که در هر سیران خواهد بود خشن که ز قالب تو خواهد بود</p>
<p>وین تازه بیمار شادانی طے شد فریاد که آمد و ندانم کس شد</p>	<p>نفوس که نامه جوانی طے شد و آن مرغ طرب نام او بود شایب</p>

<p>از آتش شمع روح من افراشته اند پاشاک من از چه جا بے پروا شده اند</p>	<p>از آسپه عدیم شمع افراشته اند سگر شنه چو پادوسیدوم گرد جهان</p>
<p>ساحتر ز قال و قیل خود باز رسند و ز بے خبری از چه خبر باز دهنند</p>	<p>تو سیکه پشاک برگ سر باز بنند تا کسے گوئی کسے خبر باز نداد</p>
<p>از پیر خدا چانه تقویر میبوش از پیر دے ملک ایزرا میفروش</p>	<p>چند سکه و محبت اگر بمن آرد گیش عقیقه بهر روز است و دنیا کیم</p>
<p>نومید و شو بهرم و عصیان عظیم فرو انجشد یا ستخوانها کس میم</p>	<p>از خالق کردگار در دست بهر جسم گرسنت و خراب بود و با شتی امر فر</p>
<p>ز دست پرناس به کس دارستم من و اغم و او چنانکه استم استم</p>	<p>بر خود در کام و آرزو برستم اگر صوفی مسجدم و گرا بسید ویر</p>
<p>در نید فزونی مشو آزاد بزی در کم ز خودی نگن و شاد بزی</p>	<p>باد و قناعت کن آزاد بزی شگر به فزونی ز خود و عصبه نخور</p>
<p>زیر لکه حادثه مالیت شوی</p>	<p>زان پیش که از جام اجل است شوی</p>

سو سے کنسی اگر تہی دست نشوی	سریاہ بدست آردین رہ کا بنجا
در حالت بخرد دستگیر کس اسے توبہ وہ و عذر پذیر ہم کس	اسے واقف اسرار ضمیر ہم کس از ہم گنہم توبہ وہ و عذر پذیر ۱۰۸
در ریت ادب پر گدائے زبید تا جسے است کہ جز پیا دکتا زبید	از بے ادبی کسے بجائے زبید سر رشته ناک پاوشاہی ادب است
حاصل نشد از عمر مرا جز ہوسے در یاب کہ جز تو نیست فریاد سے	گشتم بہوس گرد بدو نیک بے تا مے ماند ز عمر یاب نفسے
در وہم را بصاری در مان وہ دانندہ لونی ہر آسجہ والی آن وہ	یار بے دل باردا تو بر حمت جان وہ ابن مندہ چہ دانکہ چہ می باہر حمت

نثر دوم از نثر ظہوری

خرم چمن سخن بطراوت حمد بہار سیرانیت کہ گلزار ابرہیم در خسار یوسف طلعتان نمرود
 نجات رسانیدہ و تاجدار کے لفظ و معنی بہشت ثوابے تارک آبریت کہ غمی خلیل خود یعنی
 ابراہیم عادل شاہ راد بہت اقلیم بہ زصفت یگانہ و متاز گردا بندہ۔

اول معرفت کہ یا جو و حجب کثرت در مشاہدہ ثابہ و حدت معنی کلام مجرب نظام
 کوکتف الغطال از ووت یعنی وصف حال او ساختہ و گلستان نیت بوستان عقیدتس از
 نس و خاشاک شک و شب پرودا جنتہ مجموعہ عرفان بو حدان و فردا و فرشتہ سائیش عین
 و اسلم ما سو امیدہ طبع مو اسائیش متوضیح بیانش نشانہا سے بے نشان بہ ہوشین و خاطر
 نشان بہ آفتاب جہانگرد تا کہید نظر برو میان نمیدانستن و تصور قضاتہ پدید باحوال احوال
 پیردا صفتن۔ ز تار را با بچہ نہ پیوندے است کہ گینخش برکشاکش کشتان نچندور و کفر با
 ایمان نہ سیریت کہ ضد عش صندل چاہ از پیشانیے بر بہمان نیرو از سدئہ توحیدش دوی
 در یکی گر بخینہ و بلانہ تجریدش خودی در فون آیتہ گوشتے حق شہو شہی منی لے حق جو۔
 خاطر عرفان را سیدہ معرفت خیر تار کے آسمان ساجہہ سجدہ ریز مثنوی

<p>پاسے رفت بر آسمان دارد در عبادت کجفتن و دیدن</p>	<p>بہ خدمت بر آستان دارد طرز او طرز حق پرستیدن</p>
--	---

خلوت و یکران و صحبت او	۳	وحدت این دو آن گشت او
دردش این دو آن گئے گنجد	۴	بیچ جز حق در آن گئے گنجد
بت شکن گشت چون نخلست	۵	باوش ارزانی اعتماد درست
کفر و سرک نکتہ عرفان	۶	شکر و شکر نعمت ایمان
طینتش بلج خواه طینتسا	۷	نیفتش پا و شاهیت ما
در عبادت زہے تو مندی	۸	بندگی در خو حن داوندی
سروحدت بہ مغز برده زیوت	۹	ہر او کردہ خویش را ہمہ اوست

ووم اصل لغت۔ سعادت اطاعت شریعت عزرا مصطفوی و دولت برافراشتن
 او اسے ولایہ مرقنوی پیرایہ اجنبادش و لقب بزرگ مقتون و بہ در اعتقادش کارگشت
 از شکست نصون۔ بقبول امرش دست معروفان رسو و بر بندیش زخم سکاران منکر فرق بین
 آسودہ سایہ صاحب کلابیش شور تریج ملت تک مایہ نشا نشا پیش۔ پیامر و بیہ تقویٰ پیش
 پابست کلخ ایمان قار ایمان۔ و بر دستیارے تربیتش در گاہ حکمہ علیہ دارا در بیان سہل گوید
 گماشتگان شہر و دیار بہر انصائے قاضیان قضا قدرت در تربین۔ و در محفل تہیب آمین
 پشال تمکنان سر شریعت بر فرامین و حکام پادشاهی بر مذم نشین۔ و در رد و شاع شرح کرد
 از دامن حید و جہد افشا نہ۔ و محبت سر یک مقرران گاہ را و محفل ال الہام منزل یکا خود نشاند
 دلیل محبت پیش رویش پیروئے اصحا کیا۔ و بر این طینتش محبت آئینہ اطہار مشنوی

صرف نیکان ہمہ تو لایش	بر بدان ضربت تبرایش
نخل بدعت نشاندگان بے	تن سہر بر گرفتگان بے سر
کرد از ہم جدا حق باطل	دو چہمان مزیعت اوصال

<p>در پرستش خدا پرستانش حلقه در گوش شرع دارائی کفر را هم مدار بر شرع است آسمان را کشان کشان آرند لب قفسیده تر نسا زوزج غره گردش شریعت خوا</p>	<p>4 5 6 7 8 9</p>	<p>لفش سرکش ز زیر و ستانش عتف از رفتن مدارائی تنظم هر کار و با بر شرع است گرز و دار القضا تان آرند تا نیار و سحاب لجه شرع چون نور ز رخسور بر ایدل</p>	<p>باید بگوید بگوید بگوید بگوید بگوید</p>
<p>سوم شان و شوکت و جاه و حرمت - باید که بلند تلاشان بایه دار سر نبر پانهند تا در آستان زمین آسمانش سجده بجا آرند - گرد و سجود در گمش که بر پیشانی نشانی که از فرق فرقدان سایش فر کلاه کیانی ندیدید هر که آبا و اجدادش سخواست خود را خراب ساخت - آنکه نرد و قالیش بنام دین و تیا در باخت - تا بر پشیمان هوایش بنارود - گوهر آتش هواری بر ندارد - که مین بنده همین قدرش بپایر بوسه سر بر پیش نظیرش در پای سپهری سلطانی - و کترین چاکر فلک چاکرش در خوان گستره نوازش عالمی خالط بر شاه نواز خانی - در بزمگاه عشرت شمع حشر را مشرب بر عهد خواری بزرگاه هفتش حاتم انصیب محاتم داری - قضا کمان تدبیرش قدر اندازد و الهام سپر گوشه ضمیرش سرافراز مستشومی</p>			
<p>شوق است چنبر زمین وزمان هفت دریای زعمانش کوه را کوشش تکبیش جنتان و شوکت سخنم مے کند کوتهی بلند بها</p>	<p>1 2 3 4 5</p>	<p>شوکتش گرد آمد سبکبان هفت بنت گل زینانش لنگر سلم کرده سنگیش پر شد از حوت حشمتش دهنم در شنایش ز ارجب دیها</p>	<p>نشانده</p>

۶	خاک ارهست نسبتش عالی است	۶	خمر گردون سجات قبالی است
۷	در همه چیز سرورش دانند	۷	نه بهین شاه کشورش خوانند
۸	محمد فاطمون هزار یکسدر	۸	ند به جاهش عدیل و پنجه بر
۹	که برویش و آن یکا و خوانند	۹	چرخ گردون کدام صبح و بانه

چهارم عدالت که بصفت لصفهت لبعالم عملش سامنه - و گوش نندیدگان اصبدا
 کوس عدالتش لوزخته - به پیمانہ الضامش در همه صاف - و در عو عادلیت از هر که غیر است
 کزاف - اگر چه پیش ازین نوشیروان عادل ممتاز باین لقب الماربتت بود آن سراسر
 این محیط و آن مجاز و این حقیقت - نیستی که از همه عدل او نوزیده در باغ و بوستان گل
 برویش شخندیده - و هیچیکه از شرق الضاف او ندیده پر تو صادقش بافاق نرسیده -
 اگر مهتاب رخ کتانی بگسلد راه پیاپی خور کلفت است - و اگر حرف تم نفس ده کسے گردن
 ناطقه در معرض تلف - تنه سست گیسو را از جان کند که خله اندیشه غضبش ابراز
 هزار جامغز نه شکنند - بیازار کوشش آزادگان حلقه بیج و به حساب عدالتش کشت عیال
 در ایامه رایج در کشور عمل کرد تا که نه متیان همه زمین آفرین - و به روزه فروشان باز
 عریانی معاند و سکه جمله فرورین - مشغولی

۱	عقل کوس عدل بر بازش	۱	سه عشرت دلم در جاهش
۲	دین قوی پنجه و پیاد و عدل	۲	عدل انصا او ترا ز عدل
۳	باد اسپه گت بند در گلزار	۳	اگر خور و سد مه برگ گل از خار
۴	وز زخار خلیفه فی زوه سر	۴	کرده راه گریز نامیه سر
۵	در بنخلی دو پیاد شسته خزان	۵	کرده رم چون حرارت انبان

۶	گرگ در خون خویش خیدین	نیر در مهر بره لیدین
۷	عدل را عید گاه ابوالش	عقل را سیر گاه دیوانش
۸	همه شگرد و او ستاد این است	روش عدل طرز و او این است
۹	وه چه زیباست کار حق کردن	باد ناموس خستق برگردن

پنجم شجاعت به حدیث نیر و کس بازویش حکایت سر سنجه شیر شربان در کام و زبان مردم شکسته - و بر مائه عصمت رزمش گوش از استماع داستان سخنان رستم سیر شکسته - بهار و کس تو انادوم تغیش بر تارک گردون شکاف اندازد و شبست صاف لوک پیکانش در پشت قاف ناف سازد - نیش اگر در خواب بر عدو شیخون بر روی بیکه در بیداری سر از ان در طسیر وین آورد و سانداز کند شیر بندش از کند طره سلسله مو بان تاب برده - و نوشته نشسته به خون عدایش با تیغ غمزه قربان در یک کاسخانه آغخوده زده ها گامی به پلارک عاشق تارک به ودیعت سپرد و در تقسیم عنایم تهر و جرات غنمان را غنیمت شمرده - مشتمومی

۱	بسر انگشت چشم شیر بدر	آورد و در و غاز کار سر
۲	نیت بروین زبان کفر و ناز	ظفر از تیغ اوست قصه طراز
۳	ایل از دست انگزد جسم	زخم ریزد و چون خورشید برسم
۴	شبه سفته است در دل شیتار	چون بزه کرد آتشنا سوفار
۵	قبضه از دست او گرفته قصصا	از کمالش ز جبهه تیر خطا
۶	چه قلمهاست دست کرده قلم	تا ظفر تا مهاکت سندر قم
۷	بچکس تیغ کین زلفه چنین	آرزو مانع خصم کشته بین
۸	ساعترش ز هر و خورشید برام	می چکاند نیرم و وزم بدام

ششم سخاوت کہ کشادگی کفش تنگی در جهان نگذاشته الا در دل پران و مان جان و زمان
 از روی عیب ہما بر کشیدہ چشم بد بینان بستہ - و غفلت کہ از دیگر ہما بروا شتہ برو مان سخن بینان
 گذار شتہ بچکلی از والا ہنسان شریف عطائے چنان نذر خستہ کردستے بآن دراز نشو و بچکلام از ماندہ
 گزراں و یک سخاے چنان نہ بختہ کہ حرف گیری خامے زبان و طعنہ نگر دو طبع از در تنگان ہا
 ہنگام سوال - فلک ماہ و خورنہ الہ خور خوان کوال - کوتاہ و ستان بلند بود اوچتلب خواب بینند
 صبح از تعبیر بلغ سخایش گل سرا و چینند بے عیش کلمہ سے شگفتہ از شاخ میر و بیز ناخچہ بر خوردہ شود
 مشت یافتار و دور تیر بالین فاتحہ زہد پیر بند تا از گزشتے عطائے شاپین میزان رت لا بر نیار و آرزو نامہ
 در کوشیدہ حصول اتما ہم سلم خبر بدہ و صول ہر سے سعایق عرق گو ہر تیریش - و اکبر سے آفتاب
 گرم تلاش نہ بختیش اگر در ریاست بجاک نشانندہ اوست اگر کانت باب رسانیدہ او -

ایات

چون قضا و قدر و جو و نوشت	برکت او برات جو و نوشت
گفت او قلمم است و جو و حجاب	گفت امید عالمی سیراب
لا قدر پیش از پیری دریا	پوچ گرد و ورش حجاب آسا
و عدہ او شہ و وفا پیش	انتظارے نگشتہ تکیہ گیش
ماہ و وزیر سکہ شاہی	در دم غسرق کیستہ ہی
ہم سعی آفتاب اکبر سے	پیش جو دشمنوز تقیر سے
ساطان بر سوال لب نہنند	دو جہانز ایک طلب بدہند
کترین بیل کاک شہر و دہ است	نقد صد گنج صرف یک تہ است

<p>ویدہ آن دست گوہر افشان</p>	<p>کار بے افتاد ابرمیان را</p>
<p>مفتم صورت پیا و طلعت جهان از احسنیکه از ابراسیم علیہ السلام پیوسف میراث رسیده بود - و تاغایت و ریش خیب و ولعت مانده - اکنون و ز کار امانت سپار باز تسلیم ابراسیم نمود - اہل نظر بینا یا نیکی چشم تماشا ایش گذارند و ارباب محبت بیدار نیکی دل بخوابش سپارید و جویہ بہ درختانی مشغول وادے کلیم - عارضے شگفتگی گاہ ابر ابراسیم - با فسانہ قاتش خواب نامہ نہال - و چکایت خراش نفسہا ہمہ پامال - و عشرت مجتش و لہاے حزین بے غم - و در بہارتان طلعتش نگہ ماے پشورہ پر تم - پر ویز عشرت تبرعہ خوار جام جمشیدیش و ماہ طلعتان در زردام خورشیدیش و شفقوی</p>	
<p>۱ / سنبلتان مقام از بولیش ۲ / پائے در گل قاتش طوبے ۳ / درغ پر ہنگی سپر اع حرم ۴ / از سہ و عہد با ششش لیرنے ۵ / دائہ حسن را از شش خرم من ۶ / ہر نگاہ سہ کہ رفت و شت نگاہ ۷ / عشق یعقوب حسن یوسف ازو ۸ / حسب ذخوبی صاحبان خو ۹ / ساغر غم غمیش پرست نوشم باو</p>	<p>ویدہ خورشید زار از روش دست بر دل ز طلعتش خوبی عارضہ شش نو بہار باغ ارم گرد آئینہ رایتچہ خیب گوہر عشق را اولش محزون این نغرف نہ ہر داشت نہ ماہ درد دل بس بران نغرف ازو پیش رویش ہر شت ساختہ رو حے ہر شش حصار ہوشم باو</p>
<p>ہشتم سیرت پسندیدہ و اطوار بر کردیدہ - صاحب خلق و کمال جامع صفا جلال و تعالی بطالعہ تالیف لغتش بیگانگان شایع من آشنائی - و بر جاوہ پیر و کس پیش رویش</p>	

خضر تشہ وادے رہنمائی۔ آب سحاب تدبیرش ہم نشانندہ غبار طبعی و عناد و وسوسہ ہوا
 نہال صلاح و سدا و۔ ریزہ خوارے خون تلاش کینیت سیرتھی۔ و چاشنی گیرے شہد۔
 رافتش مورث لذت و برستی۔ بیلوہ ہاپچہ راسے نیش نوز در دیدہ ماہبار۔ و لب و بچہ شناع
 ضمیرش گلوئے آفتاب و رفتار۔ تند باران سحاب ہمیشہ راجا بنان۔ و سون و قضایا بنائید
 زنجیر عہدش کند ندان۔ از تصور نازکیش نشتن در ر و ساختن۔ و از تقبل بردبارش کوہ
 در کمر با حلق۔ با علامت خوشے خوشش حریر میں حق۔ و بار ایچہ کلزار حلقش شہیم حلقش غنم
 پیتانی و کتادگی و صدمہ خاطر گوشہ نشینان لگا ہے در پاکلی پردہ چشم خدا بینان۔ اسپات

<p>نک عمر شہد حشرش چشم بر افکش نوازش را قہر سطر سے ز صفحہ کینیش گر سخن ما سے تلخ زہر آگین چرب ز میث چون سخن راند در جہان نیت آن نشاط و لال بشکند آسمان و ایو النش ساخت کار آن کسے کہ باو ساخت آنکہ رشار او نہ ویر سپید دید</p>	<p>تشتہ جویت بحر کمر متش جلوہ از قاسمش طرازش را کوہ کا ہے زنگ تکینیش بگذر و بریش شود شیرین مغز را از استخوان کو میدانند کیکت و خجست از لغت بحال لشکند طاق عہد و پیمانیش برو و خشتش آنکہ خود را باخت و آنکہ نشید از سخن چہ شنید</p>
--	--

نہم توفیق کرمی فضل و کمالات۔ باند ازہ طبع و قادش بلند آسمان کہ تاه اوج۔
 و باغور فکر نقاش و ش ترف دریا تنگ موج۔ بمجر نعمتے داودی موم کتنہ و دہکا آئین
 و بر طویت تراہنای باربدی از مغز بد بیوت چین۔ و گلشن تازی سازی جہم زہر گل تسلیم شاگردی

در تارک آرائی - و در صورتی که طرازی صدف عطار در انبساطه امتحان قلم تہ افزائی بلبل اگر
 بنغمات نقش او نقش بر آئینہ و کمن ترانہ خود را با حرف برگ گل از متعارف بیرون ریزد و پیشہ
 فصاحت چاشنی بنا عنت در کام و زبان اینچنانستہ و بکلید طلاق تفضل نکلت از در بیان
 برداشتہ برود ششہ میانش شام طبعان در صبح طرازی و بر سائے ادایش کوتاہ در کان
 در زبان درازی - دسترس بمبانی سرہ کجاست فطرتش بر طاق بلند نمادہ و قدرت خریدار
 الفاظ بنجیدہ کراست ہ - فصاحتش بہ بیجاگی قیمت دادہ عبارت را پاکستہ کو کوسے عد
 و الفاظ را نوے فیروزہ کمن - ایات

از غوسے سی جہہ ساختہ تر	۱	بنا سجا ماند آبرو سے بہتر
ز خالص سخن بدولت او	۲	فکر سے کیمیا طبیعت او
عقل را آورد برون ز خار	۳	جام لفظش بہ معنی بہر شاہ
عاجت فکر ما از دست او	۴	متع شان کرد ز خست لاط خطا
پیر بہا گوہر سیت بہر سخنش	۵	کوش بہنادہ چشم بہر پیش
چرخ پست از علو گفتارش	۶	شعری از نقطہ ہائے اشعارش
بہ ادایش او رسیدنما	۷	عاشق گفتنش شنیدنما
کہ جزا از وہ نام استادی	۸	کوس شاہی بہ نام استادی

زہے شہر یار عادل - کامگار کامل - موم دل - آمینین پیمان رست سبک - عطا گران
 کوہ وقار - گاہ تقار - دل رام کن - خاطر شکار - شیرین گو - تلخ شہو - عفو کار چرم در و وطن
 در دل غمخو پیمان ساز - تو اضع زیب و پرورد از - دل بر عنان صبر از پے دو ان - از مہر بر کنار و پاہ
 در میان - یوسف رخ حسن نپاہ - ابراسیم نام کعبہ در گاہ کہ از روز ازل در دو بان و ہش الہی پیچ خیزد پاہ

تقصیر سے زلفت۔ وہ ہرچہ دلپذیر و خاطر خواہ او بولو قلم تقدیر بران فستہ۔ سال و ماہ عمر اپد
 پیوندش در سیر خیابان عشرہ سوم۔ و غلغلہ فضائل و کمالاتش در مغز ساکنان مگر سہم تکافر
 نعمت آفاک کہ بر خوان ہنر باتا و پیش ایمان نیارند۔ و تخم شکر شاکر و پیش در زمین کام و زبان
 نکارند۔ زبان شکر خود کراست بہ نذل نر و سیم ہمایا ہنر و ان نگین۔ و پرخشیدن معنی
 و مضامین دیوانہا سے شاعران نگین۔ باطل مار یک دو معنی از حمد معانی الفا سے کہ وجہیدہ
 اشعار این شاعران شبت است اشعار سے میر و در روز سے در تعریف یوز فر بہ و ہدست اسپ
 لاغر شکر سے چند گوش گزار تا و گان مجلس بہشت نشان می شد نشانید کہ در خاطر ہم گذشتہ
 باشد کہ طبیعت عالی یکا جلی از خود راضی نشدہ۔ والا خیال را قریبی و فکر را صید افگنی
 ہمت این معنی را غیرت فرستش در یافتہ بد پیم قریب بست و ہی سستی و تشبیہ بر سارین
 بیان رفت۔ یکے آنکہ اگر این یوز را زنجیر گک و اپنے صد جا لکل منج و اعنہا نیندیم
 کہ جیلہی از جلد بیرون ہمد۔ دیگر آنکہ ضعف و نالوانے این اسپ بجائیت کہ تکام تصویر
 ہر گاہ بر قلم تعزیری دست و ہد او از پاور افتادہ کردہ و ابر بر زمین نقش بندہ۔ شہم بہستی کہ
 درین سخنان تکلف نیست۔ و این طور سخنان تکلفی در شور برداشت و در یافت جوصلہ است
 و گرنہ معانیش از ان گران تر است کہ باشکینی برگردن تو ایامان سخن بندہ۔ ارباب ہمد اول
 صحبت کتابخانہ کہ مکان فیض الہی است و کتب خانہ اوستادان معنی معنی شادانان محقق
 ظل الہی روزی باو تخصیص آنجا کہ ہمد جا رعایت و مناسبت مرحمی است دیوان عدل و داد
 و دیوان مجلس عیش و نشاط و بیتان سیدار۔ تازہ دیوان در سے جو دو متحد و خیزد و بخور سے
 فضل و ہنر کہ کتابخانہ مقرر است فی الحقیقت غائب شدہ بلکہ کہ شہ خود اور پوت کشیدہ کتاب
 نام نہاد و نگہ دوم نشدہ انجمنی از سارین سہم تہذیب شدہ رعایا ہستہ کہ در با شکر و شاعر سی شیندہ

شد انہ پاس اقتضائے مقام و متانت بنا کے کلام و اشعار و اقتراح و التیام و اختتام و
 تفصیل و توضیح و اجمال و ابہام و سنجید گئے عبارت و متون خطی اشارت و حثمت معنی و جودت
 لفظ و چپائے ربط و تنگ و زری حروف و کرسی نشینے ترکیب و بست قافیہ و نسبت
 ردیف و تلمیح کیفیت و صفائے سینہ و پاکئے زبان و عرق زریئے معنی و سحر خیزئے خواب زارئے
 حصول و در پوزہ گئے قبول و امثال سینا و خطبہ کناب نورس کہ من سر کجا جان ز نو پر آواز
 است مرقوم گویدہ رسد الحمد کہ ہمیں تعلیماتش در پیرانہ سری بہ ترقیات جوانی مے تاہم و
 ہاشم سواران این فن عثمان بر عثمان مے تاہم و چہ ترقی ازین زیادہ خواہد بود کہ آفتاب
 تربیتش پر تو ما طعت انداختہ خفائی را ظہوری ساختہ و در تحمل پیراے گلزار ایمین ایناز
 ملک الکلامیت کہ سعیدین انہاز است۔ و فرعش ز انوز انوسے اسل و سحرش دوش بدوش اعجاز۔
 آری زور شاد و سئے قطره بہ باز و موج دریا ستار و روشنائے ذرہ بہ پر تو نور شید جہاں آرا۔
 با وجود شغل ملک گیری و رعایت احوال رعایا و لشکری با رعایت گردی بینی استاد عالم برگردن
 گرفتن و زحمت تربیت شاگردان کشیدن غرض التفات و محبت است ہم بخلق و روزگار ہم
 بہ ارباب مستحق و کہ قابلیت آہنا صنائع نمائند و اینہما بخط و انی بہرہ مند گرد و ہوا شفقت و عطوفت
 را این پایہ بنا شد بخت پادشاہی بر آمدن دست ہدایت اور ترحم و مہربانی و ریائت و گوہر دانی و
 فرمانروائی کف نیست تقوی پادشاہان مہربانی و شفقت است بروض طول مملکت مہر عہد نمائندہ تر کہ
 مہربان تو محبتش بر رخ ہر کہ خندید و دیگر کہ یہ بر رخش لیا طاشک خمیدہ طغیے کہ آگشت ہر ہر ہر ہر ہر
 گزندہ اپتان ماورہ گردید بہتر چو سرف مہربانی از فضل مہربانی کہ سزا فقہار و سہل و ہر ہر ہر ہر ہر
 خاکسار بمقدار است قلم زبیر زبانی حار و از انجا کہ عجز را با عذر گفتگو نیست و حقے و در کین گاہ
 فرست ستر و عن شد کہ محرومے سعادت بسیار بود کجا چون نخل ہے صبر ان از حد گذشتہ بار

مہمانی بروشن بکرومان خوش گراست، بہ عبارتے ٹیکین تراشورحیت فرمودند اگر تھامے
 بودے چنین بودے چون شریک داری میتوان ساخت کسے چہ سازد میت
 یکیت جان دور و صد ہزار نیکیت زبان فتقول چہ سازم بگننگو نیاز
 اگر عشرت غریب پر دازم خلقے راز وطن برے آرم و تاب این رنگ ہم ندازم و اگر نہ خیرت
 زبان سے ندم بخلت بعضے آشیایان در ماندگان میرسم و انتقد بر ہم ہم نسیم مثنوی

۱	لسب بہ غریبت فتد ز حرف وطن	۱	لسب بہ غریبت فتد ز حرف وطن
۲	خند و برالشریح شام غریب	۲	خند و برالشریح شام غریب
۳	بست آرسے شہ غریب نواز	۳	بست آرسے شہ غریب نواز
۴	لفظ و معنی غریب دار دوست	۴	لفظ و معنی غریب دار دوست
۵	ہیچکس در وطن غریب مباد	۵	ہیچکس در وطن غریب مباد
۶	دہر مارا مجتہش تریاق	۶	دہر مارا مجتہش تریاق
۷	پہر تخیس ہر ہر سرد در داد	۷	پہر تخیس ہر ہر سرد در داد
۸	کو جز او کس بہ جہر بائے او	۸	کو جز او کس بہ جہر بائے او
۹	نفل در آتش الجعل گو یان	۹	نفل در آتش الجعل گو یان

اگر عذر و راز نفسی گفتہ شود کو تا ہی باشد این مع و ثنائے دیگر ان نیت کہ عذر تطویل
 کلام باید گفت و خجالت اطباب باید کشید سامع در سعائے نیفتادہ کہ در شکل گذارے ناطق
 نہایدش شد و از شاو اے گفتن تشنگی شنیدن ہنوز سے فہم اما چون آخر سکوت عجز بہر
 وہان سخن خواہد بود و عاہم اسرام کوہہ فہم نام بہ مصرعہ کو ابابت لب بائین ہذا کن غزل

۱	قبیلہ نہ چرخ ہنت تسلیم باو	۱	قبیلہ نہ چرخ ہنت تسلیم باو
۲	کعبہ ایل دل ابرہہ تسلیم باو	۲	کعبہ ایل دل ابرہہ تسلیم باو

از سر او پشت و سینه بر زمین	2	پیش قدرش چرخ و تسلیم باد
همتش ترکیب لفظ کیم تجو است	3	کاف سرکش ز اختلاط میم باد
لفظی تخصیص از سخایش و است	4	نیک و بد را مشرود تمسیم باد
تا پذیرد عیش و عشرت انقام	5	عیش شامی عالمش تقسیم باد
تا به یکتا جمله را امید هست	6	حاشدش را اول و نیم از بیم باد
عقل کل در مزرع اتا دلش	7	خوشه چین خسری من تسلیم باد
و اتان شد هم بستان خوش	8	غیرت گلزار ابراسیم باد

الوارسہیلی

این کتاب بہار حکیم روشن راے بید پاسے برہمن برنام راے جہان آراے و اشلیم
 مہندی کہ مالک بعضے از ممالک ہندوستان بودہ زبان مہندی تقصیبت فرمودہ و
 کہ در سادھی شروع ششم از سبب آن قزوقہ گلاب بیان کردہ حکیم مذکور بناے سخن را بر
 ریاس موعظے بناوہ کہ باو شان را در ریاست رعیت و بطباط عدل و در افت و
 تربیت و تقویت اولیاست دولت و وقع و مشع اعداے مملکت بکار آید۔ ^{بناوہ} دو اشلیم این
 کتاب را قبیلہ مقاصد و عمدہ مطالبہ ہفتہ بہ ہفتہ مطالعہ آن چو پستہ افتتاح ابواب
 حل مشکلات و کشف معضلات مینمورد۔ و این جو اہم قیمتی و در زمان اواز و یدہ ہر کس چون
 گوہر شاہوار و در غلوت خانہ صدرف بہنمان بودے و چون بسمل بدخشان از مہیم کان
 چیز بہر از خون بگر چہرہ نمودے و بعد اتہ و ہر یکب از اولاد و و احفا و کہ بجائے دے
 بر سر سلطنت نشستند۔ ہمان طریق مساوک داشتند در اختاے آن کو شہرندے و
 با این ہمہ بالغہ انیم فضائل آن عتاب طرف جہان را چون حواشی گلستان معطر سائتہ بود
 و نا ذی شکسہ او شان مناقبتش شہامات مستحقان رواج اخبار و ہمارا مغیر کردانیدہ ^{نظم}
 ہنر چہ شکسہ بود مشک اگر بنان ماند
 ز فیض را بچہ او شام را خبر است
 میشود لکل دو چہ خورشید
 زمان مان اثر نور او را یوہ تر است

تا در زمان کہ سرخی نوشیروان بن خیر انشار تمام یافته کہ در خرّ این بلوک مندوتان کتابت
 کہ از زبان بہانم و سیاح و بطور وحشرات و وحوش جمع کردہ اند و ہرچہ سلاطین و درباریاست
 و خرم شاید و جہانداران را در رعایت قواعد پادشاهی بکار آید در سطاوی اوراق آن پراخوہ و آن
 را سرمایہ ہر مہمخت و وسیلہ ہر منفعت منقشہ نوشیروان کہ انجارجو بیار معدلت از ہزاران حس

او سر سبز بود و طوالت نگاہ از چہن الصاف از قطرات امطار عاطفت او افزود و بیت
 جهان گشتہ از عیش آراستہ وزان گر سپید او بر خاستہ

بجستہ تمام و میل الا کلام بل اللہ آن کتاب پدید آمد و بزور وی طبیب کہ مقدم اطمینان بود
 بالکمال نوشیروان بہ ہندستان تو جہ نمود و در دستہ متکاوی آسجا بود و بالذبح حیل تدبیرات تنگ
 نمودہ آن کتاب را بدست آورد و الفاظ ہندی را بلغت پہلوی کہ در آن زمان بان سلاطین
 ایران بدان حکم بود ترجمہ کردہ بخدمت نوشیروان رسانید و بموقع قبول شرف استخوان یافتہ
 زتبہ آن وحشرت شاہ باقتضای معالج کمال رسید و ہناسے کار نوشیروان در آثار انہما
 عدان احسان و تہنیت و تحسین قلوب عباد و برطالعہ آن کتاب بودہ و بعد از نوشیروان
 لوکبیم نیز در قیام و دستہ آنجا ہذا نمودہ و در سہ نانا ما یکہ خلیفہ ثانی از ہمایان اجضر
 مستور بن محمد بن علی بن ہر چند بن عباس ثانی ائمہ علم خیر آن کتاب شنیدہ و بترجمہ آن
 شغف تمام بہ طور رسانید و بلطائف الجمیل نسخہ پہلوی بدست آوردہ امام ابو الحسن
 عبید اللہ بن یوسف را کہ سرآمد مفسرین و مفسرین بودہ فرمودہ تا تمام آن را از پارسی ترجمہ فرماید
 کرد و دہم در مطالعہ داشتہ اساسی احکام خلافت و ہناسے شرط عدل و برادقت
 بران فصاحت و وصایا وضع فرمودہ و دیگر بارہ ابو الحسن ثانی بن احمد سامانی بیگ
 از فضلای آن زمان را امر کرد تا آن نسخہ را از زبان عربی بافت فارسی نقل نمودہ و

رو کی شاہی لہجہ مودہ سلطان آن را در سنیہ تنظیم تنظیم داد و بار دیگر انظر بہرام شاہ
 بن سلطان محمود از اولاد سلطان محمود غازی غزنوی کہ مدوح حکیم سالی است مثال
 داو تا افصح البیان و ابلغ الفصحی ابوالفضل نصر اللہ بن محمد بن محمد بن روح المدروہ و زاد
 فی غرف المدروس فتوحہ آن را ہم از نسخہ ابن مقفع ترجمہ فرمودہ و این کتاب کا ادا بکلیہ
 و معہ مشہور شدہ ترجمہ ہو لانا مشاعر الیہ است و الحق عبارتیت در لغات چون جان شیرین
 و در طراوت چون مرجان رنگین - الفاظ و لہجہ پیش جو کہ شکر زبان شود دیگر و معانی جان
 فریبتی چون طرہ تیر خطان و لا دین قطم

حروفش چو زلف بتان چگل ہمہ جاے جانست و ما و ادل
 معانیش در زیر سرف پیاہ درختند چون مہر و روشن چو یاہ

سواوش را کہ کحل الجواہر معانی عبارت از آن است بر بیاض صفحہ دیدہ جائے توان داد و
 بیاضش را کہ غرہ صباغ شادمانی اشارت بدانت برسو او چشم جہان بین توان بنا و بدیت
 سوز کہ کجاستیہ یواشر اٹھل کر شد سواد نختہ او بر بیاض دیدہ حور
 و یا آنکہ سند نشینان بارگاہ انشا و تعریف حسرت کلمات و تبیین بلاغت ترکیب آن

مستحق الکلمۃ المہم

و ان التوکل ما قالت حدلم

نما پورہ سطر ایروغا شب لغات و اسطر کلام مجاس و عبارات و عبارات و تشبیہات
 منصرفہ و انساب اطالت در الفاظ و عبارات مختلفہ فاطر جمع از امتداد بوض کتاب دراک
 خلاصہ فی الہدایہ یا زیما ند و طبع قاری نیز از عہدہ ربط سہاوی تصنیف بقاطع ضبط او از مشتم
 نحو اتم آن و چون بیرون بی بر آئینہ سبب است مہر حیات خوانندہ و شہادہ شد خواہد بود

خصوصاً درین زمان لطافت نشان کہ طبع انہا کے آن بر تہہ لطیف شدہ کہ دعا علیہ اولک
 معانی بے استیکر بر منصفہ الفاظ جلوہ گر باشد می دارد مذ تکلیف کہ در بعضی از الفاظ تصحیح کتاب
 است و تفحص کشف معانی آن محتاج باشد و ازین جهت نزدیک شدہ کہ کتاب بے بدان
 نفاست متروک و مہجور گردد و اہل عالم از فوائد آن بے بہرہ و محروم مانند جنابان درین
 وقت جناب امارت آتب کہ ذات صافی صفاتش جو اس کالات را جامع است و صفات
 سامی ہما نش از مطلع فضائل و معانی طالع صاحب ہستی کہ با وجود تقرب حضرت سلطان
 زمان و خاقان دوران با سلطان امن و امان ناشر تاریخ و احسان آفتاب روح خلد
 و نا جباری بر جیس یح سلطنت و شہریاری ہیست

قرۃ العین سلطانین شہریار خاقانین   شاہ ابوالغازی شہر الملک ابن سلطانین

خلد اللہ ملکد و سلطاندہ و منظور نظرات ماطعت کیمیا قاصیت آن حضرت بودند
 دامن علومت از عباد زخارف و ما الحیوۃ الدنیا الا کما ساع القرۃ می نشانند و کیف
 دل بغیل ما ہیست

بہ نیرنگ این پنج روزہ خیال   کہ ناوان بہ نام او ملک مال

مقوم منی سازد و مشغول این کلام سعادت فرجام کہ ہیست

خو نیز چہرہ قدرت مایہ خیال   خلعت عفت بقدر کاسکاری خوشتر است

نصب العین احوال خود ساختہ اسما ف مطالب مظلومان و انجلیح آرب محرومان با

وسیدہ افتنا و ذخیرہ آفت می نشاسد و از خواستہ تذکرہ با بہرہ کہ ہیست

وہ روزہ ہر گردون ایضا ہیست   نیکی بجا یاران مست شمار یارا

خود بتغافل موسم منی دارد و ہو اکامیر الا عظمہ مستجیب انفضائل و المعالی

بَعْلُو الصَّامَةِ الْعَنْطَلِيَّ مِنْ فَوْأَهَبِ الْمَلِكِ الْكَافِرِ نَظَامُ اللَّهِ وَلِتَوَالِيهِنَّ أَمِيرُ شَيْخِ أَحْمَدِ
 الْمُتَقَرِّ بِالسَّيْلِي رَزَقَهُ اللَّهُ الْاِخْتِصَاصَ بِالسَّلَامِ السَّلِيمَانِي وَالْكَسَالِ الْكَمْبِيَلِي
 کہ بے تکلف سہیلے سے از زمین میں تابان و خورشید از مطلع مهر و فادخشان بیت
 تو سہیلی تا کجانی کجا طالع شوی نور تو بر ہر کہ سے تا بد نشان و دست

نظر پر تمہیں فائدہ نام و کثیر نشان خاص و عام اشارت عالی ارزانی فرمود کہ ابن کینڈے بہ سقراط
 و حیرانڈک لہذا عت حسین بن علی الواعظ المعروف بالکاشفی ایڈہ اسد نقابا بالاطف
 الخفی جرات منوہ کتاب مذکور الباس نو پڑنا سیدہ و زیار و آیات معانی آن لاکہ بہ حق
 الفاظہ سفارحہ و حجب کلمات مشکاکہ محبوب و مستورانہ بر مناظر عیارات روشن و غرقات
 استعارات لطیف جلوہ دہا بہشتی کہ دیدہ ہر میاٹے بے نظر تعمق و تفسیق نظر تو اتار
 از جمال آن نازنینان مجملہ بیان بہرہ گرفت و دل ہر دانار اے کلمت تحمیل و
 تحمیل کلمت پتیر شود و اوصال آن ناز پروردگان حجرہ صغیر بر خوردن مشتموی

چہین گفت مرد سخن دان من	کہ اے باغبان ریاض سخن
درین روضہ پاک مینو نشان	درخت معانی بنوع نشان
کہ ہر کوہ خورد میوہ زان درخت	نشانندہ را کہید است نیکبخت
درین باغ خوش میوہ ما تر است	یزرباست از یکدگر خوشتر است

و چون آتشال مثال آن عدیم المثال چارہ نہ بود و نکتہ حکمت میانیہ از مطلع نور سہیلی بہ سہیل و بیت
 چو حکمت است بیانی بقول شاہ عرب اگر نور سہیلی عیان شود چہ عجب

بعد از آٹھارہ و الاستجازہ بدین معانی استعمال رفت و آنچه از عالم غیب بر زبان قسم
 و قلم زبان جاری شد رقم ثبت یافت - و بسا پدید آلت کہ اساس کتاب کلیلہ و سنہ

حکمت عملی است و حکمت عملی عبارت است از استنباط اصول و مصالح حرکت از ادبی افغان
 طبیعی نوع انسانی بر وجهی که موافق باشد بنظام احوال معاد و معاش ایشان و مقتضی بیان
 بکمالی که متوجه آئند و این قسم از حکمت در تقسیم اولی بدو قسم تقسیم شده یکی آنکه راجع باشد
 با بر نفسی عملی الانفرادی و دوم آنکه راجع بود با گروهی بر سبب مشارکت اولی بلکه رجوع او با هر
 نفسی بانفراد بود و شرکت دیگری با او و در آن باب تصور بنیاد شد تهذیب اخلاق گویند
 و زانی که راجع است با جماعتی بر مشارکت یا بدو قسم انقسام می پذیرد یکی آنکه مشارکت
 در منزل و خانه باشد و آنرا نیز مسائل خوانند و دیگر آنکه مشارکت در شهر و ولایت بلکه در
 اقلیم و مملکت بود آن را سیاست مدن گویند و کتاب مذکور مشتمل است از اقسام مختلفه
 مذکور بر بعضی فواید از فواید آخرین و آنچه متعلق به تهذیب اخلاق دارد در دو کس مذکور
 نیست مگر سبب استزاد پس چند ایراد بر بنی از مکالم اخلاق راجع الی بود اما نخواهیم که
 تغییر کلی یا وضع کتاب راه یا بدلاجرم متعرض نیاد بی ابواب باشد بر همان منوال که حکیم
 بنیاد ایراد کرده التزام نمودیم و دو باب اول از کتاب که در آن ایوه فائده تصور نمود و در اصل کتاب
 عقل بداشت استخاط کرده چهارده باب باقی را بعبارت روشن آسان ثبت ساختیم و حکایت
 را بطریق سوال و جواب از راسه در بین پرستور که در اصل مذکور بود و بقید کتابت
 در آوریم و قبل از ایراد ابواب افتتاح بجکایتی که منشأ سخنان همان تواند بود
 از لوازم دانستیم و بعد ماکلفات در عبارات کتاب مذکور بجهت اخلاق
 استاطه است اگر در تالیف این رساله عثمان بیان از شرایع انشاء غیر سلطان
 در این منتهی بیان بصورتی است که مطلوب باشد همدردی و انصاف خواهد بود و همیشه
 من زاین در سعالی سفته ام آنچه گفتندم بگو آن گفته ام

دیگر آئندہ در اثنا کے حکایات از ابن سناں کلمات عربیہ با یاد بعضی آیات احادیث
ضروری الذکر و آثار و امثال مشہورہ اقتصار نمودہ متعرض اثبات آیات عربی بنیگر دو
وجہیدہ سخن را بجا ہر اشعار فارسی کہ چون ترکیب زر و گوہر صفت تر صبیح دارد زوری بند

سخنزار ایدستور خر و مند ز نظم و نثر باید و ادیبوند

کہ گاہے طبع از ان آرام یابد زمانے در ان و گر ہم کام یابد

و در محل اثبات ابواب ہر جا کہ ایراد حکایتی و ان کے مثلے مناسب ہر نمود

بنابر ان ملاحظہ کہ مصرعہ

بر دست گل نیز بہ بندگیار

باقدم جبارت برسبیل تفرق اقدام خواہد رفتہ و این فقیر اگرچہ در ارتکاب این

تالیف خود را بہت سہام ملامت می بیند اما زبان نیاز حکمتہ الکا مود معد و کس

در دیوان اعتذار بوقت عرض بلذاتے فصاحت شعار و فصاحتے بلاعت ڈنار

میرساندہ در مقابلہ مقال لازم التمدید صد صنف فقد استمدت من مقولہ ارض التمدید من صنف فقد

استطاعت فر و میخواند نظم

دیدہ انصاف چون بنیاد و ز نظر و گرچہ کہ مسینا بود

من تعلیم از محل خام خویش تو ملامت مکنم سینہ ریش

در روشن زمرہ آزادگان نیست و اطعنہ بر افتادگان

چشم ہنرمین بود از عیب پاک بے بہر عیب کند زوچہ پاک

در بیان حسناتے اعمال بطریق مکافات

و اسے تعلیم از روسے تعلیم پیدا پائے حکیم را دعا لعت و فرمود کہ کشیند و استان

فقریہ و کما چوسے و آن شے است مرخ و مندان را در آنچه میان ملک خدمتگاران نشان
 افتد از خلاف و خیانت و عنف و عقوبت و مراحتت بچندید عنایت مزید عقیدت بمرور
 امین و کافی جهت نظام ممالک و ترتیب مصالح و غلو ناکردن در جانب باطل و معرفت
 شدن بسنن حق و سواب و فوائد این حکایت از سر حد حساب بیرون برد و اکنون فرماید
 و استان کسی که بر اسب صیانت مال و رعایت نفس خویش از اینک و دیگران در سائیدن
 مضرت بجانوران باز نایستد و پنڈ خسرو مندان در گوش نگر و نالاجرم مثل آنچه از
 صاور شدہ گرفتار گرد و حکیم فرمود کہ بر انید اسے حیوانات اقدام نماید مگر جابھے
 کہ میان توخیر و ظلمت شر و فائدہ نفع و فائدہ ضرر فرق نتواند کرد و حکم جہالت در
 پادیه منکلات سرگردان شدہ از عواقب اعمال غافل باشد و نظر بصیرتیش از خواہیم
 امور قاصر ماند و کچھ مکافات پینا نگردد و اما آنکہ دیدہ سرش بکل الجواہر توفیق ازلی
 منور است و گلشن دلش برویح ریاضین عنایت لم نزل معطر ہر چه بخوبیتن
 نہ پند و در باب همچون خود سے چگونہ روا اور د۔ مصراعہ

میں نہ کس آنچہ بخود پندھی

و بیاید انت کہ ہر کردار سے راجزائے مقرر است و ہر آئینہ بار بآن برسد و ہا ہا
 کہ در میان اقدار فرور نہاید کہ لغو اسے ان اللہ نہیں دیکھیں سناید اسمالی باشد لیکن
 اہمال نخواہد بود و سہ روزہ حملت اہمال است و اندیشہ نایافتن سزا و جزا خیال اہمال
 کہ در مزجہ عمل بکار نہی سے نیاید کہ بر آن بردارند پس کہ طلب کئی دارد آیت بجزم کی کار با عی

خواہی کہ تراہج بدی ناید پیش
 تا بتوانی بدی مکن از کم و بیش
 چون نیک و بد تو با تو سیکر و دہاز
 نگر کہ چه کار سے کئی در حق خویش

و اگر کسی خواہد کہ بدر کردارے خویش را بیکر و تلمیس پوشیدہ گرداند و زرق و شیدہ
 خود را در لباس نچو کاران جلوہ دهد تا سجد بیک مردمان برہنہ شاگویند و ذکر محامد اور
 انظار و آفاق سائر شدہ بدور و نزدیک برسد و بدین وسیلہ نتیجہ افعال ناپندیدہ گز ازوے
 مصروف نگردد و ثمرات خجست باطن و نیاکی ضمیر دروے رس چنانچہ دہقان تخم مختل
 مثلاً در زمین فکندہ روے آن را بجاک پوشانیدہ چنان باز نماید کہ در این زمین نیشکر
 کاشتہ ام وہم کس اعتقاد کند کہ در آن مزرعہ نیشکر خواہد است بے شبہ بدین حیلہ زراعت
 وے شغیر نچو اگر کشت دہقان تخم مختل کہ کاشتہ بر خود لپیٹہ و خواہد رسانید و شنو می

چونکہ بدر کردی تیریں اسپیش زانکہ تخم است برویاند خدایاش

چند گاہے او پوشاند کہ تا آیدت زان کرداے بجیا

داو حق بان از مکافات آگہی گفت این عہد تخم بہ عہد نایب

و شاید کہ چون کسی حقیقت مکافات در یاد و سر آید فہم کن فعل مشتقال ذر ذر خیراً
 یوتو و ممکن فعل مشتقال ذر ذر شایر کہ در دل وے سرایت کند از بدیہا عسراض
 منودہ سوے نیکیوں گراید و از ستمکاری و دل آزاری تو بہ کردہ سلوک را شفقت
 و رحمت پیش گیر و مصدقہ

وین نیز توفیق تو اند لوون

از نظائر این کلمات و امثال این مقالات داستان تیر صرف شکن مرد تیر افکن است
 رے پر سید کہ چکوہ پودہ است آن حکایت

گفت آرد وہ اند کہ در ولایت مہلب پیشہ بود مشہور خست بسیار و محتوی بر ریاض و بہار بیت
 گل بسید و شمشاد و سرو خندان ہم در شدہ تلخ در تلخ تنگ

دورانِ همیشه بغیر کے بودادہ و ہنر سے تیز چنگاں پر عاشق را آمادہ پیل تنے کہ ہرام فلک
چون گویشکار اوبو دے و شیر ہر از شکوہ صولتیش چون گاو زمین بخت الترا و فرار نو دے نظم

چون ہو دے وقت خشم دندان   تنے سے از پیش چون آبدان

دو چشمش چون دو کانون پر آفر   وہ لاش بھی چو خارے پر زخیر

ہموارہ بخون سختی منقول بودے و پنجہ دو مان بخون جانوران بیا کو دسیاہ گوشتش کہ
ملازم اوبو چون صورت حال پینو وال بد از نیت تمکاری و مقررہ خو نحو ارے او تیر سید
و از و عید من آمان ظالم اسلطہ اللہ حکیمہ اندیش کردہ میخواست کہ ترک

ملازمت گیر و بہت

بترس از صحبت آنکس کہ و حقیقی یازد   بہ آتش بر کہ شد نزد یکبیم سوختن دارد

درین گروے بھجر انہاد بر کنارہ ہیشہ موشے دید کہ بچہ تمام بیخ و رشتے سے بیرون ہونے

ازہ صفت اس عروق اور مفصل پیاز و در حث بزبان حال با او میگوید اسے

تمکارول آزار چاہہ تہ آزار بنیاد حیات مرزیر و زبرے سازی در شتہا سے جان

مراکہ عبارت از عروق ابگش است بر شیخ بیدار قطع کے کئی و مردم را از راعت

سایہ و منفعت میوہ منجسروم سے گردانی - بہت

مکن بدی کہ بدی جزا بدی باشد   بکیش اہل مروت بدی خودی باشد

موش ہزارے او التفات ناموہ بہمان جفاکاری اشتغال بہت کہ ناگاہ مگر وہاں کہ شاد

از کین بیرون آمد و قصد موش کردہ بیکدم اورا فرو برد - سیاہ گوش آیین صورت تیر تیر دیگر

بکبر و دشت و دانست کہ از آرنہ جو آزار ز بندہ نشاندہ فار گل مر او چمیز - ہیشہ

پدے کئی و نیک طبع سے وہی   جو بد ہو و سزا سے بد کہ اری

دور پہن حال کہ مار از خوردن موش خارخ شده در سایہ درخت حلقہ زد و خار پختے در آمد و
 دُوم بار بدین گرفتہ سر و کشید مار از غایت اضطراب خود باروسے مے زد و تا ہمہ اعضائش
 بنوک خد سوراخ شدہ جان جانک و دوزخ سپرد سیاہ گوشت از صفحہ اعتبار رقتے دیگر مشاہدہ
 نمود تا چون مار از کار بیفتا و خار پخت سر بیرون آوردہ بعضی از اجزای مار کہ غذا سے اورا
 موافق بودے تناول نمود و مار سر در پردہ مخفا کشیدہ در میدان صحرا بر بنیات کومی بنقلد
 سیاہ گوش متر صد حال خار پخت می بود کہ ناگاہ رہا گشتہ بدان جا رسید و
 خار پخت را کہ لقمہ چرب او بود بر آن وضع دید و انت کہ با وجود حدت خار از گل
 مقصود بودے نتوان شتود و جز بکلیہ حیلہ و مکر و آرزو نتوان کشید و پس خار پخت را
 بر پشت انگتہ قطرہ چند پول بر شکم و سے ریخت خار پخت بقصور آنکہ باران است سر
 از درون پردہ مخفا بیرون آوردہ رو باہ و حسرت و صلتش گرفت سرش بر کندہ باقی اجزا
 را با شہنتاسے تمام خورد و چنانچہ از و جز پوکتے باقی نہ ماند و منور رو باہ را فراغت
 کلی حاصل شدہ کہ سگے چندہ چون گرگ در ندہ از گوشتہ درآمد و باہ را از ہم بزور دید
 و بخندار سے از سبب جوع الکلب التکین دادہ در گوشہ بخت - سیاہ گوش این عجیب را
 کہ ہر یک دلیلے روشن بود و تحقیق مکانات مہیدید و منتظر حالات دیگر کہ از زمانہ قضا
 بظنا سے سحر آید مے بود ناگاہ پنگے دید کہ از یک گوشہ بیشہ بیرون و بد و تار گشا
 غیر شدہ بنیش جان شکار دلش را از سینہ بیرون کشید قضا را پنگ بے خبر از کین گاہ
 سیاہ بیرون جستہ بود و سیاہ با تیرے در کمان کشیدہ و کجا او شستہ چون پنگ را
 مشغول گد وید خندنگ دل و زبجان و سے انگتہ و بر پیکر استش آمدہ از طرف

چپ بیرون رفتہ پیت

فلک گنتا خوش است آن قبضتہ دست زمین گنت آفرین باد ابران دست

بہنو پلنگ تمامی از پاسے در نیامده صیاد بسبب کستی پوست از سرش و کشید و سراسر سوارے بدان موضع رسیدہ بدان پوست پلنگ کہ بغایت منقش و رنگین بود طبع دست و سیاد در آن باب مضائقہ نمودیم ایشان بخصاصہ و مقاتلہ انجامیدہ در شناسے حرب و ضرب مرد و اسلحتہ شیر آبدار کشیدہ بر صیاد تا حث و تا بر خود جنیدن گرفت سرش لاجرا انداخت و پوست پلنگ از زمین در ربلودہ روسے براہ آورد بہنو تقریباً کام نہر منته بود کہ پیش پسر درآمد و سوار بر زمین افتادہ گردنش خرد بکست مصرعہ

زمان تا دو ساعت المثلث نداؤ

سیاہ گوش را این سحر بہا موجب فرید یقین گشت و بملازمت شیر آندہ اجازت رفتن از ان بیشہ طلبیدہ شیر گشت کہ در سایہ دولت من آن سالیس داری و از خون اجمان و ماندہ النعام بہر مے یابی سبب تن ازین منزل و ترک خدمت گھنن چہ چیز تو اند بود سیاہ گوش جواب داد کہ اسے فلک مرا خیالے روے نمودہ و اندیشہ از سوید اسے دل سر

برزدہ کہ در غنن آن سیم گید احنن است و از گھنن خوف جان در احنن بہت

حال دل خویش از تو غنن مشکل وز سیم رقیب از گھنن مشکل

و اگر بہت ملو کا نہ پیشاے کہ شکستن آن سہیچ وجہ روا نتوان داشت در میان آن رسمورت حال را پرستی باز نمایم شیر او لمان دادہ۔ بر آن معنی عہد کردہ بسوگند نامو کہ ساخت۔

سیاہ گوش گھنن می بینم کہ نیت ہاک بر آزار خلاق ہو قوف است و حمان قدش بائد اے بیگناہان مظلوف دلہا بہ پیش چنکے اوریش گشتہ و سینہ ہا بدلغ ایند اسے او مجروح

شہر بہت

ترک ستم کن زندامت بترس   وز فروغ روز قیامت بترس

ومن بنایت ازین صورت نرسان ازین معنی هر اسامی غیر چون همان زمان عهد کرده
پلود آن سخن بخت را تحمل نمود و گفت چون بر تو ستی واقع نیست و از من ظلمی تو نیرسد
کناره کردن چه وجه دارد سیاه گوش گفت از دو جهت یکی آنکه هیچ صاحب مروت
قوت دیدن ظلم ندارد و طاقیت شنیدن ناله مظلوم نیارد مظلوم

و چو دت پریشانی خلق ز دوست   بدارم پریشانی خلق دوست

من از بیبونی نیم رو سے زرد   غم می لے نویان مرا خسته کرد

و دم مباد که شومی این افعال در تو رسد و من نیز بوسیله مصاحبت و راکش غفوت
سوخته گردم - مصرعه

آتش چو بر فروخت لبوز در تر و خشک

میز گفت تو شامت فعل بد از کجا دالیه و من عمل نیک از که آموخته سیاه گوش جواب
داد که هر که را راضی از کل از خبر در شام دل رسیده باشد داند که هر که تخم آزار کارد جز
بجھول مغزت بر ندارد و هر که نهال نفعت نشاند جز میوه آسایش بخیند جهان را که دار
مکانات است بگو تشبیه کرده اند که هر چه از نیک و بد باو بخونی جواب خود بطریق صدا

همان بشنوی صم شومی

این جهان کویت و فعل ماندا   سوے نا آمدند تا رسدا

گرچه دیوار افکند سایه و راز   باز گردوسد او آن سایه باز

ومن امروز بسین البیتین صورت مجازات را مشاهده نموده ام و صفت مکانات

بمعانی دیده پس آنگاه که در قفسه موش و مار و نازک است در و باه و رنگ پیکر سیاه و در و چپ

کہ دیدہ بود باز گفت: بلیق مناصحت فرمود کہ اے ملک موش کینج درخت بریدہ طعمہ
 مار شد و مار کہ آزار بدور ساینیدہ سیباے خار پشت گرفتار گشت و خار پشت کہ مار را گشت
 در دام حیلہ روباہ افتاد و روباہ کہ خون جانور سے برخت سگ گرسنہ دمار آزار روزگار
 او بر آورد و سگ بواسطہ آن میدادی در نچہ پلنگ کھنچہ ہلاک کشید و پلنگ بست
 ایذا و آزار ہر تیر اجل شد و صیاد بسبب قصد و بے رحمی سر بباد داد و سواہ پرا
 بی رحمی و خون ناحق لختہ و گردن شکستہ بماند۔ فصل ہر یک چون مہنی بر ضرر بود
 بر ہم جزا ہم مفر تے ہوئے لاحق گشت پس از بدی منخرن گشتن و از زبان
 کنارہ کردن حافظان را لازم است و کار خود با صلاح آوردن و نیت بر افعال حسنا
 معروف و اشہن خسرو سندان را از فریض و لازم۔ بیت

سختین نشان خسرو آن بود کہ از بد مہ سالہ ترسان بود
 شیر چنان بجوت قوت خود مغرور بود و شوکت تہر و تلبہ مستوف کہ سخن سیاہ گوش ما
 افسانہ سے پیدا گشت و مضامح اور بازیچہ تصور میکرد و چند انجہ ازین باب دم سپید
 آتش حرص و کشرہ شیر زیادہ سے شد۔ بیت

اے آنکہ چند سیدیم از بر کھنق چندین دم کہ آتش من تیر میکینی
 سیاہ گوش دید کہ نصیحت اور اردول شیرمان اثر است کہ ضرب پاسے مورچہ ہا ہر سخرہ
 و پولاد و موخطش و سینیہ او آن مقدار تاثیر دارد کہ نوک نیزہ خار بر جوشن خار ہر مصرعہ
 بنے کے کارگر باشند نشان خار بر خار

شیر را بگذاشت و بگوشت بیرون رفت شیر از قبضہ سیاہ گوش خشم آلود شدہ در پے
 روار گشت و سیاہ گوش خود را در بوٹہ خار سے نمان کرد و شیر از د بگذاشت و دو

برہ دیدہ۔ ان صحرا چرکستان و مادر مہربان برہم گجبالن متوجہ حال ایشان
 شیر قصد گرفتن ایشان کرد و آہو فریاد بر کشید کہ اسے ملک از میدان کردن این دو نور سیدہ
 چه آید و از خوردن اینا چه بند و چه کشاید دیدہ مر الفراق قرۃ العین گریان سازد
 دل مر بالمش بجران جگر گوشہ بر بیان مکن آخر ترا نیز فرزند اند از آن بر اندیش کہ
 نسبت ایشان بہین وقوع یابد کہ نسبت فرزند ان من مہر عہ
 با من آن کن کہ اگر با تو رو بہ پسندی

فقنا را شیر و بوجہ داشت کہ چنان روشن بر روی ایشان دیدے و نور باہرہ برا
 تماننا شے لقاے ایشان خواستے در آن محل کہ اینجا قصد آہو بزنگان کرد و بوجہ یاد
 نیز و ہمیشہ بگفتن شیر بچگان اشتغال داشت اینجا شیر نزار شے آہو التفات نمودہ
 بچگان شے را بکشت و آہو صبا و ہر دو بچہ اورا بکشت و پست بکشد۔ بیت
 گردشمن خاندان دی کہ بر خاندانہا پسندی ہدی

آہو از پیش شیر میدہ و فراقی فرزند ان نازنین کشیدہ بہ عرف سراسیمے دوید ناگاہ
 سیاہ گوش بدور سید و کینست حال پر سید و چون بر کماہی حال مطلع شد دلش بر آرزو
 آہو لبو بست و با تعلق از آخانہ مالہ کردہ۔ بیت

ہر گز کہ دم از غم دلداری نماند از نالہ زار شے در و دیوار بنالہ
 بعد از خروش و فغان آہ و نالہ زار شے سببے پایاں سیاہ گوش اورا تعلق داد و گفت
 غم محو زانکہ بر ہمتے راست و ہر ناخا اہد یاخت۔ بیت

شع پروردگار ایست و سست زود بر بیان شود و روشن خویش
 تا از آن بجانب شیر پریشہ باز آمد و چنان را از ان گوشہ بر زمین افکندہ دید فریاد و نفیہ

برآسمان رسائید و گفت - بیت

وردے بدل رسید کہ آرام جان فیت شد حالتے پدید کہ تاب ان برفت
شیر خروشنے بر کشیدہ بود و فغان دردناک در گرفته ہونے سے نالید کہ و خوش آن
بیشہ از وحشت نالہ و زاری سے کردند و بہ صفتے مینا رسید کہ مرغان ہوا از سوز گریہ او
در نالہ سے آمدند - بیت

چو سیل خون روواز دیدے پر نیم من چو جائے دوست کہ دشمن بگرید از غم من
در ہما کیٹے شیر شتھا سے بود و دامن از گرو قلعقات و نیا فشانده و کشتہ من قنم شہبم
از لوح تو گل و نغمہ یعنی فرو خواندہ - بیت
فارس میدان تو گل سندرہ نیمہ سے آقا قناعت زدہ

برسم تضریت نزدیک شیر آمد و گفت کہ ہو تب اینہوہ فریاد و فغان بیت شیر
صورت حال بازار اند شغال گفت صبر پیش کن و شکیبانی پیش آر کہ میچ مٹاے
بہنگان عالم ہونے و فائز شیدہ و میچ کاسے از دست ساقے ایام شراب راستے
بے چارے شہر بجزا حشر پیشیدہ - رہا می -

از وہر چھا پیشہ و فائے متوان فیت وز گردش ایام صفائے متوان یافت
زخم دل مجروح جگر سوختگان را سازندہ تر از صبر و آمتوان یافت
دائے دل با خود آرد گوش ہوش کشا وہ دار تا کتہ دوسر از دفتر حکمت فرو خواہم و حقیقت
کار و بار دیناے خدا را یا تو باز نمایم دریے باطن شیر از جوش و خروش فروشت
بسے قبول متوجہ اصغایے مو اعظا و لصلح شغال شد شغال چون دید کہ شیر و مقام
اشباع کلام است سخنے و لہند پر آغاز کرد و گفت اسے ملک ہر تیدے را استھا تھر است

و آخر ہر گاہے را انجاتے سفدر ہر گاہ کہ مدت عمر سیری شد و نہنگام اہل فراز آمد
 یک چشم زون مہلت صورت ز نیر و کناذ اجاؤ اجلہم لا یستأخرون ساعۃ و کنا
 یستفقدون براثر سر غمے شادی چشم سے باید و اور عقب ہر سو توقع کیو باید کہ در عیت
 سالہ اول چون صبا طوفان بر ما من و ہر کرو در فضائے ایک گریافت ہوا ریافت
 در صہ حالہا بقضائے ایزد ہی رضا باید و اور جرح اگر هیچ فایده نزار و اور وقت گفتند

جان سپر کن چہ کہ تیر قضا ایک سر موذی مانتو اہر کرد
 سیر گفت این بلا بچگان من کجا رسیدہ باشہ بشمال گنتت این ہم از تو بزرسی سپر
 چہ آنچه تیر انداز قضا با ذکرہ اضوائے آن با دیگران کردہ و این مکافات عمل تست
 کہ روے تو آہر و گناہی من تداک و نیسا شبیہ است قصہ تو بقصہ آن ہنرم فروش
 کہے گفتت این آتش از کجا در ہنرم من افتاد شیر رسید کہ چگونہ بودہ است آن حکما بپیت
 گفت آورہ اند کہ در زمان پیش سنگار سے بود کہ ہنرم در ویشان با شکم و عیب ہر سیر
 و در ہما سے آن ضائقہ بسیار نوہ کتر از اظہ قیمت بود سے بد او سے و در زمستان
 بر تو اگر ان طرح کروے با ضحاک آنچه قیمت عدل باشد بہا بستہ ہنرم در ویشان

از جو را و بجان آندہ بودند ہم تو نگران از جفاے او لبغان بپیت
 سیتہ دل سوختگان و کباب کلہ عونت و دگان زو خراب
 روز سے ہنرم دلد ویشتر زور بکشید و نیم بہا بدان فقیر سیرے نو ابیش ندا و در ویش
 دست و عابر آسمان برواشت و روے نیاز بقبائے منضروع خوشوع آور و پیت
 اے ظالم زد و علسے ہد امین شو کہ شب گریاں دھاگتہ کہ خون از و عا حسپک
 درین محل صاحب دلے برید و بر آن حال وقت یافتہ زبان ملاست بر آن ظالم بکشو و و

گفت - بیعت -

بئس از تیر باران ضعیفان در کیمین شب
که هر که از ضعف تا آن تر فوی ترخم پیکانش
با بچارگان که جز در گاه حضرت الهی پناستند
ندارند بدین سوال سلوک کفن بر در زندان
که همه شب چون شمع از سوز دل اشک بارند
بدینگونه ستم روا مدار - خانه مسینه غریبان را
بآسیب بیداد ویران سازد و خون دل
ببیمان را بجایست فقر اسباب عمل در جہان
مختم

میز - مصحح

شماره

ندبا اعلان

مخبر این قلم که فرد بخار خواهد آمد

آن بنگر که غر در از سخن آن غر بر بخیر
و از روسی است تکیار و گیتت جاهلیت روسی
در هم کشید و گفت - بیعت

برو اسب شیخ و ازین پیش ۵۵۵ و ۵۵۶
که در ده صد فرسخ انسانیه بیگ بودم
و رویش روسی از روسی تهاقت و بگوشه خلوت
خودت تهاقت قصارا همان شب
آتش در اینار سیرش افتاد و از آنجا بنامه
و منزل سراسیم کرده هر شب که داشت
پاک سوخت و آن بیدار گز از لبسته زخم
که گم شد تهاقت میفرمود و سیر محله
رید ظالم را دید که با متعلقان میگوید
ندانم که این آتش از کجا در سر آمد
افتاد آن غر ز فرسودگی که از دو بول
در ویشان و سوز سینه در ایشان بیعت

حذر کن دود و در وینا سیریش
که برایش درون عاقبت سر کند
ظالم سرور پیش آنگند و با خود گفت
از مقام انصاف ناید گذشت تخم جفاست
که گاشته

ایم بهتر ازین بر نخواهد بود بیعت

همین لاجرم تاجه بر او شتیم

همه تخم ناراستی کاشتیم

دین مثل براسے آن آور دم تا بدانی آنچه بفرزند آن نوریده در کفایت آن است
 کہ پشیمان دیگران کرده و ایشان بین جرم و اضطراب در میان آورده باشند کہ
 تو آدره و باز بضرورت ہمہ پیش گرفته باشد پس چنانچہ دیگران بر سرخ تو صبر کرده
 باشند تو نیز بر سرخ دیگران صبور باش نیز گفت این سخن را بخت و برمان سوگند کرد
 خاطر نشان من کن شغال گفت کہ عمر تو چند است جواب داد کہ چهل
 سال شغال فرمود کہ درین مدت دراز قوت تو از چه چیز بوده است گفت از
 گوشت و حوش و آدمیان کہ شکارم میکردم شغال گفت پس آن جانوران کہ تو
 چندین سال از گوشت ایشان غذا ساخته آیا پدر و مادر ندانستی خند و غرور
 ایشان را سوز سفارقت و در و مهاجرت در جرم و قزح پیاورده بود اگر آن روز
 عاقبت این پدیدہ بودی و از خون بختین اجتناب نموده درین وقت این واقعه
 روی نمودے و بیچ حال چنین ما و پیش نیایدے می شومی
 تو ناکرده بر خلق بخشاشے کجایابی از خویش آسایشے
 چو دلہا ز بخت بنالدهے کہ بر جان لیت ندم رہے

و اگر همین سیرت را ملازمت خواهی نمود و بر همین صورت خوشخوار و حفا کار خواهی بود آنگاه
 باش کہ از اینها بسیار خواهی دید و تا وقتی کہ خلق از تو مخالفت باشند بوسے
 اسینت و آسایش نخواهی شنید اخلاق خود را بر فوق و مرمت آراسته گردانی کرد آزار
 جانوران آید آنگاه آن گرد که آزارنده را در راحت ببیند و پیدا کرد بر سر مقصد و مقصود نرسد هر چه
 کس نزد استلین کمان تیر مراد بر دلف
 چون نیز این سخن بشنود و حقیقت حال بروے متکشف بشود و انت کہ نیز تو علمے کہ بنا آن

برآزار باشد چیز ناکامی و بد فرجائی بخوابد یوں با خود اندیشہ کرے کہ بہاے عمر کہ اوقات
 جوانی باشد بجز ان پیری و ناتوانی تبدیل شد و مدد قدم در راہ فنا سے باید نہاد
 و سفر دور و دراز پیش سے باید گرفت ہیچ بہ از آن نیست کہ زاد و متیاسازم و ترک
 آزار و جفاکاری کرتے ہاند کے از قوت قناعت کتم و غم پیش و کم ناخوردہ از فکر
 ہست و نیست بگذرم۔ قطعہ

بہت نیست در میان صغیر خوردن لاش کیفت است در انجام ہر کمال کہ بہت
 ازین رباط دور چون رتہ است حاصل رواق طلاق معیشت چہ سہر طرد و چہ پست
 پس از خوردن خون و گوشت بازالبتاد و میوہ قناعت کرود طریق خسروندی
 پیش گرفت و چون اشتغال دید کہ شیر بیوہ خوردن در آمد و اگر بدان مدد اوست نماید
 آنچه قوت یکسالہ اشتغال بدہ روز خوردہ میشود حالت پر دے غلیبہ کردہ
 بارے دیگر پیش شیر آمد و گفت ملک پچہ شغول است شیر جواب داد کہ از دنیا
 کنارہ گرفتہ ام و مجاہدت و ریاضت را میان پرستہ بہتیت

زین بجز آنگون چو کسے آب خوش نخورد دل راز آب خور و جهان سیر کردہ ایم
 اشتغال گفت نہ چنین است کہ ملک میفرماید بلکہ ضرر خلق ازو سے حالاً بیشتر اند
 پیشتر است شیر گفت بچہ سبب کسے از من تضرر باشد و من نہ دہن بخون الا ایم
 و نہ بچہ بار از شغفے سے کشایم۔ بیت

دوم بچہ میریداد پارہ پارہ کند ہیچ کنس نام ہیچ نوع غناش
 اشتغال گفت تو دست از روزے خود باز گرفتہ و از رزق دیگر جانوران کہ در
 آن ستمے برداری سے جرمی دسیوہ این پیشہ بقوت وہ روزہ تو وقایف کند

وگسائے کہ قوتِ ایشان بدین میوه مستعلق است زود ہلاک شود و وبال آن در
گردن تو بہماندہ میکنم کہ ہم درین جہان مکافات آن بتورسد و من سے ترسم کہ حال
تو ہیچو حال آن خوک نشود کہ میوہ بوزنیہ را غصیب کرد شیر گفت بیان کن کہ چکوتہ
بودہ است آن - حکایت

گفت آوردہ اند کہ در وقتے بوزنیہ را مدد توفیق دریافت و از میان آبناکسین کنارہ
گرفتہ بگوشہ پیشہ متوطن شد و در آن بدیشہ چند درخت انجیر بود با خود اندیشید کہ
جانور را از غدا سے چارہ نیت و درین موضع جز انجیر خوردنی یافت نشود اگر تمام
انجیر ہا در تابستان تباہی و تری خوردہ شود زمستان بے برگ و نو ابا بد بود ہیچ
ہر از ان نیت کہ ہر روز یک درخت انجیر با تمام و انجیر سدرسق باشد از آن تناول
نمودہ باقی را خشک مے سازم تا ہم تابستان بغیر اغت گذرد و موسم زمستان برقا
باشد - ہیبت

ز بہر توشہ باید کشیدن مرغ تابستان اگر خواہد کسے کا سالیٹہ باشد زمناش
بچھین چند درخت را با ز پرہ خت و از میوہ آن اندکے خوردہ تمہ را ذخیرہ ساخت
روز کسے بالا سنے درخت انجیر بر آمدہ بر قاعدہ ہر روزہ بعضے از ان مے خورد و بعضے
جبت خشک کردن مے چید کہ ناگاہ خوشکے از پیش میا و جتہ خود را و آن بٹہ افگند و
درخت کہ یہر سید بر آن میوہ سنے دید تا پاسے آن درخت آمد کہ بوزنیہ بر آن بالا
بود و انجیر مے چید چون چشم بوزنیہ بر خوک افتاد و لش بہر چید و گفت ہیبت
از کجا پیدا شد آیا این بلا سے ناگہان زمین بلا سے ناگہان افتاد یا و ناگہان
خوک چون بوزنیہ را در مر جہا سے دیدہ کسے تھیستہ با آورد و گفت ہمان منجہ ہی بوزنیہ

یہ اثر و سلفاق جو آپ سے اتفاقاً بازو داد و گفت رعیت

باغ امید را سر و خزانے سید کلید درویش را از غیب مہار سید

رہیدن قدم میمون مبارک و ہمایون باد اگر بیشتر قاصدے از قدم عالی اخلاصے
از زانی داشتے ہر آئینہ فراخور حال شریط ضیافت تقدیم مے یافت حالا انقیاسے کہ

ہست از قصور اسباب مہمانی است مصرعہ

زحمت بود در ویش بانا کہ چو جہان برسد

خوک گفت حال از راہ میرسم و با حضرتے کہ باشت اشتیاق تمام ہست مصرعہ

تکلف مکن آنچه داری بیار

بوزنیہ درخت انجیر بیفتاند و خوک باشتہماے تمام میخورد و تاب درخت وزمین چیرے

نماند روے بوزنیہ آورد کہ اے پیریاں گرامی ہنوز آتش اشتہا در التاب است نخوش

سریں از برای طلب غذا در صنطراب درختے دیگر بیفتان مرا زمین متت خود گردان

بوزنیہ طوعاً و کرہاً درخت دیگر بیفتاند و بانڈک فرصتے از نیوہ آن نیز اثر خاند خوک بدرختے

و دیگر اشارت کرد بوزنیہ گفت اے جہان عزیز رسم مروت فروگذار آنچه اشارت کرد کم کیا ہے

قوت من بود و مرا دیگر قوت ایثار کردن نیت مصرعہ

زمین پیش کرم نئے تو ان کہ

خوک در غضب شدہ گنت این مرتبہ دستے در تعریف تو بودہ گوہاے بس ستمی باش بوزنیہ

جہا ابد لو کہ نصیب کردن تاک دیگرے تو م است و عاقبت تغلب تہوژنا پسیدہ و نہ تو م است

سرخا در گذر دست از ظلم و ستم باز دار کہ آرزو دن صغیفای تہوژنا بگردد بخاند یکبارہ کوزہ یکبارہ

ورد و ندانت بگیر و چون کہی

گر بد نالیش گزنی سخن کہی

شوکت را بدین سخن حرارت خشم بدبیشتر شد و گفت من ترا حالے ازین درخت زیر آرم
 و آنچه سرا باشند در کنارت کنم پس بدرخت برآمد تا بوزنیہ را بزیر افکند منبوزیر شاخ اول
 قرار گرفته شاخ بشکست و سترگون در افتاده روکتیقدر دوزخ نهاد و این مثل بر آن آدم
 که تونیر سیوہ و دیگران غصب میکنی و از زاق ایشان را طعمه خود میسازی چون این
 جماعت از گرگی بپزند و ستمی تو در دل فرزندان ایشان قرار گیرد و پیوستہ بغیبت مشغول
 گشته بکینس از بدگویی غافل نباشد و اگر پیشتر ازین اثر ظلم تو در جهان ساری بود اکنون ظن
 زہد تو بر زبانها جاری شده و در ہر دو حال جانوران را از جور تو خلاصی ممکن نیست خواہی
 در معرض بہتور و فساد و خواہی در لباس صلاح و سداد و خود این چہ در دیشی باشد کہ تو
 همچنان بہ تن پروری مشغول و از لذت حسی جسمانی با کتاب لذات عقلی و عملی نہ درازی ^{بیت}
 امیر لذت تن ماندہ و گر نہ ترا چہ عیش شہاست کہ ملک جان ہمیانیت

چون شیر این فصل را بشنود از خوردن سیوہ نیز اعراض نمود و آب آبے گیاسے قناعت کردہ
 در وظایف طاعت و عبادت افزود و گاہ دیگر گاہ مضمون این ابیات حقائق
 سعادت بالحد و تکرار میکرد ^{مقطع}

اے دل ازین جہان لا زار درگذر	در تنگنا سے گیند و وار درگذر
کار جہان لائق اہل بصیرت است	مردانہ وار از سر این کار درگذر
چون میتوان بگلشن و حایان رسد	سعی امناہ زین ہا پر خار درگذر
در بحر غم ز حرص چو خواص شہ چشم	خو ط معوز ز گوہر شہوار درگذر

این است داستان بد کردار متور کہ جہانیان را سخر عذاب خود دارد و از وفات
 عواقب آن نمیدیشد تا آخر الامر بمیانند آن ملاکہ از مخلوق رسیدہ بنہا کرد و آنجا

وچھو اب و طریق رشاد و پشاسد مانند شیر کہ تاہر دو جگر گوشہ خود را بر آتش حسرت کیاب
 ندید دل از خوشخواری و بیکرداری برداشت و چون این تجربہ اور حاصل آمد از عالم
 غدار اعراض نمود و دیگر بارہ بار آیش بے اصل و التفات جائز نشمر و وہیچ وجہ
 عشوہ این بے وفا کے جاووش نخرید پیت

نوشتہ اندر ایوان جنت الماویے کہ ہر کہ عشوہ دینا خرید و اسے پو
 و نرومندان سرا و ارتز بدانکہ این اشارت را در فہم آرنڈ و این تجارب را ذخیرہ حال و
 مال خود دارنڈ و نیاسے کار نامے دینوی و آخر وی برہین یک قضیہ ہند کہ ہر چہ
 خود را و فرزند ان و متعلقان خود را نپندند در بارہ دیگر ان رواند از مد تا فونج ہوش
 خواتم حمات ایشان بنام نیکو و ذکر جمیل متحلی باشد و در وینا و عشیے از تہجد بیکرداری

و اذنیہ سترگاری سلم مانند منظم

زنہار بدکن کہ نکر دست عاقلے

دینا نیز و آنکہ پریشان کہی دے

آسودہ خار فان کہ گرفتند ساعے

دینا مثال بحر عمیق است پر ہنگ

ابو الفضل

مفاہیضہ حضرت شاہنشاہی بدایاں فرنگ

پاس بقیاس شمار بارگاہ بادشاہ حقیقی کہ مملکتش مفسرین از صدر نہ زوال
 و سلطنتش نامون از لطمہ انتقال۔ فضیلت بدیع تماشے زمین و آسمان گوشہ لیت
 از اقطاع ابداع او میدے نامید لامکان قطوع الیست از جہان اختراع او بدیر
 کہ انتظام عالم و نظام نبی آدم بدستیارے عقل پادشاهان عبد الستارینہ و پامیر
 بدل شہر یاران نصیحت اندیشہ منوط و مربوط ساخته۔ مقدر سے کہ ایضہ نسبت فضائل
 سعادت طاعت ایتلاف و الیتام و بدیع اختراع و استیاس از افراد کائنات و انواع
 مکونات انداختہ۔ و در و نامحدود و بدیع ارواح طیبہ معارف انبیا و رسل علیہ السلام
 علیہم الصلوٰۃ و السلام کہ ساکنان اجزای طرق و دیوان صلح میل اند و نام و مقصود حسا
 بعد برضا اثر باب بصائر کہ مقتبس از انوار ولایت و تجلی از اشو حکمت و دولت
 اند مخفی و محجب نیست کہ درین عالم باسوت کہ مرآت عالم لامبوت است بیچ
 برحبت فائق نیست و بیچ امر سے چون سعادت لائق سے نہ مدار صلح عالم و نظام
 کون را بر تو دو و تالف نہادہ اند و در ہر دے کہ کاتب محبت پر تو انداز و جہان را بر تو

روان را از ظلمت بشری سے پر دازد و کیفیت و وقتیکہ در سلاطین کہ صلاح این طائفہ
 صلاح عالم و عالمان است متحقق شود بنا علی ہذا یکی بہت عالی بہت بان مصروف
 است کہ رد الباطنیہ و داد و ضوابط ارتباط و امتحان میان عباد اللہ ہو کہ و شنید باشد
 بنیاد طائفہ علیہ ملوک کہ ہریر عنایت الہی شرف اختصاص دارند و خصوصاً بان
 باب خلافت قباہ سور و تجلیات معنوی محی مراسم عبوس العقی عن التعلیف التوسیعی
 کہ تنویر نسبت بواسطت ہمایگی متحقق است در عایت حقوق جواریت بان
 عمدہ سلاطین نامہ محقق و موکہ و از اشرف مقتضیات محبت ہالی و اکمل سوچیان
 مودت روحانی تالیف صورتی و تاملن ظاہری است چون بواسطہ موانع غلط او غلط
 کسبک اجرا شدہ جسمانی در پردہ توقف سے ماندا مرے کہ خلف آن شرف
 تو اند شد ارسال رسل و رسائل است کہ ارباب فطنت و ذکا آن راقائم مقام
 مکالمہ و نائب مناب مجاہدہ میداد امید کہ علی التواتر و التوالی ابواب رسل و
 رسائل از جانبین مفتح باشد و سوانح احوال و لطائف آمالی از طرفین مہین و
 منشرح گردد و ہر ہمیر سیر و امنغ خواهد بود کہ بالفاق جمیع ارباب ملل و نحل و اصحاب
 دین و دول و نشاء دینی و دنیوی و عالم صورتی و معنوی مشخص و حسین
 و مدلل و مہربن است کہ نشاء صورتی و دنیوی در برابر نشاء معنوی اخروی چہ قدر
 دارد و عقلاے روزگار و کبراسے ہر دیار در تکمیل این حالت فانیہ ظاہریہ چہ قدر
 ساعتے جمیلہ و وداعی جزئیہ باقدام ہر ساعد و خلاصہ اعمار و زبدہ اوقات را در
 اتصال مقاصد صورتیہ بچہ طریق مرفہ سے سازند و در سئلہات سیرج الزوال شہتیاات
 قریب الاستقبال چگونہ مشتمل و شہک اند اللہ تعالیٰ ہما یحفظ عنایت ازلی

تعارفات

وہدایت لم یزلی خود باچندین مشائخ و عوالم و روایط و عنایق ظاہری و در طلب
خود کرامت فرموده و با آنکہ مالک چندین سلاطین عالی مقام را و جوڑہ تصرف
ماوراء و وہ و بمقتضای عقل و انتظام و التیام این مالک بر نیچے کہ جمیع رعایا و کافہ
برایا مرفہ الحال و مشرح البال باشند سعی باید نمود و توجہ برین باید داشت
اما الحمد للہ کہ استرضای الہی و شوق باہوالحق سر ہمہ مطالب فائزہ ہمہ آربست
و چون اکثر اہل اس روزگار سیر بقہ تقلیدان بہر کجہ طریقہ آبا و اجداد و اقاب و معارف
مشاہدہ سے نماید بے آنکہ تامل و درو لائل و برامین نماید آن کیش کہ در اہل آن نشو
نمایافتہ اختیار میکند و از شرف تحقیق کہ علت غائی ایسا عقل است محروم میماند
بنابران در اوقات طیبہ با و انایان جمیع ادیان صحبت داشته از کلمات نفیسہ
و مقاصد عالیہ سر کہ اصم استفیہ و مستفیض میشویم چون تباین السنہ و تغایر لغات
در میان است لائق آنکہ با سال این طور کہ یکہ آن مطالب عالیہ با حسن عبارت
خاطر نشان کنند سر و سازند و بسجہ ہایون رسیدہ کہ کتب سماوی مثل تورات و
انجیل و زبور بزبان عربی و فارسی در آورده اند اگر آن کتب مترجم یا غیر آن کہ نفع
آن عام و فائدہ آن تام باشد در آن ولایت بودہ باشد فرستند و برین ولایت
ناگید مراسم و ادوات سید مہمانی اتحاد سیادت ماب فضائل کتب صابوق العقیدہ
والاخلاق سید مظفر کہ مبرید التفات و عنایت سرفراز و مخصوص بودہ فرستادیم
سخنہ چند بالمشافہ خواہد گفت اعتماد نمایند و ہموارہ ابواب مکاتبات و مراسلات
را مستحق دارند و سلام علی من اتبع الهدی ۲۰ - شہر بیجہ الاول سنہ ہجری ۱۲۷۰

نخستہ شدہ

حضرت شاہنشاہی عرضداشت کمترین نیندہا ابوالفضل

توجہ شاہنشاہی عنایت ایزدی شامل حال اولیائے دولتت و دکنیان بے
 دولت بحال تباہ گرفتار امید کہ جمیع سرکشان و سخوت فرودستان بہاؤ افزاہ خود گرفتار
 آئندہ صاحب من روز غور یازد ہم خرد او ماہ آگہی بسواس راے و سوریارے
 و نانا چھانی کہ قولتا سیر طیبیدہ پوند آمدند اینہا تا حال بلا زمت شاہزادہ نیامہ پوند
 و برمان را نیزند بیدہ و روحالی تکتیم و پچیارہ و انتور میاست بر علت وادہ شمال گروانیزند
 گوش قاصدان چاندلی بی آمدند و از شنیدن سانچہ ناگزیر شاہزادہ ملول شہ چون
 آمدن مرانشیدہ تکشاہت احوال نمود اگرچہ بر حرفت و حکایت و کنیان اعتماد نیست
 اما کار بر و تندرست و شادمانست و از غلامان پیشخیز آزار بہر چند بہ عادل خان
 و قطب الملک کس فرستادہ اتفاقے ہم نرسید اگر مہر شاہ رخ برسند و یک
 سردار بگر کہ سپہنزار و پیکار شایستہ باشد مثل شاہباز خان نزدیک ست کہ کشایش
 احمد نگر پچر و بر آمدن شادمان سہیل میشود و جزوے خزینہ ناگزیر آنچہ من ہمیدہ ام
 کار و کن بستہ آسانست اگر از ہراہان دلی و حوصلہ مییافت احتیاج اینہم نبود کہ کار
 ہائے این دولت جاوید طراز را ہمیشہ ایزد تعالیٰ بخوبترین وجه کردہ است
 شادمانی و دوا گری و دولت روز افزون باد +

شیخ ابوالحسن

اللہ تعالیٰ ان گرامی برادر را در حمایت الطاف بیکران خود داشته بگو تا گون

مرادات رسانا دامرہ زمتوجہ منزل پیش شد شمار بجنڈا سے کہ ہم کار ساز میس پارواندوہ
 و طلال بچا طراہ نہ ہید و بدوام خدمت شائستہ شاہی سعادت مند و زید و ورنیاش
 ایرومی و تحصیل ملکات فاضلہ و ابا دوسے وقت لحظہ غفلت نہ رو و و خردار سے
 فقرائے باب اللہ و لہجے اینان و وریوزہ و ہا ہیشتر توبہ کنید اگر اول گرفتگی میں
 چیز سے نتوانم نوشت در دل نیا و زند و بینکان و بدالین راہ غیر انیشی بر سر یہ نہ کہ ہوتا
 طراخیر فالپی و ایند آدمی از خود بینی شناسائے آید زیادہ چہ از سہ ۱۰

بجاسخانان

عزیمت سفر و حضرت بادشاہی و منزل نوجون فتح قندھار و ٹھٹھہ وغیر ان
 نختہ و مبارک باو خیال نکلند کہ دل دوستدار شمار الحظہ از احوال خیر ال ذہول
 واقع شود اللہ تعالیٰ از عمر و آبرو و بردباری و فراخے بوصولہ بر خوردار گرداندا از
 وورے دوستان زن طبیعت کہ نظر بر مقصود خود انداختہ از جدائی آزرده باشند
 متالم نشوند و بحر مسندے دوستان دور بین مردانہ کہ آبرو سے دوست و برآمد
 ہم صاحب را مرہم جرات طبیعت ہجران زدہ ساختہ متوسل در گاہ ایرومی اند
 نفس ناطقہ گرامی را مہمانی کنند والو شے طبیعت مرحوم کہ نیک از بدنہ اند فرستند
 اگر چہ سیدانم کہ با بخت پیدا رخ و پیش ہیں دارند امدل محبت گزین پیتا بانہ
 میوید کہ درین پورشش بکار داند اول آنکہ زار سے دل و دامن شب
 را چون غذا سے ہر روزہ دہشتہ تخلف نور زندہ دوم در تخمیل صحیح فتح آئیدہ
 و تعقل آزاد گئے حال پاسائے دل نمودہ نگذارند کہ بشاوسی در آید کہ دولت و نصرت

در کتار خاطر اندر زمین است نهی. در مرقم غنوت را بر خستب و ابی ساخته باندک پینر
 در شورش نیایند چهارم جمیع سہرا مان را بقنون ششے سرگرم دارند من کہ سر حرف
 زدن کو نمین مذکرتم بخت بگفتگو در آذر ذالعاقتہ بالخیر
 در نوچہ

سبحان خانان

چارہ اندوہ از بیرون مے طیبی و علاج آن در دل نشت دار و سے در دور پیش
 نشت اولوازہ دیگر ان طمع واری تصیحت گرتو خود و در بین نشت و تو بدروزہ گردیگر و
 مردم مے تنی این سنگ خصلت با طلب کند و نیز روان غصہ را در نشت اور شیخ مے آفریند یا یک قطعه

آفتاب اندرون نماشا
 در بد ز میرویم در نشتال
 گنج در آستین و میگرویم
 گرو سہر کو سے بہر کشتال

این شہنہار سروان عرصہ صخر آگشا مے معنی را پیش آمدہ بلکہ کوہ نور دان کر یہ صورت را نیز پیش آمدہ کہ
 از حال خود غافل ماندہ چشم طمع درال دیگران و ختم اند خانہ خود را جا رو بہ نگردہ خیال نقاشی کاروان سمرات
 و بہ وجود قناعت کردہ جز عین معدوم اند و ختم خود را ندیدہ در گرد آورده مردم دل بستہ اند نفس
 امارہ را کہ را بہ زن دایمی و کیسہ بر قدیمی دشمن جانی است دوست صادق انگاشتہ غیر را
 کہ سعی او در نیک و بد اثر ندارد و دشمن قوی و نشتہ بان خود نرم صلح و با جہانیاں بہنگامہ نتم
 آراستہ اند کج روشی و سرگردانے خود را اگر نیک کار این شغیب خانہ دنیا است ہر اجرام
 فلکی و اجسام علوی مے نہد و برادران نبی نوع خود را معذور میدار و والا چون سباع
 و بہایم در ہم آویختہ در ریختن آبرو سے دیگر است تا بخون چہ رسد جاشا کہ سباع و بہایم
 از ہزاران یکے و بختسان خود این ناخوشی کہ آدمی از تہ رانی و میہ درونی میکند ہر خود

سے پسند دوا کر بڑھاپا تیاران این حقیقت ظاہر شدہ سے ہر آئینہ بہ نقد و ثمنان معاملہ ناختم
 انسی کہ از سبغلی در گردان مقام اند براحت افتادہ کوشش بے اثر نکر دے و نہمت فاعلی بر
 خود نہادے و چون دل حضرت این مکتون یعنی داد کہ از خلوت سر اسے خاطر مبعثر کہ قلم و
 سیاہی و کاغذ در آرد بر اسے ہدایت عالمیان از نوکر و آقا و فقیر و غنی دوسہ کلمہ سے
 نویسند اول سموم خطائے کہ بر کشت زار نوکر و زیدہ آنکہ سر شستہ مسکینی و معاملہ
 فہمی و پیش بینی و خاطر واری و غمخواری کہ در زمان کم تعلق و داشت در ہنگام ہوم و نیا
 و رجوع انہائے روزگار بنیدار و ویکبارگی ورق گردانیدہ چون گویم آن نامتہ عمل
 حسد را شستہ شروع در پیدستی کردہ توقع دیگر بر کونین تواضع و نیاز مند ی از چہاں
 چشم میدار و تا کار از تہ رانی بجائے میرسد کہ جبل التین اصل حاصل گسہ میگرد
 و باولی نعمت و صاحب خود تغیر روش سے کند چہ در اطوار خدمت و چہ در اوضاع
 اطاعت چہ در ملا و چہ در خلا تا رفتہ رفتہ بجائے میرسد کہ بدست خود در گسہ
 پلاکت محنتی میشود و ہر گاہ نوکر کہ شمار اختیار چہیشہ در سر را بر پیشتر بادہ
 و کامی و شبہی از ان بدست گشتہ چہ سزیدہ پاپینا نہ اگر حساب با چندین و پاپ
 مستی سر شورش داشتہ باشد چہ دور باشد و لہذا اگر صاحبان کشتہ پاپ
 خور و ابہان نظر خردی کہ در مہادے احوال دیدہ از منظور داشتہ نگاہ بر تانہ
 خود ہمپرا پند آں تنگ حوصلہا کہ در بند سود و زیان خود در معنی سوداگری حیرت
 اخلاص بر زبان صورت بکار و در نماز و دیدار این حالت کو باطن گشتہ سود خور
 در زبان خود سے انگارند و در اندیشہا سے تباہ افتادہ پانمال عادت میگرددند این
 کم خردان بدست توقع تواضعات بحساب از صاحب خود داشتہ در گوی خسراں فرد

یہاں تا سیر سوم شہر ذی الحجہ در سال ہزار ہنگارش یافت *

بر ظہر کتاب کیمیا نوشتہ اند

فرد

کیمیا خواہی تراعت کن کہ خوش گفت آنکہ گفت
 نزع ثلثا نش نرسرت و ثلث باقی ہم نرسرت
 ای برادر این چیز تراست کہ میخانی آنکہ معدہ آزر پر گرد اند و مس وجود را طمانی دہ
 دہی کند در مرتبہ تمناعت و در مرتبہ صلح کل و در حالت محبت کائیات ست و در مرتبہ
 تحقیق بالغ نظر ان کون را راہ نیست تا بکونات آلودہ امکان چہ رسد درین
 در گاہ صلح کفر است و محبت کائنات زندہ ازینچاست کہ گفتہ اند حسنات
 الا بر اسیات المقربین بخاطر محوی نرسد کہ عدم توجہ بکون چہ معنی داشته
 باشد و ازینچا بہاویہ بطلان افتد است برادر بیچارہ ممکن برادر یانت حضرت و خوب
 از قسم محال ست و طلب محال امر ست عبت لیکن مسکین ترا ممکن کہ بمصاحبت
 نفس ناطقہ مشرف شدہ است و ہلک رسمی واجب و نشنہ اولاً تخلیہ رذائل
 و ثانیاً تخلیہ مفضائل نمودہ بر مراتب علمی میرسد و از استخار از حسن و قبح کہ اعتبار
 بیش نیست گذشتہ حسن صورت و سیرت را کہ دام تزییر ست از نظر انداختہ
 بخو خاطر مستعد میگردد و در نرسرت گاہ خاطر تکون و کون را ہم استخارہ نیست
 سبحان اللہ تعالیٰ العظیم منیقہ ابوالفضل بن مبارک ببلدہ لاہور سنہ ست
 و تسعین و تسعمائہ *

انتخاب احتیام تحفہ العریقین خاقانی

مبدع سخن و مختصر معنی حرف سراے خود ستانی خاقانی در تالیف آباد
 جہان فرور نوشتن رایانیش و جرات ابامریم ترکیب نادرہ تحفہ العریقین نام نہادہ است
 اگر و اقیان شاد و دست آنرا در یافتہ بہ تحفگی برداشتہ پرستش نمایند کہ سالار ممیزان
 و کوچیلے تمیز تادین باب حرفے چند ہذاق نفس الامری گوید کہ شورش
 جہان آسودہ بار نیار و ہمان بہتر کہ من ہم چون ہمہ مردم کنند عشق این جگر گردن خاطر
 انداختہ ز کہ بردار باشم و ازین جوارش ناگوارش کہ پیشانی فطرت را داغ و ناصیہ
 طبیعت را نور چراغ است پارہ در مطاردے کجکول خود کہ در موطن خاص
 بزبان مخصوص آنرا ابوالحرف ص میخوانند و در شاید کہ مسدہ آزا این سیاہ کنندہ
 کاغذ و تباہ کنندہ دل را از سیہ کاری سپری پدید آید و از کتاب بکتوب
 پرداختہ از نقش بنقاش گر آید پارے بہر حال بمقتضاے خواہش فطرت خود کہ
 آن در معنی از مطالب طبیعت بہت یا موجب چویائے طبیعت کہ در لباس فطرت
 تلبیس سادہ و لان مے کند یا بلا حظہ دیگر ازین در حستان آسوخ خوش مے آید یا
 برائے ضیافت طبائع معاشران زمانہ در خور باشد برداشتہ خصیمہ برداشتہاے
 دیگر ساخت آہی اور بخو مشغول و اشتہ از کمونات کہ چہار سوے آشوب بہت
 بازار اشد بس و باقی ہوس +

کلیات شرفالب

خط پر شیخ امام بخش ناسخ

قبلہ و کعبہ درین سبکام کہ فرو تادگی اندازند گذشتہ و دل بہ افسردگی خود گرفتہ
 است ندانم چہ سے نکارم و چہ سے نکریم کہ درین نگرستن نگہ از ناز بدیدہ و رنگینجہ
 و درین دنگارنش نیامہ از ناز و درینان میر تصدیحخت و ایرسانی سنایم و پن رام
 کہ بطور معنی سیدہ ام خود را بطوران باغی آفرین گویم و نثارم کہ سوسے را باید بیضا
 اوید و ام اگر محترم مرا بگفتن بیا این و غیرے سحر سے رو بندہ و این ایہ بالا خوانی
 و خود تانی از من عجب آید گویم بان انصاف - سخن کلبا بہ میرا کم نہ بگزارت موسی اشاء
 سیدی کریم سیرت سے جانست و دید بینما عبارت از دیوان فروغانی عنوان نہ سے
 دیوان کہ سادش از دووہ پیر اچندر است و تا افش از ویانے عملہ حور - تکریم معنی را
 سفینہ است و جوام ہر مضمون را گنجد چون نگوئی خواہ نامہ گرد آرد و ہوا از رنگ
 این بیکرم شادم کہ این نامہ دوین نقش بست از آن خامہ اگر آن پنچہ ہیں نامہ و لپیہ
 نبودے مر این با گیتی نظیر نبودے آسے ہر متائے را کہ بہ بیانی نامہ ہر ایک گزیدیم
 و شمش از سہمہ بیشتر آید سبحان اللہ سخن بر روزگار محذہم ہما یہ بلند رسد و اورورا
 رونق و گیمہ پیاہہ اینکہ مار سیدین نامہ ہر بن جفا طر عاظر ہائے گرفت و شکوہ آن زبان

قلم رفت مرا برو افزو دوازدهش مراد نظر م جلوہ گر ساخت خوشامن کہ در آن چشم
 دو دم جابے باشد و چون نامہ من نہ رسد پہ آرزو از نگردد سر این نوازش گرم و برین
 پریش جان بر افشای خاطر نشان باد کہ بچوم عنہائے و ہر اسپرہ سرم دارد و نہ دل انز
 یاد فراموشی دلب را از پاس خاموشی نیست باین ہمہ در عرض این مدت و باز نامیہ قلم را سپر
 ریز کردہ ام لیکن چون در آن ہر دو بار نامہ در ڈاک بند و ستانی فرستادستم و این سرستہ
 را آن مایہ استواری نیست کہ دل بدان توان بہت لاجرم در رسیدن و نارسیدن
 آن عرایض و دل بودم اکنون کہ کار یک رونی شد و پردہ از پیش نظر برخواست
 و بنا رسیدن و رسیدہ آمد عہد کردم کہ ازین بعد نامہ جز در ڈاک انگریزی نفرستم و برین
 نوبت خود این عرضیہ را بہ آوردندہ و یوان یعنی حضرت میر سوسے جان سپردہ ام تا اگر
 زسد مرا دیگر وار شکوہ گریز گاہے و پرو عوے خویش گواہے بودہ باش رخزلے
 کہ درین روز تبارگی در روش تازہ گفتہ ام بعد عذر خواہی تقصیر کو تہ قلمی بر حاشیہ
 مکتوب میدگارم چشم آن دارم کہ داغ مروے قبل نہ بنید و از وہ بدل جاگزیندہ

غزل

در بزم رنگ و بو نظر کو دیگر افکنم	دشمن کہ کنگلی نہ تماشا ہے برا فکنم
ناسید را بنو فرمہ از غمظرا فکنم	دروغہ بر اہل صومعہ فوق نظارتہ
کز لاغری ز ساعداد زیور فکنم	مستوقہ را ز ناکہ بجا انسان کنم خزین
اندیشہ را ہو آفسون در فکنم	ہر نگامہ را بچیم جنون بر جگر نہ نیم
ابرم کہ ہم پر و عجز زمین گم ہر فکنم	نخلم کہ ہم بجای رطب طوطی آورم

شمشیر را بر عتقہ نین جو ہر افکنم	باغ از یان شمشیر غم کارزار نفس
مہر می خویشتن بدل کافر افکنم	یا دسہر یان شکوہ بید اہل دین
سجادہ گستری نو دمن بستر افکنم	ضعف نہ کعبہ مرتبہ قرب خاص داد
بگدازم آگینہ و در ساغر افکنم	تا باد تلخ تر شود و سینہ ریش تر
از خم کشم پیالہ و در کوثر افکنم	راے ز کج دیر بیونگشودہ ام

عرضداشت تہنیت گورنری اکبر آباد

حیثمین صاحب بہادر تہنیت شدہ است

بمضور وافر اسرور نواب عالیجناب داؤد فریدون و سلطان شوکت شاہ نشان عطا
 پیشگاہ کیوں پاسان دام اقبال و زاد جلالہ آداب بندگی کہ سرمایہ نازندگی است بنجوان
 تہنیت سجائے آرد و لائے پایہ فرمانروائے خدواند ہمیں سپید راج کو کب بخت
 خویشتن سے شمار دیندہ را و نشین است و نشگفت کہ خداوند را نیز خاطر نشان
 باشد کہ در آن روز و لفر و ز کہ سیرا پرہ قرب دو باہرہ یافتہ بود ہمہ می طالع خجستہ
 و سازگار سے اختر مسعود و توفیق گذارش این گفتار یافتہ بود کہ سطر سے
 چند بتوقع خوشنودی از گ کلک گہر بار فروریزند و آن حرز کا سیاہی را اگر دن بخت
 عرضہ نگار فرآویزند تا چون نقش جہان داری و گورنری بکرسی نشین بندہ فرمان
 پذیر نقش تمنا سے قبول در آئینہ آن نگارش کرسی نشین بیند ہمہ انا از فرط
 عطف و ہفت بدین سہر سنج پاسخ سائل را آبر و ودل را نیز و خجستہ
 بودند کہ ہر گاہ آرزو سے بندہ تویق جوئے روالی خواهد گرفت در روز آرزو تویق

خوشنودی عقد در یغ نخواستند برف خدا آنگاه است و بندہ خود گواہ کہ آن وعده بزرگ
 او آفا و پذیرفت و کرتے بظہر آمد کہ پاس آن بہتر زبان نتوان گشت از آنجا کہ در آن
 مشکام کہ تازہ بزمین بوس رسید بود و حق بندگی بر آن آستان سپہر نشان
 آن ہمہ نوازش مشاہدہ کرد اکنون کہ دیرین بندہ آن درگاہ و خاک نشین آن سرباہ است
 ہر آئینہ بد آن آرزو کہ ہر روز بتشریف امیدارم ہر دم بخششے راجا اتار باشد آرایش
 یافتن و سادہ گوزرے اکبر آباد بوجوہ ہایون از آن رو کہ نشان قبول دعا سے سحر کا حضرت
 برخ آرزو در دولت کشو و ازلان راہ کہ آن دیار مستطرا اس نسبت و صبر باست تمن
 نیز ہمدان سرزمین بود امید داری افزو و بندہ خالص الاذناس بودم عیت خاطر الخاس
 شدم در بندگی بجا نیت استظہار و داشتہم در رعیت گرمی بر عاقبت نزار را آدمم بشاد ہی
 آوازہ این نوید کہ بر زبانہا افتادہ اگر صد ہزار گنج گہر داشتہم بفرق ندق ایشان است
 و بستہ خوشی بادہ این نشاط کہ دل را رو سے فادہ اگر از خود گہرین نترسی بیت
 خود را جم و پرویز خواندے زمینیان دعوسے این شاد ہی کن دنت پذیرند و چہرین
 عیار این تادمانی آن ساعت گیند کہ نہال تناس و احوال ان کشتان شد و گو کہ با و
 بو زیدن نسیم بہاری یعنی رسیدن موکب شہر یزدی کشتان کہ دیو نکتہ سیت محو
 شو تم بندگی بہارستان اقبال بچو دار جان سے بر نیزہ و بیدارش حرف تہنات
 ہزار رنگ زعفرنہ از ساز زلفی فرو زینیم

ہوا عیبی فشانست و ہر گویا
 سربا بندہ نواز سے نواز
 بزبانہ نوید بیا شد

ز شمعہا کہ بکاشانہ کھمال بربند	فروغ طلوع اربابہ فن مبارکباد
ز بادہ ہاکہ میخانہ نینال کشند	طلوع تشہ اہل سخن مبارکباد
فصلے اگرہ جولانہ میچ دیت	ز سن ہفتضان و طین مبارکباد
چہ عرف ہفتضان فرخ زینت	ز بخت فرخ من بہمن مبارکباد
بن کہ خستہ در پیکر بودہ ام مکرر	اشاط خاطر و نیزہ خون مبارکباد
بزار با فروغ گفتہ کم است ہنوز	گوئی جیس ٹاسی مبارکباد

باغ ماہو کہ مہر آوندی کہ درینہ از چندی ست در عرض این ہر عا سجا ہر تہیہ و دو

کہ از شرف پانچ این تہنیت نامہ نامکام نامکام تائیر سپیدان در سدر انشتہ فراتہ سیدہ اندازہ از زش خود بانہ از نیزہ ولت اقبال شمشیر فرود ز سرز الی بارہ

نامہ ہر ہما ہم نامہ می مہشتی لؤل مشور

صاحب مالک مطمع او و دست لہار

ہنامہ نیزہ ام نہ تہنیت میگویم ہاکنے کہ دیدہ روکشیں تاجیہ است و دل تہنیت شہر
گر دیدہ دیدہ و دیدار ہستے اور ست و روست دل لہوسے او بر ہر سواو این نامہ لہار
دوست بن کہ سیر میان مردہ مہشم و سوید اکو مول تہنیتہ روستہ ہر دانہ اکو ہر تہنیت
کہ ہمد او را باشد و این سے جست نامہ ہر باید من در میانہ نامہ لہار پر خاش ہا تہ
و شتم تہہر یکے بہرہ برگرفت و آشتی پدید آمد دیدہ را فرورخ مبارکہ دل افراغ
ازانی در پارسی زبان بیہ سخن گفتہ ام و ہمر نامہ ہا نگا شتمہ اکون کہ تل ہا تہ
نالوانی سگانش بر نمے تا ہد کار بر خود آسان کردہ ام و ہر چہ سے ہا تہ شتمہ

در اردو سے نوایس گونی گفتار و در نامہ فروری پیچہ دہدوست سے فرستم حاشا کہ در اردو
 زبان نیز سخن آرمی و خود تالی آئین باشد آنچه بانزد و یگان توان گفت به دوران نوشتہ
 میشود و عا جان گذارش مدعاست و دیگر پنج - اینک فرمان شما پذیرم و در نامہ
 بسیاری امیختہ بہ تازی سخن گفتم سہ نسخہ در نثر وارم پنج آہنگ و مہر نیم روز و دستنو
 نشگفت کہ در لکھنؤ نیز مردم این نامہ ہائے نامی داشتہ باشد اگر ذوق نگہ بستن
 نگارش پارسی دارند چہ این سواد ہا را فراہم نیارند و خود ہنگام آنست کہ با کافور و
 کفن کار افتد شخصت و پنج سال تسلیم و پنجاہ سال سخن گفتم آخر ہر آغاز را انجام
 بہت رسیدن او و اخبار از ان سو و ہر ہاہ چہ بار بار و رسیدن رازین سو و
 ہر سال دو بار اگر منظور دارند منظور است بہ اقبال نشان میان ادا خان سیاح دعا
 میفرستم و بد دستی گفتمہ ام تا پارسی غرضے چند نوشتہ دہدہمین کہ سب آرو بیوسے
 شماروان میدارم نگاشتمہ و روان داشتہ چہار شنبہ ۱۸ ماہ جولائی ۱۸۶۰ء

History of Persia

تاریخ ملکہ

تذکرہ طرز حکومت و معاشرت
و آب و ہوا کے ایران و دیگر متعلقہ آن

بادشاہ ایران گفتہ شدہ است کہ از جمیع سلاطین عالم بر عایا مطلق العنان تر و مقتدر تر است و چنانچہ چنانکہ مسطور شد دلیل است بر اینکہ ہم از زمان قدیم بریں پنج بودہ حکم پادشاہ ہمیشہ قانون ملک بودہ است و احتمال دارد کہ بیچ چیز مانع اجرائے حکم و نشہ است مگر مراعات و رعایت را و ملاحظہ قوانین مقررہ ملکی یا میل بہ شہرت یا ہم مخالفتی کہ در آن بویہ مخاطرہ حیات یا حکومت او میرفتہ است مجائے معین بحیث اصلاح امور ملک یا ادارہ مہام از امرائے مملکت یا وکلایے عہدت یا روسائے ملت در ایران نیست۔ قاعدہ است در مردم میں ملک کہ پادشاہ ہر چیز خود میتواند بکند و ہر چیز کند یا بچستہ نیست۔ سور عززل و نصب و زراہ و قضات و صاحب منصبان از ہر

قبیل و ضعیف اموال و سلب ارواح رعایا از هر صنف علی الاطلاق مختار است - چون به
چرا در کار و روسی کردن خیانت است مگر قوتیکه رعایت حزم و احتیاط و ملاحظه
حکمت و تدبیر یا رجوع بضمیر خود نماید حقیقه صدیکه احکام پادشاه ایران بآن
محدود است نمی توان باسانی معین کرد بعلت این که این قسم مستحیدر وضع خود پادشاه
و حالت رعایا خصوصاً کسانیکه قوت مخالفت خود دارند موقوف است نسبتاً
نوع و اقتدار و وسیله تغییر از منزه و حساب تغییر پذیر است - اما اینست ملت که عبارت
از قصات و مجتهدین است همیشه مرجع رعایا است به بدست و پا و سامنے فقرا
و ضعفاست بیچاره اند اعظم این طائفه بحدیست محترم اند که از سلاطین کمتر
بیم دارند و هر وقت که واقعه مخالف شریعت و عدالت است حادث شود
خلق رجوع بایشان کنند و احکام ایشان عادتاً جاریست تا وقتی که وضع مملکت
اقتصادی است بحال آلات حرب کند - بشمار ایران بسیار موقوف اند بیچ صنفی از مردم
و اتمشانش مملکت و در سخت بدترین پادشاهان پیش ازین طبقه اخصیست جان و
مال این نه بوده اند و سبب ظاهر است زیرا که تجارت عمدتاً داخل ملکی بلکه ماهانه
مالیه است و ظلم بر بعضی و در بعضی ممکن نیست از این رو که نسب اموال یکسوم
چشت جمیع است اعتماد منفی و تجارت مقطوع خواهد شد بعلو و اینک تجار ایران با
اطراف ممالک دارند که با هر پادشاهی که باین طبقه درافت خود را رسواست جمیع
اطراف می سازد و لکن باین حال توزیعات بسیار بعنوان قرض بایشان شده است
با سماعی و دیگر نیز بعضی از اوقات ایشان را عرصه اخذ و بلب ساخته اند زانکه منت
سند بدان موقوف است بر نیل تا پید پادشاه پاس ندیب و رعایت

قوانین واجتہاء عامہ است شریعت ماورائے ہندوستان یا ہندوستان میں اہلی بلدان پیش از قبائل
صحرائین کہ چرہ عمل سے ایازند و بر سرش ظلم و طغیان حکومت اندر بر آگہ و متبع زندگے
ایلات بیابان گرد غالباً ایشان را از قرض ظلمہ مصلون دارو اجتنابات ایران ^{مستحقان} و حقیقت
اردوئے ہندو از لشکر کہ فقط در معرض حیات و صدماتے ہستند کہ لازمہ زندگی مردم
سپاہی افتادہ است و چون نوع اتفاقی خاص و از ندادت و ارادت شمال
ہویش بیک امید است و اقتدار سلطان بریں طائفہ مثل اقتدار اوستہ بہ امر سے
خرا بگذارد مملکت کہ طاعت و فرما بگیری شمال موقوف بعضی وقتے سبک بستہ است
سلاطین ایران در ہر چو کشتہ باندن خود علی الاطلاق مختار اند بجا ہستند کہ فرزند ان خود را
بخدمتے بدارند یا در حرم پرورش بہند یا چشم شمال کہنہ یا جان شان جیسے رند یا
ہر قسم کیل یا مصلحت ایشان متفقاً کند معمول دارند چنانچہ سلاطین مملکت ہند
از زمان شاہ عباس بزرگ شد ہزارگان را مقید میداشتند و بہ کد نام آئیہ خود میدادند
و عوسے تاج و تختے کند غالباً از دیدہ مایوس میباشند و ہر شاہ اوہ را نیز کہ وارث
تاج و تختے میکردند اگرچہ معین بود لکن تا حین جلوس او بر تختے حکم بود کہ از ہا راست
ازیں مطلب بشود و همچنین در سلسلہ صفویہ ملاحظہ طرف ماورادریں باب کئے
کردند اگر خاطر بد متعلق بود پس کثیرے میتوانست صاحب داعیہ شود چیتا چغہ
سایر فرزندان کہ از جانب ماورنیز صاحب داعیہ بودند خانوادہ کہ حال در ایران
سلطنت دار و برخلاف این وضعے اختیار کرده است جمیعے از فرزندان پادشاہ در
معظم بلاد ایران فرمان روا ہستند و یکے از فرزندان اگرچہ بزرگ تر نیست لکن
سبب اینکه ماورش از اکابر فاندان قاجار است بولعیدی مہوم شدہ و ساہلست

کہ از حکومت و اختیار ہائیکہ شائستہ این حکانیت جلیل منصب نیل است برخوردار است
 ازین معلوم میشود کہ قاعدہ مخصوصہ در باب فنانہ اودگان ایران نیست لکن در جمیع
 ازینہ ہمیشہ خانوادہ سلطنت علی الاطلاق دست خویش بادشاہ بودہ اند و ہر
 نوع کیسل یا مصلحت او اقتضا کردہ است بایشان معمول داشتہ است حتی ہیکہ
 رعایا یا اختیار پادشاہ را برائے سرک سلطنت پیشتر اختیار و سہاروے بر خدام
 و اہلئے دربار میداند و تحقیقت فرزندان سلاطین ایران در تحت بیج قاعدہ و قانون
 نیستند باین معنی کہ اگر رائے پادشاہ بالنتبہ بایشان وضع اقتضا کند کہسے را
 یارائے داخلت نیست و چون پیدایش ایشان بر شفا جبرف ہا راست
 ہر لحظہ در معرض فنا و ہلاک اند و میتواند بود کہ ہلاک ایشان چنانچہ بسبب خطا
 واقع میشود بسبب صلاحیت ایشان نیز اتفاق افتد زیرا کہ غالب این است
 کہ کسیکہ بہ تخت سلطنت نزدیک تر اند صلاحیت ایشان موجب حرکت عرق
 حسد صاحب تلج و تخت است و از اینچہ مر قوم شد معلوم میشود کہ علی حسب القانون
 حکم پادشاہ بر جان و مال دشمنان مقہور و رعایائے طاعی کہ از انجملہ اند قطعاً طرق و
 جمیع خانوادہ پادشاہی و وزرا و رؤسائے کشور و قواد لشکر و جمیع خدم و حشم خود
 علی الاطلاق جاری است و میتواند کہ سیاست کند ہر یک از طبقات مزبورہ
 را بدون رعایت و تمہید مقدمہ از ہر تبیل باشد لکن در سایر طبقات اگر امر سے
 قابل ملاحظہ سلطان رو سے دید ملاحظہ شریعت و قوانین ملکی باید بشود و بعد از اقامت
 شہود و فتوے شرع سلطان حکم باجرائے آں میدہد بلکہ شک نیست کہ بعضی
 اوقات مخالفت شرع و قانون نیز میشود لکن اینگونہ امثال از رو سے مذرت اتفاق

سے افتد و چون واقع شود غالباً براتہ این است کہ تحت سلطنت یا سلطان داعی بر آن
امر بودہ - ظاہر است کہ اگر شقا یا استحقاق و استحقاق سے بالنسبتہ بشرح و قائلوں
بشود علمائے ملت کہ آلات و اوقات اجرائے احکام مذہب اند نمیتواند بود کہ محترم
باشد لکن وضع اقتدار پادشاہ بدون رجوع بوضع مملکت درست معلوم نیست و ایران
در حالت کمال آرامی مروے خراج گذارد و کہ با گراہ سر با طاعت نہادہ اند شال یا
کہ و کہ ہستان ہنند و زندگئے ایشان بتاخت و تاراج اطراف میگزرد و امرائے
مقتد کہ ہمیشہ در خیال استقلال اند و در این اواخر چہاں بود کہ خستہ مردے
کہ کمتر میل بچنگ و جدال داشتند چنان بتفسیر و تبدیل حادث کردہ بودند کہ مضائقہ
نداشتند کہ ہر کس را کہ بحسب اتفاق وقت دولت روے دہد پادشاہی بردارند
بنایر این پادشاہ چہین ملکہ بدون رعوب استیلائے تمام کار سے از پیش نتواند
برو این است سبب اینکہ مے بیخ سلاطین را کہ بظلم و تعدی ستودہ اند ایران در
تحت حکومت ایشان زیادہ آباد و مہر بودہ است اخبار مبالغہ آمیز سے کہ از پیدا
ایشان منقول است ناشی است ازینکہ پادشاہ خود حکم بسیار میکند و خونما غالب
و در بار سلطنت ریختہ میشود کارائے کہ مورث منجرت الی فرنگستان است خود
ایرانیان بایہ قوم دولت و مایہ صلاح ملت میدانند بسبب اینکہ این قسم کار است کہ
سبب سکون و آرائے مردم طاعی و سرکش میشود در بیچ مملکت پادشاہ بشخصہ
بیش از پادشاہ ایران مواظب امور نیست بل بعضی از سلاطین صفویہ غالباً و
حرم شہ و کار بتوسط خواہ سرا بیان میکنند لکن این قسم تنہیات فقط وال بر قواع
کلیہ است کہ امور سلطنت باید بہان ہنج کہ بگذرد و این شخصہ مواظب امور بدون پادشاہ

و غرض مراقب بودن و سخنین مینماید کہ ہم از قاریم چنین بوده و اختلاف قلیلی کرده
 باد و بپگاه و زرا و ستون فیان سخنور رفته اخبار لازم را بجز من ساینده و بموجب هر یک وزیران
 سے یا بند بعد از ان پادشاہ بدر بار عام میرود و غالب این است کہ ہر روزہ سلام علم
 میشود و قریب یک ساعت و نیم طول میکشد و در این سلام شہزادگان و وزراء و اعیان
 ملک حاضر میشوند و اموریکہ با پیشقاہ صورت بگیرد و انجام میدہند جایزہ و دستا و انعامات
 داده میشود و اگر کسی مور و موافقہ و سیاست با شایان بقبوت و سے فرمان میرود و پادشاہ از
 ہر سخن شنود یا یا اضنی باشد و بخواہد کہ بر مردم معلوم شود با تقصائے حالت تخمین در سز نشنکند
 بعد از شنیدن سلام بجاوت فاس رفته یکد ساعت با خواص وزراء و خود منصرف میدارد
 بعد از آنکہ صبح باین فرخ گذشت بحرم میرود بعد از ظهر نیز در بار خاص میکند و با معاونت
 وزراء و امر ایراق بقوت امور سے پرواز و اوقات او ہمیشہ بر همین رویت منصرف است
 کرد و اوقات بجاوی یا در ایام سواری یا شکار ختمی اینکہ دراز و نیز مانند اوقات کہ در سز
 سلطنت است است طریقہ کار گزارسی معمول است چنانچہ آن گفت کہ ہر روز از طلوع
 آفتاب تا غروب آفتاب از ہر طبقہ میتواند پادشاہ را بہینہ بیارین محال نہ پادشاہ
 کہ با تقصائے عادت این ہمہ در میان رعیت باشد از حالات رعایا سخن نہ باشد و اطلاع
 سلطان بر احوال رعایا لا بد مورث از دیار فراہ و آسایش خلق است مگر اینکہ بالشیخ بجا
 و کینہ جو سے باشد اما از امور متعلقہ بوزیر اعظم ممکن نیست کہ تعینہ چنانکہ یا بدیشود و حقیقت
 کارائے وزیر موقوف است بر اعتماد و عنایت و کار بینی یا قلی یا عجیب پادشاہ عادت آنکہ
 کہ بہتہ با نظام امور ملک است و فراہ رعیت است کلین یہ اسلہ وزیر سے کہ بہ سعادت و دلخیز
 را بجز خصوصیت با ہر حال یک و مرکب است و اسلہ شایان و انرا با تقصائے خاص

و امتیاز کلی و حضرت پادشاہ باشد غالباً در جمیع امور تصرف میکند حاجی ابراہیم در
 عہد وزارت آغا محمد خان در جمیع امور ملکیہ مداخلت سے کرد و ہمہ کارہا سے معظم
 باستحضار اوسے گذشت۔ بعضے اوقات نیز وزیر سے دیگر معین و امور محاسبات مالیرا
 بدو محول میکند چنانچہ دریں اوقات میرزا شفیق صدر عظم است و حاجی محمد حسین مباشر امور
 مالیرا پیش ازیں صاحب این منصب رالین الدولہ میخواندند و حال حاجی محمد حسین را
 نظام الدولہ لقب اوہ انقبیہ این مناصب مطلقاً با اختیار پادشاہ است و اورا چہار روز
 است کہ نہ نہ منصب بلکہ جان و مال ایشان بستہ بعنائیت پادشاہ است و ہنذا ہمیشہ در
 خطر و ہر قدر منصب جلیل تر است خطر عظیم تر است و غالباً در حضور پادشاہ یا مجید بازیم
 شخصے یا بندو است امور ملکی اوقات میگذرانند مردم بسیار کاروان و کارگزار باید باشد
 تا با اینگونه مناصب ترقی کند عادتاً کسانے را انتخاب سے کن کہ در کار ہائے پست تر
 شہرت میجاقت و کار بینی یافته باشند و از تدا بیملکیہ است کہ امیر یکے بشرفست نسبت بہ اہانت
 شان منصب تصف باشد منہ وزارت بدہند و احتمال دارد کہ در ایران کم است امیر
 کہ قابل این منصب باشد لکن اگر ہم یافت شود خلاف تدبیر عقل سے و انہذا نام وزیر پادشاہ
 را یکے بہارند کہ احتمال آں میرو کہ دست آویز بزرگ سے خود کند و عزل او نیز سبب کثرت
 معاون و ہواخواہان مشکل باشد برخلاف عزل و نصب وزیرانیکہ حال ہم است بر کار
 سے آورند و رسوائی کشتن ایشان نیز موجب حرکتے یا اشکالے نخواہد بود اگر چہ اتفاق ہم
 افتادہ است کہ بعضے اوقات امیر سے بزرگ بر نہشتہ است لکن این قبیل امتناع قاعدہ
 کلیہست بجز ازوہا سے بزرگ نشیان و مستوفیان نیز ہند کہ بعناوت ایشان کار ہائے بسیار
 میکند و وفاتہ جمع و نخرج ممالک محول با ایشان است ہنر لیکے مستوفیان در آن جمع

می شود و قریباً گویند و در آنجا جمیع مالیه و خرج مملکت از قبیل وظائف و ادایات اطلاق
 و مقررات علماء و مشایخ و مساوات و فقر و مواجیب و مشاخره صاحب منصبان ملکی و شکر می و
 تعینات سپاهیان بتفویض ارسبی و رسیدگی میکنند اگر چه هر روز از مملکت ازین طبقه انتخاب
 می کنند و لے و رایا می که مباشرت این امور از کم است که اعتبار لے کلی داشته باشد و ضاع در
 خانه ایران و در این زمان بالنسبت به زمان سلسله صفویه تغیر کلی یافته است بعضی از سلاطین
 صفویه عادی بودند باینکه بیشتر اوقات در حرم میگذرانند و بدین سبب زنان و خواجهرایان را
 رسوئی و مزاج پادشاه پیدا می شد و بسا بود که خواجهرایان ببنام صاحبان خود ترقی کرده باطله
 کلی در امور مملکت میگرد و لے بعد از استیصال این سلسله امر لے قاجار که تحت برآمدند بیشتر
 عادات مردانه آبا و اجداد خود را تغیر داده اند و بسیار کم است که خواجهرایان بیرون از دیوار
 سلطنت بجهت منسوب باشند انما لے خانوادہ شاهی و کسانیکه بنده ولایت رسو می
 اوقات و ایام مخصوصه مثل اعیاد و ضیافتها و غیره محول بایشان است و خدمه مخصوصه پادشاه
 را از رسته لزدیم و خل و تصرف در حکومت نیست لکن چون ایشان و خصوصاً از خدمه
 حضور غالباً منظور نظر پادشاه می واقع میشوند نوع اعتماد لے پیدا می کنند پیش از روزگار که
 در صورت لباس حکومت پوشیده اند و لے در معنی رسوخ کلی در مملکت دارند بنیان قواعد
 الهی لے ایران مانند سایر بلاد اسلام بر قرآن و حدیث است و ازین سبب است که فقها
 شریعت و قضات ملت یک طایفه اند و چون سررشته قوانین آلمیه در دست ملا لے
 ملت است و بهمین سبب سپهر بلا لے صغفا و ساکین اند و مقابل تیرباران خدمات
 نظمه لاجرم این طبقه را استرات تمام است - قواعد عالیه درین مملکت بر دو نوع است
 یک لے از رسته کتب که در جمیع ممالک اسلام جاری است و آنرا شرع گویند و بنام لے بر قرآن

دست است لکن از وقتیکہ مذکور شد در ایران شیخوہ و مستقر اریقت فقہائے ملت تبریکہ
از خلفائے ثلاثہ و کسانے را کہ دشمن علی و آل سول میدہستند و دو ساعتند بابر امین مسلمین
حکمہ عدالت بخر حکمہ شرع تواند بود لکن ایران محکمہ دیگر است کہ آن راعف گویند کہ فیصلہ امور
در اینجا بزوق رسم و عادت کنند اموریکہ در محکمہ عرف فیصلہ میابند نہ از روسے قانون مدون است
نیز را کہ در مسلمین بخر قوانینے کہ از قرآن و حدیث مستفاد و مقبض میشود و گمائیے مدون نیست و نیستند
بودن بابر احکام عرفیہ باقتضائے مکان و زمان و اشخاص تغیر پذیر است۔ پادشاہ حاکم
عرفت است و بتیقینت عرفت بجا اجرائے احکام پادشاہی است الا اینکه علی الظاہ ہر
آن ملاحظہ رسوم و عادات مردم را نیز میکنند ماخذ این رسم بلاشک از اجناس است کہ چون سلاطین
ایران دین اسلام اختیار کردند نہ سے تو است نہ نہ بابل بود نہ کہ جمیع اختیار حکومت و رسوم آبا و
اجداد خود را تیار محراب شریعت کنند نہ۔ آنچه لازم دست از قوانین شرع اختیار کردند و باقی
را با رسوم حکومت خود مطابقت دادہ آن راعف نامیدند لکن ادارہ امور عرفیہ ہمیشہ باقتضا
ضعف و قوت سبیل و طبیعت سلاطین اختلاف یافته است چنانچہ در عمدہ شاہ سلطان
حسین صفوی منقول است کہ جمیع امور و محکمہ شرع میگذاشت و در زمان نادر شاہ جمیع
کار با حکام عرف رجوع سے شد اما لے شرع مدعی آنند کہ چون شریعت از جانب خدا آت
پس باید کہ جمیع امور عبادت و توسط حکام شرع فیصل شود و لے حکام عرف بہ شہادت امارت
و بدیہ حکومت ثابت کردہ اند تا کہ جمیع نزاعیکہ متعلق با حکام عبادت و ذم انقض نکاح و طلاق
و معاملات بیع و شراء و امثال آنست باید بچکہ شرع رجوع شود و از قبیل قتل و سرقت و سایر
امور معظمہ کہ موجب عقناتش است و احتمال حال رعیت است باید کہ باستحضار حکام عرف
انجام یا بدما بعضے اوقات کہ مصلحت مقتضی شود و امر قتل و الشرع رجوع کردہ بعد از

اوائے شہادت فتوے شیخ الاسلام راکرفٹہ حکم راجاری میکنڈہ قبل از سلطنت نادر شاہ
انائے شرح ہمہ صاحب دولت و اقتدار بودند و زمین ایشان صد الصدور کہ نائب امام مستند
ملکو تھے تمام و ہشت جمع ملا ائے ملت تاریخ و سے بودند و خود و پرانے تخت سکونت داشت
و باستخضار و اتسارنائے پادشاہ قضاات باطراف مالک محمودہ مامور میساخت از اماکنے کہ
در آن مساجد و عمارتیکہ بحیث خیرات و مبرات بنا کرده بودند البتہ عظیم حاصل میشد و اوارہ بین
از قبیل اندوخت ہمہ موقوف و موقوف برائے صد الصدور بودہ شاہ عباس بزرگ خوستا میں منصب
را موقوف کند و بنا بریں چوں صد الصدور مرد کسے را بجائے سے مقرر کردہ شاہ غنی فیروز اوچوں بر
تخت برآمدیم کہ مبادا از برداشتن این منصب فتنہ حادث شود مصلحت در آن یکہ منصب بوزرا
تقسیم کن میان دو نفر و باین واسطہ تضعیف قوت ایشان کند بنا براین دو نفر معین کیہ کیے را
صد الصدور خاص یعنی مخصوص پادشاہ و دیگرے را صد الصدور عام یعنی بحیث خلق نامیدند
نادر شاہ این منصب را موقوف کرد و چنانچہ مذکور شد جمیع اماکنے کہ بحیث محتاج این طائفہ معین
بود ضبط کردہ جزوہ و معاش عساکر خود و ساخت و زمینہائے کہ نادر شاہ گرفت از ان بعد
بر نوے کہ باید و بارہ در عید پنج پادشاہ باز دادہ نشدہ و غالباً دیگر امید اینکہ این طبقہ
صاحب دولت و اقتدار سے کہ وقتے داشتند بشو نہایت چوں نادر شاہ این منصب
را موقوف کرد و وظیفہ مختصر سے بحیث کسے کہ این منصب را و ہشت معین نمود
و لقب نواب مہنوز در نسل او باقی است و تا مہنوز اگرچہ کار و مدافعے ندارد احتیاج
زیادہ دارند طبقہ علماء کہ ایشان را مجتہد گویند ہمیشہ در ایران بودہ اما از زمانیکہ منصب
صد الصدور ہی از میان برداشتہ شد مجتہدین را آب دیگر بر روے کار آمد تعریف حال این
طبقہ خالی از اشکال نیست زیرا کہ مرد سے ہتند کہ منصب سے دارند و منصب قبل از مسکنتہ و نہ کار

مخصوص معینے دارند البتہ جہت فضیلت و زہد و صلاحیت کہ در ایشان است الہی ہر شہر کہ مجتہد
 در آن سکتے دارو بالطبع والاتفاق بایشان رجوع کردہ مجتہدین را نامیے راہ نجات و حامی
 از ظلم بغات و طغات دانند و چنان در تعظیم و تجلیل ایشان مبالغت نمایند کہ چارترین سلاطین
 نیز مجبور است کہ درین امر متابعت خلق نمودہ از روئے اعتقاد یا تکلف مجتہد را رعایت و
 احترام نمایند و کم است کہ در ایران پیش از سہ یا چہار مجتہد باشد و از جملہ لوازم حرکات ایشان
 آنست کہ اظہار تعلق با سباب و نبیوی نمکند و مرادوت با سلطان و امنائے حکومت
 بدستہ باشند و بسیار کم است کہ ازین حد تجاوز کنند و سبب نیز ظاہر است زیرا کہ تغیر درین
 حالت موجب نقصان اعتقاد مردم و تفرقہ ناس مورث بے اعتنائے سلطان است و دیگر یہ
 اینکہ سلطان بملاقات ایشان رود یا اگر ایشان بمجلس پادشاہ روند صد مجلس بایشان سیدن
 سخاوت بود و چون مجتہد سے ہمیر دیگرے باید تا زہد و دوع و فضیلت چوں او معروف
 باش تا جائے او گیر و حکومت مجتہدین در محکمہ کئے شرح بسیار است قصات ہوارہ صورت
 مسائل را بر ایشان عرضہ دارند و فتوے مجتہد مرد و دندو ہد شدہ گرفتوے مجتہد دیگر کہ از
 وے بفضیلت و تقویٰ مشہور تر باشد لاکن جائیدہ الہی ایران ازین طائفہ ہمیں نیست
 کہ گاہ گاہے در حکام عدالت از ایشان ہتدات جویند بلکہ شریعت را اختیار است بسبب
 صلاحیتیکہ و نفس امنائے شرح است پادشاہ را یا رسے آن نیست کہ رد احکام
 ایشان کند و بسیار است کہ مصلحت سلطنت را درین دانند کہ فیصلہ امور مجتہدین
 رجوع دارند و در وقتیکہ ہیچکس را جرأت آن نیست کہ پادشاہ نزدیک شود یا پادشاہ
 را جرأت آن نیست کہ توسط مجتہد سے رار کند خانہ ایشان پناہ گاہ مظلومان است
 و بعضے اوقات شہر سے را بواسطہ وجود شخصے ازین طبقہ بخشیدہ و مستأد شدہ اند وقتے کہ

داخل بیٹھے و کار مقر سے نمانند و مردم را نیز اقلتائے ایشان نیست غالب و در معرض رشوت خواری و بعضی حرکات و دیگر برے آئند لہذا دور نیست حقیقت دہشتہ ہاں دشمنانیکہ در باب جمالت و فساد و تصدب این طائفہ گفتہ شدہ است رشوت خواری و حیلہ بازی ہائے قصات و ملائے ایران را مگر محررین این ملک نوشتہ اند و مسافران فرنگستان نیز خیلے بد از بعضیہ ازین طبقہ صحبت میدارند چنانچہ یکے از تجار مستبر عیسوی کہ سالہا در ایران اقامت داشت مینوسد کہ اگر وضع محکمہ عرف نہ بود و چیکس از خارج مذہب نیکتوانست در ایران تجارتی کند بسبب این کہ تصدب ملائے محکمہ شرع نہ گذارد کہ ایٹا نہ مردم را بحق خود برساند چنانچہ یکے از تجار مسلم در شکست و طلبگاران و سے کہ مسلم نبودند رجوع بشرع کردند شرع حکم کرد کہ بیج و چینی کے طلبگاران بنیر سد بعد از آن لا بد بعزت رجوع شد پس از ثبوت مدعا حکم شد کہ اموال شخص مزبور را ضبط کردہ بفروش رسانند و او اسے دین مردم کند حاکم عرف پادشاہ است و نوابے سے و حکام ممالک بلاد و عمال قراسے و قصبیا و ضبا محال نہ کہ نمایان ہوت و صاحب منصبان از ہر قبیل کہ در تحت فرمان ایشان کار میکنند و حکام عرف در ایران ہمیشہ بر جایکہ ہستند حکومت دارند لہذا اگر صزل سیکہ قانون ملکی مانع حرکات ایشان شود و ایشان حاکم پر قانون اند و اجرائے ہر حکم بقوت حکومت است فیصلہ کہ بتعجب و محکم میشود و چون بسیار کم است کہ کہ اینغی اوقاتے صرف ملاحظہ مینہ و شہو کنند غالباً ظلم واقع میشود و اگر چہ ارادہ آزراندشتہ باشد فقط خونے کہ ہست از کسانیت کہ بالادست ایشان واقع اند کہ مبادا مظلوم رجوع و عرض حال خود بوسے کت اما حرکات حکام عرف بتہ طلبیت پادشاہ عصر است و صلاحیت و کارینی و ظلم و تعدی حرکات پادشاہ مشرق سائرین است پس تعریف کارین متم مردم آسان تر است از تعریف حرکات نشان گارست ترین

حکام عرف این است که چون قضیه بد و رجوع شود و طلب مدعی را می شود و شهود را می
 طلبد و اگر قضیه جزئیست حتی که که خدائی در پی هم میتواند که سیاست می کند و جز میه جزئی بگیرد و
 اگر گناه بزرگتر باشد صورت واقع نزد ضابطه محال فرستاده خواهد شد و اگر بحسب ملاحظه عظم
 امر یا شئون طرفین یا بزرگ گناه از چیز اداره ضابطه نیز خارج باشد و نیز بحاکم مملکت رجوع
 میکند و حکام ممالک میتوانند در جمیع امور اجراء احکام کنند مگر در باب کشتن زیرا که کشتن
 فقط حق پادشاه است مگر در صورتیکه اهل کسب باغی شده یا یورش کرده باشند یا اینکه حکومت
 مملکت مفوض بیکه از شاهزادگان باشد در سایر اوقات که کشتن کسی لزوم بیاید منصف شرعی
 در باب اثبات خطائے شخصی که قتل و غیره منطوق است پس آنست که تحت روانه کرده فرمان پادشاهی
 بر قتل و صادر خواهد شد حدس مابین کارگزاران و عرف و شرع معین نیست بحسب اینکه حد
 بر کارگزاران عرف معین نیست و این عدم تقدیر مناسب مصلحت پادشاه و ارکان دولت است
 و اگر چه امور و اقدار ملک غالباً از شرع بعرف و از عرف بشرع رجوع میشود لکن تسکات و مجازات
 در معاملات و نکاح و طلاق باید با استخضار علمای شرع نوشته شود و در محضر پادشاه
 بطور مینه بکار میرود و حاکم عرف نیز هر وقت مصلحت شخصی یا ملکی اقتضا کند مثل اینکه فیصله
 سبب نزاع با شخصی متشخص تراز خود شود یا اگر یکی از ایالات را سیاست کن سبب و سبب
 میشود در این صورت مقدمه را بطرف اولیا شرع رجوع میکند و در امور که سیاست
 طلب است حاکم شرع بعد از ملاحظه شهود و مینه باجران حد و شرعی فتوای میدهد فیصله
 مقدمات در ایران اعم از اینکه در محکم شرع باشد یا عرف بزودی میشود و علی الظاهر نیز خیر
 ندارد و اگر چه در مینه مبالغه خطیر بطور رشوت بکار میرود چنانچه مردم شاد پادشاه ایران خود را
 فوق قاعده و قانون می پندارند و حکم شئون پادشاهی خویش را قاعدتاً بر سلسله

ارواح و ضبط اموال ہر ایک از رعایا میداند و همچنین نیز صورت ترتیم یافت کہ اگر چه پادشاہ خود را
 وائے علی الاطلاق میداند لکن اجرائے احکام او را حد سے معین است و جمیع امور یکے حدود
 شرعیہ بر آن تعلق یگیرد و پادشاہ خود بنفسہ بایکے از نواب سے بفیصلہ آن نہ پردازد و رجوع
 بعلمائے شریعت نہہ بنا برض قرآن انجام سے یا بدسارق و قاتل معاف مینماید نہ کہ گستاخ
 مال یا صاحب خون یا بل بساہت و مصالحت باشد و عفو سارق و قاتل مشروع و مستحب است و خبر
 اخیر و آیہ قرآنی است کہ در این دو باب وارد شده است - قطع بدسارق اگر چه در قرآن
 وارد است لکن بدرت اجرائے این حکم میکنند مگر در صورتیکہ مال مسروقہ خطیر باشد و در حکم
 پادشاہی مورد عقوبت سخت پیشود اگر زنی یا مردی بحد کشته شود چون قاتل معلوم شد
 وارث مقتول طلب قصاص میکند و اگر پس از اقامتہ شہود و تینہ گناہ سے ثابت شود قاتل را
 بوارث مقتول سے پانزدناہر نوع کہ خواهد یا و سے سلوک کند و وارث مقتول مجتہد است کہ
 از قاتل عفو کند یا ویت بستاند یا اور بقتل رساند این قاعدہ ہنوز در ایران جاری است چند
 سالے پیش نیست کہ سفیر انگلیر بمقیم ابوشہر حکایت میکند کہ دیدہ نفر بار بدست و زنہ کسانیکہ
 کشتہ شدہ بودند و ادند و ایشان اشخاص ندیہ برابر سر قلم مقتولین برودہ قصاص کردند
 لکن چیز سے کہ قابل ملاحظہ است این است کہ کار بدست اطفال صغیر مقتولین وادہ
 ایشان قاتلین را کشتند و دستہائے کوچکشانرا بچون آلودہ کردند و همچنین وقت کہ قتلہ
 آقا محمد خاں ایچو ہند بیست رسانند خوردترین شاہزادگان کہ تینہ ہست خنجر بدست بگیرد
 اول خنجر برایشان زد و در احوال نادر شاہ نیزند کہ رشد کہ برادر زاوہ اش کہ بر جائے سے
 نشست یکے از قتلہ اور بزنان حرم فرستاد و ایشان اورا زیر زیر کردند و ایام صفیہ دیوان عمالت
 دیگر وقتہ و کسے را کہ بر آن مقر بود دیوان بگی دنیا میدند و بہر قتل و سرقت کہ در پائے سخت جمیع

مالک محروسہ واقع میشدہ ہتھنمار سے انجام بیافت منقول است کہ فیصلہ و حکم چہا رام
 مخصوص نابین دیوان بودیکے کستن زندان کسے و دیگر نقصان چشم و زنگے محسنہ قتل
 و بنا بر بولفے کہ اس قول از سے منقول است سایر امور عرفیہ و ہر جا واقع میشدہ دیوان
 حاکم ملک فیصلہ سے پادشہ و امور شرعیہ رجوع بامنائے شرع میشدہ گرانیکہ جہت امتیاز سے
 بہت ارکان ہلکت کسانیکہ ہمتہاں دولت بودند و سفرائے دول خارجیہ مقرر بود کہ مقدمات
 ایٹیاں از ہر تہذیب با بدو دیوان دیوان بیگی بگذرد و ہم او گوید کہ مدار دیوان عرف بر
 ہتھالات و رسوم مکانی بود کہ ابن دیوان تعلق بدان و شتابین عادت ہنوز جاری است لکن
 محکمہ دیوان بیگی موقوف شدہ است و کار این دیوان حال مخصوص پادشاہ است و ہر جا کیسے
 از فرزندان و سے حاکم است از جانب پادشاہ مامور است کہ ہر مقدمہ را کہ سابقہ و دیوان
 عرف و دیوان بیگی سیاست میشدہ است بر ہمان ہیج سیاست کند و ہم اگر شخصے موقوف
 قانون واجب القتل باشد نیز اساندریکے دیگر از صاحب منصبان دیوان عدالت کہ
 سابق بودہ و ہنوز ہم ہست شخصے است کہ اورا وکیل الرعایا گویند اگرچہ حال ازین
 منصب نامے پیش نیست لکن معلوم میشو کہ مقصود از تعین جنین شخصے ہتھار بعد از
 انصاف است قاعدہ سیاست خطا و گناہ جریہ احکام شرع و زیاریان در سایر بلاد اسلام کیسے
 است لکن احکام عرفیہ بحسب اوضاع و طباع حکام مختلفہ نشو و جرمیہ کردن و تازیانہ زبون و
 چوب زدن و خطا نامے جزئی اعمول است بسیار کم است کہ کسی را تنگ نہ کن بگروقتے کہ
 سخن ہند کہ مال مخفی خود را پرہ زودہ کردن چشم بہتہاست کہ سبب رسولے ایران است و
 عاویہ کاسے و ہر جن این عقوبت اند کہ گران بود کہ ہرے تحت و تاج دارند و ہر آقبائل
 کہ مقصد و ہیصل ایشان است ہر دیوان بیگی خونین ایریزند و چنانچہ ہمت نگار شش

یافت گاہے اتفاق سے آفت کہ شہر سے رانا بنیا میکنت ناموجیب عبرت دیکھان شود علی العالی
قبل گناہ گار در ایران بطناپ اناضتن است یا گردن زدن یا بختیگر کارش اساطن لاکن
بعضے اوقات نیز یا بخت عبرت سایرین یا بسبب تشدید مقام طوراً سے غریب اختراع
مے کنند چنانچہ ازیکے از مهران انگریز منقول است کہ در سنہ ہزار و ہشتصد و دہ ہیسوی
در طہران غلامے اہل خانہ را کہ خدمت میکرد و ہر داد اگرچہ جمیع جہان بدر بردند بسبب این کہ
زود خیر شدند و فی الفور معالجہ کردند تا چون گناہ بر غلام ثابت شد شاہ حکم کرد تا او را در بازار
بقنارے زندہ زندہ بطوریکہ قصما بان یا گو سفد کنند اعصنائے اور اقلہ قطعہ
کردند با جملہ بعضے راستصل در شکنجہ دارند تا بسیر و بعضے را بر و از زندہ و بعضے
اوقات شاخمائے دو و درخت را سر بہم آورہ سا قہمائے گندگار را بہر یک از شاخہائے
بتہ را کنند و چون شاخہا بقوت طبعی میل سجائے خود از دو طرف مختلف نمایند شخص از ہم
دریدہ شود و کیفیت بانچہ ساختن ز کیمان از مردم و روانمان مسطور گشت زنان
بسیار کم علی رؤس الماشہاد سیاست میرسنند بگر وقتیکہ ضرورت وقت خیلہ اقتصاد است
باشد چنانچہ قبل از بس در تیریز نے شوہر خود را مسموم ساخت حکم شد میر غضب اورا از بازار
برج بلند سے زیر انداخت و فی الحقیقت غضبیکہ سنوان در ایران دارند غالباً خطا گاہ
شمان معتقدے سیاست زیاد نیست لاکن بہر جہت در معرض ظلم و تعدے خانگی بستند
و بگز شدہ است کہ زنان بے گناہ در عقوبت شوہران و پدران گرفتار گشتہ اند و
این بیشتر مخصوص است بزنان بزرگان مگر اتفاق افتادہ است کہ کجیال بیک از پول
مخفی خیر وارند زنان را شکنجہ و عقوبت کردہ اند و بسیار است کہ اگر امیر سے یا وزیر سے
کہشتہ اند زنان و دختران اورا مانڈ کتیران بدگیران بخشیدہ اند و بعضے اوقات

بدست ترین مردم چنانچہ متعدد دن بزرگان را بہ قاطر چیاں دادہ اند لاکن این قسم نادار
 اتفاق سے افتد دلیل نشان برین عمل این است کہ ہیچ عقوبتہ بحجت مردم بزرگ بدتر ازین
 نیست و لہذا ایست یک خانوادہ موجب عبرت و آرائے دیگران است لاکن ہیچ دلیل
 نمیتواند طبیعت را مایل بانگیونہ اعمال کند کہ ہم خلاف مروت ہم خلاف مروی و ہم خلاف
 عدل انصاف است و پیش از ہمہ چیز ولایت بر خرابیہائے حکومت مطلق سے زندہ سیگل
 بیگیان حکام بلا و از جانب پادشاہ معین میشوند و میتواند بود کہ بیگلر بیگی و حاکم و وارث
 از اہل ملک بلد نہانند لاکن کلان تر و کہ خدایے محلات و ہم شہر سے باید از اہل جہان
 بلد باشند بلکہ حکم لازم باید از معتبرین و محترمین ہمان شہر باشند اگرچہ علی الرغم مردم و رافقیہ
 کلان تر و کہ خدا اتفاق نے کند لاکن رضا سے ایشان و تعیین این و ذیل است چنانچہ اگر
 پادشاہ کلان تر سے تعیین کن کہ مردم اور انجو است نمیتواند از عمدہ خدمات این شنن آید زیرا کہ
 آن و غلطی ^{شخصی} در نظر مردم را کہ لازمہ این کار است ندارد و در قس و ولایت نیز تعیین کند خدا
 ہمین قسم است اگر کسی معین شود کہ اہل ہ با و رضی نباشند علی الاطلاق این قدر نازند و
 ساقشے شود تا اینکہ سبب خرابی اتعفا سے او شود ملاحظہ این امور از لوازم است زیرا کہ
 ہیچ چیز بیشتر موجب رفاه عسیت نیست از زیار زمام پیشہ میدان یا خود انتخاب کنند یا
 برضا سے ایشان انتخاب شود و یہی بہت است کہ رہاست کہ با اختیار رعایا انتخاب میشوند
 نمیتوانند کہ مردم را از ظلم ظلم حفظ و حمایت کنند بلکہ بسیار میشود کہ خود چہ روز کہ آلت ظلم است
 برپاک شوند لاکن باز ہمان حد است کہ خلق جہت ایشان و از ند و سبب آفتاب نشان شدہ است
 نقصان پذیر نخواہد بود و بدین سبب اجابت لوازم عادیہ عمارہ خود غالباً رفاه و
 آسائش و فوایدہ و آرامش مردم را احتیاج نمیدنود و چہین بدین سبب لازم

است ذکر شود کہ در ہر شہر سے و قریہ معتبر سے چھار و پیلہ و ران و کسبہ و اہل حرفت و عملجات از
 ہر قوم رئیس مقدسے دارند کہ ویرا وسطہ صناعت خوانند و توسط سے امور صنف متعلق با و با حاکم
 بلد و کار گذران حاکم انجام بیاید این شخص را صنف اختیار سے کند و پادشاہ منصب میدہد
 و بسیار کم است کہ از عمدہ کہ دار و مغزول شود مگر ہم اہل صنف از و سے شکایت کنند و شکایت
 صنف ہم بہ ہر حرفت بے پای و بیجائے معتبر و مسموع نخواہد بود مگر اینکہ خطائے بزرگ کردہ باشد
 یا امور متعلقہ بصنف را عمدتاً حمل گنہاشتہ باشد یا سنجیدہ باید نظر ہر باشد کہ تعریف کلی از ادارہ
 امور عدلیہ کہ شامل حال جمیع مردم مختلفے کہ در مملکتے مثل ایران یافت میشود نمیتوان کرد
 قبل ازین سمت نگارش یافت کہ چیز لشکر سے از سلطنتہ این ملک منقسم باقسام و قبائل
 عدیدہ میشود کہ اصل و نشاء ہر یک با قبائل دیگر اختلاف دار و تراک از ترکستان و اعراب
 از عربستان و ایلات خود ایران کہ عبارت از کرد و لک و زند و سایر قبائل شد ازین مملکت
 و جمیع طوائف مزبورہ اگرچہ اختلاف السنہ دارند لکن عادات و رسوم شان ہمہ قریب ہم
 است غالباً در چہا در زندگی سے کنند و مدار معیشت شان بر گلہ و رسمہ و شکار است با تغییر ہوتہ
 تبدیل امکانہ مینمایند قواعد حکومتی کہ در میان خود دارند ہمہ ہم نزدیک است نہ سبب
 اسلام دارند لاجرم قوانین مقررہ در قرآن و متنبط از حدیث گردن سے نند در ایام
 صفویہ صدر الصد و بہر اہل معتبر سے یک قاضی معین میکرد و امیر قبیلہ غالب بدون حکم
 قاضی کا سے نمیکرد و پادشاہ چون منصب صدر الصد و را برداشت این قاعدہ را تغیر داد
 و در این اوقات فقط در ہر ایلیہ ملائے است کہ با سوز نکاح و طلاق سے پرواز و اطفال
 را نام سے نند و تلقین تکفین میت میکنند اگر مرہتے وے و ہد کہ احتیاج بچکار شرعی شود و بقاضی
 باشیخ الاسلام بہر شہر سے کہ نزدیک تر باشد رجوع سے کنند قاعدہ عرفیہ ایلات

یا سا مردم ایران اختلاف کلی وارو چنانکہ میتوان گفت و حقیقت قواہر سے جہاں گاندہ نہ
 بیغیر از امر اے ایل شخاصے ہستند کہ بر سر ہر طائفہ مقرر اند و ایشان را ریش سفید خوانند و این
 اشخاص غالباً نزدیک یاد و ربا میر قبیلہ قرابت و مانند و منسوب بورا ثنت دارند و ربا یام
 آرمے مملکت نمبر لکہ ہار و کلان تر قوم اند و در اوقات جنگ نمبر لکہ سلطان و سر سبک سپاہ
 و چون سرگروہ ایل را یل نباشد یکے از این اشخاص را بہ نیابت خود معین کند و کہے را کہ
 نیابت خود بر سر قوم سے گذارد و بقدر حاکم شہر یکے بر رعیت تسلط و دست باشد در میان قوم
 صاحب اختیار است اگر چہ پاک جہت ایلاتی است و آن شکوہ حتمت حکومت را نذر و اما
 بخت و بیکر متقدر تر است زیرا کہ اجراءے احکام پر و عنع سپاہ گری است لاکہ بیکر اہم اے
 قبائل ریش سفیدان طوائف ہمیشہ ملاحظہ و رعایت مردم ایلات را سے کنند اگر چہ با یقین عدل
 نیز ہستائے ہست زیرا کہ بعضے از اہم اہم ہستند کہ در صحن اقتدار ظالم و ستمگ نہ تعریف احکام
 عمالت عرفیہ این ملقبہ خالی از اشکال نیست مورا عادیہ را این طائفہ یا نائب و مثل حکام شہر
 شہر قبیلہ میکنند و اگر شخصے مقتدا بہ دریکے از طرفین باشد ریش سفیدان مجلسیہ کردہ و بعد از
 بخت و فحش تمام امر را انجام میدہند ہر کس کہ از خانوادہ باشد میخوانند کہ ہر وقت امر سے قصداً کند
 این مجلس را سنجو ہد و قبول انہ کردن آن را ظلم دانند و نے مردم قبیلہ این جنس اندازند لاکہ بیائے
 اوقات امیر قوم یا نائب بخت خوش آمد مردم حکم مجمع این مجلس میدہند زیرا کہ ہر کسے کہ از این مجلس
 صد و ربا قبیلہ آن عین عدل مروت دانند از اجرائے مجلس بورہ اشخاص معین نیستند اگر نزاع
 در باب بین باشد زمینداران معتبر جمع میشوند و اگر در باب قرصن باشد امیر و ریش سفیدان
 دو دوستان طرفین یعنی داین و مدیون اجتماع سے کنند در صورت قتل اقارب
 قاتل و مقتول بحضور مجلس سے روند و اگر ہر دو طرف از ہمان قبیلہ باشد و اہل مجلس

نے شونہ و ملائے طائفہ عادتاً یکے از اجزائے مجلس است و ہر وقت اقتضائے کند بیان
 مسئلہ شرعی میکند و مقصود از انعقاد این مجلس تعدیل منازعہ مابین طرفین است و چہنیں میتما پیہ
 کہ وضع آن بحیثیت اصلاح مابین قبیلہ شدہ است چنانچہ تقریباً ہشت سال قبل یکے از امرای
 بزرگ قاجار سجیانتے مشہور شدہ پادشاہ بقاعدہ ایلیماتی خانجوی یعنی مجلس کردہ بدلائل
 گناہ و سے ثابت کرد و مجلس حکم بعقوبت و سے نمود و لکن اگر امرے و مجلس اصلاح پذیر
 نہا شد بقوانین معمولہ رجوع کند و در میان ایلیمات چنانچہ مابین اہل شہرستان
 رسم است کہ اگر شخص مدیون از اداسے قروض خود ابا کند پس از قمتوے قاضی یا وقتے
 معین میتما پیہ کند بعد از اقتضائے آن از عمدہ قروض مزبورہ بر آید و الا جمیع اموال و را
 گرفتہ در میان طلبگاران بالسویہ قسمت کنند و قاتل را چون گناہ و سے ثابت شود
 پورٹہ مقتول سپارند تا چنانچہ خواهد از کشتن و بخشیدن و دیت گرفتن باو سے معمول دارد
 مگر اینکہ وارث مقتول ہنوز بسین و وارزہ نرسیدہ باشد کہ در نہی صورت حکم را تاخیر سے اندازند
 تا اینکہ وارث بدین سن برسد و ہمیں بہانہ بود کہ شاہ عباس بزرگ متمسک شدہ شخصے
 را بکشتن سپر بزرگ خود صفی میرزا اغوا کردہ بود از کشتہ شدن نجات داد و دیت خون
 چنانچہ در قرآن وارد است صد شتر و سحریر رقبہ مومن است لکن این آیت را نیز مثل
 سایر آیات قرآن با سخائے مختلفہ معنی کردہ اند و بقدریکہ از قواعد معمولہ در ایران میتوان
 قہمید این است کہ قاعدہ مقررہ بحیثیتین واخذ دیت نیست بلکہ موقوف است بقدرت
 یکے از طرفین در دادن و دیکھے در گرفتن و چہنیں نشان و مکانت قاتل یا مقتول را
 نیز در آن مد اطلتے تمام است چنانچہ بعضے مبالغہ گر آمدند بحیثیت خون یکے از امرای
 قبائل دادہ شدہ است فقط برابرے اینکہ نائثرہ عداوت قبیلہ انطغایا بد بغالبیہ مطیح نظر

مجلس وقتے کہ منعقد ہونے اور اصلاح ماہین درتہ مقتول یا قاتل است علی الخصوص جس وقتیکہ
 طرفین ہر کہ ام از قبیلہ علیحدہ باشند بحجت اینکه اگر بیسیہ از اسباب مرد درین مجلس اسجام نیاید
 و قاتل در صرح من اضاوات نیاید ورتہ و قاتل مقتول تا از وسعہ انتقام بخشیدہ اند خود را نشاند
 و تکلیف ہنیشمارند و در موردیکہ ورتہ مقتول تا در برابر اجر اسے حکم عدل نیستند متصل مترصد وقت
 و منظور فرصت اند تا قاتل بویافتہ انتقام خویش بگیرند درین صورت بہتہ منہج بکشت و کشتار ہنیشتر
 و عداوت زیاد تر شدہ است چنانچہ سالہا میگذرد و قطع آن نہیںشود این قسم نزاع ہنیشتر در ایام
 اغتشاش مملکت است چنانچہ یکے از امر کہ در سر ہوائے سلطنت دارد بحجت تقویت کار خود قبیلہ
 را کہ با قبیلہ دیگر عداوتے دارند آلت دست خود میسازد و از قبیلہ نزاع ماہیہ راست در یکے از کتب
 فارسی کہ در زونگارندہ اوراق موجود است مذکور است کہ در زمان شاہ سلطان حسین قاسم خان شفقتی
 آقا کمال حاکم کشتہ کہ دار الملک گلستان است کشتہ آقا جمال پسر آقا کمال کہیم خان پسر قاسم خان با بنون
 پدر کشتہ آقا سہ رفیع برادر قاسم خان آقا جمال با بنون برادر زادہ کشتہ ہدایت خان پسر آقا جمال
 آقا رفیع را با پنج نفر برادر و برادر زادہ کشتہ از خانوادہ شفقتی فقط آقا علی نام طفل کو چکے از قاسم خان
 باقی ماند ہدایت خان بحجت اینکه منہج ہست شفقتی ہا را بخدمت بدار و ایشان نیز اطاعت
 دیگرے را نمیگردند لہذا بدیش کہ آقا علی را ہم در خوردی نیز رگے ایشان مقرر کن۔ آقا علی
 بدین وسیلہ از جنگ ہدایت خان بدر رفت و چون بشانزادہ سالگی رسید از آقا محمد خان
 استمداد جستہ با عانت و سہ ہدایت خان را گرفتہ ہلاک ساخت و و پسرش حسین قلی خان
 و فتح علی خان از آقا محمد خان فرستاد چون نوبت سلطنت بہ فتح علی شاہ رسید فوجے بہ
 حسین قلی خان داد کہ رفتہ کیلان را کہ لاکسورت او بود و چنگ آورد حسین قلی خان و دو نفر
 از مردم خود را حکم کرد تا در جیلے کہ گذرگاہ آقا علی بود محضی شدہ در وقتیکہ و سے از را کہے

نزدیک آن جنگل بودے گذشت اور اکتند اقارب او ازین صورت متشکر گشته بجزیره
 لشکران گرنجیہ خود را بجماعت مصطفیٰ خان طالش کشیدند فتح علی شاہ فرمان داد تا ایشان
 دو بارہ بر سر ہلاک خود در شفت رفتہ در مدین و امان زندگی کنند و مصدق این معنی فرمانے
 تیز مہر کردہ فرستاد لہذا ایشان بشفقت رفتہ شب در روز پے فرصت بودند تا انتقام از
 حسین قلیچان بکشند تا بالآخر یکے از برادران آقا علی اور اور راہ لبضرب گلولہ تنگک پائے
 در آہ روانستی در وقتیکہ این تاریخ نوشتہ شدہ است کہ مقدار ہزار و شصت و دوہ عیسوی است
 بقدر ہفتاد و سال است کہ این نزاع در دو قبیلہ شفتی و رشتی قائم است مع الحدیث و سیا
 است کہ و ارث مقتول جمیع مایمک قائل از سیاب و اب مقترف میشود بلکہ یکے یا زیاد
 از زمان بسوب نزدیک سے را بشر طرنی برائے خود و اقارب خود سے گیر و بدون اینکہ شیر
 بہایا کا بین بدہد و این قسم اصلاح را از سایر اقسام بہتر و انند زیر اگر رشتہ قرابت پیدا شدہ
 بعد از ان شستی از میانہ برو شتہ خواہد شد قبائل ایران در معات کردن خون و وضع ہائے
 مختلف دارند کہ مطلقاً رضی بگذشتن نمیشوند و فخر را درین میدانند کہ خون را با خون
 بشویند لکن این عمو سے ندارد اگر شخصے قائل کے باشد و بخواہد کہ ورثہ مقتول از و بگذرند
 رسم است کہ شمشیر سے باطناب سیاہے بگردن انداختہ تر و وارث مقتول میرود و از و
 طلب قصاص سے کند اگرچہ قواعد مردی و مردی ہمیشہ اقتضا میکند کہ از چنین شخصے بگذرند
 لاکر بجز یا زیادہ است کہ کے باین امر اقدام کند جسے اینکہ درین باب فرمان امر اوریش سفیران و
 نیز نمیشوند زیرا کہ اینگونہ حرکت را ذلت و علامت بگیری و نامردی میدانند و چون شخصے از ایلیا
 صخر نشین یا از فقرائے سکتہ شہر بولد خونے کند و دیت برا و لازم آئیہ کہ از عدۃ متواذیر آید رسم
 این است کہ غل آہن بزرگے بگردن سے میگنارند و اورا باین قسم گہائی و اسے وارزند تا

مبلغ نامور پر جمع و او انشود و این قسم از جمیع اقسام گدا و بیشتر رحمت میر بند زنا سے محضیا
 زنا سے مطلق و ایللیات ایران بسیار کم اتفاق سے افتد و اگر جمیع اتفاق افتد غالب این است که
 اقارب بن شخص انی بر قبیل سے رسا ند نوع مخالفتی که در وضع زندگی ایللیات هست قبول
 اینگونه حرکتی کند زیرا که زواج آن منجربضی و کلی خواب بر شدنا جرم نیا بر عادت بدین بر تاسی سخت
 در عفت زنا زمان رفته نخواهد شد و اغلب این است که هر گاه کشف و تائب شود که این عمل صبر
 یافته است طرفین در معرض هلاک و بوار اند و کشند که حفظ آبرو سے خود کرده است و در سن
 و آفرین است چنانچه نگارنده اوراق شفته از یکیک از امرای تباکی سوال کرده و با تباکی که زنا
 او ثابت شود گفتند پدیر یا شوهر یا سپران بن اورا خود بزد کشند آئیکی ز امرای قبایل و تفته
 یا نسبت به سلطان یا حکومت خیانتی اندیشد و بدست پادشاه افتد پادشاه با تامل در زنا میا
 سازد و یا قبیل ساند و جز این هر گنا بدست از دست سر زنا و ارتجیب بر بارش نکند و ایستقامت
 حکم شریعت با دست عمل شود و بسیار است و اگر تفتد انا ایللیات نه بدست پادشاه یا شاه بکجه
 قتلش لازم شود و پادشاه او را بسرد و ایللیات میفرستد و او آن تفتد و یا قبیل میرساند با جمله جن و قباچ
 مزبور کاشف ازین است که بعضی احکام عدالت ایللیات بر عادت و رسم است که
 من حیث الماخذ و رسم عادت و رسم الهی و کتبه بلدان و قسم است و بر سبب وضع
 زندگی و اتفاقی که دارند بقدر طبقات دیگر رعایا در معرض ظلم و عدوان نیستند مداخله
 سلطان بالنسبه یا امور داخل ایللیات اختیار سے نماند و نیز آن کثرت که علی الاطلاق و تغیر
 نزول است بر ایللیات که حکم خواهد شد و افند است و در آنچه بجا میگذرد و در جهان قبیل اگر وضع دیگر
 اتفاق افتاده باشد اندک تفاوتی در اینها نیست و بسیار ایللیان میجوید و در رسم و عادت قبایل هر ایللیان
 تحت او را میجوید و او با دست و اولیاست و ولایت نیز بر قبیل این است که او را از دست خود بکند

لکن با این ہمہ سوخ سرد و قبیلہ در جمیع حالات در امر جو مردم خود سجدیت کہ بجز کسانیکہ دیدہ
 اند و در تال درین گونہ امور عادی بودہ اند۔ دیگرے اعتقاد نئے تو اند کہ قبائل بختیاری
 قبلی در کوہستانے کہ از صفمان گرفتہ تا شوشتر و از شوشتر تا قریب کرمانشاہان میرندکنی و از بختیاری
 و بعضے قبائل دیگر میتوان گفت کہ ہرگز بکلی در سخت اطاعت سلاطین ایران نبودہ اند و در مقابل
 جہاں نسیعہ نامہنوز بر عادات و رسوم خود روزگار میگذرانند و در ادارہ امور داخلہ چندان اعتنائے
 بر حکام و اعوان حکومت ندارند بلکہ از اراضی خفیفہ کہ در امانہ کوہستان ایشان واقع
 است بہرہ و ڈنٹہ باشند قدر سے سر باز و قلیلے مال میبندد و امنائے دولت نیز آنچه توانستہ اند
 ترغیب این طائفہ در سکنائے در آن اراضی کردہ اند یکے بچیت اینکہ ایشان از قبضہ قاعہ
 و قانون ملکی ڈنٹہ باشند و بیشتر سے اینکہ چون در آن اراضی سکنی گزینند بجز ایام لایب با بلاد
 اطراف کہ ہمیشہ در معرض تاخت و تازشان بود بجا شرت بر آئند و از معاشرت تبدیل بچ بجا ملت
 و مسامت گرایند و اینصورت مانع تقدسی و تطاول ایشان نخواہد شد قبائل عراق کہ در سواحل
 و جزایر خلیج فارس مقام دارند ہم بر رسوم اہل و اجداد خود باقی اند و اطاعت ایشان موقوف
 بضعف و قوت حکومت است و در آن صفحات قبائلے کہ در اراضی ایران سکنی دارند و تسیکہ
 ملک آرام است میتوان گفت کہ رعیت ایرانند لکن کم وقتے است کہ احکام گہ گہ گران دولت
 بر جزایر بحر عم جاری باشند چنانچہ حال میتوان گفت کہ جمیع جزایر این بجز از سخت حکومت ایران
 خارج اند جزیرہ خارک فقط جائیت کہ قدر سے از عساکر ایرانی در آن ہند اگر پسلطان
 پادشاہ علی الاستحقاق ہمہ جزایر میانند و در ایران رسم است کہ اعیان مملکت نامے قبائلے از
 پائے تخت و در اند بعضے از خانوادہ خود در دریا یا بادشاہی میگذرانند کہ علامت صداقت و
 دولت خوہی است و ایشان اگر وی گویند اگر چہ ہمیشہ مراقب این ہستند کہ در دیہائے نگرینند

این چیزها را در سینه خود نگاه میدارند و در وقتی که بخواهند از آن استفاده کنند
 است برو و اگر چه در بعضی اوقات که بپس پرده طغیان و سرکشی کشند و بسیار تقبل سازند لکن بعد
 اینگونه اتفاقاتی که افتد و بدین سبب بسیار بر جاوه اطاعت مستقیم اند و همین سبب اگر
 امری قدرت داشته باشد حتی المقدور تن باریا میورنید بده چون رضی شود که پسر بزرگ یا یکی
 از خانواده خود را بدربار شاه می بگذارد و عیال او را با خود می برد و او را در میان اهل
 خراجگده ایران اگر چه هر کس را بساعت بخت برسد برتری نشیند کرد و در این میان آنکه خواهد که
 در محله و در امور و انلیه ملک ایشان نماید سر باز میزند و از آنجایی که در میان او و ملکش جز
 مالک رو گیشت سالهاست بسیار از بزرگان خراجگده ایران بود و در آنجا که در میان او
 بر رسوم آباء و اجداد خود زندگی میکنند و در حدود مالک میباشند و در میان آنها و اهل آنجا
 و در واقع در حکومت او کلیه مشایخ و حکومه است و در میان آنها و اهل آنجا که در آنجا
 او بسیار در میان مردم است و در آنجا که در آنجا که در آنجا که در آنجا که در آنجا
 قرار دارند و در آنجا که در آنجا که در آنجا که در آنجا که در آنجا که در آنجا
 در آنجا که در آنجا که در آنجا که در آنجا که در آنجا که در آنجا که در آنجا
 یا اینکه در آنجا که در آنجا که در آنجا که در آنجا که در آنجا که در آنجا
 و اهم از آنکه در خانه یا در جاه و جمعیه باشند گاهی در آنجا که در آنجا که در آنجا
 زندگی کنند این عادت در کردستان یا سبب وضع ملکه یا سبب آنست که در حفظ رسوم
 قدیمه خود از دور هم حال مانع هیچ جهات ترقی و ترویج این زمینها نیست و اینها
 از دو هزار سال پیش تا بحال یکدیگر را در آنجا که در آنجا که در آنجا که در آنجا
 عهد نوشید این در ایران است و اینها را در آنجا که در آنجا که در آنجا که در آنجا

بود و این طایفه بعد این وقت پیدا کرد و ورین دو عصر هم السیلا و عالم بود و نزدیک و جوار سے تمام وقت
 یا ایضا قبایلی نکر و ندر و غیرتے نکر قتل حقیقت این است که کرد و نشتے را که موسوی تین پڑی
 ناز و نیرت شہر و شیر مشہور زیر اکثرین پیش بان مال مرد را پیش از پیش دست خوش ظلم و زبون
 ظلمه میساز و ولند آژادی با جهالت را در میان کوہ ٹٹے پے آب و گیاه ترجیح میداد و بر
 متاع غیب و شتائے که لازمیانگی نہ حالت و آزادی خویش میدانت صابر بل منتظر بود پس
 بهاستے سبب نیست اگر در اینگونہ مردم هرگز شہر بعیت را برتر و خوشے زیاد نبوده است و بلکے
 بیعت بردار یکدیگر کرد و درین ندر و شتے شتے اند و اگر چه حال متدین بدین اسلام ندوے نہ
 چندان چهره از جوان به پندار این شہر است بفرز این مذہب و از ندر و حنہ که شہر حاکم نشین
 اردالان است بعضی شہر است و دیگر مساجد و ملا است و قواعد شریعی غالباً مانند سایر ملایران
 متوجه شد و این طایفه ازین حکمت نازند این ہم کہ شہر سکته کردستان سنی
 این شہر در ندر و نیا برین و در ندر و نیا برین است این طایفه که ندر و نیا برین است این
 و در ندر و نیا برین است این طایفه که ندر و نیا برین است این طایفه که ندر و نیا برین است
 طایفه این طایفه که ندر و نیا برین است این طایفه که ندر و نیا برین است این طایفه که ندر و نیا برین است
 ایشان شہر الامکان سی بر فورہ در ندر و نیا برین است این طایفه که ندر و نیا برین است
 و رو چہ کہ آن را نازند سکتند و بیعت پڑی میل از صحت مسافت و شت و ارو شد
 صفا ندر سے کہ از جانی و الی صحتی شده بود در ضمن صحبت گفت کہ چونے از ایل سر کوہ
 دیروز پد فرود گشتیم کہ ہم تم تیر این ندر و نیا برین است این طایفه که ندر و نیا برین است
 بعیت این یکدیگر خود و وارث است کہ و اگر نیست کہ و حواسے خون کن گفتیم البتہ والے ملکات
 ملاحظہ فرمائید کہ گفت والی عنیت ندر و ورین گو نہ امور دخل و تصرف کند بلکہ انیکے بعضی دیگر از

از آن سلاطنت آنقدر قلیه از ارضی متعلقه بعلما سے ملتی را درو

لب ارباب عمامیم وظایف دارند بدین سبب در هر ضلع از ضلع
ایف قضات محکم شرع و تعمیر مساجد و مدارس و اصلاح آثار و

نیز بدین ارباب میکنند مجتهدین غالباً یا از زمین که دارند یا از جهات دیگر بخود روزگار
سیکند از آنکه اگر ملک وقفی در جائیکه ایشان هستند باشد با ایشان نحل میشود و پیش نماز آن
بیشتر مواجب دارند لکن بسیار مردم مختصر هم نیستند که بدون وظیفه و مقرری اینکار میکنند
شیخ اسلام و قاضی و غیره هر یک مواجب در شان سره معین دارند در انصافان خراج اینگونه
اشخاص ساله ده هزار تومان قلمداد شده است مواجب شیخ الاسلام شیراز ساله دو هزار
تومان است املاک خالصه را در هر جا هست و اوقافین همانجا زراعت میکنند بطوریکه که
مناسب بحال زراعت است گویند که این فکر از زمان نوشیروان عادل است و شک نیست
که خیلی قدیم است اول حاصل را که هنوز اینتا ده است تخمین میکنند و شخصی مخصوص بجهت
این کار معین است پس از تخمین و تعیین تخم اگر از طرف دیوان است بر میدارند و در
میکند و بعد از یک آن را وضع میکنند بجهت کسی که در دو طرف میکند و آنجا که
خرمن را کوبیده گاه را از او جدا میسازند و آنچه باقی ماند با زمین زراعت و پادشاه بالسوی قسمت
بعضی نوشته اند که در بعضی جاها زراعت دولت حاصل را پادشاه میدهند زمینها
اربابی از روک آب مالیه میدهند مثل اینکه اگر آب معین از روک داشته باشند بعد
از وضع تخم و حصه معین بجهت درو زنده و کوبیده از روک اگر اوقات که بریزد باشد از رو
یک و نیم و اگر از چاه و نالاب آب دهند از رو نیم حاصل را بجمکوت و دهند زمین تا
خالصه را که زراعت آنها فقط بسته آب باران است بزراعت میدهند و آنچه از رو مرغیب

است معمول میدارند اگر تخم از زارع باشد وہ یک از حاصل بدیوان سے دہدوریکے از مسائل
 دہدوونوشته است درینصورت احتمال دارد کہ تخم از دیوان باشد این قسم زراعت
 بعضے اوقات خوب حاصل میدید لکن بسیار ہم اتفاق سے افتد کہ بیج بدست
 نیاید و این قسم زمین اگر اربابی باشد بسیار کم است کہ زراعت شود و اگر زراعت شود
 حاصل بدست بیاید مالک دہدوونیم بدیوان باید بدست آنچه مذکور شد در باب محصولات صیفی
 است ادا و محصول شتوی فقط بیج بر تو اعد ز پورہ زراعت میشود پس خرید و یک کہ درین
 موسم کاشته میشود تخم از رعیت است چون حاصل بدست آید ثلث آن حق دیوان
 است و در زمینہا سے اربابی دہدوونیم از حاصل شتوی بدیوان میدہند اختلاف اوقات
 زراعت نیز بہت بسبب اختلاف اہویہ مالک چنانچہ در عراق آذربایجان و بعضے از صفا
 فارس حاصل صیفی از اواخر جوزا بنا سے درو میگزارند و تا آخر سرطان تمام میشود تا اواخر
 مثل شوشتر و خوزستان و شستان جیلے زودتر میکارند قواعد مز پورہ فوق را بتیوان گفت
 قواعد کلیہ الیت کہ مالیہ ارضی در بسیاری از ممالک ایران و تیرہ جمع میشود و بعضے
 از اطراف شاید کہ رسوم ملکی و ذوالع محصورہ موجب اختلاف مال دیوان شود لکن نہ
 چندان کہ قابل ذکر باشد قرار و بند و بست ما بین صاحبان ملک و زراعتین اراضی مملکت
 دیوان معین است و بر ہر طرف معلوم زراع و ارباب مالک غالباً مال دیوان را
 جنس میدہند و درین باب نیز رعایت استعمالات و رسوم و رفاہ و قدمت زراع میشود
 و در بعضے از دہات کہ مردمش فقیر اند بیشتر بلکہ ہمہ مالیہ را جنس میدہند و چون مقدور رعیت
 زیادہ باشد غالباً ادا و وجہ نقد را ترجیح میدہند زیرا کہ در اوایل آن زحمت محصولان مالیہ
 کمتر است اما بنا بر قاعدہ مقررہ رعیت باید مال دیوان را نصف نقد و نصف جنس بدہد

و بعضے از کتب مسطور است کہ مقابل ہر یکتوان نقد معاول کچھ ذرا بخش است ازین معلوم
 ہوتہ کہ قیمت کچھ وارغلہ یک تومان است لکن درین او اخذ دیوان ہر خودک سے یکتومان و نیم
 تا دو تومان ہم از رعیت گرفتہ است واضح است کہ قواعد مزبورہ کہ بجهت اراضی است مطلقاً شامل
 زمینہائے کہ خیلے حاصل خیز است و باغات اطراف شہر یا پنچو ایدہ بود در ایامیکہ مملکت را
 اعتدالش و اختلافے بنودہ است بتحقیق پیوستہ کہ در بعضے از اراضی اطراف اصفہان
 از ہر جریبے بیش از سی کردن عاید میشدہ است لکن این قسم زمین یا باید زمین باغ باشند یا
 زمینہائیکہ بجهت شراعت خرچوزہ بودہ است زیرا کہ خرچوزہ در اطراف اصفہان یا دیسکارند زمینہائے
 لم زمین و باہر راہر کس از دیوان پنچو ایدہ بجهت اینکہ مانعے بسازد یا عمارتے در آن بنا کند بدون
 مضائق میدہند و کاغذ قرار نامید ہند کہ پشت در پشت بر آن عمل شود و باینطور کہ نالیہ خرابی
 کہ از بابت زمین بدہند و شہر چار میوہ دار نیز اگر در آن زمین بروید و برابرید برب من و نخت تفاوت
 میوہ نیز نالیہ مقرر است اما مال دیوان میوہ یا نیست بلکہ خیلے کہ است ابد بار بجهت میشود و الا این
 و خود از انی نمے شدہ و سنہ ہزار و ہشتصد عیسوی کہ مولف اوراق شہر دیوان کے از انی آن ملک کہ
 مرے زکی و بانجہر بود تفصیل مال دیوان شہر چار میوہ دار را بدین نوع نقل کرد کہ تاک را اگر فایز اب
 باشد یعنی آب مقرر و شستہ باشد و نختے شش و نیا را اگر بخش باشد یعنی آب معین نہ شستہ باشد پنچو ایدہ
 میگیرند سیب گلابی و شفتالو و امثال آن نختے بت و نیا روگرد و در نختے صد و پنجاہ گینہ نظر زود ہر
 حکومت ایران ہمیشہ اعتقاد این کردہ است کہ زمینہا قابل شراعت را بنوعی خیلے مناسب یا نالیہ ہستند
 بدہند و لین طالیہ نیز نافوق آنچہ ضروریات مصارف شان اقتضا میکند شراعت نمے کنند بحد انہ
 وسیع و چندان خصب کہ بر سے بیلاق و متعلق ایشان مقرر شدہ است اگر چہ بیک جہت جزا سے
 حقوق خدا شکر سے ایشان ملحوظ میشود و لے جزا سے مال دیوانی از ہر خانوار ہر حسب مکنند

میکرند و این مالیہ باستصواب سرکردہ ایل یا گما تندگان و سے جمع میشود و سبے ہمیشہ ہر ایک
 قرار دیت و سہ ہرگز ہم زیادہ دیت ہم شخصے کہ و رفوق ہو سے اشارت فرست تقضیل میں مالیہ
 راور شیراز و اطراف آن بدین نوع ذکر میکند۔ گا و شیر و ہبید و دینار و خرو و دیت دینار و دیکھا کہ
 برائے کہ گرفتن است ہزار و دینار و شیر ہبید و دینار کو سفند ہفتصد دینار سالیانہ بدیوان میدہند
 یک جزئیات معین ایران حاصل میشود از کرائیہ زمین خانہ و حماما و کاروان سارا و دو کابین
 و آسیا و کارخانہ اعم از یکہ قماش باشد یا کارخانہ شیشہ گری و دباغی و آہنگری و کوزہ گری و
 امثال آن و مرکب مال التجارہ خارجیہ و داخلیہ بعضے ازین مالیہ از انقصائے خانہ ازان ^{صفوہ}
 و زندیہ تا بحال خیلے زیاد شدہ است زیرا کہ در اخلاصے کہ بعد از زوال ہر ایک از این
 دو خانوادہ رو سے و ادبیا ر املاک کہ متعلق باشخاص بود بہ تصرف دیوان آمد و پتھر کہ
 مستبر جمع کو چہا کہ و رایم سابق مال مردم بود حال و قبضہ حکومت است و بر عایا بکرا یہ میدہند
 و مالیہ ناخود از دو کابین مبلغے خطیر میشود اگر دوکان ملک دیوان باشد کرائیہ بہ نسبت فائدہ کہ
 از آن حاصل میشود مقرر است و اگر از رعیت است سالیانہ آمد آن ر تخمین کردہ وہ وہ و و
 دیوان میگید و این قسم مالیہ را کہ از کرائیہ زمین و دو کابین و ر شہرہا و از ایلات و حشامات
 میگید نہ شمار می خانہ شماری میگویند و در اخذ آن رعایت حال اشخاص نمیشود بلکہ بہ نفع
 قاعدہ کرائیہ مقرر شدہ است باید بدہند بالجمہ قواعدیکہ مبنائے مالیہ معین ایران بر است
 ہمہ موافق عدل و انصاف است و بنوعی بر رعیت و دیوان معلوم است کہ در اخذ آن
 یہ تسلیم و نداشتگانے متبر تب میشود لکن سلاطین ایران ہرگز با بقدر مالیہ قناعت کردہ اند بانواع
 و اسباب سے دیگر رعیت راور مقرر ظلم و قہری آوردہ ہر سہا از ایشان گرفته اند از انجملہ است
 پیشانیہ مشککش ہم ہدیوان بردہ ہمت کردہ و عادیہ و اتفاقیہ چٹکی شہا سے عادیہ تعارفاتے

است کہ ہر سال در عید نوروز و ہفتسم ہادی و اطراف و امر است قبائل و تراسازیر کے پاس
 بزرگ پادشاہ پینتہ و این پیشکش بالذمہ منصب و کنت اشخاص مختلف میشد و اس پادشاہین
 امتیہ تقسیمہ کہ در کسب یافت میشود برسم پیشکش میفرستند بعضے اوقات بلانے خطیر و بدین پیشکش
 میکنند و این قسم پیشکش از ساری خاصہ بخرچ پادشاہ سازگار ترست بر صاحب شہ
 بزرگے از روستہ ازوم باہر مانا این پیشکش را بدہ کہ فی الحقیقہ خبر ما لیبہ مہسوب است
 بنا برین بالانہ (۱) خرچ و اربابہ رون و صنایع میشود فقار سبال و این وارد و موافق
 برسم است کمر و اون سبب ان منصب زیاد کردن آن و تیبہ ازیر و جاما و عزت است
 خرچ امر است خرانگ اتری و زمین برسم یعنی و ایام نوروز برابر پادشاہ میہ میتواند گفت کہ
 این نیز از قسم پیشکش است اول سال است گویند کہ سبب این پیشکش اتقوی باد و خمس تبعیہ مایہ تقاسم
 مملکت میشود و چون میدنیم کہ یکے از حکام ہم ازین سال مگر در سال از صد ہزار تومان کمتر
 پیشکش کردہ است با این مہیورت تقویت و تہتہ باشد یکے اصحابان با نگریند بر صاحب
 ایام نوروز ہزار ہشتصد و تہتہ ہجرتی حضور و تہتہ و پیشکش را ویدہ است میگوید کہ پیشکش
 حاجی محمد حسین خان نچاہ و پنج قاطرہ و کہ بارہ یک ہزار تومان نقد و برہ یک شال کشمیری
 و رقائت نقاست بود حاجی محمد حسین خان مرے بنایت محترم و معتبر ہمالاک و مالک مصفا
 و مصنافات آن شہر است این دولت را از آبادی مصفمان کہ خود سبب است تمجیل
 مے کند بالجمہ لغیر از خرچ امر است ہزار و پیشکشہاے کہ ارباب مناصب ہر سالہ و در
 نوروز میدیند پیشکشہائے دیگر ہست کہ عین ان امتیہ تقایم ہست از چہ تہتہ دید آن خان
 از اشکال نیست و لے این قسم پیشکش ہم بیان خطہ میشود مثل نیکہ و آرد و مایہ و سبب
 لے گزیندن تجارے کہ ہمراہ آرد و تہتہ ہزار ہشت ہجرتی ہست با این حدیث مجموع مصیف ہزار ہشت

وہقان بیچارہ مجبور شدہ است کہ حاصل فروتنہ کردہ راہتیت نازلی فروختہ او اسے وجہ
 صادر کن بسیار دیدہ میشود کہ غلہ کہ رعیت خروار سے کیتومان فروختہ است بدو تو مان باکیا
 تو مان و نیم بیروش میرسد زیرا کہ حکام تعیین مبلغ میکنند کہ ہر وہے با یہ چه قدر بہد بہین امر با
 طرفداری و بی انصافی میشود و مبلغ ماخوذ ازین نثریہ معاول و خوش البیہ ملکیت تخمین شدہ است
 و بنا بر مقتضات مسطورہ داخل پادشاہ ایران از وجوہ پیشکش و جرائع و صادرات معاول
 مال یہ ملکیت قلم داوہ شدہ است کہ جس جیت المجموع یعنی منضمًا بہالیہ قدر سے کمتر از شش ملین
 استرلینگ است لیکن ازین مبلغ فقط قدر سے داخل خزانہ میشود مبلغے کثیر سببت خرج اخذ
 و جمع آن وضع بسیار ہم جنس است کہ صرف مصالحہ ملکیت سے شو و ہمچنین رسمے شائع
 است کہ علما سے ملت و قصات عدالت و امرائے مملکت و خاندان سلطنت و عساکر
 دولت را سپور و غلات و تیولاتیہ و راضیہ مختلفہ داوہ مالیات اسجا بہت مدد شام
 و وظایف و مشاہرہ و مواجیب ایشان مقرر نتیجید بالجلہ دلیل بقدر کفایت است کہ
 گیویم آچند در باب مالیات ایران مذکور شد قریب سببت است زیرا کہ مبنائے
 تقریرات مزبورہ بر اخبار کائنیت از اہل ایران کہ از نیگو نامور مسامع و
 استحضار کلی داشته اند احتمال دارد کہ در جمع مالیہ من جمیع المجموع اند کے مبالغہ
 رفتہ باشد مصارف حکومت را بہولت نمیتوان تعیین کرد لیکن محقق است کہ مخارج خید
 کمتر از داخل است *

ناسخ التواریخ

جنگ سکندر بادار اور فلطینہ ایران پندرہ روز ہوئی
 و ہشتادویک سال بعد از ہیویط آدم ہوو

چون اسکندر در شہر طبراسے تجھیر لشکر واقعہ اوسپاہ فرمودہ بعد از دم زخم و ہرا کچ وادہ از
 وجہ وفات عبور نمود و در بلا نیکس گشتند و چون معلوم کرد کہ دارا اور ارض بلا
 رشتہ نگاہ ساختہ و ایسہ میان و دو پاہی کہ عبارت از دو کرد و پانہند متقدم بہ کاب
 دوست حکم داد تا پہ پارس و شکر ریلدیکس توقف نمودہ کار خود را بنظام کردند
 و از اسباب کویزادہ قریب با شش ار بلا و دو ہشتاد و در اسجا شکر گاہ ہر بقانون برآوردہ
 آردن را سکر سے پہ تہانت تبین کردند انکا ہ مردم پیر و ناتوان و مریض را
 و لشکر گاہ تنجائے گذاشتند و نیمہ شبے پہیل ہزار تن پیادہ و سہشت ہزار تن
 سوارہ بجز جنگ دارا از آن جایگاہ بیرون شد و حکم داد کہ لشکر یان نہ یادہ ہراند
 انکہ و آن نہ حیرت ہرست با خود حل نہ کنند چون یک نیمہ از آن مسافت کہ
 باہار اور میان داشتند و نوزدید تلے بزرگ پدیدار گشت اسکندر بہ
 بندہ پیر سران تل برآمدہ لشکر گاہ دارا را از آن سوئے مشاہدہ نمود

کہ چند ایک نور بھر را گذر بود بر مرد و مرکب سے گذشت اسکندر زمانے دیر ہے باخود
 سے اندیشید کہ باں سپاہ اندک اگر بدیشان تا خن کنند از قافلن خرد پیروں است
 پس لشکر بیان را فرمود تا در انجام فرود و دشمنند و صنا و سپاہ را پر است
 مشاوره حاضر ساخته انجمنے پر آر است و ہر کس سخنے گفت طاقت پارینا کہ سرور
 بزرگ بود بر پاسے خاصتہ عرض کرد کہ صواب آن است کہ چند تن مرد دلاور را
 لشکر بیرون شدہ بجانب ایشان نزدیک کنند کہ رسم دروش آن جماعت را با
 داند و باز آید تا در میدان جنگ کار بر بصیرت بود این سخن در حضرت اسکندر سپیدی
 افتاد و خود کہ از دیگر مردم برومی و دلاوری برتر می داشت با چند تن از گزیدگان سپاہ
 اسب پر چھاند و نیز دیکھے لشکر دار اسکندر سوم و نظام ایشان و قوت حاصل
 کرد و بار آمدہ مردم را نوید ظفر داد و کسہ ہنگان سپاہ را با لطافت و شفاقتی خستہ زنی
 اسکندر ساخت فرمود آن شب را در فراز آن کوہ سیا سیند و فرود چھاندہ اندازند
 و از آن سو سے چون دار از ورود لشکر دشمن آگہی یافت صبح کا و صفت بر کشید و چون پیام
 دیران از آن زیادہ بود کہ در آن عرصہ بر یک صدف شونہ بنامو کرد و آگہی و از اسب پر
 با ایستادن و جنگی را برو بہرہ ساخت و خود با پانزدہ ہزار سوار چہار و شتابان و
 غلامان خاصہ در قلب صفت اہل جائے گرفتند و چہ اندک از لشکر یونان و میان
 سپاہ ایران بود فرمود تا در میز و میسرہ لشکر جائے گرفتند و از اعریان ایران سرداران
 بزرگ و مہینہ و میسرہ بگماشت و با این بہیہ سبب کثرت مردم و فرزونی لشکر بیان
 نظام کہ باقی بود موافق و موافق نیامد سوارہ و پیادہ بختلشدند و در ہا جنگی را پیش
 رفتہ سے سپاہ بد استند و فیلہا سے کوہ توان را از دستمال جائے دادند

لشکرِ کرمان را کہ مردمِ انگریز سنبلیا گویند و اہل عراق را کہ بظریمانا منند باقیایل
 کبھی دوسیا بہ فرمان دار اور مقدمتہ الجیش ایستادند و حکم شد کہ چون سپاہِ اسکندر
 نزدیک شوند مجال دہند کہ بشکر گاہ در آئند و از دہنبال ایشان در آمدہ آن جماعت
 را محصور دارند و از میان برگیزند و لشکر دارا پرچار بہرہ بودند بعضی را آلت حرب
 شمشیر پود و برنجے را نیزہ و گروہے با ترنہین بودند و جماعتے چو بہا سگران
 در دست داشتند و آمادہ قتال بودند اما سپاہ دارا اسگرے در اطراف نیوہ
 و از لشکر اسکندر بغایت ہراسناک بودند خدا صد آن جماعت کہ در جنگ غرناخس و
 اسس حاضر بودند علی الجملہ اسکندر نیز سی و دو ہزار تن از لشکر یان خود را برد و
 بہرہ کرد و بہر بہرہ را بقانون نظام فلنکس کہ ازین پیش مذکور شد بداشت و
 چیمے را کہ آلات جنگ ایشان گران بود از قفائے آن کردہ جائے داد و در حفظ
 و حراست ایشان قیام نمایند و سوارگان سپاہ را در سیمنہ و عیسرہ گجماشت و
 حکم داد کہ با تیر غار اشکاف اسپہاے عرادہ را با خاک در اندازند و چون اسکندر
 دانست کہ گزیدہ سپاہ دارا در قلب جائے دارند لشکر خود را فرمود تا بسوگور
 میسرہ حملہ برد چون لشکر اسکندر بجانب میسرہ رو می آوردند و دارا حسن تدبیر
 اورا دانست کہ از جنگ رو برد و سرتافت میسرہ سپاہ خود را حکم دادہ تا
 قریب بقلب شوند و جنگ اسکندر را بقلب اندازند مع القصہ نائرہ حرب بالا
 گرفت و ترکمانان کہ مقدمتہ الجیش لشکر دارا بودند اسب برانگینند و با سوارہ
 سپاہ اسکندر جنگ در انداختند زمانے بر نیامد کہ ترکمانان شکستہ شدند و راہ فرا
 پیش گرفتند دارا چون چنان دید حکم داد کہ عرادہاے جنگی را بتازند و لشکر دشمن

را در بزم نورد و ند چون عواد با بختش آمد که اندران یونان با خدنگ خار در اسپهاسه
 عواده را بجاک در انداختند چنانکه عواد با از رفتن بمباند و ارا چون چسان دید از
 قلب سپاه بجنبید و چون سواره و پیاده ایرانیان مخطط بود مدکار لشکر از آن بختن
 پریشان گشت و اسکندر با مقدمه تجمیث بدیشان تا خسته از دنبال او پیاده
 با نظام فلنکس نیز در رسیدند و جنگ در پیوستند چنانکه کار برابر ایرانیان
 تنگ شده راه نبریت پیش گرفتند و ارا نیز مجال درنگ ندیده ازمیش با نبریت
 بنویز پارمینا که در مسیر سپاه اسکندر بود با ایرانیان جنگ در میان داشت و
 سپاه ایران گرد او را فرو گرفته عظیم کوشش نمودند اسکندر چون حال ایشان
 را بدانت جمعی را از قلب لشکر با عانت پارمینا فرستاد و این وقت ارا
 که از میان میدان باز پس گنجیت بود چون حال اسکندر را معلوم کرد
 و دانست که در قلب لشکر مردی اندک باقی مانده اندگ و بجز سواره سبده
 ایران را بجانب قلب باورد است و ایشان سبب انگیزه با اسکندر و او بفرستند
 پادشاه یونان جمعی از جنگجویان را که از آلمات جنگ گرفتار بودند حکم داد که
 بشد و ایران جنگ در انداختند و مردان کوشیده ایشان را بشکستند آنگاه
 اسکندر خود بجانب مسیر با عانت پارمینا تاختن کرد و با لشکر سبزیان و با خبر
 و پارس که بدان جانب بودند جنگ به پیوست و در این کار زار شدت تن از
 سرداران بزرگ یونان مقتول گشتند اما با اینهمه مردم یونان ظفر بستند و
 ایرانیان را یکبار نبریت کردند و درین مصاف چهل هزار تن از لشکر
 ایران و پانصد تن از سپاه اسکندر عرضه هلاک گشت و ببلغ چهل مینان

زر و سیم و آلات و آوانی زرین و سیمین و جو اہر شاداب و انشیام و تھنیہ غنیمت
مردم یونان گشت کہ آن را بہ بیت ہزار سکہ شتر پنج ہزار نفر شتر حمل کردند
و بعد ازین فتح ممالک بابلونیا و سوزیانا و پرسیس کہ بخراسان و
فارس مشہور است مسخر اسکندر گشت و دار الملک این ممالک کہ بابلان و سوزاو
پرسیس کہ عبارت از تخت جمشید است بہ تخت فرمان آمد و کار ایرانیاں چنان
بے سامان گشت کہ دیگر نیروے مقابلہ اسکندر نداشتند بہ

غلبہ اسکندر پدید آید پنج ہزار و دویست ہشتاد و یک سال بعد از زووم

چون اسکندر یکپارہ سپاہ ایرانیاں را بہر میت کرد بشہر بابل درآمد و مردم آن بلیدہ کہ از
عمال دار اصبحت روزے بردند از و رود اسکندر بہ نہایت شاد و مسرور شدند چنان
از یک ماہ از بابل بشہر سوڑا کہ اکنون بشوش مشہور است درآمد و در آن بلیدہ دفعینہ از دار
بدست اسکندر افتاد کہ چنانہ ہزار طالینت زر خالص عاید گشت کہ بہر طالینت عبارت
از دویست و نیاہ زر باشد و در ایام توقف اسکندر در شوش شترشش ہزار تن پیادہ و
پانصد تن سوارہ از ماکادونیا در رسیدہ بلحق سپاہ وے گشت و درین وقت بجز
اسکندر رسید کہ دارا بار صنی میدیا کہ عبارت از آواز باسیجان است گر سخنیہ و بعضی از ممالک
عراق عجم نیز بہ زیر فرمان او ست اسکندر متعرض او نہ شدہ نخست بسوا صطخر و
پرسیس عبور فرمود و بعضی از لشکریان ایران کہ در حضرت او نافرمانی کردہ سبحال
شامخہ گر سخنیہ بودند در چین عبور ہمگی را کیفر دادہ مطیع و متقاد فرمود و در ایام توقف
در احرز و پرسیس ضمیمہ اسکندر کہ اورا طیس نام بود و پوستہ کین ایرانیاں در دل

سے داشت سب سے شوہر راست طایخ یافتہ مجدمت از شرافت نہروتن شرف لغت
 ایران سالہا ممالک یونان را خراب و ویران داشتند و بیچ دقیقه از توب و قتل باقی
 نمانے گزشتند ہر گاہ پادشاہ راسر مکافات باشد من چنان خواہم کہ یک شب آن کیفر
 بدیشیان و ہم و آن چنان است کہ فرمان دینی تا دہمین شب لشکر یان شہر اصطخر را
 خراب کنند و آتش در زند مع القصد وستی حکم از اسکند بسند و سپاہ را فرمودند
 آن شب اموال مردم را کہ یک صد و بیست ہزار طالعیت تعلیم آہنہا است بزدلند و
 براسترا شتر حمل کردہ از شہر بدر بردند آنگاہ تمامت اصطخر را کہ سالہا دار الملک ملک
 ایران بود خراب کردند و آتش در زند و تخت جمشید را بسوختند و ویران ساختند چنانکہ
 ہنوز تا آن حق و تخریب باقی است بالجملہ روز دیگر خبر رسید کہ دار اور کبابا کہ
 اکنون بقلعہ و مہمدان مشہور است سکون دارد اسکند ساز سپاہ کردہ بدان جانب کوچ
 داد و مدت پانزدہ روز ہر روزی وہ فرسنگ قطع مسافت فرمودہ و آن ہنوز فرود
 شد و معلوم شد کہ دار اخیر تا سخن اسکند را اصفا فرمود و چون رخ رو قبل اندوہ داد فرمودہ
 پس اسکند روزی چند و رآن جا توقف فرمود و از حال لشکر یان با سپہر سبزی فرود
 و سوارہ طسا ایار کہ در ہر نادر و زحمت فراوان دیدہ بودند با ایصال فرسوم و بذل عطا
 خوشدل ساختہ بعلوہ و ہزار طالعیت شربانعام ایشان مقرر داشت و آن جماعت
 را شاد کام حضرت انصرون داد تا یک پند مدت در خانہاے خویش آسودہ و غنودہ باشند
 آن گاہ امر اے در گاہ و سران سپہ و عموم لشکر یان را حاضر ساختہ فرمود کہ ما را در حق
 بیچکس حکومتے بشنایگان نباشد ہر کرا دل سوسے است و ملازمت حضرت
 ما را طالب است نام اورا در دفتر چاکران بزرگارند و فرسوم اورا مقرر و معین

فرمایند سہرا میل آن باشد کہ از ملازمت خدمت استعفا جوید و با خانہ خویش شود ہم
 باوستے سخا اہد و عموم لشکر یان پیشانی بر خاک نہادند و ملازمت رکاب را اختیار کردند
 و قلیبا از مردم کہ عنایت وطن نمودند ہم ایشان را مطلق العنان ساختہ با العام و افضل
 خسر وانی خصت انصراف داد آنگاہ مردے از بزرگان ایران کہ اقسی و اطمین نام
 داشت دروزگار سے دراز بکم دار اور قلعه شوشتر مجوس بود بفرمودہ اسکندر از
 جس سجات یافتہ با یالت و حکومت آذربایجان مفتخر گشت و از پس این واقعه پادشاہ
 یونان با مردان مبارز بطلب دارا کوچ دادہ واروشہر بر گشت و دارا از اسجا
 در تنگی کسب یان کہ عبارت از کنار دریا سے خزر است گریخت و از اسجا عبور کردہ از
 اراضی کرکان بسوسے خراسان در رفت چنانکہ مذکور سے شود۔

جلوس اسکندر در مملکت ایران چہ ہزار و دو سہت

و ہشتاد و یک سال بعد از ہبوط آدم بود

از ان گاہ کہ لشکر ایران در ارض اربلا شکستہ شد ہرگز ان اجماع کہ در خور جنگ
 اسکندر باشد فراہم نہ گشت اما چون دارا بطرف خراسان گریخت و از جانب
 اولیس کہ بچے از بزرگان در گاہ بود حکومت اراضی خراسان و بلخ داشت بخدمت
 تیاقت و سی ہزار تن از مردم یونان و چہار ہزار تن از لشکر یان فلاخن انگن
 دسہ ہزار سوارہ کہ بیشتر از ایشان از مردم عراق بودند بر سر دارا گریختند
 و دارا غم کرد کہ با آن لشکر بجانب عراق آمدہ و دیگر بارہ سپاہے در خور جنگ
 فراہم کند و چند منزل کوچ دادہ ہم از نیمہ راہ پیشان گشت و مراجعت کرد و گفت

کہ زیر زمین اراضی زمین کھم و چون اسکندر بدین جانب شور با این سپاہ قلیسل
 مصاف و ہم در این ہنگام کتبس یا انبرزانس کہ ہم یکے از بزرگان حضرت دارا
 بود بہمانی ساز شور سے طراز داد و گفت مردم ایران از دارا بچیدہ خاطر اند و سرگز در
 راہ او کوشش نکنند بہتر آن است کہ اورا از میان بر گیریم و خود بکار سلطنت
 پروا ختمہ بنا اسکندر مصاف دہیم و جمعے از صنادید سپاہ را بدین سخن ہمدستان
 ساختند مردم یونان در حق کتبس بدگمان شدند و از بدگمانی او با خدمت دارا
 شکایت بردند و عرض کردند کہ صواب آن است کہ درین مدت فترت منظر و حال
 پادشاہ ایران لشکر یونان با شہنشاہ را سخن ایشان را بصواب بشمرد و چہ اندیشید کہ
 مردم یونان زمین دور بنا شد کہ ہوائے اسکندر جو نید و چون فرصتے بدست
 کنند بچمت قرب باو سے مراگزند سے رسانند تا جرم اجداز سے روز کتبس و
 انبرزانس و جمعے دیگر از بزرگان ہمدست و ہمدستان شدہ بردار بشوریدند و
 اورا گرفتہ باز بچیمہ زمین بر بستند و نہایت بہادہ پریشانت استران حمل کردند
 و پوشش آن سخت را از پوست ہمالو ران نمودند تا مردم ندانند کہ آن زمین دارا
 است آنکہ بجانب عراق کوچ دادند و شکر میان حملگی کتبس را بہ ہمالا رمی و
 سلطنت سلام گفتند جز سپاہ یونان کہ سراز اطاعت او بر تافتہ باراضی پرتیا
 فرار کردند تا از آن سوئے چون اسکندر وار و باطانگشت کس یہ پیش کلیطن کہ
 بواسطہ ناتند رستی اورا در شوش گزشتہ بود فرستاد و شوش ہزار تن سپاہ و سوار
 کہ از اہل ماکا و نیہ در نزد او بود طلب فرمود پس از ورود ایشان از باطان کوچ دادہ
 یا زدہ روزہ ہمیں رمی آمد و جمعے از مردم او سبب استیصال در راہ باز ماندند و بر نخے

پایمال ہلاک شدند علی الجملہ اسکندر نخستین با شخصت تن از خاصگان خود وارد ہوا
 گردیدہ پنج روز در اسنجا توقف فرمود تا لشکر یان برسیدند و کار ایشان را بطریق
 و تسک کردہ از رستے کوچ داد و از راہ کسہیان عبور کردہ وارد پارطیا گشت در
 آن مقام از اعیان و بزرگان ایران نامہ رسید کہ ایرانیان عزم گرفتہ دارا کردہ
 اند اسکندر بعد از اصرافہ سے این خبر لشکر را لقا ہوا پس کہ سیکہ از سرداران بزرگ بود
 سپرد و خود با تہمتہ از سواران جزا بجا نماند بس تاختن پروردہ روز و سہ شب تاخت
 روز سیم بود یہی فرود شد کہ شب پیش لشکر گاہ بسس بودہ معلوم کرد کہ بسس
 دارا اگر رفتہ صجوسا بجا نماند کہ بظہر یا پردہ و مردم ایران اورا بسطنت برداشتہ
 اند اسکندر بے توانی از اسنجا کوچ داد و با تہمتہ از سواران گزیدہ از دنبال بسس
 تاختن کردہ روز دیگر با لشکر او نہ چار شد و پاہ بسس چون مردم اسکندرا
 بدیدند بے آنکہ معلوم کنند کہ ایشان چه کس اند و بے پوزیت نہادند بسس چون
 این حال بدید از کردہ پشیمان شد و با جمعی از بزرگان سپاہ بخت دست دارا آمدہ بان
 بمعذرت برکشود و عرض کرد اسے ملک ایران ما ز پراسے حسراست مملکت
 این چارہ اندیشیدیم و ترا گرفتار ساختیم اکنون کہ مفید نہ بود اینک بسببیت
 حاضر است بر نشین تاراہ فرار پیش گیریم دارا گفت ہرگز ازین تخت بیرون نشوم
 و این گونه زندگی را سناخا بسس چند آنکہ ابرام و الحاح نمود و دارا از تخت بدر
 نشد عاقبتہ الامر غضب بر بسس و دیگر بزرگان غلبہ کرد و تیغ برکشیدند و دارا
 رازخمہا سے کاری رساندہ بینداختند و پراسہا سے خود سوار شدہ فرار کردند از
 قفای ایشان سپاہ اسکندر در رسید و از دنبال آنجماعت ہے بیتخت

دوہرین ترک تاز جیسے از آن خیاست کاران مقتول گشتند و زمین بختند اسبہا سے
 کہ تخت دارا کے کشیدند از چادہ بیرون شدہ ہشت ذرع از راہ بہ یک سو
 شدند و در نزدیکیں دیکھتے دیکھتے چہاں چہاں ایستادند از قضا پو سطاطیس کہ یکے از بزرگان
 ماکا و نسیہ بود بکنار آن چشمہ عبور فرمود و از غایت عطش فرود شدہ تالے
 آب بنوشد و چون خود از سر برگرفت کہ پر آب ساخته بیاشامد ناگاہ نالہ حزین
 بگوش اور رسید بے آئی برخاستہ لبوے آن بانگ شنافت و دارا در میان
 تخت قریب بسکرات موت یافت چون چشم دارا بر او افتاد تخت ازو سے
 جرحہ آب طلبیدہ بیاشامید ناگاہ گفت کہ من در طلب شخصے بودم کہ وصایا عمر
 خود را با او بگذارم و اکنون تو حاضر شدہ معلوم باد کہ من اکنون بادست تہی زمین
 جہان بیرون سے روم از من باسکتہ سلام پرسان دگو من از تو راضی و شاکر
 چہ از ان زمان کہ زمان و فرزندان من اسیر و دستگیر تو شدہ چیز نیکوئی با ایشان
 روانداشتہ و نفس باز پسین از خدا سے خواہم کہ ترا پادشاہ روم سے زمین کند
 و از تو خواستارم کہ بعد از من دختر من رو شک با سجالہ نکاح در آوری و بر مہکت
 من بیگانہ را مسلط نہ کنی و قاتلان مرا مکافات عمل در کنار نہی این بگفت و دست
 پو سطاطیس گرفتہ فرمود کہ چون بخدمت اسکندر شومی دست خود را بجاسے دست
 من با دادہ و برد دست او بوسہ زن کہ من الحال جز دست تہی چیز سے با خود
 نمی برم بعد از گفتن این کلمات حال دارا دیگرگون شد و پو سطاطیس اورا در
 یکشید کہ یا شدہ سجال خود آید ہمچنان در برابر او جان بداد و زمانے پر نیامد کہ اسکندر
 کہ در طلب دارا بود بذا سجال عبور کرد و چون دید کہ پادشاہ ایران رخت بد بگر سر ہست

برده جامه برتن بدرید و با ناله و شیون برداشت و از پس سوگواری جسد دارا را
 بآیین پادشاهان با خاک سپرد و کار مملکت پارتی را به نظم و نسق کرده شکر بیان را بگفت
 قراطیس سردار گذار داشت و خود باگزیدگان سپاه عزیمت هرگانیا که عبارت از مملکت
 مازندران است فرمود و از پشت کوهستان راه سپردن گرفت و حکم داد
 که قراطیس یا لشکر از راه راست بدان سو می شود چون خبر درود اسکندر بازندران
 رسید صفار و کبار آن مملکت با استقبال بیرون شده پیشانی بر خاک نهادند و از دل جهان
 مطیع و منقاد گشتند و چون خبر تسخیر مازندران در آریا که عبارت از هرات است
 شایع گشت ساطی باز زانین که از جانب دارالحکومت هرات داشت با اتفاق بزرگان
 آن مملکت نامه از در ضراعت بحضرت اسکندر فرستادند و اظهار عقیدت و چاکر می
 نموده از وسط سیم و بلار گشتند و اسکندر از مازندران بجناب هرات شد و پس از درود
 بیان اراضی ساطی باز زانین را بگذاشت آن مملکت سرفراز ساخت خود بر تمامت
 ایران پادشاهی یافت و درین وقت که بلده هرات لشکر گاه اسکندر بود و حضرت
 وی معروض افتاد که مردم باروی که بلده ایست بر یک سو می هرات با مید استوار است
 قلع و صعوبت عبور از طرق و شوارع آن شهر سرفرازان نافع اند و طریق عصیان و
 طغیان پیش گرفته اند اسکندر ساز سپاه کرده بدان جانب کوچ داد و چون خبر لشکر
 کشی بادشاه یونان در باروی شهر شد حمال خود واری در مردم آن بلده مانند لاجرم
 بقدم ضراعت بحضرت اسکندر نشانه استرجام نمودند و پادشاه یونان بچرا می رسید
 را معفو داشت اما از آن سو می چون بنس اراضی ایران را از وجود اسکندر قوی یافت
 با ساطی باز زانین حاکم هرات پیمان محکم کرده سرسلطنت بر آورد و نام خود را

از تانک رگسس نہاد و حکم داد تا ہر کس از سپاہ یونان بفرمودہ اسکندر در بلاد و امصا
 ایران بچفظ و حراست مشغول بود مقتول ساختند چون این خبر با اسکندر رسید بکرا
 بزر غضبان از بار و می ہرات کوچ داد ساطی باز را تیس چون این خبر بدانت از
 ہرات گریختہ بہ نزدیک بس آمد و اسکندر در این کرت چون دار ہرات گشت را تیس
 را کہ یکے از بزرگان آن بلدہ بود با یالت برگزید و حکومت ہرات ابا و محققین نمود
 و خود با گردہ از لشکر یان ہر اسے قلع و قمع قبائل زرنگی کہ با ساطی باز را تیس ہست
 و ہمدستان بودند بیرون شد این خبر چون بو سے رسید از میان آن قبائل
 بیرون گریختہ از رودخانہ اندس کہ عبارت از رود اٹک است بگذشت و آزان
 سو سے رودخانہ آرام گاہے اختیار کرد مردم پنجاب گفتند ساطی باز را تیس را
 گناہ فراوان است سخت ان در قتل پادشاہ ایران شریک بودہ و دیگر آن کہ
 با اسکندر کہ او را یالت ہرات داد خیانت ورزیدہ بنزدیک بس شد و بفرمودہ
 او بمیان قبائل زرنگی آمد و ما اگر اینہمہ را ندیدہ انگار ریم و با اولزور مدار اشویم بیگمان
 اسکندر از دنبال او شتاب و خاک مارا بباد بد پس بگلی ہدست شدہ اورا بفرستہ
 و بحضرت اسکندر فرستادند و پادشاہ یونان حکم داد تا سمراتن و سے برگرفتند
 اینوقت سپاہ یونان کہ تفرزم رکاب اسکندر بودند ہمگی ما سے فراوان حاصل اشتند کہ
 از غنیمت غارت بلاد ایران بدست کردہ بودند در روزگار پہلو و لب سے بیوند
 و در تہذیر مال و مخارج ناستودہ جد سے تمام داشتند چندانکہ اسکندر بزبان نصیح
 ایشان منع فرمود مفید نیفاد عاقبتہ الامیر یونان بشکایت باز کہ وند گفتند اسکندر کہ اسکندر
 ممالک ایران با بخت فرمان آورد از چہ و سے مارا بخدمت ندیدند و در سپہ پنجانیوش شدہ

ویدارزن و قوزند تازہ کہنیم چون این بختان گوش زد اسکندر گشت جسے از نو او سپاہ
 را گوشمالی سپرد او و گرسے را با تیغ بگذاشت امید تا دیگر آن چنین سخن نکتند و از پس
 این واقعه آن ثوق کہ با سپاہ یونان داشت سلب گشت و مردم ایران کہ بتازگی
 کم خردت بسته بودند و حضرت او معتبر شدند و طرف شور و نصیحت افتادند و فرمان
 داد کہ در میان مردم ایران و یونان بیونیت بنامند و هر کار را بر او رائه روند و هر کس
 آپسین دستریتی کہ از پیش بدست داشته کار کند و کسے را با دشمن بنا شد اما
 کار سپاہ بنظم و مشق یونان باشد خاصه در میدان حربی بنظام فالتکس کار کنند ہی نیز
 تن از جوانان نامدار ایران برگزید و حکم داد کہ زبان مردم یونان یا فرا گیرند و بنظام
 فالتکس و قوت جعل کنند مردمان یونان کہ از حضرت او پاره جاسے فرادان
 بودند چون و ثوق پادشاه را نسبت با اہلی ایران مشاہدہ کردند بخجیدہ و مایونس
 گشتند و این معنی را اسکندر رائه راست بدانتھوی یک بارہ دل با ایشان بگردید
 حق آن جماعت پرگمان شد فیلو طس را کہ یکے از مہربان اسرار او بود جمعیال جنب
 کہ از دہ ظاہر نہ شدہ بود و در سر سرش بازخواست بداشت و فرمود تا سر از تن او بر گشتند
 و چونان پارمینا کہ سپسالار بزرگ بود یکے گنا ہے پین بقتل آورد و مردم یونان
 سخت ہراسناک شدند و جمعی صورت بد روزی و بد سح و اورانامہ کردہ الفاؤ
 با کا و نیوہ داشتند تا خویشان از حال ایشان آگاہ باشند از قصاصتوںستہ ہا
 آن جماعت بدست گامشتگان حضرت افتاد و مجد را بنظر اسکندر رسانیدند ۔
 پادشاہ یونان آن مردم را طلب داشتہ با گرسے کہ در حق ایشان نیز بدگمان بود
 فوجے کرد و آن جملہ رافع سفدان نام نہاد و تارہ بیان سپاہ شاخہ باشند کہ در ہفتیہ

ایشان نشود آنگاه سواره یونان را که همیشه یک پیسالار داشت فرمود تا دو پسر و با
 و کلیطس و فیسیون را که از بزرگان درگاه بودند بر ایشان سپسالارانت تا
 اگر یکتین خیال خیاسته اندیشد آن دیگر بعرض رساند چون این کار با به پرداخت
 براسه آنکه لشکران از کار جنگ بیگانه نیفتند عزم تسخیر مملکت بوقطعی بخار و بفرستند
 و چند و تمامی اراضی میاطله فرمود و با سپاه ساز کرده بدالتوس کوچ داد و
 مردم آن ممالک آنگه تیغ از میان برکشند پائیزه از کمان کشاد و بند حضرت او
 نشافته جبین عبودیت بر خاک نهادند و بلده آراشتویا را بخت تصرف آورد و
 زمستان آن سال را در آنجا توقف فرمود و درین وقت مردم هرات چون عرض
 از لشکر اسکندر بستی یافتند دیگر باره ساز مخالفت طراند و اندو سر از فرمان برانفتند
 چون این خبر بعرض اسکندر رسید حجه از سپاهیان را به تنبیه ایشان نامور
 داشت و اسبجاعت قدم جلالت پیش گذاشته با سپاه اسکندر حصار داد
 و حاجت شکسته شده همچنان مملکت هرات بخت فرمان آورد و اسکندر در همان
 زمستان از شهر آراشتویا کوچ داده به بلده پارانامین فرود شد و بعد از شش ماه
 روز از آنجا کوچ داده از بیابان سیر عبور کرده از تنگ باب انایواکسر
 بدر کرد و بارض آذربایجان آمد و در آن حد و بنیان شهر تبیین فرمود و از بیعت
 و تصور و کوسه و بازار و گرما به و معبد پرده انتمه کرد و حکومت آن شهر را به پیر کسب
 کرد یکی از بزرگان ایران بود و تقوین فرمود و محبت بزارتن از لشکران که از حجت
 سفر خسته خاطر بودند و در خدمت او باز داشت تا امر و نبی او را مطیع و شادان
 و نام آن شهر را اسکندریه گذاشت و اسکندر در ممالک شش ماهه شهرت بسیار کرد

و جملہ را اسکندریہ نام بہاؤ از ہم بزرگتر اسکندریہ مصر است کہ تاکنون باقی است و اسکندریہ دیگر در نواسیہ میامہ بود کہ بعد بہ محققہ خواندہ شدہ و دیگر در راہر فرزند نوزستان بود و دیگر در بلا و سہند و دیگر در آفر با بجان و دیگر در کنار نہر فرات و دیگر در ارض بابل و دیگر در بادراء النہر و مرو خراسان و دیگر در میان حلب و حماة و دیگر در پنج فرسخی بواسطہ و دیگر در میان مکہ در مدینہ بالجملہ بعضی از آن بلاد اکنون نام دیگر شدہ و بعضی درین زمان خراب و ویران افتادہ .

جلوس بہرام گورہ در مملکت ایران پنجمینار و نہصد و

ہشتاد و نہ سال بعد از ہیوط آدم بود

یزدجرد الاثیم را ہر فرزند بود و آمد سے روز سے چند بزرگداشتہ نابود گشتہ و ممالک ایران ازین در نترند حال و شکمین بودے تا اینکه بہرام از مار متولد شد یزدجرد و لغیرہ تا اختر نگران و ستارہ شمران فرزند چٹھ طالع او نگار بستند سو بد مو بدان کہ سر دوش نام داشت و کینت دیگر از صفا و بد بختان کہ ہشتیا نامیدہ بیشہ ب حضرت پادشاہ آمدہ نژدہ و او تہ کہ این مولود فراوان روز گاہ بر دو اندرین جهان پادشاہی کنہ تا نیکوتر آن باشد کہ بیرون از او از مالک در این تربیتن کند و تربیت او در ارضی دیگر باشد یزدجرد و نیک شاد شد و بفرمود تا نعمان بن امرئ لقیس را کہ نثر و حاش مذکور شد از جبرہ طلب داشتند و نعمان بہ حضرت شافت و یزدجرد بہرام را بدہ سپرد تا بہ جبرہ بر دہہ تربیت فرماید و از لیس بہرام فرزندان یزدجرد پیا سیدند و زندگانی یافتند بجز بہرام دو پسر دیگر آورد کہ یکے نرسی و آن دیگر تا پور نام داشت

ورو خوشتر آورد که پادشاه آن دیو بیکر یا آید و همه خایه را با چنگل زنیان بریزم بپزند
 به چیره شانت و از بهره اوستن و این اختیار کرد و یک از زنان عرب بود و دیگر از مردم
 فارس بهیم نسیب بزرگان سے بر ویرا کے آنگه پسین و جرد و پرستہ بان سخن دان مشو
 از صنادید عجم نیز عجمی بلایم حضرتت بهرام بیوه و ولد درین وقت لشکران خواست باز
 بهر پسر پادشاه ایران کو شکستے رفیق بر آرد و آن کو دک راوران کو شکستے پرورد
 تا آب ریزد است پیرہ او موافق تر افتد پس در طلب چو اگر دستند سے و نا بر آمد
 تا آن کار بکام کند با او گفتند سر آید و میان در جادو شام سکون دارو که اورا سنا نام است
 تا کنون است و بدان حصانیت باوید نشد و اگر فرمان رو و اورا حضرت آوریم و این بهم بیایا
 بریم لقمان از شہ او شاد و شد و فرمان و او فاما رفتند و اورا بیاد و ند و با او گفتند از بهر فرزند
 زید و جرد و قمر کے رفیق زاجم کردان بدان سان کہ بیچ بکے را آوہ بنیانتا اگر تا این شیر و
 باز دست و دست بر آرد انجام کار کن تا با این فرمان را پدید رفتا گشت و وحیرہ سخا بدست کو
 کہ شرف بر کثرت انہار و میاد و حضرتت سپر عجم دیکہ آید و اورا تجا بیایان قمر رفیق و حضرتت باو
 سنگ و صابون بکاشت و گنج با شہر تعمیر کرد و بیاد و یکے با بر کبندہ بنا و کردند مثل با یکہ کیر بود
 تا بیان این راستہ ویر تا سید ند چہ کبندہ را و بر نوانند و مردم ہم بہ مغرب ہنوز در بر گشتند و حضرتت
 را از بہر خوردن آشامیدن کرد و فارسیان آن را خوردن کا فاما سیدند کہ شفق خوردن کا با شفق
 چاسے خوردن باشد و مردم عرب نیز آن مغرب کردہ خوردن گفتند و این بنا و روزہ سپند
 رنگتے آمد و رسیدہ و سفید بود سے و چاشتخان سے بر آمد سے و ہنگام حال
 سبزی گرفته و گاد فرو بردن آفتاب زد و شد سے و شب رنگتے گشتے مردم
 عرب و عجم از نظران آن عجب آمدند و لقمان از جید را آن خیر و بانندہ با ہنگامتے بیکرتے

از آن کردی که من بفرمودم و او را عطا سے فراوان بداد و ستار گفت اگر من دانستم باو شاه
 حیر و بدین آئین می شناس باشد و حق من ادا کند قصه سے نیچو ترا زین کرد و محمد لغمان گفت
 تو مینائی ازین بهتر توانی کردن عرض کرد که بسیار ازین بهتر توانم کرد آن نیا توانم کردن
 باقتیاب جنبش کند و بهر جانب آفتاب رو دور بگردان بجانب کند لغمان این اصحاب این کلمات
 دشمن شد و گفت مان استار اکنون گنج مریب و حتی کوفی ازین نیا بهتر توانم کرد و دیگر نشود و از
 بهر لوک دیگر کوچو ترا زین بجنگتی پس حکم داد تا ستار را بر زبیر زبیر برده نیز انگشت ندان تا احوالش دریم
 شکست جان بداد با بجا لغمان بفرمود تا بهرام را در آن شکست دند و تربیت کند و مدعی و خدمت
 او روز گذشت آفتاب که بهرام ده سال شد پس لغمان گفت چرا از بهر من آموزگار نیاری تا مرا علم داد
 و سواری آموزد لغمان گفت تو هنوز کودکی و آموزختن این بهتر است صحبت از حمت ساد و زبانی
 فرومانی باش تا وقت برسد بهرام گفت این مبین کس من بسال اندکم عقل من فراوان است
 بے ترنگام طلب هنر باید کرده و در ترنگام بکاریت لغمان از دانش او شکست از حکما روم
 و عرب و عجم چند تن حاضر کرد و بهرام تحصیل علوم پرداخته از لغمان حکمت ادب بهره گرفت
 و در گفتن شعر عربی و عجمی طلیق اللسان گشت و اینکه گویند اول کس که شعر فارسی گفت
 بهرام بود بر خطار فتنه اند زیرا که هر طبقه از مردم در بهر زبان سخن میگردد اندگر و به از ایشان
 را طبع موزون بوده و نظم سخن میگردد چنانکه بسیار گس درین کتاب مبارک یاد کرده ایم بالجمله
 بهرام شعر پارسی داندی همه گفت تا در او اثر سلطنت او و دولت او از بر زمین که یکس از
 حکما سے آن روزگار بود او را از گفتن شعر تخمبیلیات شاعرانه منع فرمود و گفت آن شعر
 که از او حکمت نبود و مینایش بر کذب زور باشد از بر سلاطین سید پدید نخواهد نمود بهرام گفتار
 او را پذیرفتا و گشت و از نظم چنین سخنان بر کنار نشیغ الغصه بهرام چون پانزده ساله گشت در بهرام

رزم جو ہم کسی باوجود برابری متوازن نہ ہو کر واپس آئے ان گنت ہزار آہستہ و خوشنہایتی سے
 پشت آن کار خویش آشکار تو ہم کو دشمنان غیر مہود ماہر سب کے درجہ بود از تہہ پر بردہ و چند ایک
 در میان عرب گمان داشتند طلب کردند و رسیدنے این حکم را با ہم بتاقتند و ہنریک ایک
 باز نمودن از میان اسے اقرار جنگی سبق بردو آئند از بہرہام زمین بستند و مگر آہو ایران نصیب
 کردن چنان گمانند و تاد بود و چنان کہ کرد از ہر پاسے تہمتست و ہر بار با او جنگار گوران داشت
 و چندان گہمے صید کرد کہ بہرہام گور شہور شد و روز چنان افتاد کہ بہرہام با اتفاق نعمان لشکر گاہ آمد
 و ناگاہ شیرے لفظ را کرد کہ بہرہام کو سچیتہ تا او را پارہ کند بہرہام تہمت گئے کہ سبکدوش است او کہ
 از شیر و گور ہر دو گذر کرد و تا بنہم بر خاک و ضارہ نشست نعمان قوت با او و عجب فتناہ نصیر
 تا اتفاقشان آن صورت کردند و در حضور حق نصب آفرند از پس این قبائح بہرہام آرزو کرد و فرود
 آہنگ سفر فرمود و اخصان از مرد و مال چند نگہداشتند تا آواز داشتند و رفتند او و شہت
 و اورا حضرت پد کسپیل فرمود بہرہام طے مسامت کردہ بعد این آواز بود برد از ان سبب
 خوش دوست و رشتہ طبع نامہوا کہ او را بود و جاب بہرہام را فرود داشتند و اورا چنان داشت کہ
 پیران سپران را دارند کیساں بہرہام بکرا بہت خاطر کردہ بہت نصیحت و حضرت پد را جانان
 کہ طہوس از بہت بود میں بزرگ کہ درین وقت نصیر بود از قسط طیبہ بر استقامت مؤثر آمد
 و چون رخصت انصاف حاصل کرد بہرہام اورا بر انگشت تا از یزید و جبرو اجازت گرفت بہرہام
 و یگر بار بہ جبرہ شد و آجیا بود تا یزید و جبرو و مع جہان گفت چنانکہ مرقوم داشتیم بعد از مرگ
 یزید و جبرو بزرگان عجم گرد آمدند و گفت بیچ سپر از ملکات پد رے بہرہ نباشد اکنون عجم اکثر
 یزید و جبرو را از مامر فوج داشت نباید ملکات را با فرزندان او گذشت خامہ بہرہام گو کہ بہرہ
 بخستہ رشتہ کہ از پد میراث دار و رستمن و میان عجم و شیوہ و نیشہ آن جہانت را

نیز طلب فرموده این بگفتند و دل بر آن نهادند که خزاز اولاد یزد و چو که از سیر سلطنت
 اختیار کنند و یکی از قواد سپاه را که کسر نام داشت بوسیله پادشاه شیراز بکابل فرستادند
 بخت کابل چنانچه اولاد و کل سلطنت او را برگردان نهادند چون بهرام این خبر شنید با شگفتی
 و تعجب را با سواد و بزرگی طلبید کرده انجمن کرد و با ایشان گفت بر شمار روشن است که ملک
 عجم پیرانش مراست و چون من از دارالملک فانی بودم و روزگار با شماست
 که از شما شتم مردم عجم از من که آنرا گرفته اند و ملک را با پادشاه سپردند پس بر شما چه
 باشد مرا یاری کردن تا بهر وقت بخواهید را از دست دشمنان بستانم و نام پست
 شده خویش را بکنم نعمان بزرگان عرب گفتند پادشاه عرب و عجم امر در تویی و ما همه
 چاکران فرما تو در این تو ایم پس بفرمان بهرام نعمان سپاه عرب بگفتند ما هزار تن
 سواره با فرزندان خویش آمدیم که در حال شتران و اسبها خود را هدیه سپردیم و اولاد ما را به سپاه با خدمت
 و با او فرمود از آنکه از ما که عجم و شیعه فرود بگذارد خود و ما همی هزار تن سواره و ده هزار تن پیاده
 بکنار دایره و لشکرگاه که مردم ایران بگویی بدست ما بگذارند و ما همی دیدند از چهار تن
 دیگر چون بهرام دارش ملک بود و تیب رسانا همین استن طرنا و در قیامت ایشان پادشاهان بگفتند
 استغناء گفتند بزرگان عجم چرا تو را که مردمی و انشور بود و بسو کنان سهل نرفتند و در پیام دادند که
 چو افتاد که فرزندان السد را بفرستند تا هر ملک عجم بخرید مودی و پشت با دولت ایران کردی چون
 چرا تو می بدرگاه نعمان سید و این کلمات را باز را در نعمان گفتند من را نیز را بفرستد ایران فرموده
 م بلکه این حکومت بهرام است که میزبانی او را برگرفته بدیگر سپرده پس بدیگر سپرده بهرام است
 نزدیک استانت و سخن خویش را باز گوئی چرا تو می بفرستد بهرام آمد و تبلیغ رسالت که بهرام گفت
 مردم ایران را خواهد شد و حق بر اید که هرگز از شما بگماند یکدیگر من خود پندارم که گفتند ایشان را

زحمت خواهم کرد اکنون ترا می آگاهانم تا ایشان را بگویم که غرضی ز وجود تو ندانم پس بدیده بود
 همانا معاشرت کردید که نخواستیم و حضرت اوزلیت کم و با بر حیره شدم و با خدا عهد کردم که چون ملکه
 با یک کیش پدر را بگردانم و با مردم به پیروی کنم هم اکنون صنادیدم هم خویشان می بیند آن مستند هرگز
 در حق ایشان بدنگال نشوم و اگر مرا از حق خویش باز دارند و محاکمت یابد هرگز گذارند هرگز از پا را
 نخواهم نشست و این کینه باز خواهم جت جراتی ازین خدمت بوسیده مراجعت کرده تزدنمان
 آمد و گفت اگر ایرانیان مقارنات و ملکات بهرام را دیده باشند هرگز نخواه از تحت نه نشاندنمان گفت آنچه
 دیدی و شنیدی ایشان عجمان را بگویم جراتی با نماند و سخنان بهرام را بگفت در یک عجم سخن بسیار شد
 عاقبت فرموده بدان حکم را عجم از شهر بیرون شده بدرگاه بهرام آمد تا کام او را تیر چوید بهرام با ایشان
 گفت اگر چه با سپاه بدین ارضی نشافتم اما آن از بر حریب آمد ام زیرا که عجمان عمان و مالان شدند
 چند آنکه تو انم مصافقت خواهم داد و خون کنش خواهم خرید شاد او اند که بادشاهی عجم میراث من بود و
 و مرا همی جبه از حق خویش باز داشتند تا ایدر اکنون صواب است که بزرگان عجم فرا هم شوند و مرا
 با این مرد که مقام مرا گرفته با هم آرایش گفتند تا پادشاهی از آن هر کشید بدست کشید هیچ ازین آیدت
 بهتر نتواند یاد و کتاج سلطنت را در میان دور شیر درنده نصب کنیم تا هر که تواند بردارد و در بر گذارد
 و اگر از آن سن شد دو سال کار سلطنت کنم و ندیدم یزد و جرد را بگردانم و شرط است که اگر چنین
 نکردم با تمام خود از سلطنت استعفا کنم و بیدار از سخن بهرام پس بدیده انشا در روز دیگر جمیع اکابر عجم
 از شهر بیرون شدند و کسری نیز در صحبت ایشان بود و از آنکس مردم عرب صفا کشید و
 از میانین انجمن بزرگ فرا هم گشت و آن تاج و تخت تیرین را بیاوردند و در میان جاوت
 نهادند پس دسسه کرد و را بطام نام بود و شیر آن ملوک عجم را نگاهبانی داشتند و شیر آشفته که
 هیچ با مردم آموخته نبود حاضر ساخت و آن تاج را در میان ایشان تقسیم کرد و شیر بود که بے حشر

جنگ بدان کار آید شکستید و شپین بهرام با کسریه گفت اگر خواهی تو پیش گیر سینه و تاج
 از چنگال شیران ریاسه کسریه گفت این کار مراد او نیست چه هستند زیرا که هر روز خوارند و
 تو را که در طلب استن برین لقب آید و او بهرام چون این بشنید بر جرات آید جنگ بفرمان
 کرد و مودود بدان گفت ما را کس پس برود و خبر و از خبرها بر من بپای خود چه ملک در تازان خون
 خود را بدر کن بهرام گفت اگر خون من ریخته شود و هم بر دست است و دست شیران شرافت
 بیکه از آن در شیر خمیای بهرام حمل آورد و بهرام بدو را در تخت و شسته چنان سخت بر سرش
 فرو کوفت که نهش از خود دید و پست شد هم از زمان شیر دیگر را حجت او را نیز با همه دست
 مشت که از زخم گزافین در پشت ترا بد بکشت دوست غراب و قلع بر گرفت و بر سر نهاد
 با کس سخن گفت و منوچهر کس نگذاریت او با کس جنگ کسریه با کس جنگ کسریه کسریه کسریه
 او بر زنجیر شد شمشیر پیش چین و شمال نشانه کرد مردم عرب عجم جنگ در انشا و ندو
 پیشانی بز خاک سودنشینان کسریه کرد که بر هر خاک نهادند او را با سلطنت دورت
 قوت و آنگاه بهرام بر سینه با کسریه عجم کرد و گفت هر که او در دل سخنی است هم اکنون بر زبان آورد
 حکمای عجم بجان ایچان از کردار کسریه بدیدند و یاد کردند و کشف و دانستند که سپاهی حجت
 در زمان او به رحمت روز بروزند و ملک خرابی پذیرفت ازین روز مردم ایران روز از او داد
 او بگرد آمدند و کسریه را اختیار کردند که هم از خاندان ملک بود بهرام گفت من سخنان
 استوار داشته ام و دولت ام که نزد گردید کرده است و این گناه بر مردم نگیرم که دیگر بر گردیدند
 و ندیدند و گردیدند و خدای فرشتگان آسمان زمین این موبدان را بر خود نگاه گرفتیم که
 چون یکال سلطنت کنم و این گفتهها بکار نه بندم این تاج را بدین موبدان سپارم تا
 بر سر هر که خواهند بگذارند مردم از گفتار او شاد شدند و بهرام هفت روز در آنجا چون روز بروز

برکت جاسے کہ وہ مرد مراد پورہ دیگر اسید و اساحت و روز ہشتم در حق لقمان اللہ عزوجل
 فرادان کرد و ایشان را کامران بجبرہ باز فرستاد و خود بشہر درآمد و چون سلطنت بروے
 محکم گشت مردے از بزرگان عجم را کہ راست روشن نام داشت از بہر وزارت خویش برگزید
 و رام نامک بدست او نهاد و مرد را بطبع خویش گذاشتند دست از امر و ہنہ ایشان باز
 داشتند روز و شب کالہو و لعبت نثار سازد و طرب کرد و از آنستہ سے راست و دشمن از بہر پادشاہ
 بہر گالییدن گرفت بہ خرچ مملکت پیروز و از ہر سو لشکریان بکارت احصی بکشت
 بلکہ بزرگ و غلطی عظیم باوید آمد آنگاہ ہم کرد کہ مبادا روز سے بہرام آں سورہ سرور
 باز آید و او را در معرض خطاب داشته باز ہم فرماید خواست تا کی بارہ دولت عجم را براندازد
 و خویشتن را از آن ازیشہ آسودہ سازد پس نامہ از بہر ایدی کرد کہ درین ہنگام سلطنت
 چین بیکر و چنانکہ شرح حالش مذکور خواہد شد و بدو دستور داشت کہ کار ایران سخت
 پریشان است و بہرام ہرگز از فرود خمار با خویشتن نیست لے لے ابو و قمار ز لیستن بخوانہ کرد
 اگر خاندان لشکر سے در خور جنگ بر سازد و بدین جانب تا زبردست من است کہ مملکت بدو
 سپارم و نامش بر چرخ بر آرم چون این نامہ بخاندان رسید و ولایت و پنجاہ ہزار تن سورہ پیادہ
 سازد او از چین خمیہ بیرون زد و چون با قور و یساق با قومی پادشاہ تا تاج خانی کہ آفتاب
 سازد موت طرز داشت آسودہ از مملکت زکنتان بگذاشتہ از روز و صبح چون عبور کرد نام
 مالک خراسان دست بتانہ تاج بکشید و کار آن را از ہنہ را آشفستہ کرد و مفران شہرت
 بہر روزہ ازین اخبار پادشاہ را اخبار دادند و بر نگیزہ لشکر تحریص نمودند بہرام ہنہ در جوار
 ایشان گفت کہ گشتہ ایش امیر از خدا سے خواہد بر جاہ راست و کوشش بتدکان چہ
 در اندازہ چہ کاغذ فرمود و خواہد سپاہ بخوار برید کرد و نامہ بہرام خلیفہ را کردہ و اگر روز

صاف دشمن بهمنگ شده بالجمله چون روزی چند برگزشت ملک الملوک ایران چاشنگا
 بخت شد و اکابر عجم را بجنبین کرد و با ایشان گفت هم اکنون شما را آشکاهی میدهم که اگر بخت
 من از شما غائب شود، واجب است که شما از خدمت خویش غائب باشید و دست از نظم
 ملک باز ندرید و اگر نه چون باز آیم شما را آن محبوت کنم که هرگز نبرد و نکرده باشد پس برادر
 خود نرسی را بجای خویش نصب کرد و گفت آهنگ زیارت آتشکده تیریز دارم و عفت
 از پادشاه زادگان عجم را لازم است که با ساختن و سی سدن از رجال الطال را گردید و کرد که
 بر یک در روز جنگ باصولت پلنگ هرت هنگ بودند و از در الملک امین بیرون
 شده راه آذربایجان پیش گرفت و از پسالاران رهام فرمانگذارے و فیروزان حاکم
 گیلان و ابریزین سکران را بستاند قارن گتیم و مهر فرزند مهر برزین فرزند فیروز بهرام خرد
 از عازمت او خویشتیج و اسی نکردند بعد از سه روز بیرون بگرام بزرگان عجم گفتند هانا پادشاه با خاقان
 چین نیروی جنگ نیو، لازم را در فرار پیش گرفت و اگر با خاقان طریق حقیقت نسیریم
 زود باشد که بین مملکت پیوسته شود و او را پس دے را که به نام پو رسول کرده بجزرت
 شاهان فرستادند و انبیا حقیقت چاکری نمودند و کشف داشتند که اگر خاقان حاکم
 ایران را بمرض باک دمار در نیار و خرج مملکت را بسو او فرستند چون خاقان این
 خبر بداشت از در رفیق و دارا شد و در مراد سر پرده خویش بر پا کرد و بزرگان ایران
 را طلب داشت تا خرج بسو آورند و قرارے در کار سلطنت گذارند و سخت شاد بود که بهرام
 از سلطنت بگریخت مملکت بے زحمت بدست شد اما از آن سوے بهرام طے مسافت
 کرده با دزدان بایجان آمد و از آنجا نهر سوار دلا ر نیز بر گردید و راه و پیراه خود را بزرگان زمین
 رسانید و از آنجا چند تن با سوس ساخت و لشکر گاه خاقان را شناخته آورد و در نیم پیکر یک

اینها را با همه آتش خود با این سربازان سرافراز و در راه خود از کربلا و کربلای معلی
 لشکر حسین هر که ایام شهادت میگذشتند و با لشکر فدا خاندان شهادت میبردند و در آنجا
 تیغ در هم نهادند و از یکدیگر بیگانه نشدند و اموال آنها را تقسیم کردند و هر کس که در راه
 بسرازمده خاندان درآمدداید میزدند و سر او را بر دست کرده سر او را بر دست گرفته و از آن
 اقول لله ما قضت جموعه کانت له تسبیح اجوی کلاف سجده
 فانی خایه عیالت فارس کله صا و ما شنیدند از این کوه که با کوه ایضا
 یعنی برای خاندان میگویم و گفته او را در مردم از راه ارباب و اهل کربلا و کربلای معلی
 بهرام بن خیر بود و در آنوقت که با کعبه عظیم و در پناه او است با جمله چون خاندان را کشتند مردم
 از دینال لشکران بجایست وی صد تن از اشراف حسین را اسیر گرفت هر روز و مال و خیر و خرگاه
 که با ایشان بود تصرف در روز دیگر غم میجوید حکایت است که آن قزوین تا چارپادشاه ترکستان
 خاندان را آذوقه و علوفه رسانیدند از حکمت خود بود که زاننده از راهی خراسان بگرد آورده
 پناه پیدا کنند چهل این شهر به قزوین و یساق با دو قوسه رسید سخت بترسید و پیش کشته و خوار
 و از راه بارسلان پرسیدند با این فرستاد بهرام فرستاد و پویش و نیش آورد و قریح حکمت ایشان
 را بر دست نهاد که هر سال بیدرگاه فرستد بهرام از جرم او بگذشتند و رسولان او را شاد گام
 باز فرستاد و هر روز و مال که از لشکرگاه خاندان بدست کرده بود برگرفت و بدار الملک
 مداین آمد و آن اموال را بر آتش که با مو قوف داشت و بدین لشکرانند سدا و خراج عیبت
 را که یک صد و چهل کرد و دینار زر فاضل بود از عیبت برگرفت و دست بر او احسان
 کشود و فرزندان را از دست رانید مردم همه بر آگنده ساختند چندانکه دانیان حضرت
 بهرام کردند که با او گنج اندوخته بر آتش نشود و دولتت ایران زمین است که در این شهر

پادشاه رسانیدند بهرام فرمود که سلطنت را با مردم توان داشت و مردم را با مال پس آن مال
 که آزادگان را گرفتار احوال مهر گشته خیر مال نخواهد بود و بدین این وقت قلیح راست رویش
 را از وزارت خلع کرده کینه بداد و مهر نرسی را که از اکابر فارس بود و شب پاسقند یار
 بن گشایس بر دوزارت بر کشید و او مرد بزرگوار بود و خصماقتی بسیار داشت و اندیس
 او را بنندگان بود در میان عجمان بهزار بنده ملقب بود با جمله مهر نرسی را و وزیر خویش کرده
 در خدمت بر او نرسی باز داشت و گفت مرا آرزوی آنست که بنکاک مندیستان
 اندر شوم و آن اراضی را بیکو ننگیم و پادشاهی ایشان را با ما تم پس مملکت را با او
 و بر او باز گذاشتند و پورشده از دارالملک بیرون شد و با اسپ و سلاح خرمیش
 و بیکوتن از بنندگان محرم شد مسافت کرده مملکت مندیستان و را آمد و بپوشید و خروج
 اندر شد و روزی ماهی بصید گاه در زمستان و پانچ کر درون فضا طر خوشین مشغول داشت و در آن
 از آداب تیر انداختن و استعانت او خیره بود در چنان امتداد که در آن ایام فیله بزرگ
 دیوانه گشت و گاه گاه از پیشه بیرون نمانست و کمان را با و پیاد که از طرق در شتاب
 آورده مردم را پایمال بر ساعت را بپوشید و فضا طر با سید گشت که درین هنگام سلطنت
 مندیستان داشت و ادبند کس بفرستاد که در جمع او کند و سنجس بر و غیره و تگشت و چو آن
 خیره بهرام رسید گفت من از پیشه دفع این نمل خواهم تراقت و یک تنه با آن رزم
 خواهم و او مردم مندی از این سخن در شیب شد و صورت حال را بر او من با سید سلطنت
 که مردی ایرانی که تمام بلاد تیگور است و در فن تیر اندازی است با تازی و ستر تمام
 دار و تقصیرم غم داده که با این نمل دیوانه رزم دهد و او را دفع کند با سید و با سید
 خویشان خود فرمود که با آن مرا ایرانی به پیش نمل شود و جنگ او را با نمل مندی کند خیره

از بادواتا چاشتگاه یکسب و معرفت کار برزند و از آن هنگام تا بنگاہ باد و خوار و یکسار
 بودند اما از آنسوے مهر نرسی باشکر نغمه برآم بجا لک شرفی روم در آمد و فتح بلاد
 و اصهار مشغول گشت و اندر درین وقت بفرموده پدرش انجان که سلطنت حیرت داشت
 هم لشکر سازد او به مهر نرسی پیوست و در خاک روم فتوحات فراوان کرد تا جو و جز
 و خراسان و پیشتر که درین وقت قیصر قسطنطینہ داشتند چنانکه مذکور خواهد شد جنگ با ایران
 را در وقت بازوے خودندیدند و یا مهر نرسی کار بسیار کردند و شرط نهادند که آن ممالک که لشکر
 بهرام از شرفی روم مستغرق شده است را و نمایند و از مملکت از من نیز نام برتد پس مهر نرسی سلام
 مرحمت کرد و بجزرت بهرام آمد ملک ایران او را نیک بخواست و خواسته فراوان
 بخشید آنگاه مهر نرسی معروض داشت که در این جهان بسیار زیست ام و پیشده ام اگر پادشاه
 جوان رخصت دهد این چند روزے که از روزگار من باقیست بعزت و عبادت گزارم کار
 آن جهانی کنم پس اجازت حاصل کرده بقاری آمد و چهار و نیم سیاد کرد و در هر وی
 آتشکده نهاد و همچنان در هر وی چهار باغ و لکش راست کرد و در هر باغ سزارین سرد
 و هزار و هشت زیتون و هزار نخل خرما غرس فرمود و این جمله را با آتشکده کاغذ نوشتند و نوشتند
 و بعبادت پرداخت و پیرانش همه در ملک بکل و عقد مشغول بودند اما بهرام گور رود
 پسر بود که یکے یزد جو نام داشت و آن دیگر را بنام پسر بهرام می نامیدند و هم او را
 یک دختر بود که صداید نام داشت بالجمله بهرام فرزند بزرگوارش خویش را بدیستان خواند
 تا از کسب علوم بی بهره نماند و او سخت کول جمع بود چنانکه هیچ سخن نمینوشت
 آموخت و هر روز معلم از بلاد او شکایت به بهرام می آورد و خاطر پادشاه نیز آرزو
 میگشت روزے معلم با زبان اشکایت گفت و گفت یزد گرد با آن همه بلاد دست فطری

و حاکم طبعی دل بدختر سے باختر و ایک عشق درسی و دل بازی مستعمل است بہر
ازین سخن شاد و شد و با علم گفت شاد باش کہ اگر بزور و در سخافت لے سنگ خارہ
بود از نیت عشق باہ پارہ چاہے پرستارہ کند و پدر و دختر را در ہنائی طلب کرد و با او گفت
و دختر خویش تن را بیاموز کہ زہر و جورو را در عشق خویش رحمت فراوان رساند و راہ مہم ملت برد
سد و وارد و آرن و دختر کار بنگونہ کرد و بزور و جورو از بیم پدر و خویش پوشیدہ مہم داشت و تعلق
تمام روزگار سیر و نا ایک از برکت عشق بدختر کمال ارتقا جست و از ہر نکتہ و راز سے آگاہ گشت
و در نور سلطنت آمدہ ولیعہد پدر شد و بہرام از جہات با او آسودہ گشت و خاطر بر رفاه و مہمت
قلب فرین گماشت و عدو و لغو مالک محروسہ مضبوط فرمودند در بند باب الا بواب
کہ محو و طہوس گشتہ بود لغو و از نو بہ بنیان کردند نام و م آورد با بجان از ترکستان ترکان آسودہ
باشند و این بہان شد است کہ ذوالقرنین اکبر بنا ہما و چنانکہ مرقوم و استقیم و ہم درین زمان
بسیار جاے از آن شد است کہ چون زمین را بگاہ بزرگ گاہے گران با دید آید کہ از آن
شکھا سیکھا آہن گذراند ۱۵ اند و با یکدیگر پیوستہ کردہ اند و روسے و سخاں گراختہ و در گمان
آہنار سخنتہ اند بالجملہ چون سد ذوالقرنین بہت شد ہر یک از سلاطین ایران خواستند
منع ترکان کنند میان سد خویش را بر سر سد ذوالقرنین ہنارہ اند چنانکہ بہرام گور
کار بد بنگونہ کرد و از پس او نوشیروان کہ فکر حالش خواہد شد چون سد بہرام را سدین یافت
سدے بزرگان ہنارہ و پر ویز پایان بر وضع القصہ چون بہت و سہ سال از سلطنت بہرام
گذشت روزی بھمد گاہ درآمدہ اسب از چنے گورے بہت سخت آگاہ آہستہ چویمہ رفت
و بہرام با سپہ چیمہ پا پذیر شد چون این شیر بال او بروند ہاوش کہ بہنو و زندگانی داشت از شیر
شدہ کناران چیمہ آہ چل روز نشستہ از بزرگان گچیمہ بہرام را آردہ سخاک سپارہ

و بی شیل مراد بازگشتن از آنجا که در آنجا بود
 کار کرد و او را در کمان داری و تیر اندازی نظیر نمود چنانکه در ششمان استغیاب گاسته که
 در حیره جاس داشت کینتر که بدست آورد که او را آزاده نام بود و متاخر برام او پیشگی
 داشت و بیار وقت او را با خود بشکار گاه میسر و روزی چنان افتاد که بیشترت دوزین
 بست یک روز خوب شست و آزاده را از قفسا سے خود بر آن بکشد و آواز و جحر او را آید
 کردن پر دخت تا گاه آهوسے پیدا گشت بهرام آزاده آید آنرا از این راه بود
 صید کتم چون آن کینتر را نوسے بنیزه دروش تا بخوار بود با هم ناز و استخوان کرد
 و گفت مردان مرو با آهوان تیر و نکلت و اگر خواهی اچھو پندار که کینتر هم آهوان
 با هم بدوز بهرام را از بدنگالیدن او آتس خوشتر با تیر را از او با نایج سخن زبان نیاید
 و کمان کرد و هرگز نشت نه و رنگت چنانکه گوش آن آهوان از کمان و تیر ساختن پس
 آهوان پاسے برداشت تا گوش خوشتر را از بهرام و بدنگال و تیر و کمان و کمان
 و او چنانچه سم و گوش آن آهوان را با هم بد دخت آنرا که در سبک کینتر کرد و گشت بهرام
 خواستی گوهر و استکانی و مرا شرمساز ساتھی پس دست او را که کینتر را او را از تیر و تیر
 افگند و شتر سیکر او بد و نیز تا جان بد او و نیز خود پیران دست او را که کینتر را
 بصید گاه تیر و به

سفرنامه شاه ایران بار اول

روز نهم و چهارم بیج الشانی ۲۹هـ باید برویم بقصر ویند زور
 که مقرر اعلی حضرت و یکتور پادشاه انگلیس است با کاسکه سنجار یک ساعت رفت
 است خلاصه رخت پوشیده با صدر اعظم و دلار و موچی سوار کاسکه شده
 رفتیم جمعیت زیاده از حد سواره و طرفین راه ایستاده بودند آنقدر کاسکه بود که
 حساب نداشت از خیابان باید پارک و شهر گذشتند رسیدیم بکار سوار کاسکه
 سنجار شدیم کاسکه های بسیار اعلی و طرفین کاسکه یک پارچه از پور بود از جای
 پائے آباد و صحرا دچمن گذشتیم ناقص ویند زور از دور پیدا شد مثل قلعه چهار برجی
 به نظر میآمد نزدیک رسیده پاده شده سوار کاسکه ای شدیم جمع بترهین ما هم
 بودند پائے بقصر سپاده شدیم اعلی حضرت پادشاه تا پائے پله استقبال
 کردند پائیں آمده دست ایشان را گرفتیم باز و داده رفتیم بالا از اطاق
 و والا نهائے قشنگ که پردہائے اشکال خوب داشت گذشتند و حسن
 اطاق مخصوص شده دوے صندلی نشینیم با دوشاه اولاد و شعلقان و خدام
 خودشان را معرفی کردند ما هم شانزده و صدر اعظم و غیره معرفی کردیم اما اینها را که در

در بار پادشاهی است نشان زر ایتیر *zarnitire* و مکمل بالماس را که بر او بنده دست
 و از نشان های بسیار معتبر انگلیس است بر اسے ماورد پادشاه بر خاصه بدست خود نشان
 نشان، ابناء زنده و حاملش را انداختند جو را ب بنده بلند را هم دادند در نشان این نشان از
 قرار است که در ذیل نوشته شده است

خلاصه نشان اباست تمام گرفته شدستیم من هم نشان و حوال آفتاب مکمل بالماس را با نشان
 تصویر خود پادشاه انگلیس داد هم ایشان هم با مکمل احترام قبول کرده بخود زدند بعد بدین ستم
 سر بر بر قبیم سید ختر پادشاه را یک پسر کوچکی که پسر زار پیش ایشان جای کشید و دو سمش
 بر او انداخته بودند این پسر امر وزالی کار استتال آمده بود بسیار جوان خوش شکله
 است لباس اگوستی پوشیده بود و وضع لباس اگوستی این است که از انوالی بران کشف است
 یکم ختر نشان زد و ساله پادشاه هم همیشه در خانه ایشان است هنوز شوهر ندارد و دختر دیگر
 شان شوهر دارد نشان هر دوگان و صد را عظیم و لار در کونول و غیره بودند نه تنها در خوره
 شده میوهها خوب سر نه را بود پادشاه دست مار گرفته بالماق استگاه برده خود نشان نوشتند

سازمانه جو بر آن بود و در سده پادشاه نشان بنده پادشاه را در آن
 در قصر دین و در خورن نمود و در عقیده است که اگر با در گنج کرسی که فلینب چهارم پادشاه فرانس و سخت از این
 نشان استخراج کرد دیگر اینکه در کورس بال جویاب بکنس در سالیوری مشرفه او دارد افتاده سبب نغمه
 مضار شده بود پادشاه انکمال غیرت و در که با او داشتند جویاب بند را بر و نشان این عبارت است و در تحقیق که
 که خیال میکند که من مبار شده انکمال در که نشان مونیب تر است که است من بند جویاب بند ختر هم خوامم که در
 بر این ستم کجین شدگان نشان و آن دولت قرار داد و پادشاه انگلیس در قبول از این نشان است شایه او که
 انگیس و سالیب خلیع جویاب هم این نشان داد و ختر شود در حال این نشان بر او انداختند که از این ستم نشان را بنده

قدر سے آسنا شستیم سوارہ نظام ذرہ پوش خاصہ بایک فرسخ در میدان کو چاک شمر ابتادہ بود
 بسیار سوارہ خوب و پیادہ ممتاز است قشون انگلیس اگرچہ کم است اما بسیار خوش لباس و نظم
 و خوش اسلحہ و جوانہائے بسیار قوی دارند موزیکان بسیار خوب میزند خلاصہ نماییان عریضے
 جلو قصر است کہ طولش یک فرسنگ است و طرفین آن درویش و درخت جنگلی کہیں کہیں
 سبز بسیار بلند است زمین ہمچنین است دگل و سبزہ آیدیم پائیں سوار کا اسکہ شدہ با سوار
 اعظم داروہمان دار از خیابان راتیم سارین ہم ہکا اسکہ نشستہ عقب ما جو آمدن زن مرید و ہنہا
 خوشکل و بچہ و بزرگ از اہل خود و بند زور سر راہ بودند و رخیا بانہا سوارہ پیادہ باکا اسکہ
 کے گشتہ خبیہ تماشا داشت تا قدر یکہ رفتیم جمعیت کم شد آہوے زیادے مثل گلہ گو سفند
 قریب ہزار آہوے چین باوخیان ہا اہل کردہ اندوستہ دستہ سے چہرہ بند و از آدم چندان
 وحشت نہایتند کہ ہم نہتوانہ انہارا اذیت کنشی الحقیقہ آہوے سے نیست بلکہ ہمیں
 مرال دآہوے شوکا جونسے است بسیار خوب خلاصہ نماییان و درخت و چمن انتہا ندارد
 و در فرنگ رفتیم از خیابانے دیگر گذشتیم مثل بہشت طرفین خیابان درختہا سے انہوے بلند
 ہمہ گلہا سے بزرگ آبی رنگ و قرمز و غیرہ دادہ بود از جنس خرزہ انقدر یا سفا بود کہ
 فوق آن تصور تے شد رسیدیم بدریا سے چہ آبے بزرگ زن و دختر زیاد تو و دریا چو بند
 ز دریا چہ گذشتہ بمار تے کو چاک بسیار با حدفا رسیدیم کہ مال پادشاہ سے آنجا پیادہ شدہ قدر
 بیوہ خوردیم نشانہرا و ہا وغیرہ ہمہ آمدہ رفتند سر راہ آہن ماسوار قالیق شدہ رفتیم آن طرف
 آب جمعیتے از زن و مرد بودند قدرے قوی آب ایسا وہ فقیم نمونہ کو چکے از کشتی جنگلی راختہ
 بودند بیت و چہار توپ بھدر ز ہنہرک داشت قوی آن راتما شاگردہ آمدہ بیرون
 با قالیق باز رفتیم بمارت سوار کا اسکہ شدہ از راہ دیگر کہ باز ہمچین مخیابان آہوے نیاد بود

رفتیم بہ دیندور و دراز اسجا بجا لکھ پنجاڑ شستہ راندیم براسے شہر جمعیت مثل صبح ایستادہ
 بودند تعارف زیادہ عمل آمد تا رسیدیم بمنزل عمارت دیندور بسیار قدیم است و از خارج
 چندان زمینت ندارد شبیہ با بنیہ قدیمہ است کہ از سنگ ساخته اند و سنگھائش ہمہ بقدر اجراء
 یک برج بزرگے دارد و چند برج کوچک بلندا تا میان عمارت بسیار با نیت فرنگ
 و پر اسباب الحاقیہ مالار با والائہا سے بسیار خوب و موزہ اسلحہ دار و سن با پشاہ پنجہ سال
 است اما بہ نظر چہل سالہ می نماید بسیار شناس و خوش صورت مستند مشب در خانہ لار و در
 حاکم قدیم لندن جہان شب نشینی و سوپہ پیچ شپ را سوار کاسکے شدہ راندیم از عمارت ما
 تا منزل لار و در یک فرنگ تمام بود ہمہ طرفین راہ و کوپہ نقد زرین و در بود کہ حساب
 نہ داشت ہمہ سوار میکشیدند منہم متصل با ہمہ تعارف میکردم ہمہ کوچہا از چراغ گاز روشن
 است علاوہ بران از باہا و پنجرہ خانہا روشنی الکتریکستہ کوچہ را شام روز روشن کردہ بود بعضی
 چراغہائے گاز بنگھائے قفلت بالائے خانہا کوچہ وغیرہ درست کردہ بود نہ شہر کوچہ
 را آئین بستہ بودند از عمارات عالی و دکاکین زیاد و مرغوب و میدانہا گشتہ تا داخل مریدان
 سیتہ شدیم یعنی شہر قدیم لندن کہ لار و مر حاکم بہین سیتہ بہت دیگر اختیار بسیار
 شہر و محلات ندارد یعنی سایر شہر حاکم ندارد ہر خانہ مشورہ تیار و در و اگر امرے اتفاق
 افتادہ پولیس کہ گزہہ باشی آن مسالہ است رجوع مہیشو و او ہم بو زیر داخلہ و جمعے
 کند پولیس این شہر شہرست ہزار نفر است ہمہ جوانبہ خوب با لباس معین آواز شہر
 زیاد از پولیس حساب سے برند ہر کس یہ پولیس بہ استراہی کند قاتلش و جب بہت
 خلاصہ دارد و در خانہ لار و مر شدہ از پلہ بالا رفتیم مالار سے پو بیہہ انگلیسی و روس
 باز ہما سے شان و ہمہ سفر سے خارجہ و شام ہر اول سے با وغیرہ و شام ہر دوکان و شام ہر

خانها و بزرگان و وزراے انگلیس بودند با بر دو ولیعهد دست داده تعارف کردیم این
 عمارت دولتی است که حاکم لندن نے نشیند اسم عمارت کیلدرال است سناگیک
 مرتبه این حاکم با انتخاب اہل شہر باید عرض بشود جزاے حکومتی لباس با عزت
 داشتند کلاہ ہائے سمور بزرگ خرقہ و کاپتیاہی زیر سمور وغیرہ در دست ہر یک چوبایک
 بلند ہر دست دیگر ہر شمشیر قدرہ بسبک قدیم جلو ماراہ سے رفتند خلاصہ درہان اطاق
 ایستادیم لاردر نطقے کرد جو اے بی دادیم بعد با این تشریفات تبالا بسیار بزرگ کہ چہل چراغ و
 چراغہا ہر گاز داشت رفیقیم باز وجہ ولیعهد انگلیس باز و دادہ بود من ہر مرد زیادہ بودند شب
 سہ ہزار فرود عوت شدہ بودند لاردر ہر جہت کہ داسن پشتش نیلے دراز بود و بزرگ شمشیدہ
 مے شد پوشیدہ بود رفیقیم صدر مجلس چند پلے مے خورد بالارفتہ روے صندلی نشستیم نہاہی
 ہر دو ولیعهد طرفین نشستہ سائرین ہمہ ایستادہ بودند لاردر ہر زبان انگلیسی خطبہ از روے
 نوشتہ در تہنیت درود ما و دوستی و اتحاد و ولتیں انگلیس و ایران خواند ہمان را زبان فارسی
 چاپ زوہ درقے از آن را بدست فارسی دابہا دادند بعد از اتمام تقریر لاردر و حصہ
 اعظم ہمان فارسی را بہ فصاحت تمام خواند ما ہم جو اے دادیم لارنس صاحب زبان
 انگلیسی ترجمہ کرد بعد از ان مجلس سلام منقضی شد بدست ہر کس قلم از مطلقا کہ بدو داشت
 با درقے کرد ان اسم نوشتہ بودند دانند کہ ہر کس با ہر کس میل دار و بر قصد اشجا بنویسید جبہ پلائی
 ہم پیشکش کردند بعد مجلس رقص شد من در ہمان جا نشستہ تماشا کر دم ہر دو ولیعهد
 باز نہا وغیرہ ہمہ مے رقصیدند بعد از اتمام رقص باز و دادہ بزوجہ ولیعهد انگلیس
 رفیقیم برائے سوپر کہ شام بعد از نصف شب است از مالار با ہر بزرگ و پلہا و
 راہر دینے زیاد کہ ہمہ جلو از مردوز نہاے خوشکل بود و انواع گلہا و درختہا کہ در کوزہ کاشتہ

دور پہا و اطراف ہا گذشتہ بودند گذشتہ رفتیم تبالا ریزر گے کہ میر سوپر ریچیدہ بودند قریب
 چهار بعد نفر سفر ہوئے شخصے از اہل سینہ کہ ناسب لار و مر بود عقب سترن ایستادہ بود
 ہر دفعہ بعد سے بلند اعلام باہل مجلس میکہ و کہ حاضر باشند براسے توس نمودن ہمینی کہ
 صاحب خانہ بسلامتی بزرگان شراب میخورد و ہمہ باید بر خیزند و بخورند اول لار و مر سترن
 خورد و بعد ولیمہ انگلیس توس کرد و بعد بازلار و مر توس کرد ہر دفعہ انشخص اہل مجلس راقول از
 وقت خبری کرد و بعد بعد از تمام سوپر ریچاستہ رفتیم منزل ہائے خود خواہید بود و بر کشتن
 ہم کہ نصف شب بود با رہمان طور جمعیت بود و مشب در کال سکہ بمن اینیک آقاسی باشی
 و بعد اعظم بودند پادشاہ انگلیس کتابے وارند کہ ہر کس در قصر دیدند و بعد بین ایشان
 رفتہ اسم خود را در آن ثبت کردن امر روز ہوشتم +

روز پست پیوم جمادی الاخرے - صبح از خواب بیزنا تخم سال طرفین
 از دور پیدا بود کشتی ہم آہستہ سے رفت چون با سلا مبول نزدیک بود و ہر محو میرفت کہ
 ساعت معین یعنی پنج از دست او شتہ بیجا برسد رخت پوشیدہ کہ کہ اطرف دست چپ
 سمت بولی و خاک پور پست نزدیک شدیم بفتہ عمارات و آداب و دیدہ شدنا تھا سے
 خوب ساخته اند یعنی کارخانجات و دیدہ گفتند تنگ سازی است و کہ پاس ابی
 ہمہ کنایہ پتہ و ماہور و درخت کاج و سر و درخت خشکلی دارد و غیب سر و بار و سوختن ہا
 میکارند اما توسے دریا کو بہا ہم سردست ازین آبادی گذشتہ سدا مبول پیا شد
 باز ہم قدر سے گردش کردیم تا وقت رسید بعد از ان کشتی سدنا فیہ ایتہ کشتی موسوم ہوتی
 پہا کہ اسم والدہ سلطان است باسد اعظم بہ جناب قند فرستادہ بودند کہ
 بغا - سوار آن شویم بعد را اعظم در آن کشتی بود ہر اہا نامیاد سوار تویق شدہ - قند

کشتی سردر اعظم عثمانی بکشتی ما آمده و باره باره همراه ما به کشتی بر توپخانه آمد این کشتی از کشتی
سلطانیه کوچک تر اما بسیار تمیز و قشنگ است اطرافش را خاتم کرده اند اسباب خوب دارد
رفتم بهر کشتی بقایه ایران که در اسلامبول نیاید استند قریب سه هزار نفر در پنج کشتی بخار
بسیار بزرگ سوار شده با استقبال آمده بودند کشتیها هم در آن نزدیک کشته تا آوردند درین
بین سردر اعظم ما با شاهزادگان و غیره از این کشتیها از آن کشتی باین کشتی میآمدند یک کشتی از
کشتیها سے که بقایه ایران در آن بودند و در آن کشته شده بود که نزدیک کشته شده با پای پهلوان
اعظم و سایرین کم مانده بود چون در باین کشتی و غرق شود و خدارحم کرده به یک طور سے
ناجی شده رسیده آمدند بالا غلصه پیشدست با هم بالیاس رسمی بودند سایر پیشدستها
و غیره همه در کشتی اول ماندند تا از دریم دست راست جزایر زیاد است که کوه و درخت و
بعضی هم چشمه آب دارد از فرنگیها و بعضی هم مملوین عثمانی را گفتند آنجا با عمارت بسیار
که تا بستانها بگردش برود اما عمارتے ندیدیم شاید نومی در باد پشت پرتها بوده است
سیدیم یا اول آبادی شهر اسلامبول دست چپ خاک اروپا است دست راست خاک
آسیا مانزو یک سجاک اروپا میراندیم کشتیها سے بخار که ایلیان خارج کشته شده استقبال آمده
بودند دیده شد اول آبادی بعضی خانههاست بعد از آنکه میشود بدیوار کهنه بنگلی که بروج دارد
قلعه ایست از عهد قباصره ساخته شده است چون این نوع قلعهجات حالا بکار نمیخورد
تعمیر نمیکنند اما چون همه از سنگ و سقماست مینوز غلصی باقی است این قلعه قبیله
است شهر قدیم اسلامبول را که همه در سنه ۱۰۰۰ قمری واقع است آبادی شهر
در طول بنا است عرض چندانی ندارد و بجزوه آبادی که اصل شهر و سورا اسلامبول
است در توی بیرون قلعه و بعد از قلعه اسے الکی سر اسے والی عمارت کیلانشالی چانان

سلطان است کہ مساجد معتبر مثل ایاصوفیا و جوامع دیگر و باب عالی کہ وزیر او و کلاہ
 دولت و اسبجائے نشینند و باب عسکر یہ و عمارت وزیر معاون و تجارت و سر بازار خانہ معتبر
 بیمار خانہ یا بازار کاروانسرا وغیرہ ہمہ درینجا ہست ازان بعد ہم ہمہ جا در کنار بغداد
 و سرتپہا و کوہ ہما آبادی و عمارت ہا سے خوب و مساجد وغیرہ دار و والی ہو کردہ
 و طرابیہ کہ بیلاق سفر سے خارجہ است اما تلک شدہ است ہمت دست رست
 ہم کہ طرف آسیا و اسکر اریگویند عمارت عالی و مساجد خوب است مجموعہ سر بازار
 سلیمیہ کہ بسیار خوب ساختہ اند این طرف ہم مثل آن طرف ہمہ پتہ دورہ و جنگل سر و کاج
 و بلوط است ہر کس ہم عمارت و باغے دار و درختہاے میوہ و سبزی کاری و گلکاری
 بعل آوردہ در نہایت سلیقہ و ذہن ہا و چہار آب سے دیند اما سایہ درخت ہا جنگلی آب
 لازم ندارد یکی است و آن طرف این تپہا گفتند جنگل ہا سے بسیار سخت انبوہ دار و
 کہ نیتوان میانش رفت اما این تپہا چون نزدیک آبادی است اغلب درختہا نش
 بریدہ و درختہاے کاج و سرود بعضے دیگر برابر سے زمینت خانہا و پتہ ہا نگاہ شدہ
 اند خلاصہ بعد از برج دیوار قلعہ جائے بود مشہور بریدے قلعہ یعنی ہفت قلہ
 کہ مثل ارک این شہر است دیوار ہاے سنگی و چند برج بزرگ دار و درختہا این
 مکان براسے این است کہ در قدیم سلاطین عثمانی باہر دولت کہ اعلام جنگ میکردند
 یا برو دے حاصل سے شد فور الیچی آن دولت واکہ در اسلامبول بودہ باتبعہ و حقہ
 سیر کردہ درین بیدی قلعہ مجموعہ سے مکر و بند بعضے اوقات سے کشتند بعد ازان بجامع
 سلطان احمد و ایاصوفیا وغیرہ باسکی سمر یعنی عمارت قدیم سلاطین عثمانی کہ
 برو سے پتہ بلند سے ساختہ اند و در شش ہم دیوار محکم است یہ ہم حال و گویہ سلاطین عثمانی

اینجا کتے نشینند باب عالی وغیرہ ہم از دور دیدہ شدہ سفارستانہ ایران ہم عمارتیت عالی
 در ہمیں جا باست بعد بقلطہ و یک او علی یعنی پر کہ منزل زمستانی سفر سے خارجہ است
 سایر فرنگیان ہم اغلبی در آن محلہ کے نشینند بعد رسیدیم بعمار ت طولہ باعجبہ کہ بشکیطاش
 ہم میگویند کہ سلطان باصرہ والدہ سلطان و سایر خاواوہ سلطنت و شاپہراو با آن جا کے
 نشینند۔ عمارت بسیار عالی خوبے است سلطان عبدالمجید خان کہ برادر این سلطان بودہ ساخته
 است ازین جا گذشتہ بمارت یالی چو اغان رسیدیم بسیار عمارت خوبے است حال بیکان آن
 از سلطان محمود خان پدر این سلطان است و این سلطان تازہ تعمیر و تمام کردہ اند۔
 بعد رسیدیم بمحاذے عمارت مشہور بہ بکلیرگی کہ منزل باست و رفتہ است طرف
 اناطولے لے لپ بنا واقع است و چون در محلہ بکلیرگی ساخته شدہ آہا اہم میخوانند
 عمارت بسیار عالی است چون جریان آب بنار از بھر قنار او نکیز بہ بنار است و
 بسیار تدمش رود تانہ در بعضی مواضع جریان دارد از انجملہ در محاذے ہمیں عمارت
 کہ تہائے جریان با دارد کشتے مانوانست مقابل عمارت دیگر بنیدہ۔ و از عمارت گذشتہ
 ہزار قدم بالاتر ایستاد بعد از چند دقیقه اعلیٰ حضرت سلطان کہ در عمارت بکلیرگی
 بودند سوار قایق مخصوص کہ برائے ما حاضر کردہ بودند شدہ آمدند بکشتی ہارول سے
 صندلی نشستیم صدر اعظم ہم نشستند بعد از قدرے صحبت رجوع استراحتی ہمیں
 آمدہ با سلطان سوار قایق شدیم صدر اعظمین و حسین اولی پاشا سے سر عسکر در قایق با
 بودند رسیدیم با سکہ عمارت رفتیم بیرون یک فوج سرباز موزیکان چی و رجیالہ و باغ
 عمارت موزیکان میزند سلطان ما را پروندہ بالا و اطراف ما منزل باران شان دادند
 تعارفات زیادہ سے کردہ مراجعت بمارت خود نشان نمودند سن سلطان چیل چہار ہا ہمیں با

امر و زدر آمدن بہ بغداد از قلع و کشتیہا سے جنگی دولت عثمانی شلیک توپ زیاد و
 شد چہا کشتی بخار بزرگ جنگی بعضے ازان ہم ذرہ پوش است و بغداد ویدہ شد کہ جہا تات
 سلطان دہا لنگر انداختہ اند بعد ازین ساعت من سوار قابق شدہ با صمد اعظم و
 مستدر الملک و علی بیگ تشریفاتی با شہی زتیم باز دید سلطان بغداد طولنہ با غنچہ عمارت
 بسیار خوبے بہت اغلب پلہا و دیوار و ستون وغیرہ از مرمر بہت سلطان تپا کمر
 پلہا بہ استقبال آمدہ در نہایت گرتی دست دادہ زتیم بالا قدر سے شہ زتیم
 صحبت شد بر خاصہ منزل آمدہ راحت شدیم عمارت بیک رنگی عمارت بسیار خوبت
 پلہا و ہزارہ دیوار پلہا ہمہ از مرمر بہت عمارت بطور فرنگی و ایرانی و عثمانی و ہر این بہت
 بسیار خوش طح است ہمہ اسباب اطاق از پردہ و صندلی و نیم تخت و میز و آئینہ و
 چہل چرخ و جار بسیار علیے و خوب است باخا تھا پارچہا سے اعلا و فرنگی جیسا نید
 نیم ہجرہ یا ہمہ بوریک پارچہ است نیلے عریض و طویل و رنگین نامور سے ساختہ نہ
 کہ یک ہیچ میٹواند آسانی ساعتہ وہ دلفہ بالا و پائیں کند و بہر اندازہ و ہر جا ہم بخوبہ و گلد
 بدون چفت و پرزہ و امداد سے ایستد بدون خط میٹواند سر زبیرش بیرون کرد
 این نوع ہجرہ ہر ادر لندن دیدہ بودیم بسیار خوب چیز سے ست بہ عمارت سے
 ہجرہ ہایش آئینہ و ہمیں طور است عرض بغار از ہزار ذرع متجاوز است ان طرفت
 ہر کس راہ پروو ہر رنگ لباس پوشیدہ باشد یا شہم بدون امداد و تین ہفت
 تشخیص داد گلولہ تفنگ خوب ازین طرف تا ان طرف را نیز ہمیں بغار از ہزار ذرع
 و بہت فرخ و بعضے جا الی صدودہ ذرع بہت کشتی جنگی بسیار بزرگت ہمہ بنیٹواند
 عبور کند موق و محل شہر اسلامبول ہیچ جا سجدہ نیا نیست شہر تین ازین بنا جس چوشت

و میز و صندلی و اسباب یک عمارتی را خرید بدون اینکه گردد بر آن نشیند یا حرکت کند
 و در ویای عمارت دم بنجار باز کرد و سنگ مرمر و غیره هر چه بخواهند بر آن عمارت اندازند
 در کمال آسانی میتوان حمل باین شهر کرد و همچنین مال التجاره همه دنیا با کمال سهولت
 میتوان با کشتی آمد و رفت کند تا لاس بسیار وسیع بازینت خوبه در عمارت بیکدیگر است
 اغلب سقفها از چوب در کتفه است اما بسیار خوب نقاشی کرده اند فرش اطرافها از حصیر
 بسیار تمیز است کنار باسه باریکی از فرش فرنگی بر روی حصیر با کشیده اند که از آن
 در راه میروند زیر این تالار و حیاطخانه مرمر بسیار خوبه دارواز بعضی اشکال آب میریزد
 نوعی جوی در آن است که یک پارچه است بسیار خوش بو او بر آن تابستان خنک خوب
 است سوزنهای مرمر خوب دارد که در زمین در زمین عمارت منور دارند تمام بسیار خوبه
 از مرمر توتلی عمارت دارد و خزانها که کوچک مرمر که هر خزان شیر به دار و آب سرد
 در مرمر است چون مرمر بود حمام زرقه بود و یک حمام رفته بعد از حمام رفیقیم پایین باغ
 عمارت را گردش کرده نیل راه پیاده رفیقیم باغ چون در دامنه کوه است مرتبه مرتبه ساخته اند
 بر مرتبه از وسط بندها که مرمر دارد و دست انداز پائین چون کوچک در مرتبه باغ
 است و دست انداز پائین که چراغ کاظم بود و یار هر مرتبه را از درخت عشقه که چهار
 چید و همیشه سبز است داشته اند چسبیده مثل زعفران کرده است بسیار خوب و در آنها
 دیگر از مرمر و لود و لود و سید و غیره دارد باغچه بندها که خوب بطور فرنگی
 گاه رسی بسیار خوب مجسمه و حجارها که مرمر خوب شکل شیر یا میال را فرقی و غیره
 در درجه بسیار دیدند بعضی مجسمه اسب و بیرون از برنز و دیده شمشیر و تیر و سپهر
 باغ و در درجه بسیار دیدند و بسیار با صفا چشم انداز خوب باغ و درین مراتب

بالا ہم عمارت و مقصور عالیہ دارہ کہ جزبہ میں عمارت بیکریگی است ہمہ را گنتیہ اسبابہائے
 بسیار خوب دارہ و وضع خانہ دارہ و حوض و فوارہ مرمر بسیار خوب داشتند دیوار و طرف
 اطراف را از مرمر حجاری کردہ فرو برزہ اندہ بدایا مثل گلدانہا سے بزرگ سقراط حجاری
 کردہ اندہ بالا سے گلدانہا سے اول ہر ایک شیر آبی است شیر را بار کردہ آب تیز و خوب
 بگلدانہا سے اول سر بزرگ گلدانہا بزرگ شدہ ہمین طور میرزا تا باخر کہ مثل حوض کوچک است
 و سورخ دارہ کہ آب آنجا مفقود ہے شود بسیار تیز و خوب است و ہوا و اطراف ہا ہرگز
 میکند درین مراتب بالا و باغات سلطان کبوتر خانہا و کبوتر زیاد سے دارہ خیلے وسیع
 مستحفظین آہنا حاضر بودند در نہایت تیزی سے ٹکا ہاری می کنند گفتند سلطان غضب
 اوقات تماشا سے اینجا میاید دیگر طوطیہا سے مختلف رنگ رنگ گاہ و خوب شکاری
 مرغ و خردس و انواع حیوانات دیگر ہم بود خیلے آنجا ہائے بعد پائین آمدہ نتیجہ تجارت
 باہرین اصل شہر اسلامبول کہ محلہ بابک اوقلی و غلطہ و محلہ قاسم پاشا یک بجہ دیگر ہر جہت
 سوائے بغار بزرگ کہ آخر آن منہی بکوہ و تپہ میشو و عرض این بغار خیلے کتہ از بغار بزرگ است
 و دو جہر ہم دارہ کہ از غلطہ باسلامبول عبور میشو و

سفرنامه شاه ایران پادشاه

روز ششمین سلخ ^{۱۲۹۵} صبح الاول پانزده روز از عید نوروز گذشته صبح زود تویپ
 اعلام سفر فرنگستان که مدتی بود مصمم شده بودیم انداخته شد از باب بیایون بیرون
 آمدیم نائب السلطنه و ستونی الممالک و سپهسالار اعظم و جمیع نوکران در باب بیایون
 حاضر بودند سوار اسپ شاهان و اسب دراته که مرکب بیرون رفتیم هوا از گرمی و غبار تیره
 و آلودگی و قشون و اولون بهم تا آن طرف امام زاده حسن صف کشیده بودند
 معتمد الممالک که در طهران نائب است سپهسالار اعظم است با صاحب منصبان
 نظام و توپخانه و افواج و سواره و غیره ایستاده سواره و پیاده زیاد خیل خوب
 منظمی بودند پس از سان قشون و گذشتن از صفوف افواج و سواره بکال سک
 نشسته ستونی الممالک و شاهزادگان و وزراء و رجال دولت مخص
 شده رفتند و ما را اندیم بر اسب قرین سبیل با دو حاجی سلیمان خان شربانجا آمدیم چرخه
 ربع الثانی بقریه کرج رفتیم ششمین روزیم منزل شقر آباد بود یکشنبه سیوم از اینجا بکارزان ننگ
 رفتیم نائب السلطنه و همراهان او که در رکاب بودند از اینجا مخص شده مراجعت کردند و بعضی از

کہ با نائب السلطنہ ہر دو شخص شدہ۔ رفت۔ و در ششمین چہارم بقزوین فرستیم آرد و از ہزار
 جریب کہ قریب بشہر است زدہ بود۔ سہ ششمین چہم در ہزار جریب اتراق شد بادشاہ
 میا ہدین ہوز نامہ را امروز در ہزار جریب میلوسیم خیر تلکراتی امر در از طہران رسید کہ
 والدہ اعتضاد اللہ ولہ کہ از صبا یا سئے نائب السلطنہ مرحوم بود فوت شدہ است۔ حاجی
 تلمبا داسی مدرس ہم در طہران مرحوم شدہ۔ خلاصہ انشا اللہ تعالیٰ از مسجد چہار باغ کہ
 ہفت گنگستان خوانند آمد و کسانیکہ بطہران مراجعت خواہند کرد و خواہیم فرستد چہار
 ششمین ششم ہم در ہزار جریب اتراق شد متصل با وسامہ و ہواگر و خاک و در شہر
 بود چہا عت بقرب ماندہ۔ فیم ہزار محلہ راہ کو شنگ پرولت خانہ رطانی کہ نیمی بود
 و دار الحکومت معتضد اللہ ولہ است۔ ششمین غلام و شاہزادگان و عیال قزوین بحضور آمدند
 عصر مراجعت بار و شد ضیاء الملک عالم لیدان کہ دیروز از بلقان آمدہ بحضور رسید
 چہ ششمین ہفتم بقبر سیاہ دہن کہ آخر خاک قزوین است۔ فیم پنج فرسنگتہ است نام
 راہ جلکہ و صحرا سے بسیار خوب ہنر و خرم و پر گل است بات آبادان حال قافانان
 دوست آبی قزوین سر راہ و کنارہ صحرا بود اغلب مال امین ترہایا و مسو بان دوست
 سیاہ دہن مفقود خانوار است جمعیت زیاد باغات بسیار دار و البر القاسم خان خواوہ
 ناصر الملک در ہنار گاہ دیدہ شد بچا پاری از راہ آذربایجان بپاریس را سے تحصیل
 میر و دحالا اول شکوفہ ہمہ جا است طہران ہم روز یکہ بیرون آمدیم شگوفہ زیوالود آکوچ
 و بادام باز شدہ بود خلاصہ دست۔ است قریہ سیاہ دہن حال قافانان ستا چہم
 ہشتم بقصبہ ابہر میر و یک متجا و از ہفت فرسنگ راست بجا شدتہ۔ زانہ طرف
 دست۔ راست راہ کم آبادی است۔ قاسبرہ و گل و پوتہ دارد و تا یک فرسنگ تہی

بکوستان میشود و آنکو بهای بی طرف راه کشین طرف دست راست آن راه نزدیک
 تر است اما کاسک نمیرود و قلعه اف و چا پارخانه و آمد و رفت عمومی از همین راه میآید
 است طرف دست چپ پیشش کو در و جمال خرد و قزوین است دیات آباد حاصل
 خیز بر جمعیت دارد مثل نریجه نهاوند ضیا آبا و فارسی چین خالصه و غیره نهاوند نیکه کوه
 افتاد است پیدا مانا کوه و و فرستگ بیشتر راه و کوههای بی طرف راست و پشت آن کوه
 خاک خرغان است دست راست شهر اینش آلودار و آخر خاک قزوین فارسی چین است
 اول خاک خسته قزوین دیات از رو و این شهر و بی میشود همه دیات جمعیت زیاد است
 خوب و شکار تنگ دارد در پشت دست راست صفای قزوین کوهی پیدا بود معروف
 بیشتر کوه که شبیه است بکوهان کشته بعد از قزوین قزوین و غیره است تا میرسد
 بشیر یف آباد خالصه تیرول ابو دین مخصوص که دید معتبر است لاجا بهر زمینیکم قصیر
 بسیار بسیار معتبر مثل شهر است مساجد و سماها و کاروان سراهای متعدد دارد
 از دور انیم فرنگ هم بالانرا از قصیر بهر زده بود در راه دور و جاسه پیدا بود و بعد از قلچیان
 و ساری اصلان و حسین قلچیان پیش لشکاره آهورفته بود در عصره با کمال خشکی آمد به سیح
 شکار هم نکرده بودند آهوی پیدا کرد اما بچنگه رم داد و بودند و آهوی سوارهای سختیاری
 زده بودند یک ماده آهوی خسته بیچاره آمد جلوه کاسک و صنع الله و خوابید محقق بیاد شد
 بانساجمه زده عباس میرزا و مظفر الملک و علی نقی خان و بار میرزا که در ابره رفتند و میرزا
 ابو الفتح امام جمعه ابره در راه بختور رسیدند - ششم در ابره اترق شد باز زیاد و آریجا با باد
 بسیار است یکشنبه دوم بعد از آن قلعه خالصه تیرول است و بعد از آن بیاد و میرزا و الملک
 حاکم گیلان بنشان شمال التفات شد بکاسک شسته رانیدیم راه امر و در راه سیح میرزا

دست راست بغاصه یک فرسنگ و دو فرسنگ کوپها بزرگ برفزار است و پشت
 این کوپها خاک طارم است و هات میرشکار از قبیل چرگروالوند و خراسانو و غیره دست چپ
 رودخانه ابهر است آب و دو خانه درین فصل بقدر پنجاه سنگ بگد ز یاد و رگل آلود بود اما
 تا بستان دوسه سنگ بیشتر نمیکند و قنوات خوب معتبه دارند که این همه باغات را
 از قنوات آب میدهند قدری که رانندیم بخرم دره رسیدیم که قدری است از آن خاصه است
 هم وار و اما تعجب دره ایست باغات و اشجار زیاد دارد و یک فرسنگ طول باغات است
 و ختها سیر شده کم کم برف هم توست دره بود بعضی اصحاب منصبان فوج و دو خاصه
 با فوج مامور در و آنده طهران هستند در اینجا بحدود رسید از اینجا پاسته کوکین و فرسنگ
 مسافت است نه این کوپها نرم است زراعت دیمی زیاد میکند پشت این کوپها
 باز خاک خمسه از محال جدا شده گوست و بزیند رود که متصل پنجاه ساله میشود و در
 پیدا و بیب مشرف بر آن بود قلعه روسیه داشته مشهور بسیار که قدیم مال عباسی
 و در آنکه بوده او مرده است و حالا امام جمعه خمسه یعنی از سوار است میرشکار و از
 دیگر هم بود و خلاصه از خرم دره گذشته بدیه رسیدیم و به آنجا رسیدیم و باغات
 زیاد دارد و قبل از رسیدن به سیدج در نزدیکی و دو خانه پنجاه فرسنگ است بسیار
 بقدر چهار سنگ آب داشت برو دو خانه چاری بود این خانه متعلق بخرم دره است
 که قدری گذشته بود که نهیر آباد میگنند رسیدیم در دست چپ آنجا رسیدیم و از آنجا
 است بعد رسیدیم به آن قلعه که منتر است با شد بدیه آمده و در آنجا که او قنوات
 بسیار است و یکبار غنیمت اندکند همه چار و در آنجا آمده است و در آنجا که او قنوات
 بسیار است و یکبار غنیمت اندکند همه چار و در آنجا آمده است و در آنجا که او قنوات

چپ در است از اول آہ اسے نیم فرنگ و یک فرنگ شتی کو بہا می برت اوریشو
 قدریکہ رفتیم از سمت کو بہاے دست راست آب صاف یا دمی بقدر وہ فرنگ میام
 قدر سے دیگر کہ راندیم سیلاب پڑتور سے جاری بود باز قدر سے کہ راہ طے شد آب صاف
 تند سے میام بعد از ان باز سیلاب جاری بود معلوم شد منبع ابہر رود از کو بہا دست راست
 است دیدیم چکر میر شکار در دامنه کوه پیدا بود یک فرنگ از راہ و در است بدست راست
 دور میں انڈا ختم خانہاے متحد و تو سے ڈرہ و تپہ پیدا بود کہ تقریباً بقدر روایت باب خانہ
 بنظر آمد اما درخت و سترہ بسیار کم دار دشل این است کہ بنا شد رسیدیم بعسید آباد و سپین
 اعظم کہ مال مجید الدولہ معروف بودہ و سپہ سالار اعظم خریدہ است باغ و کلاہ فرنگی دار و نیجا
 نہاں نور دیم - حالا اول بنفشہ این جا است بنفشہ خوش رنگے دار و از ابہر رود آورده اند
 بعد از نہاں سوار شدہ قدریکہ راندیم بحسین آباد میرزا محمد حسین حاکم کاشان رسیدیم
 و صحراے دست چپ مہنوز برف بود کو بہاے دست چپ پیمہ راعت دیم است
 تا رسیدیم بدیہ سلطانہ کہ سید شاہ خدا بندہ خراب و لے باز رہ پاؤ آثار قدیش نمایان است
 اما انشا اللہ بایہ تعمیریشو در رسیدیم بہارت سلطانہ پیداہ شدہ رفتیم بالا سپہ سالار اعظم
 ملک آرا را حضور آورده بود ہمہ جا رگتہ آمدیم پایین سوار شدہ رفتیم سجاؤ کہ چین باہر
 عمارت زدہ اند حاجی محمد حسن خان پیشخدمت کہ مئے است در خدمت است عصر دیدہ شد
 امروز باز باد بد سلطانہ میآمد شب ایستاد مہنوز درختہاے اینجا پارگ نکرہ است امروز
 در بین آہ یک برآمدگی کوچک بقدر وہ جب زمین میدہ شد بالا کوان کہ میروند گنبد شاہ خدا بندہ پیدا شد
 اینجا را کہ وک لند کہ رنگو نیز آن طرف پتہ ہر چہ آب جاری میشود دخل زنجانہ رود شدہ نیز اینجا میورد
 و این طرف پتہ ہر چہ آب جاری است بہت وہ خانہ ابہر رود میریزد عجیب است ہمیں کہ ہم

که منبع این آبهاست چندان ارتفاع ندارد و از هیچ طرف نسبت بسیار ارضی ندارد چنان
 ندارد و مساحتش دو روزیم - امروز باید در سخنان برویم از سلطانیه از سخنان چهار بزرگ نیم است
 اردو و اینم فرنگ هم بالاتر از شهر دریاغ حسین آباد ملکی یا شاهان بر قریب بر منظره الدوله و مردم زده
 بودند که نیم فرنگ تمام راه بود کجا سکه نشسته را ندیم صحرا سے سلطانیه خلیه با صفاست و شب
 رعد و برق شد باران هم گاه گاه بی آمد روز هم گاه بر او باران آفتاب جلگه بسیار خوبی
 است تمامش یا چمن است یا زراعت و مرغها سے قانلاق خلیه خوب میخوانند که یکدیگر
 بدیده رسیدیم که امش الملکی مال منظر الملک است که بسیار است است بر سر رود که فرنگ
 و نیم مسافت کو بهماجر دست چپ هم برف دارد اما در دست چپ زبانه افراشته و در خانه سال
 ارضی که در سخنان رود است مخلو بود این رودخانه چون انجمن میگردد با تونل منتهی است و سب
 از آن نمکزد رود عرض رودخانه هم کم است اینجا یا زیاده اینج فرنگ نیست اما تا در سخنان
 پایشین تر که میرسد کم کم آبها دیگر کم داخل و مخلوط بان شده بزرگ و عریض میشود و مرغابی و
 بعضی طیور دیگر زیاد داشت تا اینجا که بنهار افتادیم دو فرنگ راه آمده بودیم همه زمین مسطح
 از اینجا جدا راه راه پور شد و کم کم کوه دست راست نزدیک از کو بهما دست چپ دو میشدیم
 تا زبل سه چشمه که سر رودخانه ساخته اند که ششم رودخانه بدست چپ افتاد چها کمر زیاد چمن
 در آمده جز در رودخانه میشد از سیلابها رودخانهها مستعد بگردد ششم که همه را طرف کو بهما دست
 راست جاری موزل این رودخانه میشد بعد از گذشتن از زبل بفاصله دو سدان دست چپ تپه
 و ما پور را کمر بزرگ پیدا شد و حال گردید با من کو بهما بزرگ دست چپ و این تپه که مخلوط
 تفریب بشهر زسخان نزدیک شده و در صورت و هموار و کم کم مغشود و منتهی بصحر
 گردید و باز کو بهما سے برف دارد دست چپ پیدا شد دست راست تپه است

کو چکر است درود تریست و مساوی با صحرا میشود و کوہ ہما کو دست راست ہر چہ شہر رنجان
 نزدیک میشود کم کو چکر و کم برف ترمیگر و خلاصہ مسافت زیادے کہ راندیم بدیہ دیزہ سیدیم کہ
 سکندر محل شین علی خان سرتیب است خود او ہم با پسرش ہمان چاچھو آندند علی نقی خان
 بسیار در دست بھلیے است ابتدائے آبادی و باغات نہ سجا نہ رود از دیزہ است دیزہ بدیہ
 بزرگ پر جمعیتے است خلاصہ راندیم تا شہر رنجان سیدیم باغات زیاد در درہ باو کنار رود خاڈ
 درخت ہوتا زہ نگونہ کردہ تیر تری ہنوز بیچ سبز شدہ بود اہل شہر ہمہ باستقبال بیرون آمدہ
 بودند جمعیت زیادے دار و از شہر گذشتہ بحسین آباد ندبور کہ منزل باو دریدیم جگہ با صفائی
 است چادر مارا کنار دریا چہ لولانی زدہ بودند امر و دیزہ باین طرف اے حسین آباد قطع
 باران بارید مردم تر شدند لوالوا قائم خان کہ نوشتہ بودیم بجای پارسی بیاریس میر و سنوز انجاست
 شب اے صبح باران آمد ہمہ زمین گل مردم تر و سردی شدید شدیکر دوزیم کہ چہاڑ ششم سیر دویم
 بود لا با اینجائے افاق شد و ایشب ان باران ہمہ چادر با خواہیہ و مردم صدمہ خوردہ بودند کہ چہاڑ ششم
 چہاڑ دویم بائید برویم بہ نیک پڑہوا صاف آرام تا بسیار سرد بود سوا کا ایک شدہ راندیم از باغ جگی
 زمین عبید شد نگونہ زدہ و دست راہ پشت بلند است برو دخانہ نزدیک شیدیم کنار رود خانہ
 دیشاہ باغات خوب یاد است اول دو دیہ بود متصل ہم کو شکان میگفتہ خلاصہ دیوان تیل خاڈ
 مہاجر است بسیار و ہات پڑ اشجا خوبیت جودیدہ باریست آہنم خالصہ تیل کن الدولہ است
 ہات شہر زیاد در بعد از این دیدیم حیرت منگی مظهر الملک است در باغات اینجانبہا راندیم بسیار
 سرد بود بعد از نہار بجائے نشستہ راندیم طرفین اہ سمہ درہ و ماہورا است ماہیر سد کو ہماے
 رود بدیہ بدیہ نہ پشت کو ہماے دست چپ است کوہ دست چپ کہ تا اینجا است طرف
 سوا ہست ہو و در حادی و شیکہ یک قلوہ بزرگ بلند سخت پربنی شکل شدہ مشہور کوہ در لو

که بیلیاق شناسهونهاست از آن چهارشته کوه از طرف مغرب منحرف شده و جنوب شرق در خلاصه
از دره که مشیتیم که رودخانه سارماق کو از آن جاری بود و میرفت تا برنجان در رود داخل میشد آب
و پشت قدریکه رفتیم راه اندرودخانه کم کم از دو فرسنگ دور باطل بطرف دست راست شد بعد از
رودخانه نیکی که مشیتیم این رودخانه هم خیلی آب دارد و برنجان رود میریزد و همه این آبها داخل تزل
اودن شده و یغیر رود در کینه منسوب دریاست و غیره و شیو و شیو جمع راه اینجا با دره و ماهور است خلاصه
دو باره بروودخانه نزدیک شده تا بارود و رسیدیم راه امر و چهار فرسنگ بود چادر بارالب رودخانه
زده اندوینیک پی بزرگ است یک کاروانسرا که کهنه قدیم دارد که در نعل سلطنت شاه صفی
اول حکم آن پادشاه بدست میرزا محمد تقی اصفهانی حیدرآباد در شهر سنه پنجاه و چهارم و در سحر سی
بنا شده است درین اطراف ایلات رشتوند قشلاق دارند و همه پانزدهم آن مزار که از
املاک مظفر الملک است رفتیم یعنی چون بسیریم دور بود آن مزار را میان منزل قرار داده و دور
ساعت جمع کرده بودند بالاتر از آن دیه است که سرده میگویند اینجا از ارضی آنجا است چایخانه دارد
خلاصه همه جا از کنار رودخانه میرفتیم طرفین راه دره و ماهور تا همه سبز و گل است البته گل بیش از پیش آمد و پیش
شد انواع گلهاست دیگر هم بود از زرد سفید لاله کوچک بزرگ بعضی کوهها و زمینها خاک است مثل
شوره زار اما هیچ سنگ درین صحرا نیست یا چمن و سبزه و گل است یا شوره زار که آب
فرونی رود و بریا صحت میرود راه سه فرسنگ بود از عصر منزل رسیدیم - دو شنبه
هشتم از جاده می الاخره باید صبح تاریک وارد پاریس شویم یکبار دیدم کاسه که بیست و
پیش خدمت ما گفتند بگاریس رسیدیم ایم آمدیم پایین نظر آقا دزدی رحمت را
پاریس در میان خان و میرزا و او خان سرتیوب که اسباب اسپورسیون
آورد است و میرزا رحیم پسر حکیم الملک که سفر سابق با ما آمده بود در حال رفتن منزل

تخصیص زبان انگلیس بودہ و زبان را خوب آموخته است و وہ نفر صاحب منصب اینجا نیل
 شال ماگما ہوں کہ ہم کچھ کوئل لاملول دیگر کوئیو تھان آبی اسبامیٹوبلی پرتین مترجم شہنشاہ
 کہ بنیابت میسودانیک ٹون وزیر امور خارجہ شہسرا کہ امر وزیر آ مجلس کنکرہ برلن رفتہ است
 آمدہ بود ہمہ در کار حاضر بودند خلاصہ سوار کالسکہ شدہ روز شہر آمدیم جمیع مردم خواب بودند
 بیچ صدائے نبودار دگران ہوٹل یعنی مہمان خانہ بزرگ شدیم کہ بر ما دہر اہان بنازل
 اطفاہامی بسیار خوب اجارہ و معین شدہ است و ہمہ پادشاہان کہ پاپائیں میسودان ہنر
 میکنند بعد از قدر استراحت امین الملک و نریمان خان مہدی قلیخان اجتماعت کردہ گفتیم کالسکہ
 حاضر کنند کہ پاکسپو سیون برویم کالسکہ چون قدر سے دیر حاضر شدہ دو ساعت خوابیدہ اذکانت
 پنجالی شب را دیدیم بعد بر خاستہ نہار خوردیم ماٹرال ماگمان رئیس جمہوری فرانسیہ بدین ماہ نشستہ
 قدر صحبت داشتیم بعد از رفتن ماٹرال بکالسکہ نشستہ از در تروکار در وقت تومی اکیوزیون
 یعنی درو خانہ سن در وسط است این طرف ہمیں است باغچہ گلکاری توہوہ خانہ متعہ و نگار
 چیں مصر ایران ٹونس و صہناہ و آبشار ہادقوار ہادقوار بزرگ کونسر کہ از زیر آن آبشار جاری
 است وزیر دست آبشار جو صہناہ و قوار ہاست و جنب تالار کالمی والان است کہ شبانگہنہ
 قدیمہ اینجا گذشتہ اند بعد از پل درو خانہ کردہ میشود باز جیابان باغچہ و قوارہ ہا وغیرہ است از اینجا
 داخل اصل اکیوزیون میشود کہ در شان مارس ساختہ اند از در تروکار والی دم اکیوزیون مسافت
 زیادست بقدر از قصر قاجار تا دروازہ طہران از کثرت از دجام مردم ہمیشہ راہ رفتہ
 ساتماشا کردہ ہمہ بناہ اکیوزیون از آسین بلور است از بہر ملت و دولت مملکت متاع دادیم
 اینجا است اگر بنجوا ہم شرح تروکار و اکیوزیون زمینہ قوار ہا و آبشار ہا و باغچہا و نگار ہا
 و جیابانہا و تماشا ہا و بناہ عجیبہ غریبہ کل دنیا و خراج کردہ اینجا دین بناہ و فرام آوردن

این اسباب شدہ است یا مردم تحمل شدہ اند و منافق کہ کسپانی این بازار و صاحب این کلب میر
 و از جام دنیا را کہ در اینجا بچ و وضع میآیند و میر و ند و وضع والا ہنہا سے تو سے کپور سیون و جہا ہرات
 نفسیہ اشیا سیکر از دو پول الے صد ہزار تومان قیمت ارزش دارد و غیرہ و غیرہ را بنویسہ
 تفصیل بدیم باید یک کتاب علیحدہ بقدر شاہنامہ بدست گرفته تا مدتی کہ کپور سیون
 بر پاست ہمہ روزہ از صبح الی صبح روز دیگر مقصلاً بنویسیم باز عشرت از عشرت و انکہ از بسیار از
 ہرگز بخوابیم تو انست بویسم تا شخص بچشم خود بیند مجال است تو اند با خیال تصور بچو و بچو
 کند و تصور سازد خدا صبر یا کمال خشکی مر اجبت کہ ہمارے یہ تڑکا و در و برین دن
 حوض ساختہ اند و آہ افشان غریبہ دارد کہ بار تعلق زیادہ سکتے افشان یا میر و در و در
 باغچہا و فوہ خانہا سے زیادہ و ابرہ متعددہ دارد و سوار کاسکہ شدہ فیکہ ہنرل شاہین جبہ از و زین
 از پارس انشا اللہ دیگر وقایع را در بروز منصفہ اسما بچو نوشت ہاں مطالب بعضی فقرات
 را بنویسیم این منزلے کہ ما در یک گران ہوئل است بسیار عمارت بزرگ عالی است البتہ تقریباً دو ہزار
 اطاق و مالاریور رہتہ اردو ہمیشہ البتہ دوسہ ہزار نفر در اینجا غذا میخورند و میخوابند و در صفین طوط
 است کہ سبچ معلوم نیست کسے دیگر ہم در اینجا منزل دارد و ہا اینجا ایک نفر نیست ز قرا و کہ
 گفتہ کسپانی اینجا رہتا کردہ است چند رہا علمہ جات و مھر و لو کہ وارد ہما طاق با اسباب و
 جبل است در ہا ہمہ کیا چہ آئینہ یعنی پوریے جیوہ است و اطافہا سے ہمہ چہل چہا غنہا سے بزرگ
 عالی دارد و گران ہوئل بسیار نزدیک است بگران و پر یعنی تماشا خانہ بزرگ کہ کمپیون کہ بنا
 کردہ و سعفت ہشت کرد و تومان خرج آن شدہ و نازہ سے سال است کہ با تمام رسیدہ است بختہ
 سے شب تماشا میدہند و ساز میزند تا مکان و صفت لیہا ہا آن بسیار گران است و جیون کہ بنا
 و این تماشا خانہ میدہ نیست کہ این سطح طرف راہ بچو چہا بولوار دہا سے چہا ہا سے

ساعت از شب گذشتہ فی الاقصال بدون رفیقہ نقض عکاسکهاے تختکف از سر جوید و شہر
 دامن یوسہاے بزرگ یعنی کاسکهاے کریمہ و بطبقہ کہ حوا از آدم است در رفت آمد است
 عتوہ کاسکہ آئے قطع نمیشود مثل و بشارت است کہ صد آں بگوش برسد ازین عتوہ
 کاسکهاے روشن پایہ خلیع خطر دار و دیر در چوایے سچہ سادہ بین کو چہ بزرگ
 نفا فوراً مرده بود در کو چہا بجز صدراے قرقر کاسکہ و مرادہ و صد کاسکی کہ بطریق
 بکن و گوش صدراے لفظ اسی مستدی میرسد و صدراے شرق شدان قچی کاسکہ
 امنی یوسہاے خبر دار می مردم کہ زیر او در نمازند دیگر بیج صدراے بین شہر شہید
 حیرت و تعجب است کہ این ہمہ مخلوق از ہر جوہ از بزرگ کو چہ است و در آخر ہاے شہر
 کو چہا کو چک از احدی صدراے بقاعدہ بلند شود و اید کسی بلند حرف نمزند و دو
 بر صورت و بیخہ نشدہ نزاع نمیکند کہ کسی کا رخ در دست و سر ایوان
 بیدار جویم حرف میزند خلا صد و زدیج در و بکم بانید قیتم بھارت الیزہ کہ منزل
 سندانہ دار مثال ہم بود قدر سے صحبتمہ اللہ بزمائے آمدیم منزل ایوان
 خدایک وزیر مختار و نمایان خان بودند از شرو کا در و در منزل شہید
 پادشاہ و پادشاہ و پیش میگردند ضعیف شہدایہار شہدایان پادشاہ پادشاہ
 سحر و دوش بزمین ناپوئی نزدیک عمارت ایران است ازین
 ازین سبب درین ہون بین سامتہ بوسخت بہت خوش ہم فرود ایوان
 درستان ہون مرتبہ اول یعنی یک و ضحانہ و ہاے ہون
 ہاے ہون ہاے ہون ہاے ہون ہاے ہون ہاے ہون ہاے ہون
 ہاے ہون ہاے ہون ہاے ہون ہاے ہون ہاے ہون ہاے ہون

پایین چشم از پهل نیز از چشمم روزه این کل که وسط تر و کا در دو کسپو زیسیون بهمت بسیار چشم انداز و در
 رودخانه سن در کمال صفا از زیر میگذرد کشتیها که کوچک بنجار دایم در آه شده است از طرفین رودخانه
 که کوچ است که از زیر کل میگذرد کالکها و اسی دایم در رود است در جلواز دورتیه با بلند میهای جنگل
 مویش برید است که راه آهن از شهر پور رسال دارا سجا بشهر الغل این بلند می از نوحی جنگل میگذرد
 دو در بنجارش مثل یک مار سفید میچیده میرود و یک تر باز خط راه آهن دیگر میروست که از اینجا هم کالک
 عبور فرور میکند خلاصه فتحیم تا رسیدیم بخوجی دالانها میروست با کسپو زیسیون که هر یک محل مخصوص
 و قسمتی علیحده دارد از قسمتها انگلیس و فرانس و ژاپون و روس و منتهی المان و شکلی و ایتالیا
 و دول کوچک نیکی دنیا و غیره همه جا گذشته به سمت ایران رسیده است آنچه در چشمم متاعها میخوب
 داشت حتی آلات طب ایرانی خاتم و غیره که از فرار یک میگفتند که از آن آلات و اسباب طب آبچیل
 تو مان خریده بودند زیر میهای صنفهان پارچه های نرود و کاشان و غیره و غیره فالینها و فرشتهای
 خوب متاع ایران خیل در اینجا هم خوب است و قیمت علمی میخوردند که برده منفعت دارد دولت المان
 این قوه متاع نقر شده است بیچوبه بگر بعضی پردهای نقاشی دولت عثمانی هم بواسطه هوا و تنگ در آن
 ملکات داده است متاع نه نامور و نر شده است خلاصه شرح انچه در صنایع و اشخاص مختلفه را از
 زن و مرد حتی سیاه آفرین و عربی شامات سیاه جنوب نیکی دنیا از زن و مرد ابالی جزایر و کانی
 و چینی و ژاپونی و هندی و غیره و غیره را بهیچوجه نمیتوان نوشت و شرح داد بعد با کمال شگلی از
 در قوه خانه دو وال بردن نر بار خله راه براد و فتحیم تا کالک رسیده سوار شده از در توامید
 و باغ الوالد و باغ خوش و حیوان که متعلق با سپوز زیسیون است ز قوه بمنزل بلخی انگلیس و در لیون و حتی روس
 پرس از لوف بجنور آمدند و در دست سپر نر شاه ایتالیا که سابقا پادشاه مسلمان بود
 یکسال سادفت کرد بعد نر نر استه بقتضای نمود و در زمین مهانخانه ما منترن دارد وید بین نر

نامہ خسروان

ہوشنگ

یورسیا تک پسرزادہ کیو مرس پادشاہ ہے بود بادانش و خود بیسے نامہ و در انشوری نگاشته کہ سیکے
 از انہما راجا و میدان نحو گویند برنے از ان احسن سہل دریافت کردہ بزبان تازی و آوروہ پیلر
 آن نگارش نشانہ الیت از نیرے و دانش او پارسیان بر گند کہ ہمیری دہشتہ و از بسیاکے
 و او گستری اور و او دینا میدند و این گروه نختین بنام پادشاہ دوہین است کہ پیشد او یان بینا
 برنے اور ایران نامند و این کشور را بنام سے خوانند پارس نزر دشت نختینش نیر گندہ اند پارسیا
 گویند اور پس ہمیر اوست ساہا و در جہان بود و ہمیل سال جہانگیری کردہ و ہمیر بر سر نہاد آہن
 از سنگ بیرون آورد و از ان ساز جنگ ساخت از لشم و پوست رو باہ و سموزیر انداز کردہ کار نیرا
 و آوروہ بجاہادی آتھر کہ پاستے تخت بود و پیغز و دو و شہر ساخت شوش و بابل اگرچہ برنے بر اند
 کہ بنیاد بابل از ضحاک است روزے جاسے نشین جوہم موریس خواہست گفت اے فرزند
 و بلند مزو استے اے و در سبے پیمان وزیر کئے ہووشن بسیاکے و دانش تو امیدے بزرگ است
 ہدایت کہ در نہادت نگارش دانالی است آمارہ شہریاری پس از من تو لی اینکے کہ تو تیرہ و گندہ ششم
 و تو را بگا ہدزے مردان بر گما شتم این بر گفت بے فہم نیاکان خودت ساخت و از ان جا یکا ہنگامیک

چہاں نیاہ از پادرو ولعت پیرش نیران پروخت از اندر ما سے اوست و در
جاوید این خود سے فراید و آن نامہ ایست کہ پوشنگ نگاشته
نام (۱۱)

اندازما

از غار و انجام بسوت نیران پاک است یاری ازو متناہ استایش و این است
از غار زشتناخت استایش پیشہ کہ وہ بخواند نہا ہم کا پیاہانت ہوتا ہے
فرز تو گشت کہ نیران وادوہ شری - سے کاہ شریہا کی گویا
خود موہا بہترین ہے کہ از غار بہند و ایسہ است نیران وادوہ شری
ازو سے کہ نیران وادوہ شری ہے نیران وادوہ شری
گوئے است و الشری و در سوتہ شری نیران وادوہ شری
کرمین است و سوتہ است نیران وادوہ شری
خط شریہا فرمود کہ نیران وادوہ شری
ان کو سوز بر روی پاتہ او نیران وادوہ شری
کیش را نیران وادوہ شری
فرمود کہ خود سے نیران وادوہ شری
و او و دانش نیران وادوہ شری
دانش کو و چون جان تن اندو دانش نیران وادوہ شری
بے کہ او اسپندیدہ نہا شد کہ نیران وادوہ شری
و سایش در گوشہ نشینی از او دانش نیران وادوہ شری

سچیز در گیتی خوشی است همه چیز از وی تشکیلی آید - آندوه روز سے فرو خود خوردن سچیز
 سچیز کاری - رنج از مندی - خواهست از مردمان - آرزو سے چیز سے کہ پشیمانی آرد فرمود چهار چیز
 بخشایش است - بنیاد نهادن - زدن خود بستن - زرداوان - وارسته بودن و چهار چیز رنج
 است - زدن فرزندان - یاد رنگدستی - همسایه بد - زدن نافران - دستگیرها سے چهار
 است - پیری و نالوانی - بیجاری که در زاد بوم خویش نباشد - و امم فراوان - دوش
 راه پیادگی - و گفته زن نیک آسائش مرد و آبا و نسله خانه دیاری و پند و پیوندی بنیاد
 فرمود کسی که نتواند چنین کارها کند او را مرد متوان گفت با زن کارزار کند و پیوندی بنیاد
 نهد بکار او با تمام نرساند کشت کند و در دو چیز است که خود مردان باید از یاد بر تدا ویرانی
 جهان - و دیگر گون شدن آن - رنجها سے او که چاره پذیر نیست - دو چیز است که فراموش نباید
 کرد خدا مرگ - و چیز است که از یاد باید برداشتی که بکسی کنی - بدی که کسی به تو کند -
 نیز گوید نه بآرزوی نیاز توان شد و نه خود آرائی جوان و نه بدار و تندرست - اگر تو را چنان
 چیز باشد در گیتی بر خور و از خواهی بود مانند کسی که از کار خود بدست آری - بآید آری در دوستی
 راست گوئی - پاکد امی - فرمود شش چیز در جهان کامرانیست - خوراک گوارا
 فرزند نیک - زن همراه - همنشین مهربان - سخن راست - دانش فراوان
 فرمود و فرمایند از امور کاری بنگردد - چنانچه از آهن ایست شمشیر گران بها متوان ساخت
 نیز از دست که سچیز همه با سودمند است - بلکه شست و در هنگامه گر سنگی - خود آری در
 ختم - بخشش و رنگدستی - گوید خود مردان را بچیز نیاید بی امید نیست و چیز است بر
 که در خود نماندند خود آهند و کاسه را که نتوانند بگردان نگینند فرمود دست چیز از بی آری
 است - بخشش بی امید - بخشش بی جا - رنج و تنبیه کاری - نماند نماندن دوست از دشمن

۱. راز گفتن با بیکان که بیکان نیک در باره مردم نیاز موده ۴ باور کردن سخن بجهت روان
 ۲. بسیار گفتن در بنگاه نیک سو و خجسته فرمایش او است که هر کس به بنگاش کار کند همواره
 ۳. سوده است بدو شش پادشاه مناز که نزدیکان او با او دشمنی روزند فرمود پادشاه هستی نشاید
 ۴. چون بنگاه پان کشور است و دشمن نیست که بنگاه پان را دیگر کسی نگداری کند میفرماید
 ۵. در هیچ جای این گفتار و در مباحث و خود را ندانند مگرین مساز چه روزگار دشمن فرزند آدم است
 ۶. پس پس پسران دشمن خود چون اندیشه در کار دشمن خود کنی اندیز دیگران براس تو نشاید

تهمورس

آنانکه پارسی از تازی شناسند دانند که تهمورس با ابا و تان زبان تازیان است چنانچه
 کیومرذ و کیومرث - طهمورث نیز تهم مرز است - تهم در پارسی و لیر را گویند مانند تهمتن
 پس تهم مرز پهلوان زمین است پسیر یا نیر بهوشنگ بود بر نه بر آنند که و پاد برادر
 زاده است او را دیوبند می نامند پس از بهوشنگ باورنگ شهر یاری نشست و بنگهداری
 مردمان کر لبت باین کسے کار داشت و مے گفت مردمان هر کیشی خواهند نگاه دارند
 به پیمان اینکه پادشاه در ست کاری بیرون نهند یا نصد سال پادشاهی کرد و پادستور
 بود خود مند که پیروزے دانش و بزرگوارے فنش کرد روزگار خویش بود پادشاه پست
 دستور بپادشاهے کشور و نگهدارے لشکر مے پرداخت چند تن از بزرگان بدستور رشک
 برده - تخم دشمنی نگاه نیز در دل کاشته و این سخنان را بهانه کرده آغاز کشتی نمودند
 مے گفتند اگر چه شاه و دستور در بنگهدارے مردمان بهمانند نشاید بهوشنگ کی پیری
 را بهانه ساخته گوشتی مے ی گزیده و یاره برگردد و این روش ناز را نیکو شمار و پادشاه

و دوستو یا ہنگ گردنگشان بال شکر سے آرہستہ آمادہ کارزار شد۔ نہ اگرچہ سرکشان پشیمان
 شدہ پوزش خود مستند تمہورس سخن ایشان نہ پذیرفت و آنہا را بندارسانید فرنگیان برینند
 کہ ہوشنگ برادرزادہ خود تمہورس راورد روزگار زندگانی خوش بھیمان دیگر فرستادہ بود۔
 پس از گوشہ گیر شدہ سے مرد سے پیدا شدہ چنین و انمود کہ کہ تمہورس وجہ سے نشین
 ہوشنگ نم۔ این بودتے چند از بزرگان سخن اور ابا و بنداشتہ تکین خواہی برخاستند
 در روزگار سے خشک ساہے بزرگ پیدا آمد بزرگان را فرسہ ہنوز اک شبانہ گاہ ساختہ خوش
 باد اور ویشان و سہد بنیاد روزہ از آرزو شد گویند مرگامرگی بزرگ پیدا شدہ کہ ایام سے
 سے مردمانندہ سے را از چوب و سنگ و زر و کیمت ساختہ و چوستہ در آن شکر است
 ثبت پرستی ازان روز پیدا گشت و سپانان او بنیاد و نہاد از سخنان آن شہر پارست ہانگ
 شکیبا شدن نیکوترست از بیارخو استن نیز فرمودہ پاوشاہ نیک اندیش ہاید کہ در گاہ
 خشم و برتری آن کند کہ دہنگام آشتی و پستی با انجام تو اندر ساندہ در قیدیون نامہ آورد کہ وہ
 گناہ گار سے را تمہورس فرمان بکشتن و او سے زبان بستہ نامہ نشاہ ووشاہ اور گاہ فرمود
 کہ چون مراوشنامہ داد اگر اور البزار نامہ براسے آسایش دامن خواهد بود ہزارے
 پاس آمین +

جمشید

نامش جمہ و چون رویش مانند شید سے درخشا جمشیدش گفتن۔ تمہورس را
 فرزندانہ بود جمشید سے برابر اور یا برادرزادہ است پس از تمہورس خود مندان و
 بزرگان پاس پر او گرد آمدہ باورنگ شہر پاریش نشانیدند پیروز سے روزگار و سے

روز افزون ہو رہا ہے۔ پرنیکو کارمی سے فرزند پران مہرا اور اول مردان بیشتر جائے
 میدان اور جوانی مانند پیران کار ویدہ بودہ بنیاد استخبرہ فیروز و چنانچہ از حقہ ک تارا مکر ورا
 یکسرہ آبادان ساخت بنیاد سراس بلند پایہ نہاد کہ تخت جمشید ش نامند و ہنوز
 رہے ازان بنیاد بر پاست۔ چہرہ ہائے لگاشتہ اش بر جاست جہاں لگروالی کہ از پارس
 گذر کردہ انداز دیدار آن نمایشہاوشگفتند و نمونہ مژوشہاے نیکو کہ اکنون در میان مرد
 است آنجا پدیدار است و چنان سے نماید کہ در آغاز جہاں پیش از آنکہ دیگران ہنرمند
 شونہ پارسیان دانشور و ہنرمند بودہ اند چون آفتاب و نختین نہاۃ بہار شد و روز شوب
 برابر گشت در آن کاخ بنشت وزیر و ستان را بنوید و او گسٹری خوشنود کو در آہنہا
 زوہیم افتاند و خویش بکامرانی پردخت و آن روز را نوروز نام نہاد کہ ہنوز پارسیان آن
 جشن را بر پامیدارند۔ فیسا غورس یونانی در روزگار سے بودہ ساز و آواز را
 براس سرخوشے این شہر یار از نو پدید آور و گویند باوہ در روزگار این پادشاہ پیداشد
 چہین داستان کردہ اند کہ جمشید انگور را بسیار دوست سے داشت فرمودہ بود و خچہ
 انگور فراوان بچتہ تا در زمستان بخورد چون سراو باز کردند انگور را اگر گون و آب آن را
 چندان تلخ یافتہ کہ شاہ اور از ہنہ پنداشت در پشت خم نوشت کہ زہر دین است
 کنیز کے کہ ہرنج سرگرتار و از زندگی بنیرا بود براس باو دے خویش و پنہانی ازان
 بیاشامید و جواب شد پس از بیداری خود را از رنج رستہ دید شاہ از سوآن آگاہی
 یافتہ بنوشید تا رقتہ رقتہ زہر کشندہ مانند آب روان آشامیدہ شد۔ شہر یار کو یہ سے کہ
 پیرا نوش بودند سے براس شادمانی پیوستہ ازان سے نوشیدند و آن را شاہ و ظاہر
 نام نہاد و داستان جام جم ہنوز ہر زبانہا است مروم را بچا بخش کر و داد۔ انٹرمیڈیٹ

(۲۲) جنگ میان (۲۳) بزرگوران در (۲۴) پیشه و ران. دانه است هر شسته سرکاران گماشته
 که روز بروز از کردار ایشان ^{در کار} و ران آگاهی دهند اندازه فرسنگ نیز از دست گویند پیش از
 جسدگاه جنگ جز خوب و سنگ بکار برده نمی شد آیین تیغ و نیزه از دست کشتن
 و شستن بنیبه و ساقین جامه و رنگارنگ کردن آن را بر مردمان آموختن سناوری و فوینتن
 در آید و بیرون آوردن مردارید نیز از دست. همه نولیسندگان بر آنند که بزدان پرستی را از
 دست داده خود را خد اخواند. پارسیان را چنین گمان نیست. گویند همیشه پیوسته بود
 فرزانه از مردم زبردست خویش بهمان خواست که پیرامون گن ه نگرددند تا خدا بیداری و رنج و مرگ
 را از آنها بر آورد مردم چندتای بر سر سپیان خود برونند. اینجا سپیان شکسته گشتا بجای
 کوشیدند بزدان براسه گوشمال مردم جسد نیکو کار را از میان ایشان بروی آن
 شمشیر بار برایشان برانگیخت تا خون آن را بر بخت گویند هفتصد سال بادشاهی کردار
 این سخن را بزدان می دانند نولیسند چها چمن شادستان که در شهر یازان و پیمبران
 پارس گفتگو می کنند بر آنست که جسد بهمان پنجمبر است که تا زبان سیدان دانند.

LYTTON LIBRARY, ALIGARH.

3/11/56

DATE SLIP

19150-6

This book may be kept

FOURTEEN DAYS

A fine of one anna will be charged for
each day the book is kept over time.

--	--	--	--

